

editörden

www.istanbulmuftulugu.gov.tr

Bir inancı, düşünceyi, hissi anlatabilmek ne kadar donanımlı olursanız olun zordur. Çünkü sınırsız olanı belli kalıpları kullanan “dil” ile aktarmak durumundasınız. Bu anlama sürecine hareketlerin-mimiklerin, muhatabın zihnen hazır olup olmamasının etkileri de göz ardı edilmemelidir. Hele ki soyut kavramların yoğunlukta olduğu dinî konuların aktarılması daha da zordur.

Zaman ve nesil değiştiği gibi iletişim araçları, mekanları, muhatap kitlenin nitelikleri de değişiyor. Din dilinin tüm bu değişikliklere ayak uydurabilmesi için sürekli canlı tutulması gerekmektedir. Bir vizyon çerçevesinde teorik araştırmalar, pratik uygulamalar yapılmalı ve bir literatür oluşturulmalıdır. Mesela son yıllarda her yaşta insan tarafından, her konuda çok yaygın bir kullanım sahasına sahip olan sosyal medyada hem ahlâk ve hukuk hem de din dilinin nasıl kullanılması gerektiğine dair etkili çalışmalar yapılmalıdır.

İletişim ve Din Dili dosyamız bu sahada yapılacak araştırmalara bir katkı niteliğinde düşünülmüştür. Bu sebepten konunun felsefi, tarihi, ahlâki, dinî, kültürel, güncel ve daha bir çok yönü ele alınmış, söyleşiler yapılmıştır. Tüm içeriği görmek için bir sayfa çevirmeniz yeterli olacaktır.

Sayının faydalı olmasını temenni ederim.

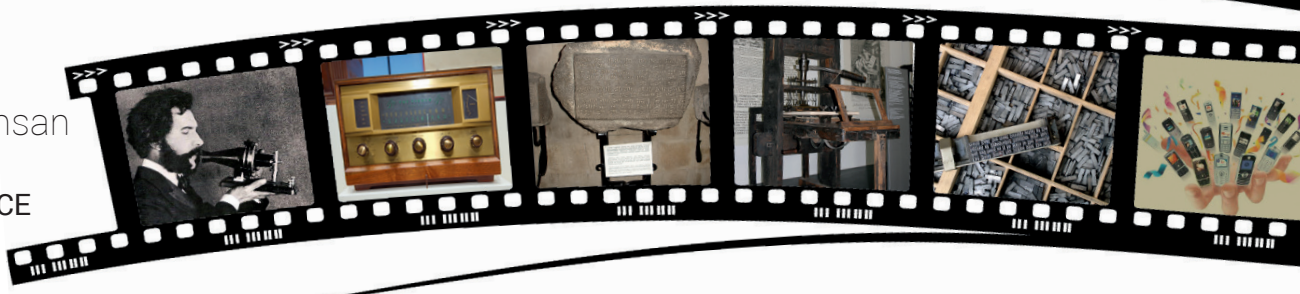
Emeği geçen herkese teşekkürler.

Ve sonsöz niyetine...

2007’den itibaren sürdürdüğüm editörlük görevimi bu sayı itibarıyla devretmiş bulunuyorum. Bu süre zarfında kendilerinden çok şey öğrendiğim yöneticilerime ve derginin kuruluşundan bu yana birlikte çalıştığım mesai arkadaşlarıma bana kattıkları değerden dolayı sonsuz teşekkürler.

Saygılarımla

Dr. Kerime Cesur

14

İslâm Düşüncesinde Doğru Bilginin
Kaynağı Olarak Haber
Yrd. Doç. Dr. MUSTAFA BOZKURT

18

Din Dili Kur'an Dili
Prof. Dr. MUSTAFA ÖZTÜRK

22

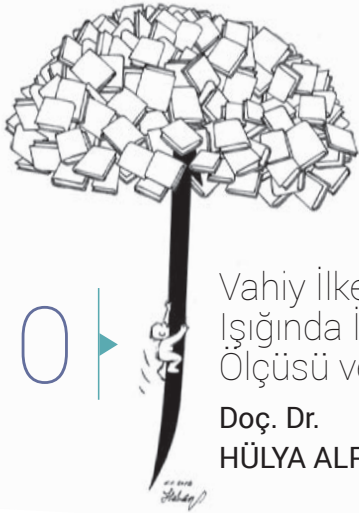
İletişimde Hz. Peygamber'in
Örnekliliği ve Beden Dili
Prof. Dr. MUSTAFA KARATAŞ

30

İslâm'da İletişim ve İletişim Ahlâkı
Yrd. Doç. Dr. YUSUF GÜNEŞ

36

Din Hizmetlerinin
Yürütülmesinde Bir İmkan ve
Meydan Okuma Olarak Medya
Yrd. Doç. Dr.
HEDİYETULLAH AYDENİZ

10

Vahiy İlkeleri
Işığında İletişimin
Ölçüsü ve Sınırı

Doç. Dr.
HÜLYA ALPER

88

Ailede
Sağlıklı İletişim
Nasıl
Gerçekleşir?
MEHMET DİNÇ

42

Prof. Dr. Rahmi Yâran ile
Söyleşi

46

Vahyin İnsan Hayatına Getirdiği Değişim
Dr. ADİL BOR

50

Anlam Alanının İmkânı Olarak
Öteki ile İletişim
MUHAMMET SÖNMEZ BAYRAKTAR

54

Peygamberlerin Kavimleriyle İletişimleri
Prof. Dr. ZEKERİYA PAK

58

Prof. Dr. Turan Koç ile
Söyleşi

66

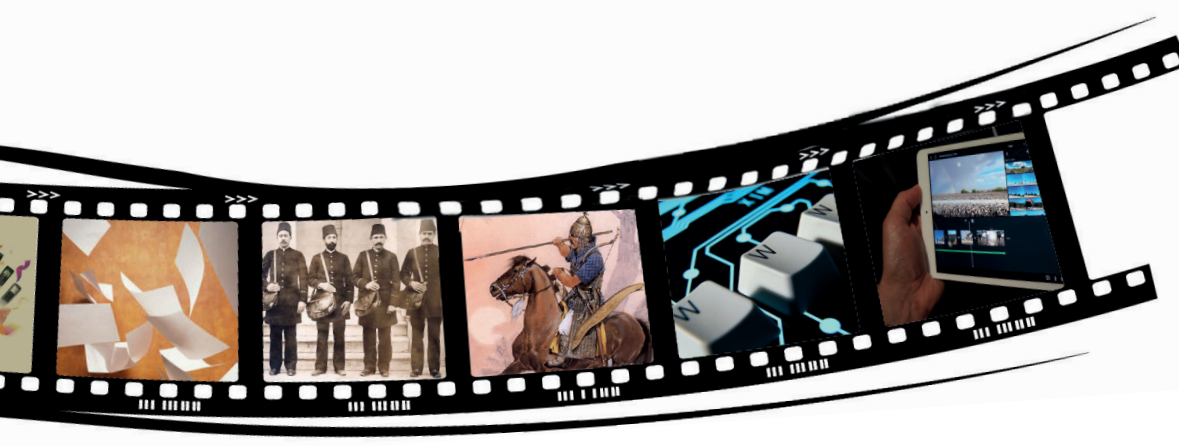
Din Eğitiminde Etkili İletişim
Prof. Dr. AHMET KOÇ

72

İletişim ve Din Dili
Doç. Dr. MUSTAFA TEKİN

124

84

Mehmet Akif Ersoy
FULYA İBANOĞLU

120

Susmanın
Erdemi

Prof. Dr.
ERTUĞRUL
YAMAN

Yusuf Kaplan ile
Söyleşi

76 Rasyonalist Yaklaşımın
Din Diline Etkisi
Yrd. Doç. HARUN ÇAĞLAYAN

80 Hadisler Işığında Müslümanın Dili
Prof. Dr. M. YAŞAR KANDEMİR

92 Çocuklarla Dini İletişim
EROL ERDOĞAN

100 Sûreti Değil, Manayı Resmetmek
OSMAN TURHAN

104 Yavuz Selim Kurt ile
Söyleşi

110 Müzelerde İletişim ve
Aşk-ı Nebi Sergisi
EMİNE BETÜL ÇAKIRCA

116 İletişimsizliğin Sonucu:
Kuşak Çatışması
Prof. Dr. MEHMET ZEKİ AYDIN

134 Dr. Yüksel Salman ile
Söyleşi

140 Popüler Kültür, Medya ve
Değişen Dindarlık
Dr. EKMEL GEÇER

144 Kandil ve Ramazan'ın Medya
Tezahürleri
MUSTAFA ÇUHADAR

150 Türk Sineması ve Din
Dr. YALÇIN LÜLECİ

154 Konuşan Eller ve Duyan Gözlerle
İletişim: İşaret Dili ile Din Eğitimi
Ar. Gör. MUSTAFA BAŞKONAK

İLETİŞİM
KİTAPLIĞI

159

KÂMİL BÜYÜKER

SAYI: 22 - YIL: 2014

DİN VE HAYAT

TDV-İSTANBUL MÜFTÜLÜĞÜ DERGİSİ

22 İLETİŞİM
VE DİN DİLİ

İletişim ve İnsan

Konuşmak, dinlemek, yazmak, susmak, tartışmak, sohbet etmek, münazara veya istişare etmek, söyleşmek, görmek, dokunmak, jest ve mimikler, hepsi iletişimin farklı hâlleri. Fakat bir dönemler, zamanı denetleyen mekanik saatin, aynı zamanda koluna bir kelepçe gibi takılıp adeta insanı tutsak alması gibi, sanal âlemin de insanları kendi içine çekmesi ile yüz yüze iletişim giderek çoraklaşıyor.

► İletişim, varlığın kendisi ve çevresiyle ilişkisine dair bir süreçtir. Toplumun kuruluş ve işleyişi dahil, hayatın her alanında olumlu-olumsuz etkisiyle varlığını hissettirir. Sözgelimi, herhangi bir meseleyi müzakere eden insanlar düşünelim, konuşmanın nasıl seyredeceğine, muhatapların nasıl ayrılacağına dair fikir yürütelim. İyimser senaryoda, konuşmaya katılanlar azami samimiyet ve saygı içinde meseleyi ele alır, görüşme so-

nunda birbirlerinden ve aldıkları karardan memnun olarak vedalaşırlar. Muhtemel senaryolardan bir diğerinde ise tam aksi yaşanabilir: Konuşma sırasında aralarında anlaşmazlık çıkar, büyüyerek kavgaya dönüşür. Olaylar öyle cereyan edebilir ki, kişiler o konuşmayı veya görüşmeyi hiç yapmamış olmayı dileyebilirler. İki uç arasında yaşanabilecek pek çok ihtimal hesaba katıldığında, içerik-yöntem meselesinin önemli olduğu görülür; çoğu du-

Selam ve selamlaşma da iletişim açısından hayatî önemi haizdir. Selam iletişimin dibacesidir, giriş kapısıdır; iletişim bir süreç olarak selam ile başlar yine selam ile sona erer. Selam verdiğimizde, muhatabımıza onu tanıdığımızı, kendisine bir zararımızın dokunmayacağını, kendisini barış ve esenlik içinde hissetmesini; bizim de kendisinden emin olduğumuzu veya olmak istediğimizi iletiriz.

rumda “incir çekirdeğini doldurmayacak” hususlardan dolayı meselelerin çıkırından çıktığı, hayatın farklı sahalarında olduğu gibi, insanî bir ilişki biçimi olarak iletişimde de esas kadar usûlün, mazruf kadar zarfın önemli olduğu tespit edilir.¹

Ebeveyn ve çocuk arasındaki ilişkilerde de iletişimin işlevine dair nice olumlu örnek sayılabilir; fakat birçok anne babanın çocukları ile sorun yaşadığı da vâkidir. Ebeveyn ve çocukları arasında öyle durumlarla karşılaşılır ki, adeta birbirlerine karşı sağır, dilsiz, kör ve duyarsız oldukları sonucuna varılır. Daha vahimi, ebeveyn ve çocukların bütünüyle hasmane bir ilişki içinde birbirlerini tahkir, tezyif ve tehdit ettikleri, hatta birbirlerinin canına kastettikleri görülebilir. Meselelerin kökenine inildiğinde, birçok neden bulunabilir; fakat hepsinde iletişim sorunlarının veya kazalarının hatırı sayılır payının bulunduğu hemen fark edilir.

mına gelir. İletişimin karşılığı olarak kullanılan “ittisâl” kelimesi ise ulaşmak, bitişmek, birbirine dokunmak, yakınlık, bağlılık, kavuşmak anlamlarını taşır. “İttisâl” aynı zamanda tasavvufî ve felsefî bir terim olarak, insan aklının faal akılla kurduğu ilişkiyi nitelemek için kullanılır.² Bu çerçevede, Farsça “peygamber” kelimesi “haber getiren” demektir; “Kur’ân-ı Kerîm’de peygamber kelimesinin karşılığı “nebî”, “resul” veya “mürsel” kelimeleridir; “nebî” haber veren; mertebesi yüksek olan; açık seçik yol demektir. “İrsâl”, “ictibâ”, “ıstifâ” ve “ba’s” kökünden fiiller peygamber gönderilmesini ifade eder.³ İletişimle ilgili bir diğer kelime “haber”dir; bir nesneyi gereği gibi bilmek için yoklamak, sınamak, bir şeyin iç yüzünden haberdar olmak manasına gelen “hubr” (hıbre) kökün-

İLETİŞİMİN ARKEOLOJİSİ VE MUHTEVASI

İletişimin etimolojisine ve farklı dillerdeki kullanımına kısa bir bakış onun muhtevasına dair hayli ufuk açıcı bilgiler verir. Arapça “vüsûl” kelimesi ulaşmak, erişmek, sevdiğine kavuşmak manasını taşır; “vasl”, “vuslat”, “visâl”, “ittisâl” aynı kökten türeyen kelimelerdir. “Vasıl” cümlelerin “ve” bağlacı ile birbirine bağlanması; bir şeyi diğer bir şeye bağlamak, ulamak, eklemek anla-

den türemiştir. “Haber”, geçmişte cereyan etmiş veya gelecekte vuku bulacak olayları bildiren, duyularla algılanabilir, doğru veya yanlış olma ihtimali bulunan söze denir.⁴ Bu kapsamda, “muhabere” ve “havadis” kelimeleri de zikredilmelidir.

Azerice “ünsiyyât”, Uygurca “alaqâ”, Karaçay-Malkar lehçesinde “söleşw” kelimelerinin iletişim anlamında kullanılması dikkat çekicidir.⁵ İletişimin Batı

Bitkiler, hayvanlar, bakteriler, mikroorganizmalar kendi içlerinde ve aralarında karmaşık iletişim yöntemlerine başvururlar.

dillerindeki karşılığı “communication” kelimesidir; kökü Latince “communicatio” ve “communicationem” kelimelerine dayanır. Latince “communicare” fiili paylaşmak, dağıtmak, iletmek, bilgilen-dirmek, tebliğ etmek, bildirmek, birleş-tirmek, bir araya gelmek, iştirak etmek anlamını taşır. Bu kelime müşterek, ortak, müşterek hâle getirmek, herke-se ait, genel, serbest, açık, kamu, halk manasına gelen “common” ve “com-mun” kelimelerinden; iletişim kurmak anlamında kullanılan “communicate” ise “communicatus” kelimesinden türe-miştir.⁶

Yukarıdaki tanımlar çerçevesinde görülüyor ki, iletişim ile “topluluk” veya “cemaat” kavramları yakından ilgilidir.⁷ Türkçe “ileti+şim” kelimesinin toplu-luk, ortaklık, kamusal alan gibi anlamları yeterince ifade ettiğini söyleyemeyiz; fakat karşılıklılık veya işteşlik vurgusu önemlidir.

İletişim, kişi, organizma veya var-lıklar arasında değişik yöntemlerle bil-gi alış verişini mümkün kılan bir süreç olarak tarif edilir; bir anlamda, varlığın bilgisinin kodlanması, nakledilmesi ve çözülmesi sürecidir. İletişimden

bahsedebilmek için, göndericiye, alıcı-ya, gönderi veya ileti olarak tarif ettiğimize içeriğe veya mesaja ihtiyaç vardır. Bu sürecin sağlıklı işleyebilmesi için, gönderen ile alıcının yeterli özellikleri haiz olması beklenir; bunun yanı sıra, mesaja ve kodları her ikisi tarafından kavranabilecek ortak bir dile ihtiyaç duyulur. Sözlü bir mesaj bahis konusu ise, tarafların konuşma (yazma), duyma (okuma) yetileri ile birlikte mesajın kodlandığı dile vâkıf olmaları gerekir. Aksi takdirde, birinin anlatması (yazması), diğerrinin anlaması (okuması), dolayısıyla her ikisinin anlaşabilmesi mümkün olamaz. Bu kapsamda, ileti-şimin sadece sözlü veya yazılı bir sü-reç olmadığını belirtmeliyiz. İletişimde esas olan, bir hakikatin dile getirilmesi, varlıklar arasında bir bilginin, mesajın, duygunun, düşüncenin paylaşılması veya iletilmesidir. Biyolojik varlıkların fizyolojilerinin bir gereği olarak en kü-çük parçalarından bütün bir sistem olan vücutlarına kadar çoklu ilişkilere ve ile-tişim süreçlerine sahip oldukları dikka-te alındığında, âlemdeki sözlü olmayan iletişimin boyutları tasavvur edilebilir.

Literatürde, kendisi dışında başka

bir şeyi hatırlatan, gösteren veya düşündürten kelime, nesne, görünüş veya olgular *gösterge* olarak nitelenir. Kelime, resim, şekil, işaret gibi öğelere *gösteren*; bu gösterenlerin zihinde uyandırdığı görüntü veya anlamlara *gösterilen* denir. Dil göstergeleri söz ve yazıyla gerçekleşir; duygu ve düşünceler bu göstergelerle hayli karmaşık biçimde ifade edilebilir. Öte yandan, fotoğraf, resim, sembol, şekil, işaret, hareket, jest veya mimik gibi dil dışı göstergeler de varlıklar arasında ilişki ve iletişim kurulmasında hayli etkilidir. Mesela, trafik işaretleri dâhil, her türlü yol, iz, yön levhalarını, işaret veya sembollerini ele alalım. Bu işaret ve semboller yoluyla kişi fiziksel ve zihinsel olarak kendi konumunu tayin eder, hareket tarzını belirler; duygu ve düşüncelerini planlayabilir. Sadece görsel öğeler değil, sesler de gösterge olabilir; sirenler, alarmlar, çan, gonk, duruma göre ezan veya notalar tümü bu kapsamda değerlendirilebilir.

Sözlü ya da yazılı iletişimin dışında jestler, mimikler, göz teması, ağlama veya gülme gibi her türlü beden dili sözsüz iletişimi meydana getirir. Gözler, dokunma veya hareketler ile sürekli bilgi gönderilir; aynı şekilde duyu organlarıyla bu bilgi alınır, zihinsel olarak yorumlanır. Bu bakımdan, varlıklar veya organizmalar arasındaki ilişkiler aynı zamanda bir anlamlandırma çabası ve iletişim ağı olarak işler. Bitkiler, hayvanlar, bakteriler, mikroorganizmalar kendi içlerinde ve aralarında karmaşık iletişim yöntemlerine başvururlar. İnsanlar da her türlü hâl, hareket ve fiilleriyle çevrelerine kendileri hakkında bilgi gönderirler. Arkeolojik bulgularda olduğu gibi, farklı zamanlarda yaşasalar bile, ilişki ve iletişim kurabilirler. Ya da, bir hekim ile hastası arasında gözlenebileceği üzere, belki aralarındaki sözlü iletişimden daha fazla sözsüz bir iletişim cereyan eder. Bir hekim meslekî bilgi ve tecrübesinin yanı sıra, muayene, tahlil ve gözlem cihazlarının yardımıyla hastasının anlattıkları kadar anlatmadıklarından da birçok bilgiye ulaşarak teşhiste bulunabilir. Denilebilir ki, bilinçli veya bilinçsiz olarak sözlü veya yazılı iletişimden sarf-ı nazar eden bir kişi dahi tavırları ve beden dili ile hâlini konuşmaya, anlatmaya devam eder. Bu bakımdan, bedenin bilinç dışı verdiği tepkiler de iletişim açısından gösterge olarak değerlendirilir. Bir kişinin yüzünün, kulaklarının veya burunun kızarması, başı ile yaptığı hareketler, elleri ile oynaması, giyim kuşam biçimi, tercih ettiği renkler, takı ve aksesuarları, tırnak veya saç biçimi gibi birçok husus kendisi ve çevresi hakkında pek çok fikir verebilir.

İLETİŞİMİN DİBACESİ: SELAMLAŞMA VE HÂL HATIR SORMA

Kişilerin kavram dünyaları, kendilerine ve topluma dair tutum, tavır, ihtiyaç ve beklentileri iletişim tarzlarını derinden etkiler. Mesela sadece “Nasılsınız?” sorusu bile insanların ilişkileri ve iletişimine dair önemli ipuçları verir. Gündelik hayatta “Nasılsınız?”⁸ sorusunu ve bu soruya verilen cevapların bir kataloğunu çıkardığımızı düşünelim; seçenekler neler olabilir?

“Nasılsınız?” sorusunu sorarken, onunla birlikte nasıl bir cevap veya tepki beklediğimizi de muhatabımıza iletiriz; ses tonumuz, bakışlarımız, hareketlerimiz, meşgul olduğumuz şeyler ve hatta geçmişte yaşadıklarımıza referans ile iletiriz bunu. Alışlageldik bir biçimde muhatabımıza “Nasılsınız?” diye sorduğumuzda, sorumuzu çok da ciddiye almamasını, kendisiyle (duygu, düşünce ve hissettikleriyle) veya içinde bulunduğu koşullarla (zorlukları, ihtiyaçları ve talepleriyle) ilgilenecek vaktimizin, isteğimizin veya imkanımızın olmadığını ima ederiz. Sorumuza, alışkanlık gereği “İyiym.” veya “Fena değilim.” gibi alelusûl bir cevap bekleriz. Hâliyle “Nasılsınız?” sorusunu içi boşaltılmış basit bir ritüele dönüştürür, bir anlamda muhatabımızı istediğimiz biçimde cevap vermeye zorlamış oluruz.

“Nasılsınız?” sorusu hayli farklı biçimde de sorulabilir, o zaman da kuşkusuz üzerine yine birçok duygu ve düşüncüyü yükleriz. Muhatabımızın hâlini hatırlını öyle anlamlı bir biçimde sorabiliriz ki, o zaman “Nasılsınız?” sorusu gelişigüzel, nezaketen bir soru olmaktan çıkar. Muhatabımızı ahlâken en az kendimiz kadar önemseyeceğimizi,⁹ kendisini anlam dünyamızda yeri doldurulamayacak bir konumda gördüğümüzü; keder ve sevincini eşit ölçüde paylaşmaya, kendisi için yapabileceklerimizi maddî-manevî imkânlarımızı seferber ederek ifa etmeye hazır olduğumuzu ifade ederiz.¹⁰ “Nasılsınız?” sorusunun bu haliyle sorulabildiği bir toplumda insan ilişkilerinin nasıl bir görünüm sergileyeceğini tahmin etmek zor olmayacaktır.

Selam ve selamlaşma da iletişim açısından hayati önemi haizdir. Selam iletişimin dibacesidir, giriş kapısıdır; iletişim bir süreç olarak selam ile başlar yine selam ile sona erer. Selam verdiğimizde, muhatabımıza onu tanıdığımızı, kendisine bir zararımızın dokunmayacağını, kendisini barış ve esenlik içinde hissetmesini; bizim de kendisinden emin olduğumuzu veya olmak istediğimizi

iletiriz. Bu kapsamda, “İslâm” kelimesi ile aynı semantik kökten gelen Allah’ın “Selâm” ismini özellikle zikretmek gerekir: Allah kendisini Selâm, “*barış ve esenliğin kaynağı, güvenlik veren*”¹¹ olarak niteler. Selamlaşma konusunda nasıl davranmak gerektiğini de açıklar: “*Siz bir selam ile selamlandığınız zaman, siz de ondan daha güzeliyle karşılık verin veya verilen selamı aynen iade edin...*”¹² “*...Evlere girdiğiniz zaman Allah tarafından mübarek ve güzel bir yaşama dileği olarak kendinize (birbirinize) selam verin...*”¹³ “*Ey iman edenler! Kendi evinizden başka evlere, geldiğinizi fark ettirip ev halkına selam vermedikçe girmeyin. Bu sizin için daha iyidir...*”¹⁴ Selamlaşmanın önemini Hz. Peygamber de şöyle vurgular: “*İman etmedikçe Cennete giremezsiniz: Birbirinizi sevmedikçe, olgun bir imana sahip olamazsınız. Size, yaptığınız takdirde birbirinizi seveceğiniz bir şeyi haber vereyim mi? Aranızda selamı yayınız!*”¹⁵

İletişimde izlenecek yol ve yöntem, farklı görüş ve inançtaki insanlara karşı izlenecek tutum ve tavır, kullanılacak üslup ve dil konusunda Kur’ân-ı Kerîm’de pek çok hatırlatma, uyarı, emir ve yasak bulunur; bunlardan bazıları şöyledir:

“*Ey iman edenler! Size bir fasık bir haber getirirse, bilmeyerek bir topluluğa zarar verip yaptığınıza pişman olmamak için o haberin doğruluğunu araştırın.*”¹⁶

“*Boş sözü işittikleri vakit ondan yüz çevirirler ve ‘Bizim işlerimiz bize, sizin işleriniz de size. Selam olsun size (bizden size zarar gelmez). Biz cahilleri istemeyiz’ derler. Şüphesiz sen sevdiğin kimseyi doğru yola iletmezsin. Fakat Allah, dilediği kimseyi doğru yola erdirtir. O doğru yola gelecekleri daha iyi bilir.*”¹⁷

“*Siz Kitabı (Tevrat’ı) okuyup durduğunuz halde, kendinizi unutup başkalarına iyiliği mi emrediyorsunuz? (Yaptığının çirkinliğini) anlamıyor musunuz?*”¹⁸

“*Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz, Allah katında büyük gazap gerektiren bir iştir.*”¹⁹

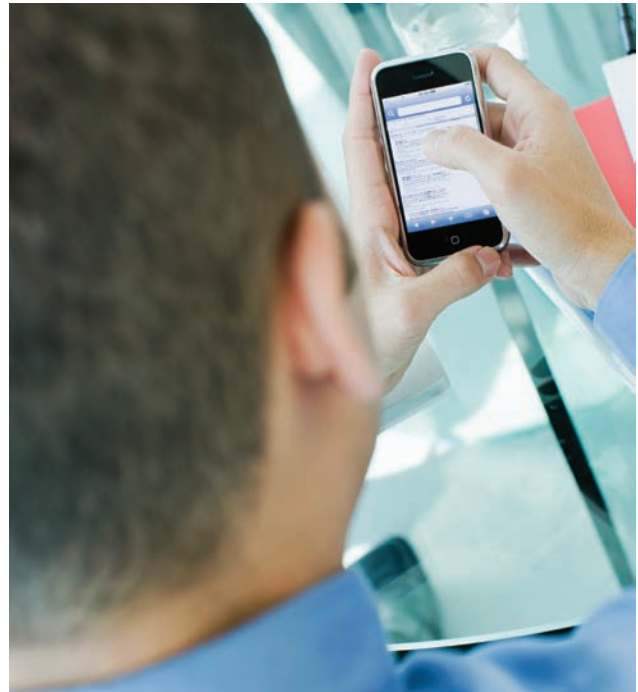
“*Ey iman edenler! Bir topluluk bir diğerini alaya almasın. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler... Birbirinizi karalamayın, birbirinizi (kötü) lakaplarla çağırmayın. İmandan sonra fasıklık ne kötü bir namdır! Kim de tövbe etmezse, işte onlar zalimlerin ta kendileridir.*”²⁰

Aralarındaki işleri katipler ve şahitlerin huzurunda kayda geçirmelerinden, verdikleri sözleri yerine getirmelerine; gıybet ve dedikodudan uzak durmaktan, iyi-

liği öğütleyip kötülükten uzak tutmaya; farklı inançtaki kişilerin inançlarına ve tanrılarına hakaret etmemekten, sözün en doğrusunu, en güzel şekilde söylemeye varıncaya kadar hayatın tüm yönlerine dair ahlâkî davranış manzumesi sunulur insana. Ve hakikatin yok sayılmasına, çarpıtılmasına karşı şiddetli uyarılar yapılır.

TEKNOLOJİ ÇAĞINDA YÜZ YÜZE İLETİŞİM VE LİSAN-I HÂL İHYA EDİLEBİLİR Mİ?

Günümüzde iletişim araçları toplumun işleyişini derinden etkiliyor. Taş tabletler, abideler veya ulakların iletişime aracılık ettiği bir toplum ile kâğıt veya telefonun kullanıldığı bir toplum hem büyüklük hem de ilişkiler bakımından birbirinden elbette farklıdır. İletişim araçlarının görece sabit veya sınırlı olduğu bir yerde, toplum da görece küçük ve sabit kalır. İletişim araçlarının gelişmesiyle birlikte insanların da tüm yer-yüzüne yayıldığı, zamanın hızlandığı, zaman ve mekân bütünlüğünün parçalandığı görülüyor.²¹ Televizyon gibi iletişim araçları hakikat algısını bütünüyle dönüştürüyor; iletişim teknolojisi ile *üst gerçekliğin* inşa edildiği, simülasyonun hakikatin yerini aldığı iddia edileli çok oldu.²² Diğer yandan, eylemlerimizin iletişimsel karakterinin güçlendirilmesi imkânı sürekli araştırılıyor.²³ İletişim araçları ile toplumsal ilişkilerin nasıl etkilendi-

ği sorgulanıyor²⁴ ve bu kapsamda etkileşim biçimlerine dair sınıflandırmalar dikkat çekiyor; aracılı iletişim giderek yüz yüze ilişkilerin ve etkileşimin yerini alıyor.²⁵ Yüz yüze iletişimde kişiler hiçbir araca ihtiyaç duymadan aynı zaman ve mekanı paylaşarak karşılıklı diyalog içinde iletişim kurabilirler. Fakat iletişim, araçlar üzerinden gerçekleştikçe fiziksel olarak mesafeler de uzuyor; insanlar da birbirlerinden uzaklaşıyor. Zaman ve mekanda yaşanan kopukluklar kimlikleri ve aidiyetleri de belirsizleştiriyor. Adeta “Gözden ırak olan gönülden ırak olur.” atasözünü doğrularcasına birbirinden uzaklaşan insanlar, kalabalık şehirlerde birbirlerine yabancı ve düşman yığınlarına dönüşüyor.

Teknolojinin toplum ve insan üzerindeki en büyük etkilerinden biri iletişim teknolojilerinin ve yeni medyanın yükselişi ile yaşıyor. Her dönemde, teknolojik yenilikler insanlara birer müjde olarak sunulmuştur; yeni medya da bu bakımdan istisna değil. Yüzyıllardır görüyoruz ki araçlar mükemmelleşiyor, fakat insanlar ihmal ediliyor.²⁶ Araç ve teknik yaşam biçimini belirlemiyor sadece, hayat biçiminin kendisi oluyor. İnsanların olgunlaşması, kemâle ermesi hayata ve varoluşa dair bir mesele olmaktan çıkıyor, dışlanıyor. İnsanların inancı, dünya görüşü, hayatı kavrayış ve yaşayış biçimi bütünüyle dönüşüyor; sanayi toplumunun ortaya çıkışı sırasında yaşanan *anomi* —normsuzluk, kuralsızlık, amaçsızlık— hâli yeni biçimlerle kendini derinden hissettiriyor; toplumsal kurumlar da tüm dünyada ihtiyaçları karşılamaktan çok uzak bir seyir izliyor.

Konuşmak, dinlemek, yazmak, susmak, tartışmak, sohbet etmek, münazara veya istişare etmek, söyleşmek, görmek, dokunmak, jest ve mimikler, hepsi iletişimin farklı hâlleri. Fakat bir dönemler, zamanı denetleyen mekanik saatin, aynı zamanda koluna bir kelepçe gibi takılıp adeta insanı tutsak alması gibi, sanal âlemin de insanları kendi içine çekmesi ile yüz yüze iletişim giderek çoraklaşıyor.

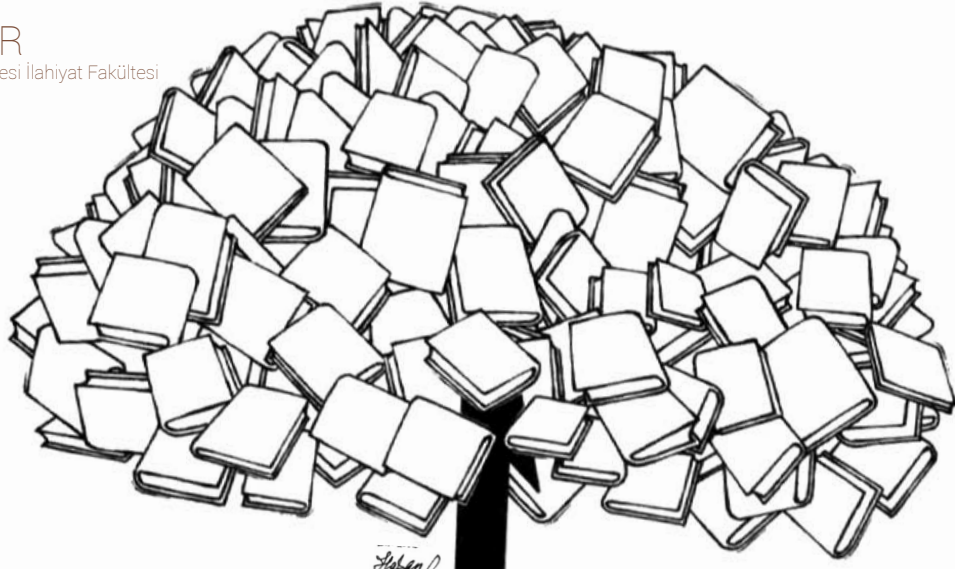
Teknoloji çağında evrensel hakikat ve değerlerin neşv ü nema bulabilmesi, iç barış ve huzurun, beden ve ruh, akıl ve duygu, insan ve toplum, zaman ve mekan bütünlüğünün korunabilmesi için, yüz yüze iletişimi güçlendirmeye ve lisan-ı hâli ihya etmeye muhtacız. ◀

D İ P N O T L A R

1. Farklı disiplinlerdeki usul ve metodoloji tartışmalarının yanı sıra, ahlak felsefesinde araç-amaç ilişkisi ve rasyonellik meselelerinin geniş yer tuttuğu hatırlanmalıdır.
2. “İttisâl” “Vasıl”, “Vüsûl”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 23: 484-485, 42: 537-539, 43: 143-145. “İttisâl” *TDK Güncel Türkçe Sözlük*.
3. “Peygamber”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 34: 257-262.
4. “Haber”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 14: 346-349.
5. Emine Gürsoy Naskali, *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yay., 1997, 52.
6. Douglas Harper, “Communication”, “Common”, “Communicate”, Online Etymology Dictionary, Çevrimiçi: <http://www.etymonline.com>, 08.03.2014.
7. “Cemaat”, “Cemiyet”, “Cumhur” ve İngilizce “Community” kelimeleri bu hususta fikir vermektedir.
8. *TDK Güncel Türkçe Sözlük*’te “nasılsınız” bir kimsenin sağlığını ve durumunu öğrenmek için sorulan nezaket sorusu; “hâl hatır (veya hâlini hatırını) sormak” ise bir kimseye “nasılsınız,

- ne durumdasınız” anlamında nezaket sorusu yöneltmek biçiminde tarif edilmektedir.
9. “Hiçbiriniz kendisi için istediğini, mümin kardeşi için istemedikçe gerçek iman etmiş olamaz.” Buhârî, İmân, 7; Müslim, İmân, 71.
10. “Müslüman müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez, onu düşmanına teslim etmez. Kim, mümin kardeşinin bir ihtiyacını giderirse Allah da onun bir ihtiyacını giderir. Kim müslümanı bir sıkıntıdan kurtarırsa, bu sebeple Allah da onu kıyamet günü sıkıntılarının birinden kurtarır. Kim bir müslümanın kusurunu örterse, Allah da Kıyamet günü onun kusurunu örter.” Buhârî, Mezâlim, 3; Müslim, Birr, 58.
11. Haşr, 59/23.
12. Nisâ, 4/86.
13. Nur, 24/61.
14. Nur, 24/27.
15. Müslim, İmân, 93; Tirmizî, Kıyâmet, 57.
16. Hucurat, 49/6.

17. Kasas, 28/55-56.
18. Bakara, 2/ 44.
19. Saf, 61/2-3.
20. Hucurat, 49/11.
21. Harold A. Innis, *Empire and Communications*, London: Oxford University Press, 1950.
22. Jean Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, çev. Oğuz Adanır, Ankara: Doğu-Batı Yay., 2003.
23. Jürgen Habermas, *İletişimsel Eylem Kuramı*, çev. Mustafa Tüzel, İstanbul: Kabalcı Yay., 2001.
24. Marshall McLuhan, *Understanding Media: The Extensions of Man*, New York: McGraw-Hill, 1964.
25. John B. Thompson, *The Media and Modernity: A Social Theory of the Media*, Stanford, California: Stanford University Press, 1995, 82-87.
26. Örneğin bkz., Jean-Jacques Rousseau, *Bilimler ve Sanatlar Üstüne Söylev*, çev. Sabahattin Eyuboğlu, İstanbul: Cem Yay., 1998.

Çizgi: Hasan Aycin

Vahiy İlkeleri Işığında İletişimin Ölçüsü ve Sınırı

Bireysel ve sosyal hayatta adalet ve güveni yerleştirmeye yönelik temel ilkeler vaz' eden Kur'an, insanın bir başkasıyla olan ilişki ve iletişiminde de aynı gayeyi gerçekleştirecek belirli prensipler ortaya koymaktadır. Bu bakımdan ilâhî kelâm iletişimin anlamı, niteliği ve ölçüsünün nasıl olması gerektiği sorusuna da cevap sayılabilecek emir ve tavsiyeler içermektedir. Aslında her ne kadar vahyin bizatihi kendisi başlı başına bir iletişim şekli olarak incelenebilirse de burada daha ziyade, ilâhî emirler doğrultusunda insanın sağlıklı, doğru ve geçerli bir iletişim geliştirebilmesini mümkün kılan ana kaideler üzerinden konu ele alınacaktır.

► Bireysel ve sosyal hayatta adalet ve güveni yerleştirmeye yönelik temel ilkeler vaz' eden Kur'an, insanın bir başkasıyla olan ilişki ve iletişiminde de aynı gayeyi gerçekleştirecek belirli prensipler ortaya koymaktadır. Bu bakımdan ilâhî kelimelerin iletişimin anlamı, niteliği ve ölçüsünün nasıl olması gerektiği sorusuna da cevap sayılabilecek emir ve tavsiyeler içermektedir. Aslında her ne kadar vahyin bizatihi kendisi başlı başına bir iletişim şekli olarak incelenebilirse de burada daha ziyade, ilâhî emirler doğrultusunda insanın sağlıklı, doğru ve geçerli bir iletişim geliştirebilmesini mümkün kılan ana kaideler üzerinden konu ele alınacaktır.

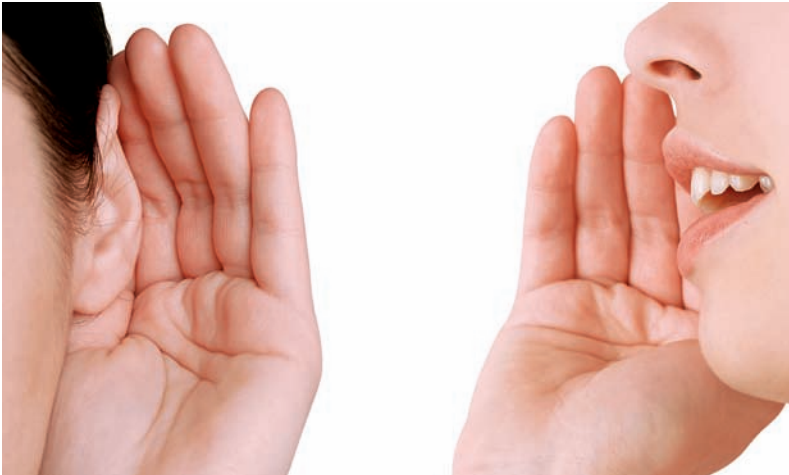
Bilindiği gibi duygu, düşünce ya da bilginin çeşitli yollarla bir başkasına aktarılması olarak iletişim, yeni teknolojilerin ürettiği aletlerle zaman ve mekan engelini aşmış, hatta içinde bulunduğumuz çağa damgasını vurmuştur. Dolayısıyla iletişimin her türünün ve şeklinin yaygınlaştığı böyle bir ortamda, vahye göre hayatını şekillendirme ve devam ettirme amacı taşıyan inananlar için, iletişimin ölçüsü ve sınırının, bugünkü boyutlarıyla birlikte yeniden ele alınması bir zarurettir. Bu bağlamda öncelikle iletişimde uyulması gereken prensipler arasında reel ve sanal âlem farkı bulunmadığını; yanlış ve kötü olarak kabul edilen bir şeyin her iki alanda da aynı değeri taşıdığını belirtmek gerekir. Özellikle sanal ile reelin gücü ve etkinliğinin birbirine karıştığı günümüzde, bu husus özel bir önem arz etmektedir. Dolayısıyla sağlıklı bir iletişimin ön şartı olan doğruluk ve dürüstlük kuşkusuz sadece reel dünyada değil, aynı zamanda sanal âlemde de uyulması gereken ilk prensiptir. Zira Kur'an'ın oluşturduğu kavramlar dünyası içinde yalan söylemek ve yalanlayanlardan olmak ancak Allah'ın ayetlerine inanmayanların,¹ kafir ya da münafıkların niteliğidir.² Asla yalan söylememiş ve bu niteliği ile meşhur olmuş bir Peygamber'in yolundan gidenlerin yalandan uzak durması tabii bir durumdur. Yine de Kur'an 'Ey iman edenler! Allah'tan sakının ve sözü doğru söyleyin.'³ ayetiyle bunu bir kez daha vurgulamakta; öncelikle akaidde doğruluk olan tevhid kelimesinden başlayarak hayatın her alanında takva sahiplerinin doğru olmasını emretmektedir.

Vahiyle uyumlu bir şekilde pek çok hadiste de doğruluğun önemine vurgu yapılmaktadır. Mesela Resûlullah şöyle buyurmuştur: *"Doğruluk sizi iyiliğe (birre), iyilik de sizi cennete götürür. Kişi daima doğru olmaya devam ettiğinde (Allah katında) doğrulardan olur. Yalan ise insanı günaha günah da cehenneme götürür. Kişi durmadan yalan söylerse sonunda Allah katında yalancılardan yazılır."*⁴ Örnek olarak verilen bu naslar, iletişimin doğruluk temeli üzerine bina edilmesi gerektiğini göstermekte; dolayısıyla da dinde hakikat üzerine kurulu bir iletişim biçiminin öngörüldüğüne işaret etmektedir. Ancak iletişimin yapmacık ve sahte değil hakiki oluşu onun sağlıklı ve uygun niteliğini kazanması için yeterli değildir. Kuşkusuz iyi bir iletişim, tarafların durumu dikkate alınmadan gerçekleştirilemez. Burada iletişimi var kılan diğer bir şart açığa çıkmaktadır ki bu, iki taraf arasındaki ihtilafı konulardan değil, ortak olan fikirlerden başlama ilkesidir. Aslında insanlar farkına varmadan bu genel kurala uygun davranmaktadırlar. Birbirleriyle yeni tanışan kişilerin sohbet, havaya ilişkin cümlelerle başlamasının gerisinde böyle bir düşünce bulunuyor olmalıdır. Yani iletişim, iki tarafın da tanıdığı ve onayladığı bir şey üzerinden başlamalıdır.⁵ Kur'an'da Ehl-i kitab'ın müminler ile aralarındaki ortak kelimeye yani tevhide davet edilmeleri⁶ iletişimde farklılıklardan değil de benzerlik ve aynılıklardan hareket etme prensibinin bir örneği şeklinde düşünülmelidir.

Ortak düşünce ve fikirlerden hareket edilmesi zımnen, karşı tarafın değerlerine hakaret içermeyen bir üslup kullanılması gereğini içermekle birlikte, Kur'an yine de bunu açıkça ifade etmektedir: *"Onların Allah'tan başka yalvardıklarına sövmeyin ki onlar da düşmanlık yaparak bilgisizce Allah'a sövmesinler."*⁷ ayeti muhatabın inançlarına karşı saygısız bir söylemin neden yanlış olduğunu gerekçesiyle ortaya koymaktadır. Açık ki muhatabın önem verdiği hususlara karşı negatif ifadeler kullanmak benzer cümleleri iştmeyi doğuracak; sonuçta iletişim imkanını da yok edecektir. Bu sebeple en azından başlangıçta ortak kavramlardan yola çıkmak uygun görünmektedir.

İletişime geçilecek kişiler arasında ortak fikir ve kanaatlerden hareket edilmekle yetinilmeyerek, ayrıca bizatihi muhatabın durumuna göre değişen bir anlatım tarzının da seçilmesi gerekir. Nitekim vahiy farklı iletişim biçimlerine dikkat çekerek, çeşitli yöntemler önermektedir.

**Kuşkusuz iyi
bir iletişim,
 tarafların
durumu dikkate
 alınmadan
gerçekleşemez.
Burada iletişimi
var kılan diğer
bir şart açığa
 çıkmaktadır
ki bu, iki taraf
arasındaki
ihtilaflı
konulardan
değil, ortak
olan fikirlerden
başlama
ilkesidir.**

İletişime geçilecek kişiler arasında ortak fikir ve kanaatlerden hareket edilmekle yetinilmeyerek, ayrıca bizatihi muhatabın durumuna göre değişen bir anlatım tarzının da seçilmesi gerekir. Nitekim vahiy farklı iletişim biçimlerine dikkat çekerek, çeşitli yöntemler önermektedir. Aslında genelde hakkı davet usulleri şeklinde şöret bulan; Rabbin yoluna hikmet, güzel öğüt ve en güzel tartışma ile çağrılmasını emreden ayet⁸ aynı zamanda iletişim tarzlarını da beyan etmektedir. Dolayısıyla ilim sahipleriyle kesin deliller getirmek anlamına gelen hikmetle iletişime girilirken; diğer insanlarla iknaî metod olarak görülen iyi ve güzel nasihat etmek ya da karşı tarafı susturacak ve onun anlamasını sağlayacak deliller getirmek suretiyle tartışmak tercih edilebilir.⁹

Her ne kadar bu üç şekil, kullanılan bilgiler, getirilen deliller yöntem açısından farklılaşsa da, yumuşaklığın ve nezaketin gözetilmesi bakımından birbirine yaklaşıp. Kur'an muhatap kim olursa olsun iletişimde yumuşak, nazik ve kalplere tesir eden bir tarzın hakim olmasını emretmektedir. Bu sebeple tanrılık iddiasında bulunan Firavun'a giden Hz. Musa'nın dahi 'yumuşak söz' söylemesi istenmiştir.¹⁰ Nitekim Kur'an'da Hz. Peygamber'in etrafında inanan insanların bir araya gelip toplanması

da; onun kaba ve katı yürekli değil, Allah'ın rahmetiyle nazik ve şefkatli (yumuşak) oluşuna bağlanmıştır.¹¹ Dolayısıyla etkili bir iletişim biçiminde yumuşak ve nazik bir dilin kullanılması da bir başka ilke olarak ortaya çıkmaktadır. Allah Resûlü'nün Hz. Aişe'ye hitaben söylediği şu cümleler bu gerçeği belirtmektedir: *"Ey Aişe! Allah bütün işlerde mülayim davrananları sever."*¹² Bir başka rivayette ise şöyle buyurmuştur: *"Allah refiktir. Mülayim davranmayı sever. Sert davranış karşılığında vermediğini, mülayimlik karşılığında verir. Hatta rıfk için yaptığı ihsanı başkası için yapmaz."*¹³

Bu ifadeler yanında Kur'an'da Hz. Peygamber'in sadece hatırlatmakla yükümlü bulunduğu, onun baskı ve zor kullanan biri olmadığı,¹⁴ dolayısıyla dinde herhangi bir zorlamanın bulunamayacağı¹⁵ da vurgulanmaktadır. En temel hakikatin, hayatî önem taşıyan konuların anlatımında ve benimsetilmesinde, baskı ve katılığın yasaklandığı bir sistem içinde buna göre ikincil önem taşıyan konularda herhangi bir sertliğe yer olamayacağı açıktır. Dahası Hz. Peygamber'in kendisinden öğüt isteyen bir sahabeyi defalarca, "Kızma",¹⁶ diyerek uyarması öfkeden uzak bir iletişimin yerleşmesine ne kadar önem verdiğini göstermektedir.

Bu noktada İslâm dünya görüşünü oluşturan temel değerlerden biri olan iyilik kavramını da hatırlamak gerekir. Kur'an, yapılan bir kötülüğün engellenmesinde ve reddedilmesinde dahi, iyi ve güzel bir yöntemin kullanılmasını emretmektedir.¹⁷ O halde vahyî ilkeler ışığında gerçekleştirilecek bir iletişimde, aslında insanın her türlü davranışında, hakim unsurun iyilik olacağı açıktır.

Burada üzerinde durulması gereken bir başka husus, iletişimin kimlerle kurulabileceği sorusudur. Acaba vahiy iletişimin kendisine bir şekil verdiği gibi, iletişimin taraflarına da bir sınırlama getirmekte

midir? Yoksa iletişim prensiplerine riayet edildikten sonra kim olursa olsun herkesle iletişime girmek mümkün müdür? Aslında Hz. Musa'nın Firavun ile görüşmeye gitmesi, inanç ve dinleri farklı insanlarla iletişim kurulabileceğine dair açık bir delildir. Zira ilâhî mesajın inanamayanlara ulaştırılabilmesi için, iletişime geçmeme değil iletişime geçme zorunluluğu vardır.

Esasen Kur'an açısından diyalogun karşı tarafında bulunanın kim olduğundan ziyade, ne söylendiği önem taşımakta; buna göre iletişimin devam etmesi mümkün görülmekte veya iletişim sonlandırılmaktadır. Bu konuda Kur'an'da şöyle buyrulmaktadır: *"Allah'ın âyetlerinin inkar edildiğini ve onlarla alay edildiğini işittiğiniz zaman, onlar başka bir söze dalıncaya kadar onlarla beraber oturmayınız; yoksa siz de onlar gibi olursunuz."*¹⁸ Ayette açıkça belirtildiği üzere bir mümine, Allah'ın mesajının inkar edilip hafife alındığı bir ortamda bulunma izni verilmekte; hatta böyle bir durumda iletişime devam etmenin tehlikeli sonuçlarına dikkat çekilmektedir. Zira burada vahyin getirdiği gerçeklerin alay ve eğlence konusu edilmesi söz konusudur. Böyle bir durumda inanan birinin, açık bir tavır alarak iletişimi durdurması gerekir. Aksi halde Allah'ın kelimasını hafife alanlarla aynı düzeye inilmesi söz konusu olacaktır. İnanç ve fikir özgürlüğüne olan hürmet gereği, İslâm toplumunda kişinin inanma veya inanmama hakkı bulunmakla birlikte, hakaret ve alay etmenin bir hak olarak görülemeyeceği, günümüzde bunlar birbirine karıştırıldığı için ayrıca vurgulanmıştır.

Açıkçası vahiy iletişimin konusuna dair prensipler belirlemekte; böylece sadece Allah'ın kelamı dolayısıyla dinin hürmetini korumayı değil, aynı zamanda müminin iman üzere kalmasını da sağlamayı hedeflemiş görünmektedir. Ancak iletişimin konusunun sadece bu açıdan sınırlandırıldığı şeklinde bir sonuca gitmek eksik olacaktır. Bir başkasını gerek dil

gerekse de el ve yüz hareketleriyle alaya almak, birinin arkasından hoşlanmayacağı bir şekilde konuşmak, çekiştirmek, koğuculuk yapmak, fitne ve fesat çıkarmak gibi ilâhî emirlerle yasaklanan pek çok fiilin makbul bir iletişim şekli olamayacağı herkesin malumudur. Burada yasaklanan her bir hususu tek tek saymak yerine dinî bir emri ihlal ederek gerçekleştirilen bir iletişimin, dinî bir meşruiyetinin kalamayacağı prensibini hatırlatmak yeterlidir.

Özellikle iletişim teknolojisinin ürettiği yeni araçların hayat üzerinde adeta hakimiyet kurduğu çağımızda, bir bakıma iletişim kirliliği de yaşanmakta; ilâhî emirlere uymak isteyen müminlerde dahi bu alanda bir zihin karışıklığı görülmekte; iletişim açısından vahyin doğru ve güzel olarak neyi nitelediği zaman zaman unutulmaktadır. Dolayısıyla iletişim şekillerinin ve sınırlarının İslâm dünya görüşü açısından yeniden sorgulanarak tartışılmasına ihtiyaç vardır. Nitekim bu kısa yazı, böyle çalışmalara bir giriş yapma amacıyla da iletişimde gözetilmesi gereken Kur'anî ilkeler üzerinden konuyu ele almıştır. ◀

D İ P N O T L A R

1. Nahl, 16/105.
2. Bk. Muhammed Fuâd Abdülbâki, 'K-z-b' md., el-Mu'cemül-müfehres li-elfâzî'l-Kur'ânî'l-Kerim, İstanbul: 1408/1987.
3. Ahzâb, 33/70.
4. Buhârî, Edeb, 69.
5. John C. Condon, Kelimelerin Büyülü Dünyası Anlambilim ve İletişim, trc. Murat Çiftkaya, İstanbul 1995, s.165; krş. Hülya Alper, Bir Kelâm Problemi Olarak İmanın Psikolojik Yapısı,

- İstanbul 2013, s. 84.
6. Âl-i İmrân, 3/64.
7. En'âm, 6/108.
8. Nahl, 16/125.
9. Fahrreddin er-Râzî, *Mefâtihü'l-gayb*, Beyrut: 1421/2000, XX, s.111.
10. Tâhâ, 20/44.
11. Âl-i İmrân, 3/159.

12. Buhârî, Daavat, 58; İstî'zan, 22; Tirmizî, İstî'zan, 12.
13. Müslim, Birr, 77; krş. Ebu Dâvûd, Edeb, 11.
14. Gâşiye, 88/22; Kâf, 50/45.
15. Bakara, 2/256.
16. Buhârî, Edeb, 76; Tirmizî, Birr, 73.
17. Fussilet, 41/34; Müminun, 23/96.
18. Nisâ, 4/140 krş. En'âm, 6/68.

İslâm Düşüncesinde
Doğru Bilginin Kaynağı
Olarak

Haber

جَلَّ جَلَّ

İşitilen şeyin doğru olup olmadığı o haberin niteliği ile belirlenebilir. Bu niteliği belirlemede “akıl” aktif görev almaktadır. O zaman bilgi elde etmenin vasıtaları her ne kadar ayrı ayrı değerlendirilmiş olsa da birbirleri ile bağlantısı ve birbirlerini doğrulamada katkılarının olduğu şüphesizdir.

► (ر ب خ) kökünden gelen “haber” lügatte bilmek, bir şeyi anlamak, künhüne vakıf olmak, ona nüfuz etmek anlamlarına gelmektedir.¹

Haber, bilginin eş anlamlısı olarak kullanılmıştır. Hatta bilgi tanımlanırken “Bilgi, haberdir.” şeklinde tanımlar yapılmıştır. Bu anlamda “Habîr” lafzı Allah için yaygın olarak kullanılan bir lafızdır.²

Terim olarak bakıldığında kelimcülerin haberin ne olduğuyla ilgili birçok tanım yaptığı görülmektedir. Bu tanımlardan bazılarını şöyle sıralamak mümkündür.

1. Haber, doğruluk ve yanlışlık ihtimali olan kelimedir.³

2. Haber, kendisine doğruluk veya yanlışlık dâhil olan şeydir veya haber, doğrulanabilme ve yanlışlanabilme ihtimali olan şeydir.⁴

3. Haber, nefiy veya ispat şekillerinden birisi ile bir durumun başka bir duruma izafe edilmesini bizzat ifade eden bir sözdür.⁵

4. Haber geçmişte meydana gelen veya gelecekte vuku bulacak bir olayı bildiren söz, mahiyeti itibarıyla doğru veya yanlış olma ihtimali bulunan sözdür.⁶

Bu tanımlarda iki yönün öne çıktığı söylenebilir. Birisi “haber söz olduğu” diğeri ise bu “sözün” yalanlanabilme ve doğrulanabilme imkânının olmasıdır. Haber sözdür derken her türlü sözün haber olduğu anlaşılmamalıdır. Eğer bir söz doğrulanamıyor veya yalanlanamıyor ise bunu haber olarak niteleyemeyiz. Bu nedenle istifham, emir, nehiy, esef, temenni ve istirham gibi sözler haber olarak nitelendirilemez.

BİLGİ KAYNAĞI OLARAK HABER

Haber denildiğinde zorunlu olarak üç şeyden bahsedilmiş olur. Bunlardan birisi “haberi veren” diğeri “haberi işiten” bir diğeri ise “haber verilir.”

Haber veren açısından konuya baktığımızda oluşmuş olan bir bilginin aktarımı söz konusudur. Yeni bir bilgi oluşmamıştır.

Haberin, işiten açısından yeni bir bilgi oluşturduğu söylenebilir. İşte bu anlamda haber, bilgiye kaynaklık etmektedir. Burada aktarılan bilgi, duyan için bir tür bilgi elde etme vasıtasıdır. Müslüman kelimcilerin haber bir tür bilgi kaynağıdır demeleri bu açıdan bir sorun oluşturmamaktadır.

Haberin tanımlarında öne çıkan, “haber söz olduğu” vurgusu açıldığı zaman bu sözün, duyu organlarımızla işitmenin bir ürünü olduğu belirtilebilir. Bu durumda haberin ayrı bir bilgi kaynağı olup olmadığı tartışılabilir. Biz bu noktaya işaret edip, olgudan hareketle diyoruz ki, Yunan felsefesinde, İslâm felsefesinde ve günümüz Batı felsefesinde haber konusu bilginin müstakil bir kaynağı olarak görülmemektedir.⁷ Fakat kelimciler erken dönemden beri haberin ayrı bir bilgi kaynağı olduğunu belirtmektedirler.⁸

İşitilen şeyin doğru olup olmadığı o haberin niteliği ile belirlenebilir. Bu niteliği belirlemede “akıl” aktif görev almaktadır. O zaman bilgi elde etmenin vasıtaları her ne kadar ayrı ayrı değerlendirilmiş olsa da birbirleri ile bağlantısı ve birbirlerini doğrulamada katkılarının olduğu şüphesizdir. Bu katkılar olmakla beraber her bilgi vasıtasının verdiği bilgiler, diğer kaynaklarla elde edilemeyecek

niteliktedir.⁹ Yani bir bilgi kaynağının verdiği bilgiyi diğer bilgi kaynakları veremez. Bu da bilgi kaynaklarının ayrı ayrı ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Haberin bilgi kaynağı olduğunu kesin olarak belirten kelimcilerin önünde önemli bir sorun olarak, her türlü haberin, kesin bilgi ifade edip etmediği konusu yer almıştır. Her türlü haberin kesin bilgi ifade edemeyeceği söylenerek, kesin bilgi ifade eden haberin “doğru haber” ile sınırlandırılması gereği üzerinde durulmuştur. Bu haber “doğru haber”(el-haberu’s-sâdık) olarak isimlendirilmiştir. Kesin bilgi veren haberin de sadece bu haber olduğu belirtilmiştir.¹⁰

Doğru haberin ne olduğu konusunda her ne kadar farklı söylemler olsa da doğru haber olarak genelde “mütevâtir haber” ve “resûlün haberi” belirtilmiştir.¹¹

Bu haberlerin dışında yanlışlığı kesin olan, doğruluğu veya yanlışlığı kesin olmayan¹² bazı haber türlerinin de olduğu belirtilmektedir. Bu tür haberler, kesin bilgi ifade etmedikleri için genel olarak bilgi elde etmenin yolları içerisinde değerlendirilmemiştir.

MÜTEVÂTİR HABER

Mütevâtir haber terim olarak, “sözlerinden bilgi hasıl olacak sayıda çoğunluğa ulaşan topluluğun haberi”¹³ ve “Yalan üzere birleşmeleri düşünülemeyen bir topluluğun ifadeleri ile sabit olan haberdur.”¹⁴ şeklinde tanımlanmaktadır. Haberin mütevâtir olması için geçerli olan şartlar,¹⁵ ya haberi dinleyen kimselerle ilgili olur ya da haber veren kimselerle ilgili olur.

Haber mütevâtir bir haber niteliğinde de olsa eğer geçmişten gelen inançlar ile örtüşmüyorsa bunun bilgi değeri ifade etmesinde bazı güçlükler yaşanmaktadır. Burada sorgulanması gereken, önceden bir inancın varlığı veya yokluğu olmayıp o inancın nasıl bir nitelik taşıdığı olmalıdır. Eğer dinin temelini oluşturan Kur’an ayetlerine uymayan fakat Kur’an dışı kültürlerle oluşan bazı inançlar bulunur, bu inançlar da mütevâtir niteliğindeki haberlerle çelişir ise, o zaman bu inançların sorgulanması ve problemlerinin ortaya konulması gerekir. Bunun aksi de önemlidir. Yani Kur’an bütünlüğüne uygun olan bir inanç geleneksel olarak toplumda yer etmiş ise ve mütevâtir niteliğinde de bir haber ile ters düşmekte ise o zaman bu haberin mütevâtir olup olmadığı konusunun tekrar sorgulanarak yeniden değerlendirilmesi kaçınılmaz olacaktır.

Kendimizin bizzat görüp müşahade etmediği bir olay veya yer hakkında, mütevâtir bir haber varken bir kimse çıkıp da mütevâtir olarak bize ulaşan haberin yanlış olduğunu söylerse, bizim mütevâtir haberi bırakıp bu kimsenin haberini kabul etmemiz doğru olmaz. Bu durumda mütevâtir habere itibar etmemiz daha uygun bir tutum olur.¹⁶

Haberi duyan kimselerle ilgili bunlar söylendikten sonra haber verenlerle ilgili de bazı konular üzerinde durulur. Çünkü haber konusunda, hem haberi işitenler hem de haberi verenler önem arz eder. Hatta haber verenlerle ilgili şartlar mütevâtir haberin ne olması gerektiği konusunda daha da önemli olmaktadır. Çünkü asıl doğru bilgi haber verenlerde bizzat gerçekleşmektedir. Haberi duyanlar, önceden gerçekleşen bir bilginin aktarımı ile karşı karşıyadırlar. Bu aktarım öyle inandırıcı olmalı ki, kişi bizzat kendisinin duyular veya akıl yoluyla elde ettiği bilgi gibi olduğuna kanaat getirmelidir.

Bir haberin doğru haber olarak nitelendirilebilmesi için mutlaka mütevâtir haber olma zorunluluğu yoktur. Daha doğrusu, doğru haberin tek seçeneği mütevâtir haber değildir. Mütevâtir olması doğru olmasının bir göstergesidir fakat mütevâtir haberin dışında da doğru olan haber türleri vardır.

RESÛLÜN HABERİ

Haber-i Resûl, Allah'ın insanlara mesajlarını iletmek için gönderdiği ve elçiliği mucize ile sabit olan zatın vermiş olduğu bilgidir.¹⁷

Müslüman kelimacılar peygamber olan zatın vermiş olduğu bilginin kesin doğru bilgi olduğunu aklî bir çıkarım olarak görür ve peygamberin aklen yalan söylememesi gerektiğini kabul eder. Fakat tartışma, peygamberin verdiği haberin doğruluğu veya yanlışlığı üzerinde olmayıp bir kimsenin peygamber olup olmadığı konusunda yoğunlaşmıştır. Kelamcılar, peygamber olduğunu iddia eden kimsenin bu iddiasını mucize ile ispatlaması gerektiğini söylerler.¹⁸ Bu ispatlamada iddiasını doğrula-

mak için “hâriku'l-âde” olarak yapılması imkânsız olan bir şeyi yapması gerekmektedir. Bunu yapmak suretiyle insanlara peygamber olduğunu ispatlarsa ondan sonra Allah'tan aldığını söylediği haberler tartışmasız olarak doğru haber kategorisine girer.¹⁹

İslâm düşüncesinde resûlün haberinin doğruluğu konusunda farklı deliller ileri sürülerek konu genişçe işlenmiştir.

İslâm filozofları da “vahyi” ayrı bir bilgi kaynağı olarak ele alırlar ve doğru bilginin kaynakları arasında görürler.²⁰ Fakat onlar “vahyi” haber şeklinde almayıp “faal aklın mütahayyileye gönderdiği bilgi” şeklinde “kalbî bir sezgi” olarak görürler.²¹ Bu anlamda vahyi değerlendirip, bilginin kaynaklarında ona yer verirler.

Peygambere vahyedilen bilgilerin peygamber aracılığı ile bizlere ulaşmış olması ister “haber-i resûl” olarak ele alınsın isterse İslâm filozoflarının belirttiği gibi “kalbî bir sezgi” olarak ele alınsın kesin bilginin kaynağı olmasında İslâm düşüncesinde bir farklılık yoktur. Fakat peygambere vahiy dışında bildirdiklerine gelince işte bunların kesin bilgi ifade eden “haber-i resûl” kategorisinde değerlendirilip değerlendirilemeyeceği tartışılmalıdır.

Vahiy dışındaki “resûlün haberi” ele alındığı zaman, burada iki hususa özellikle dikkat çekmek gerekir. Bunlardan birisi, Resûlün kendisinin verdiği haber ve bunu bizzat resûlden duyan kimse için ne ifade ettiğidir. Diğeri ise peygamberden bizzat duyulmayıp, peygamberden duyulduğu iddia eden kimselerin aktarımı ile oluşan haberlerdir.

Resûlden verilen haber, haber kriterlerine göre değerlendirilir. Eğer mütevâtir bir haber ise onun peygambere aidiyeti konusunda kesinlik ifade eder. Bu haber vahyin dışında bir haber ise o zaman bunun bilgi teorisi açısından kesin bilgi ifade edeceğini söylemek mümkün değildir. Çünkü kesin bilgi ifade eden “resûlün haberi” olup “resûlden haber” değildir. “resûlün haberi” ile resûlden haberi birbirine karıştırmamak gerekir. Çünkü resûlün haberi Allah tarafından denetlenmekte ve gerektiğinde buna müdahale edilmekte idi.²² Gelenekte böyle bir ay-

Eğer dinin temelini oluşturan Kur'an ayetlerine uymayan fakat Kur'an dışı kültürlerle oluşan bazı inançlar bulunur, bu inançlar da mütevâtir niteliğindeki haberlerle çelişir ise, o zaman bu inançların sorgulanması ve problemlerinin ortaya konulması gerekir.

rımın yapıldığını söylemek pek mümkün görünmemektedir. Peygambere ait olduğu kesin olan vahiy dışındaki sözlerin ve sünnetin ne şekilde değerlendirileceği ve müslümanlar için ne ifade ettiği ayrıca tartışılmalıdır.²³

SONUÇ

Felsefî gelenekte bilginin kaynağı konusunda yapılan tartışmalara baktığımız zaman, tartışmaların genelde akıl ve duyu ekseninde yoğunlaştığını görürüz. Günümüz felsefesinde de bilginin kaynağının ne olduğu konusu yine bu iki temel üzerinde tartışılmaktadır. Müslüman kelimciler bu genel eğilimi aşarak, bilginin kaynağı konusunda bir üçüncü kaynak olarak “haberi” gündeme getirirler. Yunan felsefesinde, İslâm felsefesinde ve günümüz Batı felsefesinde bilginin kaynağı konusunda “haber” ayrı bir kaynak olarak alınmamıştır. Genelde duyu ve akıl üzerinde durulmuştur. Fakat kelimciler, bilgi ile ilgili konuları işlerken bilginin kaynağının neler olduğunu tartıştıkları yerde “haberi” ayrı bir kaynak olarak belirtmişlerdir.

Kelimciler, “ilâhî vahyi” de içermesi açısından “habere” epistemolojilerinde önemli bir yer verirler. İslâm dininin temelleri ilahî vahye dayanmaktadır. Eğer ilahî vahyin doğru bilgi ifade etmesinde her hangi bir şüphe olacak olursa o zaman dinin üzerine inşa edildiği şeyler kesin doğru olamayacağından problemli olacaktır. Bu temel endişeden hareketle müslüman kelimciler “ilâhî vahyi” de içine alan “haber” konusunu bilginin ayrı bir kaynağı olarak ele alırlar ve eğer haberin doğruluğu kesin ise bu haberin de kesin bilgi ifade edeceğini belirtirler.

Kendisine “haber-i sadık” dedikleri doğru haber kategorisine hangi haberlerin gireceği konusunda değişik sınıflandırmalar yapılmakla beraber genel olarak “mütevâtir” ve “resûlün haberi” kelimciler tarafından doğru haberin kısımları olarak benimsenmiştir.

Mütevâtir haber, genelde yalan üzere birleşmeleri aklen muhal bir topluluğun verdiği haber şeklinde kabul görmüştür. Bu haberi veren kimselerin sayısı konusunda bazı rakamlar belirtilmekle beraber hakim olan anlayış sayı ve adedin önemli olmadığı şeklindedir.

Hz. Peygamber’in vahiy olarak aktardığı haberler müslüman kelimciler tarafından tartışmasız kesin bilgi olarak kabul edilmiştir. Fakat Hz. Peygamber döneminde yazılmasına pek müsaade edilmeyen “hadislerin” sonraki dönemlerde rivayetlere bağlı olarak yazıya geçirilmesi onun Hz. Peygamber’e aidiyeti konusunda bazı sorunları beraberinde getirmiştir. Bazı siyasi olayların ve yapılan iç çekişmelerin etkisi ile hadislerle peygambere ait olmayan bazı metinlerin dâhil edilebilmiş olacağı endişesi yaşanmıştır. Bu endişelerle hadis rivayeti konusunda birçok kriter getirilmiştir. Bu kriterler daha ziyade rivayet edenlerle ilgili geliştirilmiştir.

Hadisleri rivayet edenlerin durumuna göre “mütevâtir,” “ahad,” “meşhur” gibi bazı sınıflandırmalar yapılmıştır. Bu rivayetlerin kelimde ve fıkhıta nasıl değerlendirileceği ile ilgili bazı görüşler ortaya konulmuştur. Fakat Hz. Peygamber’e ait olduğunda şüphe olmayan vahiy dışı ifadelerin, bilgi teorisi açısından kesin bilgi ifade etmediği konusunda bir tartışmaya rastlamadık. Bu, irdelenmesi ve netleştirilmesi gereken bir konudur. “Peygamberin haberi” ile vahyin kastedildiği söylenebilir. Diğer rivayetler ise “peygamberin haberi” olarak değil “peygamberden haber” olarak isimlendirilmelidir. ◀

D İ P N O T L A R

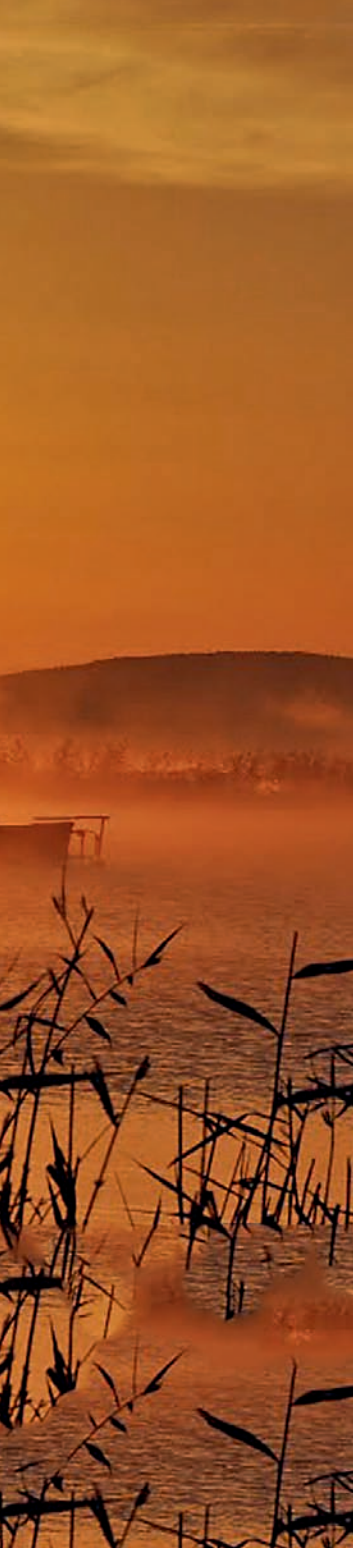
1. Bk. el-Cevheri, *es-Sıhah Tâcü'l-luga ve Sıhâhi'l-Arabîyye*, thk. Ahmed Abdülgafur Attar, Kahire 1982, II/641; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, Beyrut 1990, IV/226 vd.; Asım Efendi, *Kâmus Tercümesi*, Bahriye Matbaası, İstanbul 1305, II/283; Hüseyin b. Muhammed el-İsfahânî, *el-Müfredât fi Garibi'l-Kur'an*, İstanbul 1986, s.204.
2. Fahrreddin Râzî, *Mefâtihi'l-Gayb*, Beyrut 2004, II/119.
3. Seyyid Şerif Cürcânî, *Tarifat*, Beyrut 2002, s.83.
4. Bk. Eş'arî, *Makâlâtü'l-İslâmîyyîn*, thk. Helmut Ritter, Wiesbaden 1980, s. 444.
5. Bu tanımın Ebû Hüseyin el-Basrî'ye ait olduğu söylenir.
6. Y. Şevki Yavuz, “Haber” DİA, İstanbul 1996, XIV/346.
7. Fritz Heinemann, “Bilgi Kuramı,” s. 191 vd.; A. Kadir Çüçen, *Bilgi Felsefesi*, s.60-64; Nicolai Hartmann, *Ontolojinin İşığında Bilgi*, trc. Harun Tepe, Ankara 1998, s.14 vd.
8. Bk. Mâtürîdî, *Kitabü't-Tevhid*, s. 14; Neseî, *Tabsirâtü'l-Edille*, I/25.

9. Bk. Mâtürîdî, *Kitabü't-Tevhid*, s. 20; Neseî, *Tabsirâtü'l-Edille*, I/25.
10. Bk. Taftazânî, *Şerhu'l-Akaid*, s. 29; 32.
11. Bk. Taftazânî, a.g.e., s. 29, 32-40.
12. Doğruluğu veya yanlışlığı kesin olmayan haberlerin neler olduğu, şeriat konusunda bunların ne ifade ettiği, hangilerinin itibara alınabileceği ile ilgili ayrıntılar için bk. Râzî, *el-Mahsûl*, II/153-169; Ayrıca bk. Bağdâdî, *Usûlü'd-Dîn*, s.12 vd.
13. Fahrreddin Râzî, *el-Mahsûl*, II/100; Mütevâtir ve sadık haberin tanımları için ayrıca bakınız. Taftazânî, *Şerhu'l-Akaid*, s.32-35.
14. Cürcânî, *Tarifat*, s.83; Taftazânî, *Şerhu'l-Akaid*, s. 33; Yavuz, a.g.m.
15. Bu şartlarla ilgili olarak bk. Râzî, a.g.e.
16. Fahrreddin Râzî, *el-Mahsûl*, II/116-117.
17. Neseî, a.g.e., I/27; Taftazânî, *Şerhu'l-Akaid*, s. 35-36.
18. Bk. Mâtürîdî, *Kitabü't-Tevhid*, s. 291 vd.; Neseî, *Tabsirâtü'l-Edille*, II/38 vd.; İbn Fûrek, *Mücerredetü Makâlâtü'l-Eş'arî*, s.176.

19. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Mâtürîdî, *Kitabü't-Tevhid*, s.291vd., 314-332.; Neseî, a.g.e., II/38 vd.
20. Aydın, a.g.e., s.140-15.
21. Aydın, a.g.e., s.140-151.
22. Hz. Peygambere gönderilen vahyin Allah tarafından denetlendiği ve Peygamberin ona bir şey katamayacağı ile ilgili Kur'an ayeti, “Kur'an âlemlerin Rabbinden indirilmiştir. Eğer Muhammed, bize karşı ona bazı şeyler katmış olsaydı. Biz onu kuvvetle yakalardık, sonra onun şah damarını koparırdık. Hiçbiriniz de onu koruyamazdınız.” (Hâkk,a 68/43-47) Krş. Yunus 10/15; Sâd, 38/86-87; Zümer, 39/11-14; Şûrâ 42/24; Ahkâf 46/8-9.
23. Bu konuda geleneksel anlayış ve bu anlayışa getirilen eleştiriler ve öneriler ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Ahmet Akbulut, *Nübüvvet Meselesi Üzerine*, Ankara 1992, s. 83-98.

Din Dili Kur'an Dili

“Yeryüzünü [ayağınızın altına âdeta bir halı gibi] seren, orada sabit ve sarsılmaz dağlar var edip ırmaklar akıtan, Allah'tır. Keza türlü meyveleri çift [erkek-dişi] olarak yaratan, sürekli olarak geceyi gündüze bürüyen de Allah'tır. İşte bütün bunlarda aklıselimle düşünenler için nice ibretler var!” mealindeki âyet ilk bakışta bilgi verici gibi görülebilir; fakat son cümleden de anlaşılacağı gibi bu ayet muhataplarına yalın bilgi vermekten öte tevhide iman talep etmektedir.

► Kur'an'daki dil, Hz. Peygamber zamanındaki Arap toplumunun konuşup anlaştığı Arap dilidir. Bu olgusal gerçeklik Kur'an'ı tanıma, anlama ve yorumlamanın öncelikle Arap dilinin imkân ve sınırları dahilinde olmasını gerektirir. Ancak genel anlamda dil, iletişim aracı olmaktan çok daha fazla bir şeydir. Nitekim ünlü filozof Martin Heidegger, "Dil varlığın evidir." demiştir. Bu açıdan bakıldığında Kur'an'daki dilin Arabilikten çok daha derin içermelere sahip olduğu anlaşılır. Dolayısıyla Kur'an'a salt bir dil nesnesi olarak bakılması ve metinsel bağlamda linguistik açılımının yapılması, onun taşıdığı manalar ve mesajların kavranması sonucunu doğurmaz. Kur'an dilinin satıhta pek görünmeyen asıl anlam ve kavram dünyasına aşinalık için, bu dilin Arabilik dışındaki mahiyetini de kavramak gerekir. İşte tam bu noktada Kur'an'ın kutsal bir kelim olduğu hatırlanmalı ve bu kelimadaki "din dili"nin mantığı iyi kavranmalıdır.

Din dili, en kısa tarifiyle, canlı ve dinamik imanın dilidir. Bu tarif çerçevesinde denebilir ki din dili müminlerin duygu, düşünce ve yaşam tarzlarına yön veren temel bakış açısını kurucu bir dildir. Bu bakımdan din dilini tecrübi dünyaya atıfta bulunan ve/veya tanımlar arasında bağıntı kuran analitik bir dil olmanın ötesinde nihai ilgilerimize dair kanaatlerimizin ifade edildiği bir dil olarak görmek gerekir. Bir yaklaşıma göre din dili olgu ve olaylar dünyasının katı nesnel gerçekliğinin ötesindeki derûnîliğe ilişkin bir keşif tecrübesi yaratma özelliğine sahip olan ve aynı zamanda insanda huşu duygusu oluşturan bir dildir.¹ Bu yüzdendir ki din diliyle ifade edilen önermeler mantıkî önermeler gibi zihinsel işlemlerle doğrulanmaya açık değildir. Ama bu özellik, mantıkçı pozitivistlerin iddia ettikleri gibi, dinî önermelerin boş ve anlamdan yoksun olduğunu göstermez.

Kur'an, özellikle iman penceresinden bakıldığında, salt "söylenmek istenen şey"i aktaran bir söz dizimi, bir söylem ve bir hitaptan ibaret değildir. Aksine Kur'an, olaylar ve olguları yorumlayan, mevcut durumlar arasındaki bağlantıyı yeni bir perspektiften hareketle inşa eden bir özelliğe sahiptir. Bu yönüyle Kur'an sadece olaylar arasındaki bağlantıları açığa çıkaran tasvirî-temsîlî veya bilimsel ifade tarzının ötesinde insanları yeni bir tavır ve tutum takınmaya sevk eden, belli birtakım eylem tarzlarına yönlendiren majik (tesirli) bir metindir.² Nitekim Kur'an'ın ihbârî ifadeleri bile muhataplarını belli bir zihni ve amelî tutuma sevk eder mahiyettedir. Sözgelimi, "Yeryüzünü [ayağımızın altına âdetâ bir halı gibi] seren, orada sabit ve sarsılmaz dağlar var edip ırmaklar akıtan, Allah'tır. Keza türlü meyveleri çift [erkek-dişi] olarak yaratan, sürekli olarak geceyi gündüze bürüyen de Allah'tır. İşte bütün bunlarda aklıselimle düşünenler için nice ibretler var!" mealindeki³ ayet ilk bakışta bilgi verici gibi görülebilir; fakat son cümleden de anlaşılacağı gibi bu âyet muhataplarına yalın bilgi vermekten öte tevhide iman talep etmektedir.

Gerçi Kur'an'ın özellikle yeryüzü ve gökyüzünün yapısına ilişkin beyanları ilk hitap çevresindeki insanların evren algılarına uygun düşmekte, sözgelimi Ra'd 13/3. ayette yeryüzünün düz bir satıh gibi olduğuna işaret edilmektedir. Klasik dönemdeki bazı müfessirler de ayetteki *medde'l-arz* lafzına istinaden yeryüzünün yuvarlak değil düz olduğunu söylemişlerdir.⁴ Bu yorum fiziki gerçekliğe aykırı olduğu için yanlıştır; fakat buradaki asıl yanlışlık, Kur'an'ın kozmolojiyle ilgili beyanlarını enformatif zannederek, bu beyanlardan birtakım bilimsel sonuçlar çıkarmaya çalışmaktır. İlmî ya da bilimsel tefsir diye nitelendirilen bu yaklaşım tarzı özellikle teorik temelleri ve temel varsayımları itibariyle

**Kur'an dilinin en temel özelliklerinden biri ve belki de birincisi
Allah-merkezliliktir. Bilhassa erken dönem Mekki surelerdeki çarpıcı
ifadelerden anlaşılacağı gibi, kâinatta olup biten her şeyin arka planında
mutlak irade ve güç sahibi Allah vardır.**

yanlıştır. Her şeyden önce Kur'an'daki dil bilimsel bir dil değildir. Bu nedenle, Kur'an'da insanların bilimsel meraklarının giderilmesi yahut birtakım bilimsel gerçeklerin dile getirilmesi gibi bir amaçtan söz edilemez. Kur'an'ın temel amacı, insanlara dinî-ahlâkî planda rehberlik etmek, ibret dersi vermektir. Nitekim birçok ayette geçen *hüdâ*, *zıkr*, *nur*, *mev'iza* ve *rahmet* gibi kelimeler/kavramlar Kur'an'ın bu temel amaç ve işlevini imlemektedir.

Bu bağlamda Kur'an dilinin anlam katıcılık özelliğinden söz etmek gerekir. Kur'an dilindeki bu özellik muhatabın psikolojisi ve duygu dünyası üzerinde etkili olmakla ilgilidir. Bunun içindir ki kâinattaki varlıklar Kur'an dilinde birer ayet, yani ilâhî kudret ve sanatın anlam yüklü sembolleri olarak nitelendirilmiştir. Dolayısıyla Kur'an deskriptif bir dille tabiat ve tabiattaki olaylara dair bilgi aktarmak gibi bir hedef gözetmemiştir. Bunun böyle olması gayet tabiidir; çünkü Kur'an'ın dil dizgesinde temel hedef, muhatabın dikkatini tabiatı ibret alma, ders çıkarma ve buna bağlı olarak belli bir dinî-ahlâkî tavır takınmaya yöneltmektir. Başka bir ifadeyle, Kur'an dilindeki amaç, mesajı yüklemek için seçilen malzeme ne olursa olsun, tabiatı vuku bulan herhangi fizikî hadisenin oluşum ve gelişim seyrini tasvir etmek değil, ama her seferinde bahis konusu olaya anlam katmaktır. Bu özelliğinden dolayıdır ki Kur'an hemen her şeyi dinî-ahlâkî alana çekip ona derunî-manevî bir anlam yüklemektedir. Mesela yağmur birçok ayette "rahmet" diye nitelendirilmiştir. Çünkü yağmur Kur'an'ın kavram ve anlam dünyasında, su buharının atmosferde soğuk hava tabakasına çarpıp yoğunlaşarak yeryüzüne geri dönmesinden ibaret bir fizik olayı değildir.⁵

İlâhî bir rehber, öğüt ve rahmet olma vasfı, Kur'an'ın müminler için salt dilsel metin ve özne-nesne ontolojisi bağlamında linguistik, semantik çözümlemesi yapılan bir nesne olarak algılanmasına izin vermez. Daha açıkçası, Kur'an, biz müminlerden samimiyetle kendisine inanmamızı, emir ve yasakları uyarınca tavır almamızı, kısaca bütün kimliğimizle kendisine katılmamızı ister. Kur'an ifadelerine bu açıdan etki-söz olarak bakılabilir. Esasen

tarihî tecrübeye de Kur'an'a salt metin olarak bakılmamış; bilakis metindeki anlam farklı tutum ve davranış kalıpları biçiminde pratik hayata yansıtılmıştır. Bilhassa ilk müslüman nesil Kur'an'ı fiilî bir metin olarak algılamış ve ilâhî mesajı tam manasıyla içselleştirerek kendi hayatlarına taşımaya çalışmıştır. Ayrıca hayatın ahlakileştirilmesine katkısı bulunmayan bilgi en başta Hz. Peygamber tarafından "faydasız ilim" diye kavramlaştırılmış ve bu tür bir ilimden Allah'a sığınılmıştır.⁶

Kur'an dilindeki anlam katıcılık muhatabın psikolojisi ve duygu dünyası üzerinde tesir yaratmaya yönelik olduğundan Kur'an'da herhangi bir tarihî olaya atıfta bulunduğu da bu olay tasvir edici ve bilgilendirici şekilde zikredilmez. Dolayısıyla zaman, mekân, şahıs gibi tarihî unsurlardan pek söz edilmez. Diğer bir deyişle, Kur'an dili tarihî olayları olup bittiği şekliyle ve ayrıntılarıyla ortaya koymaktan öte, bu olaylar üzerinden dinî-ahlâkî mesajlar vermeye yönelik olduğundan kıssalarda ibret ve ders gayesine hizmet etmeyen, irşad hedefini gölgeleyen unsurlara, yani geçmişteki olaylarla ilgili şahıslar, kahramanlar, zaman ve mekân, kronoloji gibi hususlara pek önem atfedilmemiş, hatta bazı ayetlerde geçmiş zamanlara ait bir hadise farklı ayetlerde az çok farklılık arz eden biçimde zikredilmiştir.

Kimi insanların çelişki/tutarsızlık olarak gördükleri bu tür ifade farklılıkları, Kur'an'ın kıssa anlatım amaçları açısından hemen hiçbir önemi haiz değildir. İmam el-Mâtürîdî'nin (ö. 333/944) asırlar öncesinden de belirttiği gibi, kıssalar konusunda önemli olan asıl mana, mefhum ve mesajı yakalamaktır. Bu yüzden, bazı kıssalardaki ifade farklılıkları kafa yormaya değer bir mesele olmasa gerekir.⁷ Bu bağlamda şunu da belirtmek gerekir ki bazı kıssalardaki dil yapısı lafızlardaki mantukun delaletinden çok farklı biçimde sembolik içermeler ve göndermelere sahiptir. Sözgelimi, Âdem-İblis kıssası genellikle zannedildiğinin aksine insanoğlunun mebdî ile ilgili meraklarını gidermeye yönelik bir tarih bilgisi olmanın ötesinde, Taberî'nin (ö. 310/923) de açıkça ifade ettiği gibi, Hz. Peygamber'in davetini reddedip kibirlenen çevrelere, ortaya koydukları

bu tavırla Allah'ın secde emrine karşı gelen İblis'ten pek farklı olmadıklarına dikkat çekmeye yöneliktir.⁸ Bu sebeple, Kur'an dili aynı zamanda sembolik bir dildir, dolayısıyla ayetlerin içermesi de lafızlarda ifade edilenden çok daha fazla ve zengindir.

Kur'an dilinin en temel özelliklerinden biri ve belki de birincisi Allah-merkezlilik. Bilhassa erken dönem Mekki surelerdeki çarpıcı ifadelerden anlaşılacağı gibi, kâinata olup biten her şeyin arka planında mutlak irade ve güç sahibi Allah vardır. Makro ve mikro boyutuyla fizik âlemin bütün olaylarında yegâne fail O'dur. Tarih ve toplum alanında da durum farklı değildir. Zira birçok ayetteki sarîh ifadelerle göre toplumları varlık sahnesine çıkarıp hâlden hâle geçiren ve nihayet ifna eden O'dur.⁹

Allah-merkezli dilin Kur'an'da bu denli ön plana çıkması ilk hitap çevresindeki hâkim şîrk inancıyla ilgili bir husustur. Zira her ne kadar Allahsız olmasa da mevcut Allah fikrinin ahlâkî düzeyde hemen hiçbir işlev görmediği, bilakis putlar gibi birtakım varlıklara tanrılık zafede edildiği müşrik dünya görüşüne karşı Kur'an'da Allah'ın varlığından öte, mutlak birliği ile sınırsız kudretine vurgu yapılmıştır. Kur'an dilindeki Allah merkezlik göz ardı edildiğinde, bilhassa Allah'ın dilemesinden (meşiet) söz eden ayetleri anlama konusunda ciddi problemlerle karşılaşılır. Bilindiği gibi Kur'an'da, "Allah dilediği kimseyi saptırır; dilediği kimseyi doğru yola ulaştırır" mealinde birçok ifade mevcuttur. Kur'an'ın dil ve anlam dünyasına vukufu olmayan pek çok insan, Allah'ın dilemesini -hâşâ- O'nun keyfî tasarruflarda bulunması, dolayısıyla insanoğlunun bu küllî iradenin elinde oyuncak olması şeklinde anlamakta, böyle bir yanlış anlama neticesinde de ister istemez neyi niçin yaptığı bilinmeyen, herhangi bir ahlâkî ilkesi bulunmayan bir tanıyla karşı karşıya oldukları vehmine kapılmaktadır. Hâlbuki gerçek durum kesinlikle böyle değildir.

Evet, Kur'an'da Allah'ın her şeye kadir olduğu, dilediği şeyi yaptığı ve yaptıklarından dolayı kendisine asla hesap sorulmadığı bildirilmektedir. Fakat bu bildirimler

Allah'ın iradesinde keyfilik olduğu, keyfî tasarruflarda bulunduğu anlamına gelmemektedir. Bilakis merhameti kendisine ilke edindiğini bildirmesi¹⁰ ve "Ben kullarıma asla haksızlık etmem"¹¹ buyurması hasebiyle, Allah kelimenin tam anlamıyla bir merhamet ve adalet tanrısıdır. Bu sebeple, "Allah dilediği şeyi yapar!"¹² ve benzer mealdeki ayetleri okurken Allah merkezli dilin mantığını dikkate almak gerekir. Bu dilin mantığını ise, "[Ey Müminler!] Savaşta o kâfirleri/müşrikleri siz öldürmediniz, gerçekte Allah öldürdü. [Ey Peygamber!] Savaşta düşmanı saf dışı etmek için bir şeyler attığın zaman da sen atmadın, gerçekte Allah attı. Allah bütün bunları müminleri güzel bir sınavdan geçirmek için yaptı. Şüphesiz Allah her şeyi iştir, her şeyi bilir."¹³ mealindeki ayetle açıklamak mümkündür.

Bu ayetten anlaşılacağı gibi Allah merkezli dil her zaman ve zeminde evvela Allah'ın hesaba katılması, O'nun bütün âlemi tedbir ve insan üzerindeki in'am, ih-san, lütuf ve inayetin asla unutulmaması gerektiğini, dolayısıyla insanoğlunun kendini merkeze koymaması gerektiğini tembihleyen bir dildir. Ancak bu dilde insanın özgür iradesini yok saymak söz konusu değildir. Gerçekte insan dinî-ahlâkî plandaki her fiilini özgür iradesiyle gerçekleştirir. Böyle olduğu içindir ki insanoğlu dünyada özgür iradesiyle yapıp ettiği her şeyin hesabını ahirette verecek ve sonunda hak ettiği karşılığı görecektir. Kısaca, ilahi azapta da mükâfatta da insan için bir hak ediş vardır. Bu noktada şunu da bilmek gerekir ki Allah ile insan arasındaki ilişki, "Siz beni [diliniz, kalbiniz ve ahvalinizle şükrederek] anın ki ben de size af, mağ-firet ve mükâfatla karşılık vereyim. Lütuf ve nimetlerime iman ve itaat üzere şükredin; asla nankörlük etmeyin."¹⁴ mealindeki ayetin de açıkça gösterdiği gibi çift taraflı bir ilişkidir. Bu ilişkinin temeli imana, yani tam bir itimat ve teslimiyete dayanır. İnsanın iman bağıyla Allah ile kurduğu ilişki sıcak ve samimi bir sevgi ilişkisidir. Kur'an ve vahyin dilindeki en temel espri de Allah ile kul arasında böyle bir ilişkinin tesisine yöneliktir. ◀

D İ P N O T L A R

1. Turan Koç, *Din Dili*, Kayseri trs., s. 7-9.
2. Burhanettin Tatar, "Kur'an'ı Yorumlama Sorunu", *Kur'an ve Dil -Dilbilim ve Hermenötik- Sempozyumu*, Erzurum trs., s. 496.
3. Ra'd, 13/3.
4. Bkz. Ebû Muhammed İbn Atıyye, *el-Muharrerü'l-Veciz*, Beyrut 2001, III. 293; Ebû Abdillâh el-Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâm'il-Kur'an*, Beyrut 1988, IX. 184.

5. Ömer Özsoy, *Kur'an ve Tarihsellik Yazıları*, Ankara 2004, s. 18.
6. Süleyman Gezer, "İnşâ-Haber Bağlamında Kur'an Dilinin Yapısı", *Hittit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: 6, sayı: 11 (2007/1), s. 148-151.
7. Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, Beyrut 2005, VIII. 98.
8. Ebû Ca'fer et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, Beyrut 1999, I. 265; X. 606.
9. Ömer Özsoy, *Sünnetullah*, Ankara 1994, s. 144-145.

10. En'am 6/12.
11. Kâf 50/29.
12. Hac 22/14.
13. Enfal 8/17.
14. Bakara 2/152.

İletişimde Hz. Peygamber'in Örnekliliği ve Beden Dili

O, biriyle konuştuğu zaman onun yüzüne bakar, elini tutmuşsa o bırakmadıkça bırakmaz, karşısındaki yüzünü başka tarafa çevirmedikçe çevirmezdi. Hatta bir kişi Resûlullah'ın kulağına fısıldayarak bir şey konuşsa, adam başını uzaklaştırmadan Resûlullah başını uzaklaştırmazdı. Müslümanların birbirine güler yüzle bakmasını öğütleyen Hz. Peygamber yüzünden tebessümü eksik etmezdi.

► Dünya ve âhiret saadeti olan dinin doğru anlaşılabilmesi ve gerçek anlamda kişilik kazandırması için iyi bir modele ihtiyaç vardır. Allah Teâlâ'nın beşeriyete gönderdiği en son ve kıyamete kadar en güzel örnek olan (üsve-i hasene) Hz. Muhammed (s.a.v.)'dir.¹ Bu örnek insana, Kur'an'la beraber hikmet de verilmiş, insanlara Kur'an ile birlikte "hikmet"i öğretmesi ve açıklaması da istenmiştir.² O, insanları Kur'an'la diriltmiş, hikmetiyle yeşertmiştir. Onun kemal mertebesine ulaşmış tavır ve davranışları, insanlık için bugün de yol gösterici boyutta ve güçtedir. Kendisini öldürmeye gelenlerin kendisinde dirildiği bir zatın, elbette sözleri kadar beden dili ve iletişim becerileri de önemlidir.

Hz. Peygamber'in insanlarla diyalogu iletişim esnasındaki tavırları incelendiğinde onun jest ve mimiklerinin etkili olduğu, bunlar arasında da el ve parmaklarını

daha çok kullandığı görülmektedir. Bu nedenle önce jest ve mimikleri ile ilgili örnekler, daha sonra oluşturan, kıyafet, kişisel mesafe, vücut temâsı gibi konulara değinmek gerekecektir.

JESTLERİ

Hiç bir konuda aşırılığa kaçmayan Allah'ın son Nebisi (a.s.), konuşurken de el ve parmaklarını yerli yerinde kullanmış, doğallıktan asla uzaklaşmamıştır. Gönülden gelerek konuştuğundan jestleri düşünceleriyle her zaman mütenâsip olmuştur.

ELLERİ

Resûlullah bir şeye işaret ettiğinde elinin tamamıyla işaret ederdi. Bir şeye şaşırdığında elini ters çevirir, hava ya doğru açardı. Konuşurken avuçlarını bir araya getirir ve

sağ elinin ayasını sol başparmağının iç tarafına vururdu. Kızdığında yüzünü başka tarafa çevirirdi. Sevindiğinde gözlerini indirirdi. Onun gülmesi çoğunlukla tebessüm idi. Gülerken dişleri dolu taneleri gibi görünürdü.³

Allah Resûlü (a.s.) özellikle eğitim ve öğretim sayılabilecek hitaplarında jestleriyle konuşmalarına bir canlılık getirmiş ve dinleyenlerin dikkatini konu etrafına toplamayı başarmıştır. Nitekim çoğu zaman yanında taşıdığı asası ile mevzuya canlılık getiren jestler yapmıştır. Bir gün minberde konuşurken elindeki asa ile minbere vurarak: “*Bu Taybe’dir (Medine). Bu Taybe’dir. Dikkat edin! Mekke ile Medine’ye Deccal’in giremeyeceğini size anlatmıştım.*”⁴ buyurmuştur. Bugün de harita üzerinde bir konudan bahsedilirken işaret çubuğu kullanılmaktadır.

Hız. Peygamber anlattığı konuyu dinleyenlerin zihninde canlandırmak için soyut kavram ve ifadeleri somut hâle getirmiş ve muhataplarının anlayacağı seviyeye indirmiştir. Cennete ilk giren kimsenin kendisi olacağını anlatırken, Cennetin kapısını nasıl çalacağını hareketleriyle izah etmeye çalışmıştır. Bu olaya şahit olan Enes b. Malik (ö. 93/712), Hız. Peygamber’in “*Cennetin kapısını ilk defa çalan ben olacağım.*” derken eliyle sanki bir kapıyı tıklıyormuş gibi kapı halkasını tutup çaldığı hala gözümün önünde demektedir.⁵

Kader konusunda ashabına bilgi verirken eliyle sakalını tutmuştur. Hadis şarihleri Allah’ın Elçisi (a.s.)’nin bu davranışının teslimiyeti anlattığını; zira eliyle sakalı tutmanın o dönemde Araplar arasında teslimiyeti ifade ettiğini bildirmektedirler. Ayrıca söz konusu hadis, raviler tarafından “müsel” olarak (her ravi, eliyle peygamberin yaptığı gibi sakalını tutarak) rivayet edilmiştir.⁶

Hız. Peygamber (a.s.) eğitim-öğretim esnasında ellerini mükemmel bir şekilde kullanmıştır. Sahabenin ileri gelenlerinden Abdullah b. Mesud’a (ö. 32/652) teşehhüd duasını öğretirken elini tutuşunu haber vermektedir.⁷ Bir başka rivayette ise elleri yerine saçını tuttuğu bildirilmektedir.⁸

Allah Resûlü bir gün cemaate yatsı namazı kıldırıyordu. Namazı dört rekat yerine iki rekat kıldırıp ve selam verdi. Sonra kalktı, mescidin içerisindeki ahşap sedir gibi bir şeye yaslandı. Sanki kızgın gibiydi. Sağ elini sol elinin üzerine koydu ve ellerinin parmaklarını birbirine kenetledi. Sağ yanağına sol elinin dışına dayadı. Namaz bitti diye acele edip mescidin dışına çıkanlar birbirlerine “Namaz mı kısıldı?” diye sordular. Aralarında Hız. Ebû Bekir ve Hız. Ömer de vardı. Ancak onlar da bir şey konuşmaktan çekini-

Hız. Peygamber’in insanlarla diyalogu iletişim esnasındaki tavırları incelendiğinde onun jest ve mimiklerinin etkili olduğu, bunlar arasında da el ve parmaklarını daha çok kullandığı görülmektedir.

yorlardı. Sahabe arasında elleri uzun olduğu için kendisine “Zülyedeyn” lakabı verilen kişi Hız. Peygamber’in yanına gelerek Ya Resûlallah! Sen mi unuttun yoksa namaz mı kısaldı? diye sordu. Allah Resûlü de, “*Ne ben unuttum, ne de namaz kısaldı.*” buyurdu ve yanındakilere, “*Zülyedeyn’in dediği doğru mu?*” diye sordu. Oradakiler “Evet” deyince kalktı ve namazını tamamladı ve sehv secdelerini yaptı.⁹

Bu olayda Hız. Peygamber kendisinin üzüntülü ve düşünceli olduğunu sözle ifade etmese de hareketlerinden yani beden dilinden bu durum gayet net olarak anlaşılmaktadır.

PARMAKLARI

Hız. Peygamber’in Arafat’ta 100 bin civarında insana veda hutbesini irad ettikten sonra “Tebliğ ettim mi?” şeklinde sorduğu ve şehadet parmağını insanlara çevirerek “*Şahid ol Allahım!*” dediği bilinmektedir.¹⁰ Muaz b. Cebel’e (ö. 18/639) tavsiyede bulunurken dilini eliyle tutarak “*İşte bunu muhafaza et.*” demiştir.¹¹ Resûlullah, Muaz b. Cebel’e sadece sözle dilini muhafaza etmesini söylemek yerine daha etkili olan görsel anlatım metodunu kullanmıştır.

Abdullah b. Ebû Evfâ’dan rivayet edildiğine göre, bir yolculuk esnasında Hız. Peygamber, hizmetindeki birine güneş battığı bir sırada, “*İçecek bir şeyler ver, iftar edeceğim.*” dedi. Adam, “Ya Resûlallah! Hâlâ gündüz aydınlığı var. Şimdi iftar olur mu?” diye şaşkınlığını arz etti. Hız. Peygamber tekrar içecek istedi; adam aynı şeyleri söyledi. Peygamber üçüncü kez isteyince adam içecek getirdi. Allah Resûlü orucunu açtı ve eliyle doğu tarafını göstererek bir hat çizerek gibi, “*Bak! Akşam bu taraftan böyle kararacağı vakit oruçlu iftar eder.*” buyurdu.¹²

Takvanın sözle ya da şekille olmadığını kalpte olduğunu anlatırken de “*Takva işte buradadır.*” şeklinde parmağıyla kalbine işaret ettiği bildirilmektedir.¹³ Yine O,

kıyametin yakın oluşunu anlatmak için şehadet ve orta parmağını göstererek “Ben ve kıyamet işte bu ikisi gibiyiz.” demiştir.¹⁴ Diğer taraftan müminlerin birbirine sahip çıkmalarını ve aralarında olması gereken ilişki ve samimiye-ti anlatırken “Müminler tıpkı bir bina gibidir. Birbirlerine destek olur ve ayakta tutarlar.” demiş, bu sözleri söylerken de iki elinin parmaklarını birbirine kenetlemiştir.¹⁵ O, bu hareketiyle birlik ve beraberliğin önemini mükemmel bir tarzda anlatmıştır.

Ebu Hureyre diyor ki: Peygamber (s.a.v.), Cüreyc isimli bir bebeğin annesinin kucığında konuştuğunu hikaye ederken parmağını ağzına koyarak çocuğun annesini emişini göstermişti. Şimdi ben Peygamber’in kendi parmağını emişini görür gibiyim.¹⁶

Hz. Peygamber ellerini bazan tenkit için de kullanmıştır. Nitekim kendisine beyat etmek için gelen Beşir b. Hasâsiyye es-Sedüsî, sadaka veremeyeceğini ve cihad yapamayacağını söyleyince Hz. Peygamber onun elini tutarak sarsmış ve “Cihad yok, sadaka yok! Peki sen ne ile cennete gireceksin?” demiştir.¹⁷

MİMİKLERİ

Edeb bakımından insanların en güzeli olan Allah Resûlü, çok kibar ve nazik biriydi. Onun engin şefkat ve merhamet hisleri, içindeki duygularını anında dışa yansıtır, pek çok düşüncesi yüz ifadesinden adeta okunurdu. Duygu ve hisleri kimi zaman gözyaşı olmuş, kimi zaman alnında kabaran bir damar olarak ortaya çıkmıştır. Yapmacık hareket etmeyen, göz boyamaya ve gösteriş yapmaya çalışmayan bir insanın tabi olan yüz ifadeleri neyse, Hz. Peygamber’in içinden geçirdikleri de aynı şekilde yüzüne yansımaktaydı. Aşağıdaki örnekler Hz. Peygamber’in mimiklerinin ne kadar doğal olduğunu ortaya koymaktadır.

YÜZ İFADESİ

Resûlullah’ın konuşması mimiklerle ayrı bir değere ulaşır. Muhatapları, kendine hitap eden Resûlullah’ın söyleyeceği sözleri onun mimiklerinden okuma imkanı bulmuştur. Daha söze başlamadan önce nasıl ve ne tarzda bir konuşma yapacağını kestirildiği zamanlar olmuştur.¹⁸ Hz. Peygamber kızdığı zaman alnının ortasındaki damar şişer,¹⁹ gözleri kızarırdı. Bir gün Hz. Aişe’nin yanına girdiğinde onun yanında yabancı birini görünce hoşlanmamış ve bunu da yüz ifadeleriyle hissettirmişti.²⁰

Diğer taraftan Ka’b b. Mâlik (ö. 50/670) tövbesinin kabulünü anlatırken Resûlullah’ın kendini sevinçten parlayan bir yüzle karşıladığını ve şöyle dediğini söylemektedir: “Anandan doğduğundan beri senin için en hayırlı günü müjdelirim: Bugünü.”. Ka’b der ki, Resûlullah (a.s.) sevindiği zaman yüzü nurlanır, sanki ay parçası gibi olurdu. Onun bu durumunu biz anlardık.²¹

Ağlamak ve gözün yaşarması, bazen sevincin bir tezahürü olsa da, çoğu zaman üzüntünün beden dili yansımalarından bir başkasını teşkil eder. Rivayetler arasında Resûlullah (s.a.v.)’ın bu anlamdaki üzüntüsünü sergileyen pek çok olaya rastlamaktayız. O, hastalığı sırasında ziyaretine gittikleri Sa’d b. Ubâde’nin durumunu gördüğünde ağlamış,²² yine bir sahabinin, Cahiliye döneminde kız çocuğunu diri diri toprağa gömmesine ilişkin hatırasını dinlediğinde gözyaşlarına engel olamamıştır.²³

Resûlullah (a.s.)’ın endişe dolu yüz ifadelerine de rastlıyoruz. Şöyle ki, bir defasında gökyüzü bulutlandığında Hz. Peygamber’in yüzünün rengi değişmişti. Yerinde duramayıp kah içeri kah dışarı çıkıyor; kah buluta karşı duruyor, kah geri dönüyordu. Hz. Aişe, “Ben onun endişesini çehresinden anlardım. Bu kez de niçin endişelendiğini sorduğumda bana, ‘Ya Aişe, belki bu bulutlar, Âd kavminin dediği gibi bir azaba işaret olur.’ diye cevap verdi ve Kur’an’daki ayetlere işaret etti.” demektedir.²⁴

KAŞ-GÖZ İŞARETLERİ

Hz. Peygamber bir kimseyi kötüleyecek şekilde kaş-göz işareti yapmaz, bunun yapılmasına müsaade etmezdi. Mekke’nin fethinden sonra ölüm emri verilenlerden Abdullah b. Sa’d b. Ebi’s-Serh, Hz. Peygamber’in huzuruna gelerek eman diledi ve beyat etmek üzere Hz. Peygamber’in eline sarıldı. Resûlullah onun beyatını almadı ancak üçüncü seferde, istemeyerek kabul etti; adam da öldürülmekten kurtuldu. Daha sonra Hz. Peygamber ashabına, “Benim davranışımı gördüğünüz halde neden adamı öldürmediniz?”, diye sitem etti. Ashab, “Ya Resûlallah! Bize bir göz işareti yapsaydın onun işini bitirirdik.” dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber, “Biz peygamberlere gözlerin hıyaneti yakışmaz.” buyurdu.

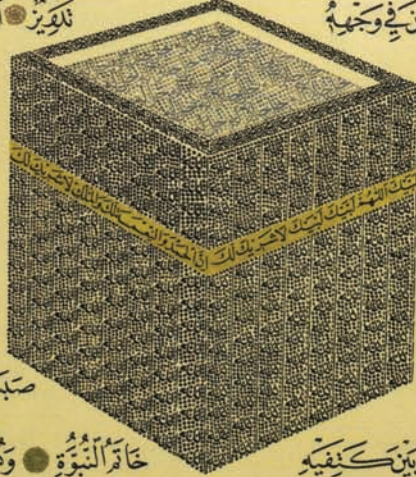
Hitabet esnasında gözleri yummak veya sürekli başka yerlere bakmak büyük hatadır. Usta hatipler gözleriyle dinleyicilerini sürekli denetim altında tutarlar. Hz. Peygamber, cemaate hitap ederken tek bir noktaya bakmaz, kendini dinleyenleri kontrol edecek şekilde her yöne bakardı.²⁶

Allah Resûlü
(a.s.), Rabbinin
kendisine
bahsetmiş
olduğu az sözle
çok mânâlar
ifade edebilmek
olan “cevâmiu'l-
kelim” sıfatını,
ayrıca belagat
ve fesahatını
beden diliyle de
tamamlayarak
mükemmel bir
iletişimcinin
en güzel örneği
olmuştur.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ • كَانَ إِذَا وَصَفَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ • قَالَ
لَمْ يَكُنْ بِالطَّوِيلِ الْمُعْطِطِ • وَلَا بِالْقَصِيرِ الْمُتَرَدِّدِ • كَانَ زُبَّةً مِنَ الْقَوْمِ • وَلَمْ يَكُنْ
بِالْجَبْدِ الْقَطِطِ • وَلَا بِالسَّيِّطِ • كَانَ جَمْدًا زَجَلًا • وَلَمْ يَكُنْ بِالْمُطَهَّمِ • وَلَا
بِالْمُكَلَّلِ • وَكَانَ فِي وَجْهِهِ

أَذْغُ الْعَيْنَيْنِ • جَلِيلُ الْمَشَاشِ • ذُو مَنَسِّ تَمَرٍ • وَالْقَدَمَيْنِ
كَأَنَّمَا يَمْشِي فِي
الْفَنَاءِ مَعًا • بَيْنَ كَيْفِيهِ
أَجْوَدُ النَّاسِ صِدْرًا • وَأَصْدَقُ النَّاسِ لَهْجَةً • وَالْيَسَّهَرُ عَرِيكَةً • وَكَثْرُهُمْ
عَشْرَةٌ • مَنْ رَأَاهُ بَلِيَّةٌ هَابَةٌ • وَمَنْ خَالَطَهُ مَعْرِفَةً أَحَبَّهُ • يَقُولُ نَاعْتُهُ لَمْ أَرَقْ لَهُ
وَلَا يَبْدُو مُشَاهِدَةً صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ • كَتَبَهُ الْفَقِيرُ كُرْقَانُ غَفَرَ اللَّهُ ذُنُوبَهُ سَنَةً

وَأَبْلَغُ إِلَى خَلْقٍ عَظِيمٍ

DURUŞU

Şüphesiz Hz. Peygamber'in beden dili denildiğinde ilk akla gelen belki de onun duruşudur. Sükûtunun dahi dinî açıdan bir anlamı olan Allah'ın elçisinin duruşuyla oluşturduğu imaj, onun gerçek ve en etkili yüzüdür ki, bu bir yönüyle de ahlâkı olarak tezahür etmiştir. Onun ahlâkı ise adeta Kur'an'ın canlı bir temsilidir.²⁷ Dolayısıyla o duruşuyla bir anlamda bize Kur'an'ın öngördüğü insan tipolojisini de göstermiş olmaktadır. Hz. Peygamber'in kıyafeti, kişisel mesafesi, kürsü kullanması ve vücut teması da duruşunu tamamlayan beden dili öğeleridir.

KIYAFETİ

Duruş ve davranışları tamamlayan en önemli faktörlerden birisi kıyafettir. Kıyafetin çoğu kimse üzerindeki etkisi inkar edilemez. Hz. Peygamber çeşitli renk ve desenlerde elbiseler giymiştir. Ancak onun daha çok beyaz renkli elbiseleri tercih ettiğini kaynaklar haber vermektedir.²⁸ O, toplumdaki diğer insanların giydiği kıyafetleri giymiş, elbisenin temiz ve yırtıksız olmasına dikkat etmiştir. Ayrıca kendisine getirilen hediye giysileri de kullanmıştır.²⁹ Yün, keten ve pamuklu giyecekler giymiş, ipek kumaştan yapılmış veya resimli elbiseleri kullanmamıştır.³⁰

Resûlullah (a.s.) daima güzel kokar,³¹ saç ve sakalının bakımına son derece dikkat ederdi. Sakalını hiçbir zaman dağınık bırakmamış, bunu başkaları için de hoş karşılamamıştır.³² İtikâfta olduğu zamanlarda bile başını mescidden odasına uzatarak hanımlarına saçlarını yıkatmıştır.³³ O saçını ve sakalını kontrol etmek için ayna kullanmış, gözlerine sürme çekmiştir.³⁴

KİŞİSEL MESAFESİ

Hz. Peygamber eşlerine, çocuklarına ve torunlarına daha bir yakın durmuş, yakınlık derecesine göre bu duruşunu ayarlamıştır. Kızı Hz. Fatıma'yı alnından öpmesi,³⁵ onun yatağına oturması³⁶ ve torunu Hz. Hasan ve Hüseyin'i kucaklayarak öpmesi,³⁷ onun fiziksel teması kullandığını gösterdiği gibi, aynı zamanda yakınları ve mahremleri için kişisel alanlardan mahrem bölgeyi kullanmasına da güzel bir örnek teşkil etmektedir.

O, biriyle konuştuğu zaman onun yüzüne bakar, elini tutmuşsa o bırakmadıkça bırakmaz, karşısındaki yüzünü başka tarafa çevirmedikçe çevirmezdi.³⁸ Hatta bir kişi Resûlullah'ın kulağına fısıldayarak bir şey konuşsa, adam başını uzaklaştırmadan Resûlullah başını

uzaklaştırmazdı.³⁹ Müslümanların birbirine güler yüzle bakmasını öğütleyen Hz. Peygamber yüzünden tebessümü eksik etmezdi.⁴⁰

Resûlullah kendisine kötülük yapan düşmanlarını bile sükunetle dinlemiş, konuşma sırası kendisine geldiğinde söz alarak konuşmasına başlamıştır. Nitekim bir defasında Utbe b. Rebia (ö. 2/624) ile yaptığı bir görüşme esnasında, "Söyle Ebu'l-Velid! Seni dinliyorum." demiş, Utbe sözlerini bitirip susunca, "Sözlerini bitirdin mi ey Ebu'l-Velid!" diye sormuş, "Evet" cevabını aldıktan sonra: "O halde sen de beni dinle." diyerek söze başlamıştır.⁴¹

KÜRSÜ KULLANMASI

Hz. Peygamber kalabalık bir topluluğa hitap ederken iyice görünecek şekilde yüksekçe bir yere çıkardı; bazen bir ağaç kütüğü, bazen bir kürsü, bazen da bir kayanın veya devenin üzerinde konuştuğu olmuştur. Mescidde insanlara hitap ederken önceleri bir hurma kütüğünün üzerine çıkan Hz. Peygamber, cemaatin artmasından sonra yeni yaptırılan üç basamaklı bir minberin üzerine çıkarak konuşmuştur.⁴² Bir gün Safa tepesinde halka hitap ederken oradaki bir kaya üzerine çıkmış,⁴³ Arafat'ta ve Mina'daki meşhur veda hutbesini ise bir devenin üzerinden irad etmiştir.⁴⁴ Görüldüğü gibi Hz. Peygamber hitap ederken bir anlamda kalabalığa karşı kürsüyü en iyi şekilde kullanmıştır. Bir liderin muhatapların hafızalarında oluşturacağı imaj ve etki için bu husus oldukça önemlidir.

VÜCUT TEMASI

Hz. Peygamber vücut temasını da yeri geldikçe çok güzel bir biçimde kullanmıştır. Onun uzaktan gelen sevdiği insanları veya çok yakın akrabalarını kucakladığı, bazen de öptüğü ve bağrına bastığı bilinmektedir. Nitekim Cafer b. Ebî Tâlib (ö. 8/629) Habeşistan hicretinden Medine'ye dönüşünde, Hz. Peygamber de Hayber'in fethinden (ö. 6/627) henüz yeni gelmişti. On üç yıl aradan sonra Cafer, Peygamber'in huzuruna girdiğinde, Resûlullah Cafer'i kucaklayarak iki gözünün arasından öpmüş ve şöyle demişti: "Hayber'in fethine mi yoksa Cafer'in gelişine mi daha çok sevindiğimi bilemiyorum."⁴⁵

Kur'an-ı Kerim'de de zikredildiği gibi⁴⁶ Hz. Peygamber, müslüman olanlardan beyat alırken ellerini onların elleri üzerine koyarak söz almıştır. Bu durum iletişim açısından oldukça dikkat çekicidir. Resûlullah (a.s.) insanlarla vücut teması kurarak onlarla olan samimiyetini

daha çok pekiştirmiş olmaktadır. Diğer taraftan Hz. Peygamber'in, çocuklarla iletişim kurabilmek için onların anlayacağı ya da sevineceği şekilde davrandığı görülmektedir. Zaman zaman onları devesine bindirerek gezdirir, onlara nasihat eder,⁴⁷ onların saçını okşar, onlara şaka yapardı.⁴⁸ Hatta bir defasında abdest alırken abdest suyunu ağzına alıp yanındaki çocuğun yüzüne püskürttüğü bile olmuştur.⁴⁹ Onun bu yakın teması ve doğal davranışı çocukların ilgisini çekmekte ve kendisini sevmelerine zemin hazırlamış olmaktadır.

HZ. PEYGAMBER'İN BAŞKALARININ BEDEN DİLİNİ OKUMASI

Hiz. Peygamber, beden dilini çok yerinde kullandığı gibi, başkalarının beden dilini okuyabilmesi bakımından da dikkatle incelenmesi gereken bir kişidir. O, gafletten uzak gönül dünyası ve üstün zekâsı sebebiyle karşısındakilerin hareketlerini çok iyi süzebilmiş, beden dillerinin altında yatan niyetlerini okuyabilmiştir.

Ebu Hureyre'nin anlattığına göre bir defasında kendisi ağıltan bitkin bir vaziyette herkesin gelip-geçtiğı bir uğrak noktasına oturur. Oradan geçen Ebû Bekir (r.a.)'e Kur'an'dan bir ayet sorar. Amacı Ebû Bekir'in, açlığını fark ederek kendisini doyurmasıdır. Ancak Ebû Bekir durumu anlayamaz. Ömer (r.a.) geçer. Ona da aynı amaçla Kur'an'dan bir ayet sorar. Ancak o da asıl maksadı çözemez. Derken Resûlullah (s.a.v.) geçer. Kendisini gördüğünde gülümser. Kalbinden

Hitabet esnasında gözleri yummak veya sürekli başka yerlere bakmak büyük hatadır. Usta hatipler gözleriyle dinleyicilerini sürekli denetim altında tutarlar. Hz. Peygamber, cemaate hitap ederken tek bir noktaya bakmaz, kendini dinleyenleri kontrol edecek şekilde her yöne bakardı.

geçeni ve yüz ifadelerini fark ederek, "Ey Ebu Hureyre! Beni takip et." der ve süt ikram ederek onun karnını doyurur.⁵⁰ Buna benzer örneklere rastlamak mümkündür.

Hiz. Muhammed (s.a.v.), beden dilini son derece güzel ve yerinde kullanmıştır. Onun fizik, güzelliğı, ahlâkı yüceliğı ve iletişimdeki yeteneğı, karşısındaki insanları çok kısa bir zaman içinde kendisine hayran bırakmıştır. Allah Resûlü (a.s.), Rabbinin kendisine bahşetmiş olduğu az sözle çok mânâlar ifade edebilmek olan "cevâmiu'l-kelim" sıfatını, ayrıca belagat ve fesahatını beden diliyle de tamamlayarak mükemmel bir iletişimcinin en güzel örneğı olmuştur. Beden dili, sözle uyumlu bir biçimde ve karşı taraftaki kişinin durumuna göre ayarlandığında etkili olmaktadır. İşte bu durum Hiz. Peygamber'de en güzel bir biçimde görülmektedir. ◀

D İ P N O T L A R

1. Ahzâb, 33/21.
2. Bakara, 2/129.
3. Bkz. Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *eş-Şemâilü'l-Muhammediyye*, Beyrut 1996, s. 132-140.
4. Ebû'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmiu's-Sahih*, Fiten 119, İstanbul 1981.
5. Bkz. Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî, *es-Sünen*, Mukaddime 8, İstanbul 1981.
6. Ali el-Kârî, *Şerhu Şerhi Nuhbetü'l-Fiker*, Beyrut ts., s. 658.
7. Tahir el-Cezairî, *Tevcihi'n-Nazar ila Usûli'l-Eser*, Beyrut 1995, I, s. 409.
8. Abdurrauf el-Münâvî, *Feyzü'l-Kadir*, Mısır 1346, VI, s. 19.
9. Buhârî, *el-Câmiu's-Sahih*, Salât 88, İstanbul 1981.
10. Bkz. Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, Menâsik 57, İstanbul 1981.
11. Tirmizî, İmân 8.
12. Buhârî, Savm 44.
13. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, İstanbul 1982, V, s. 109.
14. Buhârî, Talâk 25.
15. Buhârî, Salât 88.
16. Buhârî, Enbiya 45.
17. Hanbel, V, 224.

18. Ahmet Lütfi Kazancı, *Peygamber Efendimizin Hitabeti*, İstanbul 1980, s. 54.
19. Tirmizî, *eş-Şemâilü'l-Muhammediyye*, Beyrut 1988, s. 12.
20. Buhârî, Nikâh 21.
21. Buhârî, Megâzi 79.
22. Buhârî, Cenâiz 44; Müslim, Cenâiz 12.
23. Dârimî, Mukaddime 2.
24. Buhârî, Tefsir 272; Müslim, İstiska 15.
25. Nesâî, Tahrimu'd-dem 14.
26. Buhârî, Cuma 32.
27. Hiz. Aişe'ye Resûlullah'ın ahlâkı sorulduğunda, "Siz Kur'an okumuyor musunuz? Onun ahlâkı Kur'an'dı." demiştir (Bkz. Hanbel, *Müsned*, VI, 188).
28. Buhârî, Libâs 35; Ebû Dâvûd, Libâs 7, Muhammed b. Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrut 1990, I, s. 347-350.
29. Bir keresinde Hiz. Ömer, mescidin dışında satılan bir elbiseyi Peygamberin satın alıp giymesini istemiş, ancak Hiz. Peygamber kumaşı ipeken olduğu için giymemiştir (Bkz. Buhârî, Libâs 30).
30. İbn Sa'd, a.g.e., I, s.350-354.
31. a.g.e., I, s. 347.
32. Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*, İstanbul 1981, Şa'r 2; Ebû Dâvûd,

33. Tereccül 3.
34. Buhârî, Libâs 74-77; Hayz 2; Müslim, Hayz 3.
35. İbn Sa'd, a.g.e., I, s. 376.
36. Ebû Dâvûd, Edeb 155; Tirmizî, Menâkib 61.
37. Buhârî, Deavât 11; Tirmizî, Menâkib 31.
38. Buhârî, Büyü 49.
39. İbn Sa'd, a.g.e., I, s. 286.
40. Ebû Dâvûd, Edeb 6.
41. Hanbel, *Müsned*, IV, 191.
42. Muhammed Abdülmelik b. Hişâm, *Siretü'n-Nebi*, Beyrut 1981, I, s. 313.
43. Buhârî, Cuma 26.
44. Müslim, İmân 89.
45. Ebû Dâvûd, Menâsik 62.
46. İbn Hişâm, a.g.e., IV, s. 3; Müslim, Salâtü'l-Müsâfirin 44.
47. "Sana biat edenler gerçekte Allah'a biat etmektedirler. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir..." Fetihi, 48/10.
48. Tirmizî, Sıfatu'l-Kiyâme 59; Ahmed b. Hanbel, I, 293.
49. Buhârî, Edeb 81.
50. Buhârî, İlim 18.
51. Buhârî, Rikâk 17; Et'ime 1.

Bu hutbe, miladi 622 yılında Mekke-i Mükەرreme'den Medine-i Münevvere'ye hicret eden Resûlü Ekrem Efendimiz'in Rebiülevvel ayının başlarında vasıl olduğu Medine'nin güneyinde ve bir saat mesafede bulunan Kuba Köyünde Selim b. Avf yurdunun Ranuna mevkiinde irad buyurdıkları ilk Cuma hutbesidir.

Peygamber Efendimiz, bu hutbeye Allahü Teâlâ'ya hamd ü sena ile başlar ve şöyle devam eder:

“Ey Mü'minler;

Ölmeden evvel Allah'a tevbe ediniz ve salih ameller işleyerek O'na yaklaşınız. Biliniz ki Allah, şu ayda, şu günde ve şu bulunduğunuz mekanda kıyamete kadar Cuma namazını üzerinize farz kılmıştır. Ben hayatta iken veya öldükten sonra, başınıza ister âdil, ister zalim bir idareci olsun, Cuma namazını inkar etmek veya hafife almak suretiyle terk eden kimsenin Allah iki yakasını bir araya getirmesin ve işlerini tamamen erdirmesin. Haberiniz olsun ki, özürsüz Cuma namazını terk eden kimsenin namazı da, zekatı da, orucu da yoktur. Ancak tevbe edenler müstesna. Her kim tevbe ederse, Allah onların tevbesini kabul eder.

Ey insanlar;

Sağlığınızda âhiretiniz için hazırlık yapınız. Muhakkak bilmiş olunuz ki kıyamet gününde bir insanın başına vurulacak ve çobansız bırakıldığı koyunlardan sorulacak. Sonra Cenab-ı Hak ona, tercüman ve perdedârı olmadığı halde, bizzat diyecek ki; “Sana benim Peygamberim gelip tebliğ etmedi mi? Ben sana mal verdim, nimet verdim, sana lütf-u ihsan ettim. Sen kendin için ne tedarik ettin? Dünyada iken ahiretin için hangi hayır ve hasenatı yaptın? Hangi fazileti işledin?” o kimse de sağına soluna bakacak, bir şey göremeyecek. Önüne bakacak yalnız cehennemi görecek. Öyle ise her kim, yarım hurma ile olsa dahi, kendini ateşten kurtarabilecek ise hemen o hayrı yapsın. Onu da bulmazsa bari kelime-i tayyibe ile güzel sözle kendini kurtarsın.

Gerçek, müslüman, dilinden ve elinden başkaları zarar görmeyen kimsedir. Zira onunla bir hayra (10-700) misil arasında sevap verilir. Allahın selamı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun.”

Birinci hutbesini burada bitirdikten sonra Efendimiz (s.a.v.) biraz oturup dinlenmiş, sonra ikinci hutbelerine şöyle devam etmişlerdir:

“Allah ü Teâlâ'ya hamd ü senalar olsun. O'na layık bir surette hamdeder ve O'ndan yardım isterim. Nefislerimizin şerrinden ve kötü amellerimizden Allah'a sığınırız. Allah'ın hidayet verdiği kimse, dalaletе düşmez. Allah'ın dalaletе düşürdüğünü de kimse hidayete erdiremez. Allah'tan başka ilah olmadığına ben şehadet ederim. O birdir; şeriki ve naziri yoktur. Kelamın en güzeli Allah'ın kitabıdır. Her kimin kalbini Allah, Kur'an ile tezyin ederse ve her kim kafir iken İslâm'a girip Kur'an'ı diğer sözlere tercih ederse, işte o kimse felah bulur.

Doğrusu Allah'ın kitabı sözlerin en güzeli ve en belîğidir. Allah'ın sevdiğini sevin. Allah'ı gönülden seviniz. Allah'ın kelimandan ve Allah'ı zikirden asla usanmayınız. Allah kelimandan ve O'nu zikirden kalbinize asla sıkıntı gelmesin. Zira Allah kelamı her şeyin en güzeline hidayet eder, helal ile haramı beyan eder.

Artık Allah'a ibadet ediniz. Ve O'na hiçbir şeyi şerik koşmayınız. O'ndan hakkıyla sakınınız. İyi işler işleyiniz. Sözüünüz ve özünü dahi Allah'a doğru olsun. Aranızda Allah kelamı ile sevişiniz. Muhakkak bilmelisiniz ki Allah, ahidni bozanlara, sözünden dönenlere gazap eder. Allah'ın selamı üzerinize olsun.” (Tefsir-i Kurtubî, 18/119; Beyhaki, 3/171; Müsned-i Abd b. Humeyd, 1/172.)

İslâm'da İletişim

ve İletişim Ahlâkı

İslâm iletişim kuramı, her şart ve durumda
adalet ve dengeyi esas alır; bir şahıs, grup,
klinik veya topluluğa göre hareket etmez, aksine
bütün insanlara hitap eder.

► Her meslek grubu, genel ahlâkî kurallar içinden kendi alanını ilgilendiren ilkeleri öne çıkararak kendine özgü meslek ilkeleri tespit etmiştir. Medya da kendi alanında birtakım ilkeler tespit ederek, bu ilkeler çerçevesinde faaliyet göstermektedir.

Buna göre, “iletişim ahlâkı, genel anlamda yasal düzenlemelere tekâbül etsin veya etmesin, meslekte olanların uymak durumunda bulunduğu davranış kurallarını ifade etmektedir. Dar anlamda ise, mesleğin kendi kendine ürettiği ve üyelerinin uyması gereken kurallar manzumesidir.”¹ Bu konuda diğer tanım da şu şekildedir: “Basın ahlâk ilkeleri, toplumsal hedefleri içinde barındıran, gazetecilere meslekî uygulamalarda zorunluluk olmaksızın yol gösteren (uyulması zorunlu olmayan) basın meslek ilkeleridir.”²

Birinci tanımda ahlâkî ilkelerden, “meslekte çalışanların uymaları gerektiği ilkeler” diye, ikinci tanımda ise “meslekî uygulamalarda zorunluluk olmaksızın yol gösteren ilkeler” diye bahsedilmesi, bağlayıcılık ve zorunluluk açısından “etik ilkeler”e yaklaşım konusunda bazı farklılıklar olduğunu göstermektedir.

İSLÂM İLETİŞİM KURAMI

İslâm iletişim kuramı, ilk defa 1980’li yıllarda Mısırlı âlim İbrahim İmam tarafından ortaya konulmuştur. İbrahim İmam, İslâm dininin temel esaslarından ve İslâmî tebliğ, irşad ve davet metodlarından hareketle İslâm’a göre kitle iletişimlerinin nasıl olması ve hangi kaideler üzerine kurulması gerektiği hususlarını belirlemiştir. Buna göre İslâm iletişim kuramı, İslâm akidesine bağlı olup tevhid inancını ve yalnız Allah’a kullukta bulunmayı esas alır. Temel kaynakları Kur’ân-ı Kerîm ve Sünnet olan bu kuram, hayatın bütün alanlarında İslâm dininin temel değerlerini korumak, tebliğ-irşad vazifesini yerine getirmek, İslâmî anlayışı neşretmek, kamuoyunu doğru istikamete yönlendirmek ve toplumun karşılaştığı problemlere dinin özünden çözümler üretmekle görevlidir. Buna göre İslâm iletişim kuramının genel özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz.

İslâm iletişim kuramı, her şart ve durumda adalet ve dengeyi esas alır; bir şahıs, grup, klik veya topluluğa göre hareket etmez, aksine bütün insanlara hitap eder.

Kur’an’ın rehberliğinden istifade edilmesi ancak onun mahiyetini ve maksadını iyi anlamakla mümkün olacaktır. Bu da Kur’an’la iletişimin yeniden gözden geçirilmesi ve onunla sahih bir iletişimin kurulmasını zorunlu kılmaktadır.

Yine bu kuram, eleştiri ve tenkitlerde hakkaniyeti esas alır, insafılı davranır, doğru olanı söyler ve gerçeği ortaya çıkarmaya çalışır.

İslâm iletişim kuramı, İslâm’ın emrettiği ahlâkî davranışları esas alır. Buna göre insanların gizli hallerinin (mahrem alanlar) ifşa edilmesini, her türlü çirkinliğin neşredilmesini, abesle iştigal etmeyi, boş ve faydasız işlerle uğraşmayı, insanların şeref ve haysiyetlerine dil uzatmayı doğru bulmaz.

İslâm iletişim kuramı, diğer iletişim kuramlarından bağımsız olarak kendisine has özellikleri bulunan müstakil bir kimliğe sahiptir. Bu kuram, fert ve toplum karşısında kendini sorumlu olarak görür.

İslâm dini, hayatın bütün alanlarıyla ilgili olduğu gibi İslâm iletişim kuramı da siyâsî, iktisadî, içtimaî, kültürel olmak üzere hayatın bütün alanlarıyla alakadar olmalı; buna bağlı olarak ilmî, edebî, fikrî bütün konularla ilgili gelişmeleri topluma aktarmalıdır. İslâmî iletişim, sadece olayları aksettiren bir ayna vazifesi görmez aynı zamanda onları yorumlar, tahlil eder ve böylece toplumun, çevresinde cereyan eden hadiseleri doğru anlayıp kavraması konusunda onlara yardımcı olur. Bu kuram, İslâmî ahlâk ve âdab çerçevesinde kalmak şartıyla eğlence programlarına da yer verir.³

İSLÂM ÖNCESİ CAHİLİYE TOPLUMDA İLETİŞİM AHLAKI

Cahiliye döneminde iletişim ve propaganda unsurlarının başında şüphesiz şiir gelmekteydi. O devrin şairi günümüzdeki gazetecinin yerini tutmaktaydı. İkinci

Çizgi: Hasan Aydın

Resûlullah (s.a.v.), insanın, dilini doğru kullandığı takdirde cenneti (ebedi saadet) kazanabileceği, aksi durumda ise cehenneme gireceğini bildirmek suretiyle “dil”in ehemmiyetine dikkat çekmiştir.

önemli unsur hutbeydi. Hatipler, içtimaî ve siyasî konularda halkı aydınlatıcı konuşmalar yaparlardı. Davul çalma, yüksek tepelerde ateş yakma, münâdîlik de o dönemdeki diğer bazı iletişim araçlarıdır. Yine o dönemde bayramlar ve panayırların kurulduğu günler, insanların bir araya gelip kaynaştığı ve bildiklerini birbirlerine anlattıkları önemli zaman dilimleri olmuştur. Tüccarlar pazar ve panayırlarda mal alıp satarken aynı zamanda diğer memleketlerde meydana gelen olayları ve o beldelerin özelliklerini de anlatıyorlardı. Önemli meselelerin konuşulması için toplumun ileri gelenlerinin bir araya geldiği “nedve”ler de fikir alışverişlerinin sağlandığı önemli iletişim mekânlardan biri olarak vazife görmekteydi.⁴

Ahlâk ve onun tekili olan hulk ke-limesi, Cahiliye edebiyatında nadiren kullanılmıştır. Hayatta kalma mücadelesinin en temel konu sayıldığı kabileci Arap toplumunda, insan ve mal gücü yanında manevî gücü ve saygınlığı ifade eden özellikle şeref, cesaret ve cömertlik, Cahiliye ahlâkında bütün erdemlerin en üstünde yer almakta, bu erdemler de genellikle “murûe” (mürüvvet) kavramıyla ifade edilmekteydi.⁵ Cahiliye döneminde kullanılan hayr, maruf, şecaat, kerem, sehâ, cûd, vefâ vs. ahlâkî tabirler, yüksek ve evrensel bir ahlâk anlayışından uzak olup dünyevî ve kabileci karakterler taşı-maktaydı.⁶

Dönemin ahlâk telakkisini yansıtan temel kavramlardan biri olan “asabiyet duygusu”, kabile mensupları arasında dayanışmayı sağlayan ortak bir duygudur.⁷ Araplar kabile bağlarını hemen her şeyin önünde tutuyorlardı. Kabile şerefi onlar için çok önemlidir. Onlara göre

erdemlerin en temel amacı kişi ve kabile şerefini artırmak, insanların hayranlık ve saygınlığını kazanmaktır. Asabiyet anlayışında dikkat çeken bir husus da, bir kabile mensubunun, kardeşini -zalim ve haksız bile olsa- her halükârda korumasıdır.⁸ “Zalim de olsa mazlum da olsa kardeşine yardım et.” sözü, Arap toplumunun meşhur atasözlerindendir.⁹

Araplarda yiğitlik (şecaat, cesaret) üstün bir seciye kabul edilmekteydi.¹⁰ Fakat onların yiğitliği, hak ve adaletin yerini bulmasından kaynaklanmıyor, ferdî ve kabilevî üstünlüğü ispatlama duygusundan ileri geliyordu.¹¹

Cahiliye şiirinde, kadın, aşk, şarap, medih, zem, tefahur vb. konulara çokça yer verilmiştir.¹² Cahiliye’de fuhuş ve zina temayülü, gayr-i meşru ilişkileri kolaylaştırıcı, son derece çirkin ve yüz kızartıcı âdetlerin ve sözde nikah usûllerinin¹³ gelişmesine yol açmıştır. Kur’ân-ı Kerîm’deki bir âyetten¹⁴ de anlaşıldığına göre Cahiliye Arabı’nın fuhşa eğilimi, bir yönüyle kadın ticaretinin doğmasına da sebep olmuştur.¹⁵ Böyle bir ortamda kız çocuklarının ileride fahişeliğe zorlanabileceğinden endişe duyan ve namusuna düşkün olan müşrik Arap, bir kız çocuğunun dünyaya gelmesini utanç verici bir hadise olarak görmüş ve ileride fahişe olmaktan kurtarmanın yolunu onu toprağa gömerek öldürmede bulmuştur.¹⁶

Cahiliye’de ibtidai bir hürriyet anlayışı vardı. Araplar otoritenin her tür-lüsüne başkaldırmışlardı. Bu sebeple o devirde merkezî bir otorite yoktu. Anlaşmazlıklarda başvurulacak müeyyidedi bir hukuk sistemi de yoktu. Anlaşmazlıklar ya hakemlere havale ediliyor veya genel olarak silahlarla halledili-yordu.¹⁷ Cahiliye’de soylu kimseler, her türlü hakları ve imkanları ellerinde bulundururlardı. Azatlı köle ve cariyeler-

**Resûl-i Ekrem'in gerek Kur'an'ı tefsir, gerekse dinî emirlerin yerine
getirilmesini izah sadedinde olsun yaptığı açıklama ve uygulamalar
da İslâm ahlâkının kaynağına dahildir. Yani İslâm ahlâkının kaynağı
Kur'an ve Sünnet'tir.**

den oluşan mevâlî sınıfı, az-çok bazı haklara sahiptiler. Fakat bir de esir pazarlarında alınıp satılan, hayvandan da aşağı tutulan köle ve cariyeler vardı ki efendileri tarafından dövülebiliyorlardı. Bunların elleri, ayakları, burunları ve kulakları kesilebilir; gözleri oyulabilirdi. Bu tür haksızlık ve zulümler normal karşılanırdı. Bunlar efendilerinin inandığı dinden başka bir dine inanırlarsa feci bir şekilde işkenceye tabi tutulurlardı.¹⁸

Kısaca temas etmeye çalıştığımız Cahiliye dönemindeki ahlâkî temayüllerden o dönemdeki iletişim ahlâkına yönelik bazı ipuçlarına ulaşmak mümkündür. Buna göre, kabilecilik anlayışının hakim olduğu Cahiliye döneminde zalim ve haksız dahi olsa kendi kardeşine yardım etmeyi bir vecibe sayan anlayış, o dönemde kaba kuvvetin hâkim olduğunu, hakkın ayaklar altına alındığını ve güçlünün sözünün geçtiğini göstermektedir. Kölelere ve kadınlara yapılan muamelelere bakıldığında, insanlar arasında ayrımcılığın had safhada olduğu anlaşılmakta; kölelere fizikî zarar vermenin de o dönemde şiddet unsurunun ileri bir seviyede olduğunu göstermektedir. Zina ve fuhşun yaygın olması, kadın, aşk ve şarap edebiyatının alabildiğine işlenmesi, müstehcenliğin ulaştığı boyutları göz önüne sermektedir.

İSLÂM'DA İLETİŞİM AHLÂKİ

Dil, iletişim sağlamada en temel vasıtalarından biridir. Mesaj iletme bakımından beden dili, resim, işaret, canlı görüntü vb. unsurlar da bir anlatım dili sayılır. Çünkü "dil" ile ifade edilmek istenen mesaj, bu saydığımız vasıtalarla da iletilebilir. Aralarında bir karşılaştırma yapılacak olursa, dile nazaran diğer araçlar bazı hususları daha iyi ifade edebilirken, dil de diğer araçların ifade edemediği hususları onlardan daha iyi aktarır.

Mesaj iletmeyi sağlayan her bir vasıta, "dil"in fonksiyonunu yerine getirmesi bakımından onun gibi kabul edilecek olursa Resûl-i Ekrem'in "dil" (lisan) konusunda söylediklerinin diğer iletişim vasıtaları için de geçerli olduğunu söyleyebiliriz.

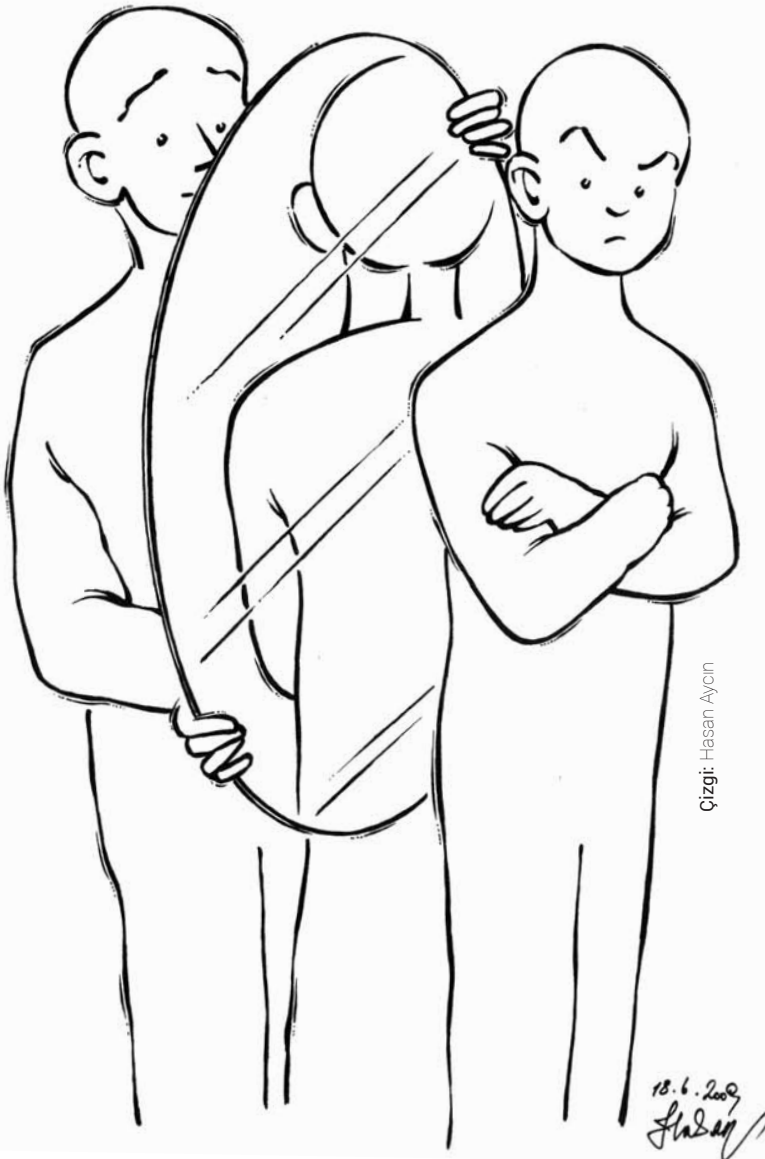
Resûlullah (s.a.v.), insanın, dilini doğru kullandığı takdirde cenneti (ebedi saadet) kazanabileceği, aksi durumda ise cehenneme gireceğini bildirmek suretiyle "dil"in ehemmiyetine dikkat çekmiştir. Muaz b. Cebel bir keresinde Resûlullah'tan "cennete girmeye vesile olacak, cehennemden de uzaklaştıracak bir amel" söylemesini istediğinde O, *"Çok büyük bir şey istiyorsun. Ama bu mesele, Allah'ın kolaylaştırdığı kimseler için pek kolaydır."* diyerek iman ve ibadetlerle ilgili bazı hususları saymıştır. Sonra "Sana bütün bunların kendisine bağlı olduğu esas (temel, can damar) bildireyim mi?" demiştir. Muaz "Evet, bildir Ya Resûlallah!" deyince Resûlullah dilini tutmuş ve "Şunu koru!" buyurmuştur. Muaz, "Ya Resûlallah! Biz konuştuklarımızdan da sorulanacak mıyız?" dedim. "Annen yokluğuna yansın ey Muaz! İnsanları yüzüstü cehenneme sürükleyen, dillerinin ürettiklerinden başkası değildir!" buyurmuştur.¹⁹

Resûlullah'a, bir kadının geceleri ibadet ederek gündüzleri de oruç tutarak geçirdiği, fakat kötü bir ahlâka sahip olduğu ve komşularına diliyle eziyet verdiği anlatıldı. Bunun üzerine Resûlullah "O kadında bir hayır (yaptığı amellerde) yoktur, o kadın cehennemliktir." buyurdu. Bu sefer, beş vakit farz namazını kılan, Ramazan orucunu tutan, elindeki tek sahip olduğu (ekmek veya peynir gibi) yiyeceklerden küçük parçalar halinde başkasına tasaddukta bulunan ve hiçbir kimseye zarar vermeyen bir başka kadından bahsedildi. Bu kez Resûlullah "O kadın cennetliktir." buyurdu.²⁰ Resûlullah'ın burada verdiği cevaplar göstermektedir ki, kişi güzel ahlâk üzere olmadıkça yaptığı ibadetlerin kendisine bir faydası yoktur ve güzel ahlâk sahibi olmadan kurtuluşa eremez. Diğer taraftan dinin asgarî emirlerini yerine getirip güzel ahlâka sahip olan kimse de kurtuluşa erecektir.

Resûlullah, dilinden ve elinden müslümanların emin olduğu kimseyi kâmil müslüman²¹ saymakta,²² dil ve el ile müslümanlara zarar vermeme hasletinin de İslâm'da en büyük fazilet olduğunu bildirmektedir.²³ Bu hadislerde dil ve elin zikredilmesi, insanlara en çok bunlarla zarar

İslâmî iletişim, sadece olayları aksettiren bir ayna vazifesi görmez aynı zamanda onları yorumlar, tahlil eder ve böylece toplumun, çevresinde cereyan eden hadiseleri doğru anlayıp kavraması konusunda onlara yardımcı olur. Bu kuram, İslâmî ahlâk ve âdab çerçevesinde kalmak şartıyla eğlence programlarına da yer verir.

verilmesinden ileri gelmektedir. Dilin önce zikredilmesi de, ele nisbetle dil ile verilen zararın daha derin, büyük ve kalıcı olduğuna dikkat çekmek içindir.²⁴

Nebi (s.a.v.), âdemoğlunun hatalarının çoğunun dilden kaynaklandığını²⁵ belirterek insanları dilin âfetlerine karşı uyarmıştır. Bir defasında Resûlullah'a, insanlara en çok cenneti kazandıran amelin hangisi olduğu sorulduğunda O "İyi ahlâktır." buyurunca bu sefer, insanların, en çok cehenneme girmelerine sebep olan ameli soruldu. Bunun üzerine "Ağız ve apış arasıdır." buyurdu.²⁶

Resûlullah bir hadiste "Bir kul, Allah'ın hoşnut olduğu kelimelerden bir kelimeyi ehemmiyet vermeyerek²⁷ söyler de Allah o kimseyi bu kelime sebebiyle birçok derecelere yükseltir. Bir kul da Allah'ı öfkeliendirecek kelimelerden bir kelimeyi, hiç ehemmiyet vermeden (umursamadan) söyler de, kendisi o kelime sebebiyle cehennemin içine düşer!"²⁸ buyurmuştur.

Dilin, insanın cennete veya cehenneme girmesindeki bu etkin fonksiyonundan dolayı Resûlullah "Kim iki çene kemiği arasındaki dilini ve iki budu arasında bulunan organını (şerden korumayı) bana garanti ederse, ben de ona cenneti garanti ederim!"²⁹ buyurmuştur.

İSLÂM VE İLETİŞİM AHLÂKININ TEORİK AÇIDAN MUKAYESESİ

İletişim ahlâkı, bir ahlâkî ekol değildir. O, basın ve yayın organlarında çalışanlardan uymaları istenen birtakım ahlâkî kuralları ifade eder. Yalnız medya çalışanlarının uymaları gereken ahlâkî kurallar dediğimizde -ahlâk ekollerinde olduğu gibi- bu ahlâkın, kaynağı, sorumluluk anlayışı, yaptırım gücü, amacı, ahlâkî prensiplerin değeri de gündeme gelmektedir. İletişim ahlâkının bu yönleri üzerinde durulmuş ve birtakım görüşler ileri sürülmüştür. Bu sebeple biz burada "İslâm ahlâkı" açısından "iletişim ahlâkı"nı ele alıp aralarında mukayese yapmaya çalışacağız.

Önceki başlıklarda geçtiği üzere İslâm ahlâkının kaynağı aşkın varlık Allah'tır. Allah Teâlâ, genel olarak insanların uymaları gereken kuralları vahiy yoluyla elçisi Hz. Muhammed'e (s.a.v.) bildirmiştir. Bu inen vahiyler, Kur'an-ı Kerim'i oluşturmaktadır. Resûl-i Ekrem'in gerek Kur'an'ı tefsir, gerekse dinî emirlerin yerine getirilmesini izah sadedinde olsun yaptığı açıklama ve uygulamalar da İslâm ahlâkının kaynağına da-

hildir. Yani İslâm ahlâkının kaynağı Kur'an ve Sünnet'tir.

İletişim ahlâkında ise kaynak, diğer ahlâk ekollerine paralel olarak "akıl" ve "toplum" yani insanın kendisi kabul edilmektedir. İletişimciler, dini dogmatik kabul etmekte ve dinî kaynaklı bir emrin medya çalışanlarının özgürlüğünü kısıtlayacağını ileri sürmektedir.

İslâm ahlâkında, ahlâkın kaynağının aşkın varlık Allah olması, ahlâkî ilkelerin her zaman ve zeminde aynı olmasını sağlamakla birlikte aynı zamanda zaruri kılmaktadır. Diğer bir ifadeyle ahlâkî ilkeler, kişi, toplum, coğrafi bölge, zaman gibi değişkenlere göre değişiklik arzetmemektedir. İletişim ahlâkında ise "en iyi" ve "en doğru" devamlı tartışılmaktadır. İletişim ahlâkına göre ahlâkî ilkeler izâfidir, kişi, toplum, zaman ve mekan gibi değişkenlere göre değişebilir. Yani ahlâkî ilkeler mutlak değildir.

İslâm'a göre ahlâkî ilkeler bağlayıcıdır, yani her müslüman dinin emirlerini yerine getirmek ve yasaklarından da kaçınmakla mükelleftir. İletişim alanında ise genel olarak ahlâkî ilkeler, bir öneri ve tavsiye niteliğinde kabul edilmekte ve dolayısıyla meslekte çalışanlar için bağlayıcı sayılmamaktadır. Bu durumda meslek etik ilkelerinin bir etkinliği söz konusu olamaz. İletişimde etik ilkelere bu yaklaşım, ahlâkî ilkelerin "uyulsa da olur uyulmasa da" durumuna düşürerek onların değer ve saygınlığını ortadan kaldırır.³⁰

İslâm'ın, "vazife"nin yerine getirilmesinde, onun Allah'ın emrini yerine getirmek ve rızasını kazanmak için yapılmasını en yüce gaye olarak gördüğünü ve bu

yönüyle İslâm ahlâkının, bir "vazife ahlâkı" olduğunu daha önce belirtmiştik. İletişim alanında ahlâkî ilkelere oluşturulması ve uygulanmasında, gazetecileri, dolayısıyla gazetecilik mesleğini dış baskılardan koruma amacı güdülmektedir. Bu durum, iletişim ahlâkının, bir vazife ahlâkı olmadığını, menfaat ahlâkını esas aldığını ve "ahlâk"ı amaç değil de araç olarak gördüğünü ortaya koymaktadır.

İslâm ahlâkında etik ahlâkî ilkelerin uyulup uyulmadığını kontrol eden pek çok unsur vardır. Bu unsurlar, vicdan, toplum, Allah ve âhiret inancıdır. Vicdan ve toplumun tek başına ahlâkî yaptırım gücüne sahip olmadığını daha önce belirtmiştik. Her ikisi de, ancak Allah inancı sayesinde fonksiyonlarını icra edebilirler. İnsanları iyilik yapmaya ve kötülüklerden uzak durmaya iten asıl sebep "Allah inancı" ve yaptıklarının tam ve eksiksiz olarak mutlaka karşılığını göreceklere inandıkları "âhiret inancı"dır.

İletişim ahlâkında ise etik ilkelerin uygulanıp uygulanmadığını kontrol eden mekanizma yine insanın kendisidir. Yani insanın "kendi vicdanı" ve "topluma karşı sorumluluğu"dur. Daha çok seyirciye ulaşma, daha çok reklam yayınlama, dolayısıyla daha çok para kazanmanın gaye haline getirildiği medya anlayışında, vicdanın ve toplumun, ahlâkî ilkelerin uygulanıp uygulanmadığını kontrol etmesi mümkün gözükmemektedir. Kaldı ki, bazı medya kuruluşları ahlâkî ilkeler bir yana kanuni yaptırımları bile hiçe sayabilmektedir. ◀

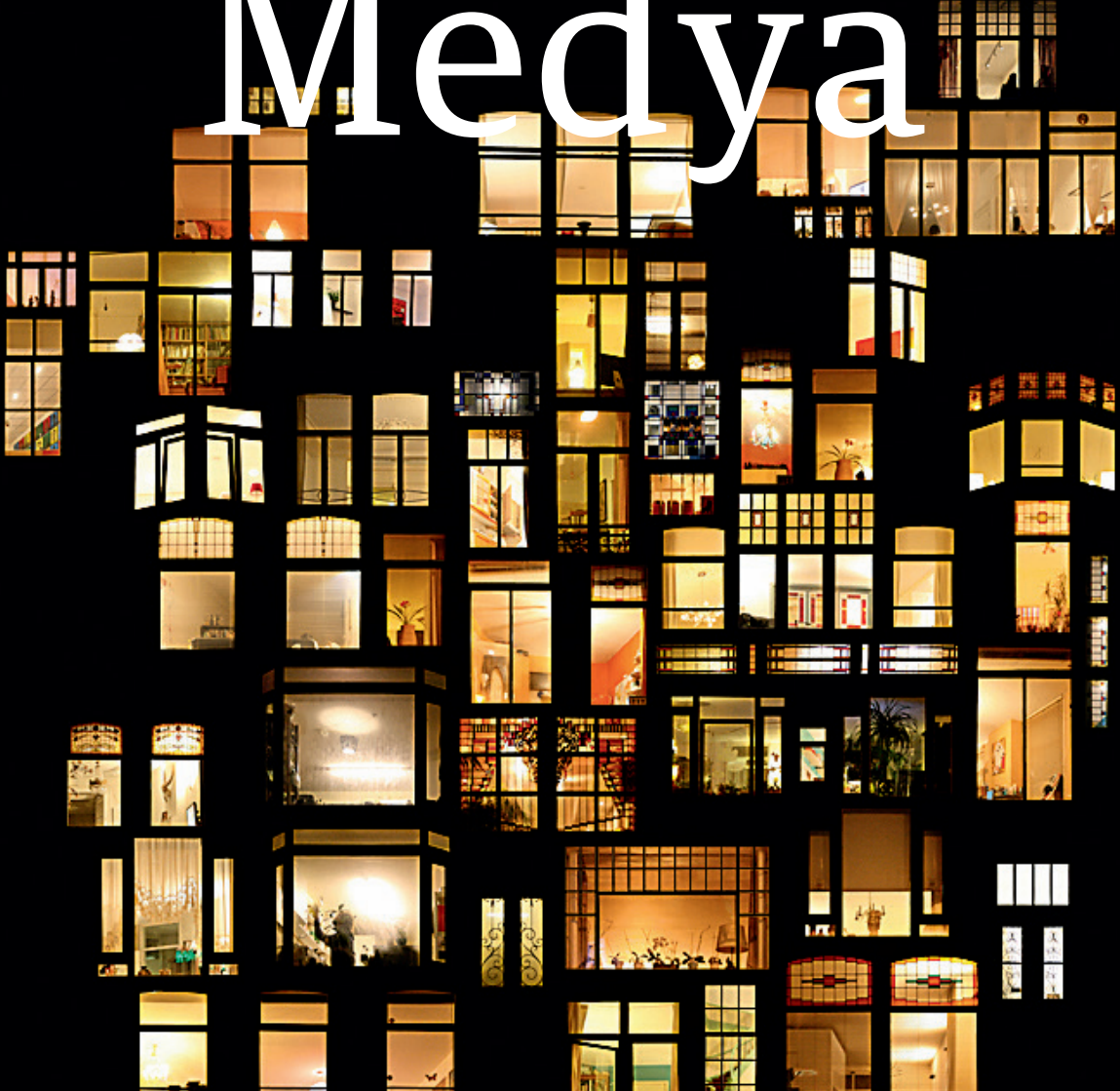
D İ P N O T L A R

1. Avcı, B. Zakir ve Demir, Vedat, *Düzenleme ve Uygulamalarla Medyada Denetim*, Ankara 2005, s. 47.
2. Özgen, Murat, *Gazetecinin Etik Kimliği*, İstanbul 2006, s. 150.
3. İbrahim İmâm, *Usûlü'l-İlâmî'l-İslâmî*, Kahire t.y., s. 47-56.
4. Hamza, Abdüllatif, *el-İlâm fî sadri'l-İslâm*, Kahire t.y., s. 23-37.
5. Weir, T.H., "Cahiliye", İslâm Ansiklopedisi, MEB yayını, III, 11-12.
6. Çağrı, Mustafa, *İslâm Düşüncesinde Ahlâk*, İstanbul 2006, s. 21.
7. *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul 1989, I, 161.
8. Çağrı, *İslâm Düşüncesinde Ahlâk*, s. 21-24.
9. Meydânî, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Muhammed, *Mecmaü'l-emâli*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Kahire 1979, III, s. 373-375. Resûlullah, Cahiliye Arap toplumunda, her durumda kardeşine yardım et, yani "zalim de olsa onu koru" anlamında yaygın olan bu atasözünü "zalime yardım etmeyi

- onun zulmüne engel olma" şeklinde düzeltilmiştir. Böylece bu söz, Resûlullah'ın kattığı yeni anlamla hadisleşmiş oldu. Hadis için bkz. Buhârî, Mezâlim, 4; Müslim, Birr, 62.
10. Weir, "Cahiliye", s.12.
11. Çağrı, Mustafa, *Anahatlarıyla İslâm Ahlâkı*, s. 38.
12. Çağrı, *İslâm Düşüncesinde Ahlâk*, s. 23.
13. Buhârî, Nikâh, 36.
14. Nûr 24/ 33.
15. Kandemir, Yaşar, *Örneklerle İslâm Ahlâkı*, İstanbul 2005, s. 23.
16. Çağrı, *Anahatlarıyla İslâm Ahlâkı*, s. 45. Bu cinayetlerin işlenmesinde kısmen geçim kaygısının tesiri de bulunmaktaydı. Bkz. En'am 6/151; İsra 17/ 31.
17. Çağrı, *Anahatlarıyla İslâm Ahlâkı*, s. 40.
18. Çağrı, a.g.e., s. 40-41; Kandemir, *Örneklerle İslâm Ahlâkı*, İstanbul 2005, s. 21, 22-23.
19. Tirmizî, İman, 8; İbn Mâce, Fiten, 12.
20. Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 280; Beyhakî, *el-Câmi' li-şuabi'l-İmân*, XII, 94-95.

21. Aynî, *Umdu'ttâ'î-kârî Şerhu Sahihî'l-Buhârî*, Beyrut 1421/2001, I, 217, 218.
22. Buhârî, İman, 4, Rikak, 26; Müslim, İman, 64-66.
23. Buhârî, İman, 5; Müslim, İman, 66.
24. Aynî, *Umdu'ttâ'î-kârî*, I, 217-219.
25. Nureddin el-Heysemî, Ali b. Ebî Bekr, *Buğyetü'r-râid fî tahkiki Mecma'î'z-zevâid ve menba'i'l-fevâid*, thk. Abdullah Muhammed ed-Derviş, Beyrut 1414/1994, X, 538.
26. Tirmizî, Birr, 62; İbn Mâce, Zühd, 29.
27. Bkz. İbn Hacer, *Fethü'l-bârî*, thk. Abdülkadir Şeybe el-Hamd, Riyad 1421/2001, XI, 318.
28. Buhârî, Rikak, 23; Tirmizî, Zühd, 12; İbn Mâce, Fiten, 12.
29. Buhârî, Rikak, 23.
30. Konuyla ilgili olarak bkz. *Medyakronik Hakiki Örneklerle Medya Eleştirisi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003; Yener Karadeniz, Basın Yayın ve Gazetelerin İçyüzü, İstanbul t.y., s. 75-116.

Din Hizmetlerinin Yürütülmesinde Bir İmkan ve Meydan Okuma Olarak Medya

En mahrem, en kutsal anlar (zaman) ve alanlar (mekan) dahil medyanın temas ve tahkim etmediği hayat alanı kalmıyor gibi. Bu haliyle medyanın bir hizmet alanında (din hizmetlerinde gibi) ve kurumsal yapı (Diyanet) tarafından kullanımının imkanları ve zorlukları da ayrı bir uzmanlık bilgisini gerektirecek düzeydedir.

► Batı'dan modernitenin ve bizde de modernleşmenin tarihi aynı zamanda bir araç ve kurumsal yapı olarak medyanın da tarihidir. Medyanın tarihini teknik üzerinden okumak ile toplumların örgütlenme yapılarına ve ihtiyaçlarına göre değerlendirip okumak arasındaki farkı esas alan iki ana yaklaşımdan söz edebiliriz. Birinci yaklaşım, teknolojinin gelişmesinin doğal, doğrudan ve hatta zorunlu bir sonucu olarak tarihin akışının değiştiğini varsaymaktadır. Yani matbaanın geliştirilmesi, mikroskopun, merceğin ve fotoğraf makinesinin keşfi doğrudan tarihsel ve toplumsal dönüşümleri belirlediği varsayılır. İkinci yaklaşım ise teknolojinin tek başına bir anlam ifade etmediği, aksine toplumların örgütlenme yapılarına (imparatorluk, ulus devlet gibi) paralel olarak makro ve kapsamlı bir bakış açısıyla o örgütlenmenin bir parçası olarak tekniğin ve teknolojinin kullanımının doğurduğu sonuçlar üzerinde durmaktadır. Buradan hareketle medyanın bizatihi varlığı ile bunun toplumsal yapının aktörleri ve kurumları nezdindeki konumu, itibarı ve ihtiyaçlar doğrultusunda kullanımı önemlidir. Medya, aslında insanoğlunun üç temel iletişim aracı olan yazı (alfabe, metin), görüntü (resim, fotoğraf, video) ve sesin (insan sesi ve diğer sesler) enformasyon teknolojileriyle buluşmasıyla oluşturulan kurumsal yapıyla muhataplarına (hedef kitle) hitap eden bir iletişim organizasyonudur. Medyadan söz edildiğinde insan, kurum ve toplumdaki bağımsız bir nesneden söz ediliyor durumu oluşabilir. Daha

doğrusu bir tür özne olarak medyadan bahsedildiğinde onu organize eden, ona işlerlik kazandıran ve onunla ilişkide olan insanlar gözardı edildiği sonucu çıkabilir. Bu şerhi dikkate alarak medyanın ne olduğuna göz attığımızda, çoklu mecralarıyla modern bir “iletim” ve “gösteri” aracı/ortamı karşımıza çıkar. Haber üretim sürecinde muhabirinden genel yayın yönetmenine, reklamda asistanından genel müdürüne kadar çoklu aktörlerden oluşan çok aşamalı bir enformasyon üretim mekanizmasıdır medya. Aynı zamanda birden fazla sektörü de bünyesinde barındıran bir alana işaret etmektedir. Çoklu aktör, aşama ve sektörlerini de hesaba kattığımızda medya denildiğinde, sembolik-kültürel-zihinsel üretim alanlarının hemen hemen tümü anlaşılabilir. Araç, aracı, dolayım, entelektüel ve toplumsal ortam oluşturabilen teknoloji vb. anlam unsurlarını taşıyan ve gazete, dergi, radyo, televizyon, internet gibi araçlarla mücessem hale gelen medya, Batı modernliğinin de modernleşmemizin de tarihiyle yaşıttır.

Çok boyutlu, çok mecralı, birbirine bağlı birden fazla sektörü bünyesinde barındıran karmaşık yapısıyla medya, geline aşamada basılı (gazete, dergi), işitsel (radyo), görsel (tv), yeni medya (internet, bilgisayar ağları) ve taşınabilir bilgi iletişim teknolojileri şeklinde beşli tasnife tabi tutulabilir. Bu beş tasnifte de medyanın üç temel hizmet alanı bulunmaktadır. Birincisi bilgilendirici (haber, bilgi), ikincisi eğlendirici (müzik, film, dizi, oyun vs.) ve üçüncüsü de reklam-tanıtım-pazarlama hizmetidir. Bu üç temel hizmet alanı aynı zamanda medyanın üç ana içerik türünü de ifade etmektedir. Bir imkan olarak medyanın kullanımı ile bir meydan okuma olarak medyanın ortaya çıkardığı muhtemel problemler de medyanın bu üç hizmet alanı ve içerik türüyle ilgilidir.

Bu haliyle yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik ve eğitim düzeyi farketmeksizin her düzeyde toplumun tüm fertlerinin hayatlarına çeşitli düzeylerde temas ediyor. En mahrem, en kutsal anlar (zaman) ve alanlar (mekan) dahil medyanın temas ve tahkim etmediği hayat alanı kalmıyor

Din görevlilerinin ve din hizmetleri alanında görev alan aktörlerin medya ile ilişkisi ise iki boyutta değerlendirilebilir. Birincisi, bilgi üretimi düzleminde İslâmî ilimler alanında medya ve iletişim ile ilgili yapılan çalışmaları kapsayan teorik boyuttur. Bu konu uzun vadeli, mukayeseli ve derinlemesine yapılacak çalışmalarla analiz edilmeyi hak ediyor. İkincisi ise kurumsal (Diyanet) ve bireysel olarak medyanın kullanımını kapsayan pratik boyuttur.

gibi. Bu kapsamıyla medyanın bir hizmet alanında (din hizmetlerinde gibi) ve kurumsal yapı (Diyanet) tarafından kullanımının imkanları ve zorlukları da ayrı bir uzmanlık bilgisini gerektirecek düzeydedir. Bu çerçevede hayata ve insana ait hemen hemen herşeye bir boyutuyla temas eden araçlar bütünü ve bir kurumsal yapı olarak medya ile ilgili metodolojik ve teorik tartışmaları bir tarafa bırakarak Türkiye’de medyanın dinle ve özellikle Müslümanlıkta ilişkisini Din ve Hayat Dergisi’nin önceki sayılarında ele almıştık.¹ Medyanın din, dinî mekan ve aktörleriyle ilişkisi kadar medyanın din hizmetlerinde kullanımı da o kadar önemlidir. Bu çerçevede öncelikle bir imkan olarak medyanın din hizmetlerinde kullanımı ve bu kullanımın teorik ve pratik boyutlarıyla muhtemel problem alanlarına işaret edilmesi, öncelikle bunu bir ‘mesele’ olarak gündeme getirmeyi gerektirmektedir. Kesin hükümler ve tasvirlerden hareketle imkanları ve meydan okumaları sıralamak yerine bunun bir problem alanı olarak tespiti ve gündem edilmesi başlı başına öncelikli ve önemlidir.

Türkiye’de dinin, dinî mekanların, din görevlilerinin ve dini temsil edebilecek herhangi bir unsurun medyada temsili noktasında medyanın ana akım tutumu *ademe mahkumiyet* (yok sayma-görmeme), *kişilik katli* (bilgisizlik, güvensizlik, ahlâkî ve estetik yoksunluk, bilim ve akla karşıtlık, insanî ilgi ve niteliklerden yoksunluk vb. olumsuz kişilik temsilleri) ve *magazinleştirme* olarak üç ana başlıkta tasnif edilebilir.

Din görevlilerinin ve din hizmetleri alanında görev alan aktörlerin medya ile ilişkisi ise iki boyutta değerlendirilebilir. Birincisi, bilgi üretimi düzleminde İslâmî ilimler alanında medya ve iletişim ile ilgili yapılan çalışmaları kapsayan teorik boyuttur. Bu konu uzun vadeli, mukayeseli ve derinlemesine yapılacak çalışmalarla analiz edilmeyi hak ediyor. İkincisi ise kurumsal (Diyanet) ve bireysel olarak medyanın kullanımını kapsayan pratik boyuttur.

İKİ AYRI BİLGİ ALANI OLARAK MEDYA-İLETİŞİM ÇALIŞMALARI VE İLAHİYATIN ETKİLEŞİMİ

Din görevlilerinin ve din hizmetleri alanında görev alan aktörlerin medya ile ilişkisinin değerlendirileceği teorik/kuramsal boyut, bilgi üretimiyle alakalıdır.

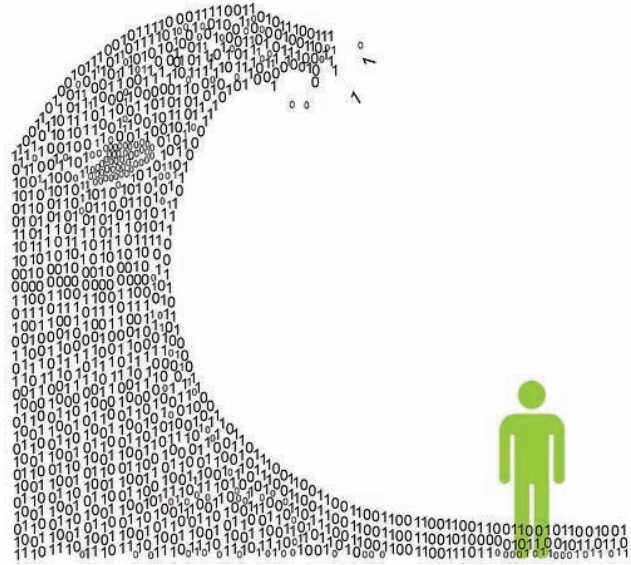
Medyanın din hizmetleri alanında kullanımında analiz edilecek teorik boyut, giderek tüm bilgi alanlarına da sirayet eden medya ve iletişim çalışmaları çerçevesinde

ortaya konulan kuramsal çabalar, üretilen kavramlar, iletişim süreçlerinin izahı için ortaya konulan açıklamalar, tanımlar ve bu çerçevede üretilen bilgi birikiminin dini bilgi ve İslami ilimler alanına transferidir. İlahiyat fakülteleri başta olmak üzere akademide hazırlanan yüksek lisans ve doktora tezleri ile başka alanlarda yapılan ilmi çalışmaların, medya ve iletişim çalışmalarındaki kuram ve modellerden hareketle İslami ilimler alanlarındaki problemlerin incelenmesinde kullanılmasıdır. Bu durum, giderek artan bir eğilim ve dikkate değer çabadır. Medya ve iletişim çalışmalarında ortaya konulan kuram ve modellerden istifade ederek iletişimle bağlantılandırılacak çalışmaların İslami ilimler ve din hizmetleri alanlarında yapıldığı görülmektedir. Hadisler ışığında iletişim ahlakı gibi bir konu incelendiğinde, medya kuramları çerçevesinde ortaya konulan yaklaşımların ve tartışmaların bağlamından koparılıp araya dahil edilmesi gibi çalışmalar buna ilişkin örneklerden biridir. Bunun yanında “*dini iletişim*” kavramı ile ifade edilen ve giderek sayıları artan tez, kitap ve makale çalışmalarının yapılıyor olması da alan etkileşiminin bir başka boyutuna işaret etmektedir.

Medyanın etkin bir kurum olarak kurumsallaşmasını tamamladıktan sonra iletişim süreçlerini izah eden modeller, bu modellerin üzerine inşa edildiği iletişim kuramları, İkinci Dünya Savaşı sürecinde siyasi ve askerî teknik iletişimi sağlamak için yapılan çalışmaların savaş sonrası süreçte sosyal bilimler alanına aktarılmasıyla başlamıştır. Akademik bir çalışma alanı ve kurumsal bir yapı kazanan medya ve iletişim çalışmaları, temelde kitle iletişimi üzerinden yapılandırılmıştır. İletişim türlerinden birisi olarak kitle iletişimi, tek yönlü, iknaya ve davranış değişikliğine odaklanmış medyatik iletişimi ifade etmektedir. Bu iletişim sürecinin izahında ve kitle iletişiminde konuyu anlaşılır kılan ve vazgeçilmez olarak sürekli başvurulmuş modellerdeki temel kavramlar olan kitle, mesaj, kaynak, kanal ve hedef kitle gibi temel kavramlar, vaiz, vaaz, tebliğ, sohbet, cemaat gibi kavramların yerini almaya başladığı, yazılan ve ilmi nitelik taşıdığı iddia edilen metinlerde görülmektedir. Din görevlisi ve caminin müteimmim cüzlerinden vaaz yerine *dinî iletişim*, cemaat yerine *hedef kitle* kavramlarının ikamesinin, akademik bir zemin olan ilahiyat camiasında tedavüle girdiğini dikkate alarak bu iki bilgi alanının ilişkisi, özel olarak çalışmaya ve incelenmeye değer görülmelidir. Bilgi üretimi bağlamında belirtilecek bir başka boyut ise aynı iletişim çalışmalarının, kuram ve modellerin “iletişim”e ilişkin bir

bilgi olarak eğitim materyaline dönüştürülerek din hizmetini yürüten görevlilerin eğitiminde kullanılmasıdır. Bu hizmet-içi eğitim faaliyetlerinde iletişim, iktisat veya işletme fakültelerindeki öğretim üyelerinden istifade edilerek verilen iletişim eksenli dersler de sözü edilen kitle iletişim teorileri ve paradigması üzerinden işlenmektedir. Din görevlisi bir muhabir, bir programcı, bir sunucu, bir reklamcı gibi kodlanırken, dini bilgi de hedef kitleye her ne olursa olsun ulaştırılacak profesyonelce kodlanmış bir mesaj olarak takdim edilmektedir.

Ana akım kitle iletişim modelleri ve kuramları, ikna etme, davranış değişikliğini sağlama ve tek yönlü iletişimin sürdürülmesini sağlamayı esas alır. Siyasal eğilimler ve tüketici davranışları gibi iki temel alanda yürütülen medya ve iletişim araştırmaları olarak siyasal iletişim kampanyaları ile reklam ve pazarlama ajanslarının pratiğinde de bu görülebilir. Temel soru, siyasal iletişim ve reklam-pazarlama alanlarını da kapsayan stratejik iletişim çerçevesindeki bilgi birikiminin dini bilginin topluma aktarılmasında da kullanılıp kullanılmayacağıdır. Buna, üzerinde durulmayı gerektiren “bir mesele” olarak işaret etmiş olalım. Burada ortaya çıkan ve üzerine düşünülmesi gereken iki temel unsur bulunmaktadır. Birincisi yeni bir bilgi alanı olarak medya ve iletişim çalışmalarındaki kuram ve modellerde ortaya konulan kavramların İslâm ilim geleneğinin klasik kavramlarının yerine ikame edilmesidir. İkinci unsur ise siyasal iletişim ve reklam-pazarlama alanlarındaki amaca matuf olarak “mesajın” emtia-ticari mal muamelesi görüp görmeyeceğidir. Bir başka ifade ile bu, iyiliği, hayrı, dolayısıyla vahyi ve hikmeti hatırlatmak için muhatabına ulaştırılması gereken “mesaj” ile modern medya ve iletişim stratejilerinde mutlak anlamda ikna etme ve davranış değişikliğini hedef alan propaganda-reklam-kamu diplomasisi çabalarının birbirine karıştırılması meselesidir. Medyanın sunduğu bilgilen-dirici, eğlendirici ve reklam-tanıtım-pazarlama hizmetlerinden ve içeriklerinden hangisi hangi düzeyde bir imkan olarak din hizmetlerinde kullanılabilir? Bu üç temel içerikle ilgili ortaya konulmuş kuramsal çabalar ve bilgi birikiminin İslami ilimler ve klasik bilgi birikimi ile etkileşimi bizi nereye götürecektir? Bu ve benzeri sorularla hem bir imkan hem de bir meydan okuma olarak medya ve iletişim çalışmalarındaki bilgi birikimi ile İslami ilimlerdeki teorik çabaların özenle ve önemle değerlendirilmesi ve mukayesesi gerekmektedir.

Temel soru, siyasal iletişim ve reklam-pazarlama alanlarını da kapsayan stratejik iletişim çerçevesindeki bilgi birikiminin dini bilginin topluma aktarılmasında da kullanılıp kullanılmayacağıdır.

MEDYANIN DİN HİZMETLERİNDE KULLANIMI

Yarım asrı aşkın süredir devam eden akademik zemindeki medya ve iletişim ile ilgili bilimsel çabaların ilahiyat ve İslami ilimler alanlarıyla buluşmasının getirdiği bazı sonuçlara değinmiş olduk. Din görevlilerinin ve din hizmetleri alanında görev alan aktörlerin medya ile ilişkisindeki ikinci boyut, kurumsal (Diyanet) ve bireysel olarak medyanın kullanımını kapsayan pratik çabalar. Pratik çabalar bağlamında medya kullanımı ile ilgili kurumsal ve bireysel olmak üzere iki alana işaret edilebilir. Uygulama alanında bir kamu kurumu da olan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kurumsal olarak medyayı kullanımı yarım asrı aşkın bir tecrübeye işaret etmektedir. Meşihat Makamının çıkardığı dergi olan Ceride-i İlmiyye dikkate alındığında bir asırlık bir tecrübeden söz edilebilir. Bilgi verme ve duyuruda bulunma (ilan) gibi iki temel vazifesi ön plana çıkan Ceride-i İlmiyye (“... dinî meselelerle ilgili fetva, hüküm ve kararlarının, ... talimat, nizamname ve haberlerin duyurulması maksadıyla yayımlanmıştır.”²⁾ ile başlayan din hizmeti veren kurumun Türkiye’de medyayı kullanımında, 20. yüzyılın ikinci yarısında bir ara gazete yayını da denenmesine rağmen, dergi yayıncılığı esas alınmıştır. Dergi yayıncılığının yanına

radio ve tv yayıncılığı ile dini bilginin toplumsallaşması ve yaygınlaştırılması çabalarının sürdürüldüğünü görüyoruz. Bununla birlikte hem kurumsal iletişim ve halkla ilişkiler çalışmaları çerçevesinde hem de dini bilginin yaygınlaştırılması noktasında yeni medyayı da (internet siteleri, bloglar) kullanan Diyanet, gelinen aşamada sosyal medya ve mobil cihazlarda da hizmet vermeye başlamıştır. Makalenin girişinde belirttiğimiz tür olarak beşli medya tasnifinin tümünün öncelikle dini bilginin toplumsallaşması ve yaygınlaştırılması çerçevesinde Diyanet tarafından kullanıldığı görülmektedir. Bu, aynı zamanda beş türüyle (basılı, işitsel, görsel, yeni medya, taşınabilir bilgi ve iletişim teknolojileri) medya kullanımında üç temel içerik olan bilgilendirici, eğlendirici ve reklam-tanıtım-pazarlama alanlarındaki imkanlar değerlendirilirken meydan okumalarla da karşı karşıya olduğu dikkate almayı gerektirmektedir.

Bir kamu kurumu olarak Diyanet'in basın-yayın ve halkla ilişkiler faaliyetlerini sürdürmesi, kurumsal itibarını korumaya dönük çabalar içinde olması meşrudur, önemlidir ve halkla ilişkiler alanının bilgi birikiminden istifade edilmesi beklenir. Ancak bunun yanında dini bilgi ve "değerler" in aktarılması ve yaygınlaştırılmasında medyanın kullanımı ile oluşabilecek sorunların da bir inceleme ve çalışma alanı olarak öncelenmesi gerekir. Medyanın din hizmetlerinde kullanımının kurumsal boyutunun ötesinde artık her bir ferden birer medya içerik üreticisi olduğu bir dünyada dikkat dileyen ve üzerinde düşünülmesi gereken bir kaç hususa başlıklar halinde özce değinmek gerekirse şunlar söylenebilir:

• Din Görevlileri ve Ulemanın Medyatikleşmesi

Din görevlilerinin ve İslami ilimler alanında çalışma yürüten ilim adamlarının medyatikleşmesinden rahatlıkla söz edilebilir. Bir bilgi ve meşrûyet kaynağı olarak din görevlisi ve onun bilgi kaynaklarının medyatikleşmesi, bilginin yapısında bir değişime yol açtığı gibi yeni bir medyatik aktöre dönüşmesi de söz konusudur. Bir medya içeriği olarak dinî bilgi alanında nitelikli insan ihtiyacı giderek bir istihdam alanına dönüşmüş durumdadır. Dini bilginin aktarılmasından öte kurmacaya yakınlaşan bir drama tekniğinin musiki ile birleştirilmesi ile dini bilgi ve din görevlilerinin gösteri dünyasının bir figürüne dönüşme tehlikesi bulunmaktadır. Aynı durum İslami ilimler alanlarında çalışmalarını sürdüren akademisyenler için de geçerlidir.

Din görevlilerinin birer medya aktörüne dönüşmesini

getiren, sürekli içerik üreticisi olarak medyayı kullanması, mecra sayısı ve hacmi açısından Türkiye için yeni bir duruma işaret etmektedir. Din görevlilerinin medyatik aktöre dönüşümünü gösteren bu gelişme, aynı zamanda dinî bilginin ve ona sahip olanların da ticarileşmesi demektir. Ticarileşmenin ötesinde yeni bir kitle iletişim aracı olarak medyanın kendine has iletişim biçimiyle ve aracın doğasında bulunan özelliklerle bu mecralarda varolmanın dinî bilginin niteliğine ilişkin bir dönüşüm tartışmasını da beraberinde getirmektedir.

• Dini bilginin ticarileşmesi

Bir medya içeriği olarak dinî bilgiye duyulan ihtiyacın artması, bu alanda üretilen bilginin ticari boyutunun daha çok ön plana çıkmasına yol açmıştır. Her medya kuruluşu, ihtiyaç duyduğu ve muhataplarının talep ettiği dini bilgiyi bir medya içeriğine dönüştürecek bir uzmana ihtiyaç duymaktadır. Bildiğini anlatmakla mükellef olan bir dinin mensuplarının ve özellikle de din görevlilerinin bir medya profesyoneline dönüşmesi durumuyla karşı karşıyayız. Kurumsallaşmış medya kuruluşlarında dini bilginin ticari bir ürün olarak pazarlanmasının yanında herkesin birer içerik üreticisine dönüştüğü yeni medya ile de internetin sağladığı imkanlarla reklam alabilen ve para kazandıran mekanizmaları da ifade etmek gerekir. Sadece Ramazan ayında geçici içerik üreticisi değil, bir medya profesyoneli olarak danışman, program yapımcısı ve sunucusu, daimi konuk olarak neredeyse sürekli çalışan düzeyinde medyada görünür olan din görevlileri ve bu alandaki akademisyenler var artık. Din görevlilerinin ve dinî bilginin medyatikleşmesi, bilginin medyatik mekanizmalarla toplumsallaşma çabaları; aynı zamanda bilginin ticarileşmesi bağlamında hem hukuki hem de ahlaki boyutlarıyla üzerinde durulmaya ve takip edilmeye değer bir "mesele"dir.

• Bağımlılık, Medya ve Sosyal Medya

Medya türlerinden birisi olarak yeni medya imkanları dikkate alındığında her bir din görevlisi artık birer medya ve medya profesyoneli olarak işlev görebilmektedir. Şahıslara ait internet siteleri, bloglar buna verilebilecek örneklerdir. Sosyal medya ise sohbetin yani aynı zamanda ve mekânda gerçekleşen insanın merkezde olduğu iletişiminin yerini alan, teknik-dolaylı-sanal bir iletişim olarak hayatımızdaki yeri giderek bağımlılık düzeyine ulaşmaktadır. Bir imkân olarak medyanın kullanılması

söz konusu olurken, bu etkileşimin veya bu çarkın birer unsuru haline gelmenin sonuçlarının ne olacağı da çok boyutlu olarak “mesele” edilmelidir. Sosyal medya ile girilen ilişki, mahremiyeti de yok eden bir sonucu getirmektedir. Camide, namazda, Cuma namazında, iftarda, umrede, hacda vb. ibadet sırasında ve mekanlarında olmanın ve bu ibadeti yerine getirmenin bile anlık olarak sosyal medya hesaplarından duyurulması, görselleriyle birlikte paylaşılması ciddi bir soruna işaret etmektedir. Psikiyatrik bir hastalık olarak da kabul edilen ve SGK tarafından sosyal güvence kapsamında tedavi etme imkanı da tanınan *internet-ekran-medya bağımlılığı* sorunuyla bütün toplum karşı karşıyadır.

BİR İMKAN OLARAK MEDYA OKURYAZARLIĞI

Medyanın imkanlarından azami düzeyde istifade etme ve muhtemel zararlarından korunma ile zarar oluştuğunda bunun telafisini sağlayan bir bilgi ve beceri alanı olarak medya okuryazarlığı giderek gelişmektedir. Yukarıda belirttiğimiz üç medya içeriğine erişebilme, bu içeriği anlama, eleştirel bir şekilde içerikleri değerlendirme ve buradan hare-

ketle çeşitli bağlam ve mecralarda iletişim kurabilme olarak ifade edilebilecek olan medya okuryazarlığının 8 aşamasından söz edilebilir: 1.Tanıma, 2.Erişim, 3.Anlama, 4.Değerlendirme-Yararlı Kılma, 5.Analiz-kavrama, 6.Anlamlandırma, 7.İletme, 8.Etkileşim.

Medya karşısında aktif birey olmayı hedefleyen bir bilgi ve beceri alanı olarak medya okuryazarlığının kurumsal çabalarla birlikte en önemli hedefi tüm bireylerin öncelikle medyayı fayda temelli azami düzeyde kullanılmasını sağlamaktır. Medyadan istifade etmeyi merkeze alan bir çaba gösterimi öncesi ve sürecinde oluşabilecek zararları en aza indirme ve zarar oluştuğundan sonra da bunu telafi etme çabası olarak medya okuryazarlığı ile ilgili ülkemizde yeterli alt yapının oluştuğu söylenebilir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın, RTÜK ve M EB’nin çabaları ve çalışmaları hem örgün eğitim hem de yetişkin eğitimi düzeyinde devam etmektedir. Diyanet’in de hem kendi personeli hem de hizmet verdiği insanların istifadesine sunabilecek bir bilgi-beceri alanı olarak medya okuryazarlığı çalışmalarına hız vermesi önemli ve elzem olduğu kanaatini taşımaktayım. ◀

► Sosyal medya ile girilen ilişki, mahremiyeti de yok eden bir sonucu getirmektedir. Camide, namazda, Cuma namazında, iftarda, umrede, hacda vb. ibadet sırasında ve mekanlarında olmanın ve bu ibadeti yerine getirmenin bile anlık olarak sosyal medya hesaplarından duyurulması, görselleriyle birlikte paylaşılması ciddi bir soruna işaret etmektedir.

D İ P N O T L A R

1. Hediyeullah Aydeniz, “Din ile Dini mekan ve Aktörlerin Medyatikleşmesi”, Din ve Hayat Dergisi (2013), Sayı: 20, s.120-124.

2. İsmail Cebeci, “Meşihat Makamının Dergisi: Ceride-i İlmiyye”, TALİD Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 3, Sayı: 5, 2005, s.745.

PROF.DR. RAHİMİ YÂRAN İLE SÖYLEŞİ

KONUŞANLAR:
Dr. KERİME CESUR
KÂMİL BÜYÜKER

FOTOĞRAF:
MEHMET ALİ DİLEK

1951'de Ordu'da doğdu. Lisans eğitiminin ardından bir müddet MEB'de çalıştı. 1980'de Diyanet İşleri Başkanlığı İstanbul-Haseki Eğitim Merkezi İhtisas Kursu'na katıldı. 1985-1987 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığınca bilgi görgü artırma amacıyla Kahire'ye gönderildi. Aynı süre esnasında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde başladığı İslam Hukuku Yüksek Lisans tezini tamamladı (1987) ve doktora çalışmalarına başladı. 1993 yılında öğretim görevlisi olarak Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesine naklen atandı. İslam Hukuku alanındaki doktorasını 1994 yılında bitirdi. 2003-2004 Öğretim Yılında Azerbaycan Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde İslamî İlimler profesörü olarak görev yaptı. Bu esnada ayrıca Özel Azerbaycan Üniversitesi Hukuk ve Uluslar arası (Beynelhalk) Hukuk Fakültelerinde "Müselman Hukuku" dersleri okuttu. 2008 yılı Ocak ayında doçent, 2013 yılı Eylül ayında profesör oldu.

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'ne yazar, ilmi redaktör ve bilim heyeti üyesi olarak katkıda bulunmuştur. 27 Kasım 2011 tarih ve 28125 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan kararname ile İstanbul müftüsü olarak görevlendirilen Prof. Dr. Rahmi YÂRAN evli ve üç çocuk babasıdır.

► Din Dili Nedir?

Din dili, dinin anlatımında kullanılan dil demektir. İnsan duygu ve düşüncelerini kelimelerden oluşan cümlelerle anlatır. Kelimeler kullanım alanlarına ve ortamlarına göre farklı anlamlar ifade edebilir. Bu sebeple bir kelimenin sözlük anlamı yanında kavram veya terim olarak hangi manada kullanıldığından da bahsedilir. Aynı durum din anlatımında da söz konusudur. Din, bir milletin günlük hayatında etkili olursa din dili günlük dilde de çokça kullanılır. Mesela bir müslümanın günlük hayatında kullandığı cümleler arasında din dilinin etkisi açıkça görülür: Hayırlı sabahlar, Hayırlı akşamlar, Allah'a ismarladık, Allah selamet versin, Allah'a emanet olun, Allah bereket versin, bereketli olsun, Allah razı olsun, Allah şifa versin, Allah korusun, Allah göstermesin, Allah tamamına erdirmiş, Allah şaşırtmasın, Allah'a şükür, Allah'a hamd olsun, Allah sabırlar versin gibi.

Kur'anî bir kavram olan "el-emru bil ma 'rûf ve'n-nehyü ani'l-münker" misyonu olan din görevlilerinin bunları kullanırken nelere dikkat etmeleri gerekmektedir?

"el-Emru bil ma 'rûf ve'n-nehyü ani'l-münker", din dilinde yaygın olarak kullanılan bir kavramdır. Gerek Kur'an-ı Kerim'de gerekse hadis-i şeriflerde buna çokça işaret edilir. Kabaca, aklın ve dinin iyi gördüğü, tanıyıp benimsediği davranışları emretmek, yine aklın ve dinin kabul etmediği davranışları yasaklamak şeklinde açıklanır. Fakat buradaki emretme ve yasaklama ifadeleri askerî veya idarî manada hiyerarşik sistem içinde yapılan bir emretme veya yasaklama olarak anlaşılmamalıdır. Buradaki

emirden maksat, duruma göre ve daha çok da tavsiyedir. Tavsiyeler de her zaman uygun üslûpla yapılmalıdır. Bilhassa din görevlileri veya dini, hayatında önemli bir referans kabul edenler buna dikkat etmelidir. Maksat, muhatapı rencide etmek, küçük düşürmek değil, onu daha iyi bir ortama çekmektir. Bunun için Allah *"Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et."* (Nahl, 16/125) buyurur. *"Kim, Allah'a davet eden, iyi işler yapan ve 'Ben müslümanlardanım' diyenden daha iyi sözlüdür?"* (Fussilet, 41/33) ayetinde de Allah yoluna ve iyiliğe çağrı yapacak kişilerin önce kendilerinin iyi insan olmalarına vurgu yapılır. Allah Âl-i İmrân suresinde de *"İçinizden hayra davet eden, iyiliği emredip, kötülüğü men eden bir topluluk bulunsun."* (Âl-i İmrân, 3/104) buyurarak müslümanlara iyiliği hakim kılma noktasında umumi bir görev vermiştir ve müslümanlar bu umumi görevi yetkin din âlimleri ve görevlileri yetiştirerek, onlara imkan tanıyarak yerine getirirler.

Kur'an-ı Kerim tebliğ vazifesi olanlara nasıl bir üslûpla bu görevi yapmalarını emreder?

Az önce söylediklerime şunları ilave edebilirim. Tebliğ vazifesi yapan herşeyden önce bilmelidir ki tebliğ edeceği din, Allah'ındır. Onu Allah'ın istediği gibi tebliğ etmeye özen göstermelidir. Allah dini, insanların yararını hedefleyerek göndermiştir. Bu yarara din dilinde "maslahat" denir. Burada unutulmaması gereken husus, Allah'ın ve Resûlü'nün bütün isteklerinde maslahatın var olduğudur. Hiçbir müslüman, Allah'ın emri veya nehyi ya da bir tespiti karşısında bunları dışlayarak kendince maslahat tespitine gidemez. Dinin anlatımında sevgi ve merhamet dili hakim olmalıdır. Müslüman, Yunus'un da dediği gibi yaratılmış

Tebliğ vazifesi yapan herşeyden önce bilmelidir ki tebliğ edeceği din, Allah'ındır. Onu Allah'ın istediği gibi tebliğ etmeye özen göstermelidir. Allah dini, insanların yararını hedefleyerek göndermiştir. Bu yarara din dilinde "maslahat" denir. Burada unutulmaması gereken husus, Allah'ın ve Resûlü'nün bütün isteklerinde maslahatın var olduğudur.

şî Yaratan'dan ötürü hoş görür, sever ve onun iyiliği için çalışır. Bilir ki din, hayatı zorlaştırmak için değil, kolaylaştırmak için gelmiştir (Bakara, 2/175). Fakat kimsenin Allah'ın dinini olduğundan daha zor hale getirme yetkisi olmadığı gibi olduğundan daha kolay hale getirme yetkisi de yoktur. Dinde insanlara sıkıntı verecek bir durum söz konusu değildir (Mâide, 5/6; A'râf, 7/2; Hac, 22/78). Bu konuda bir algı yanlışlığı varsa onun tashih edilmesi gerekir. Bütün bunlarda hedef, Allah'ın rızası ve üslûp da sevgi olmalıdır. Peygamber Efendimiz'in "*Müjdeleyin, nefret ettirmeyin. Kolaylaştırın, zorlaştırmayın.*" hadisi (Müslim, Cihâd) unutulmamalıdır. Hz. Aîşe (r.a.) validemizin anlattığına göre Peygamber Efendimiz de günah içeren özel bir düzenleme yoksa işin kolay tarafını tercih ederdi ama günah söz konusu ise ondan da çok uzak dururdu (Buhârî, Menâkıb, 22).

Gençlerle iletişim konusunda günümüzde geliştirilen yöntemler yeterli midir, kullanılan dil anlaşıl-makta mıdır?

Dil, zaman içinde değişime uğrar. Bu değişim, dışarıdan müdahale olmadan kendiliğinden gelen doğal bir değişim ise nesiller arası anlaşma konusunda büyük problemler doğmaz. Ama bazen bu değişim özellikle yapılı ve hatta bu işin ideolojik boyutu da olur. Hangi şekilde olursa olsun hızlı değişimler geleneksel kültürün ve ilmî birikimin yeni nesillere aktarılmasında zorluk oluşturur. Bizde yazının ani değişmesi bu manada bir sıkıntı oluşturmuştur. Yazı ile birlikte bazı kelimelerin telaffuzu da değişmiştir. Ayrıca dilimizi yabancı kelimelerden arındırma adına yapılan çalışmalar nesiller arası iletişimi güçleştirmiştir.

İdeolojik olduğunu düşündüğüm bu çalışmalarla aslında halka mal olmuş ve herkesin anladığı, kullandığı kelimelerin yerine yenileri üretilmiş ve bunların yaygınlaşması, öncekilerin terk edilmesi için planlı faaliyetler yapılmıştır. Bu esnada özellikle Arapça ve Farsça kelimeler dilimizden uzaklaştırılırken Batı'dan yeni kelimelerin girmesine sıcak bakılmıştır. Bugün geldiğimiz noktada büyük caddelerdeki levhalar arasında Türkçe olanların oranı belki de yüzde ellinin altına düşmüştür. Bunlar karşı karşıya olduğumuz gerçeklik. Fakat bütün bunlara rağmen gençlerle ve çocuklarla iletişimin yolunu bulmak, bunun önünde var olan veya var edilen engelleri aşmak zorundayız. Bu manada güzel çalışmalar var. Fakat günü kurtarmanın dilimizin ve kültürümüzün sürekliliğini sağlamak, genç kuşakların geçmişimizle bağını kurmak, onları bu şekilde yetiştirmek de bizim ilgi alanımızda olmalıdır.

Bir din dili olan hutbe ve vaazlarla ilgili eleştiriler her dönemde olmaktadır. Bu konuda çözüm ne olabilir?

Hutbe ve vaazlar bir hitaptır. Cami cemaatine yapılan konuşmalardır. Her hitapta olduğu gibi bunda da muhatap kitle dikkate alınmalı, gerek konu seçimi gerekse kullanılan dil ve üslûp muhatap kitleye uygun olmalıdır. Burada en büyük sıkıntı muhatap kitlenin bilgi, kültür, yaş ve beklenti yönünden çok farklı olmasıdır. Buna İstanbul'un bazı camileri için dil farklılığını da ekleyebiliriz. Bilhassa tarihi ada dediğimiz Fatih ilçesinde azımsanmayacak sayıda turist de camilerimizde cemaat olarak yer almaktadır ve hutbede kullanılacak birkaç İngilizce veya Arapça cümle onları heyecanlandırmaktadır. Bunun için şimdilik Sultan Ahmed Camii'nde mahdud sayıda turiste kulaklık verilerek hutbelerin İngilizce tercümesini dinlemeleri sağlanmaktadır.

Vaaz ve hutbelerde bilhassa Cuma günleri İstanbul çapında, hutbelerde bazen Türkiye çapında konu birliği sağlanmaktadır. Konular İstanbul Müftülüğü İl İrşat Kurulu tarafından tespit ve ilan edilmektedir. Ayrıca hutbelerde metin olarak da birlik söz konusudur. Önceden ilan edilen hutbe konularında ilçelerden gelen metinler İl İrşat Kurulu tarafından değerlendirilip gerektiğinde geliştirildikten sonra ilgili haftada okunmak üzere ilçelere bildirilmektedir. Aslında her hatibin hutbesini bizzat hazırlayıp irticalen okuması esas olmalıdır. Fakat bunun her hatip tarafından layık-ı veçhile yapılamayacağı düşünüldüğünden hatta müşahede edildiğinden

başkanlık talimatı ile merkezî bir metnin okunması ci-
hetine gidilmektedir.

Cemaatin yukarıda belirttiğim farklılıkları sebebiyle herkesi tatmin edecek bir metin ortaya çıkarmak zor olmaktadır. Kimine göre gençlerin anlayacağı bir dil esas alınmalı iken kimine göre bu, uyduruk ve gençleri ruh kökünden uzaklaştıran bir dil olarak algılanmaktadır. Bütün bunlara rağmen mümkün olduğu kadar herkesin anlayacağı, kimseyi rahatsız etmeyen, bilgilendirici ve duygu yüklü metinler üretilmeye çalışılmaktadır ve bunun geliştirilmesine devam edilecektir.

Cami cemaati ile görevlilerin iletişim dili nasıl olmalıdır?

Cemaat ile görevli arasındaki dil sevgi ve saygı dili olmalıdır. Her iki taraf da birbirini sevmeli aynı zamanda da saymalıdır. Aslında bu dil, bütün müslümanlar hat-

ta insanlar arasında geçerli olmalıdır. Bazen cemaatine karşı sevgisi, saygısı eksik görevliler olabildiği gibi cami görevlisini istediği gibi yönlendirmek isteyen, küçümseyen hatta hakaret eden cemaate rastlamak da mümkündür. Diğer bir husus da cemaatin kendi arasındaki dildir. O dilin de sevgi-saygı esaslı olması, sosyal veya siyasi konulardaki görüş farklılıklarının, rekabetlerin ilişkilere olumsuz yansımaması gerekir. Cami görevlisi kendisini sevmeyenler de dâhil herkese karşı eşit, asgari ölçüde saygılı olmalı, hem kendisini hem de cemaatini geliştirmeye çalışmalı, Allah rızasını önde tutan örnek bir şahsiyet olmalıdır. Cemaatin yanlışı da olsa onu eğitmek, yanlıştan dönmesini sağlamak her şeyden önce bir din alimi olarak cami görevlisinin sorumluluğundadır. Ama cemaat de olsak hoca da olsak neticede hepimiz insanız ve hata ediyoruz. Hatadan dönmek, yerine göre özür dileyebilmek, gönül almak da ayrı bir fazilettir. ◀

Vahyin İnsan Hayatına Getirdiği Değişim

İnsanlık tarihiyle başlayan vahyin amacı, insanı doğru, sahih ve salih işler ortaya koymasına için dünya imarında ve âhireti kazanma yolunda ona rehberlik yapmaktır. Bozulmuş ve yozlaşmış insanın sosyal, ahlakî ve zihinsel yapısını ıslah etmektir.

► Allah, insanı halife tayin etmesinden itibaren onunla sürekli bir iletişim halinde olmuştur. İnsanın babası olan Hz. Âdem (a.s.) ile başlayan¹ bu iletişim süreci, Hz. Muhammed (s.a.v.) ile son bulmuştur.² Vahyin muhtevası genel hatlarıyla aynı olmasına rağmen detaylarda ve iletişimde kullanılan dil, ilk muhataplara göre farklılık arz etmektedir. Buna göre vahiyde muhatap kitlenin dili esas alınmıştır. Vahyin bu yaklaşımı, onun ırklara bakışıyla da örtüşmektedir. Zira vahyin değerlerine göre hiçbir ırk diğerinden üstün değildir. Bu da vahyin ölçme ve değerlendirmede ırk ve kabilenin değil, takvanın esas alındığına işaret eder.³ Son vahiyde de ilk muhatapların dilleri dikkate alınarak onların üzerinden iletişim gerçekleşmiştir.⁴ Ancak Kur'an olarak ifade edilen bu son vahiy, muhatapların kullandıkları kelime ve üslûptan yeni bir hitap inşa etmiştir. Muhataplarla yapılan tartışma ve meydan okumalar da⁵ bu yeni dil üzerinden gerçekleştirilmiştir.⁶ Zira vahiy, fitrat ve hakikat üçlüsünün birbirleriyle uyumuyla Kur'an mucizesinin gerçekleşmesine şahit olmaktadır.

VAHİY GELENEĞİ VE KUR'AN

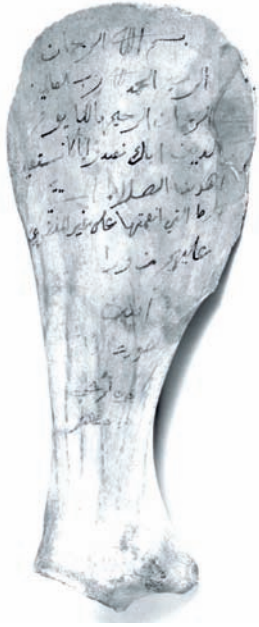
İnsanlık tarihiyle başlayan vahyin amacı, insanı doğru, sahih ve salih işler ortaya koyması için dünya imarında ve âhireti kazanma yolunda ona rehberlik yapmaktır. Bozulmuş ve yozlaşmış insanın sosyal, ahlâkî ve zihnî yapısını ıslah etmektir.⁷ Ayrıca vahiy, insanın aklî potansiyelini ve yeteneklerini aktif bir hale getirerek, araştıran ve sorgulayan bireylerin inşasını gerçekleştirmektedir.⁸ Zira vahyin asıl muhatabı akıl ve insan fitratıdır. Akıl işlevselliğini kaybeder ve fitratta kendisine uymayan düşünce ve davranışlarla safvetini yitirirse vahiy kendisinden beklenen rehberlik misyonunu gerçekleştiremez.

Vahiy geleneğinin belki de en önemli özelliklerinden biri değişimdir.⁹ Zira ilâhî değerlerin en bariz vasfı, insanı mutlu eden, düşünce, davranış, sanat, estetik vb. alanlarda en mükemmelini gerçekleştirmede ona rehberlik yapmaktır.¹⁰ Vahiy geleneğinde birey ve toplumların yaşadıkları sorunları çözmek için değişim hem zorunlu hem de bir yöntem olarak benimsenmektedir.¹¹ Buna göre fert ve milletlerin düşünce, gelenek ve sosyal olgulardan dolayı yaşadıkları sorunları vahiy rehberliğinde çözebilirler. Sosyal değişimden bahseden ayette¹² geçen kavim kelimesi, toplumsal değişimin

önemini ortaya koyması bakımından oldukça önemlidir. el-Kasimî'nin belirttiğine göre, bu ayet milletlerin değişebilirlik özelliğinden söz etmektedir. Ona göre doğru tefekkür, arzularını tedip etmek, şehvî duyguları sınırlandırmak, yapılan işin hakkını vermek, emaneti muhafaza etmek, kardeşliği inşa etmek, güzel işlerde yardımlaşmak, hayır ve şer konularında tavsiyede bulunmak gibi faziletli davranışlar vahyin temel değerleridir. Bunlar aynı zamanda toplumların hayatta kalmaları, kendilerini geleceğe taşımaları ve mutlu yaşamalarının da temel öğeleridir. Aksi takdirde zillete düşmek kaçınılmaz olur.¹³

Vahiy geleneğinin son halkası olan Kur'an'da,¹⁴ düşünce, sosyal hayat, ahlâkî ve insanî değerlerde önemli değişimler gerçekleştirmiştir. Putperest bir anlayışı redderek tevhide dayalı yeni bir tasavvuru inşa etmiştir. Kur'an'ın meydana getirdiği değişimi anlayabilmek için onun mahiyetinin ve özelliklerinin iyi tanınması gerekmektedir. Kur'an aslı itibarıyla sözlü bir hitaptır. Bu nedenle tekrar ve konudan konuya geçişleriyle sözlü hitabın özelliklerini taşımaktadır. Sözel ve kültürel olarak ilk hitap çevresinin bütün renk ve desenlerini taşımakla birlikte ilâhî kaynaklıdır. Temel misyonu insanlara rehberlik yapmaktır.¹⁵ Doğru bir tasavvuru ve hayat tarzını inşa etmede insanlara en doğru yöntemi ve yolları göstermektedir.¹⁶ Ancak Kur'an'ın rehberliği ve onun rahmet oluşu, yapılacak işin hakkını verenler (muhsin) için geçerlidir.¹⁷ Ayrıca Kur'an, insanların sorunlarını çözmek için bütün formülleri (şifa) ihtiva etmektedir.¹⁸ Toplum ve bireyler için ruh mesabesindedir.¹⁹ Nasıl ki ruh insanı fizikî olarak canlı tutuyorsa, Kur'an da ihtiva ettiği değerleriyle toplumları manevî olarak ayakta tutar ve çözümlerini engeller. Zira Kur'an'ın bütün değerleri dürüstlük (sıdk) ve adalet üzerine bina edilmiştir.²⁰ Yani dürüst ve adaleti ikame eden birey ve toplumun inşasını hedeflemektedir.²¹ Ayrıca Kur'an, erkek olsun kadın olsun bütün Âdem çocuklarının saygın olduklarını ifade etmektedir.²² el-Maverdi'nin naklettiğine göre söz konusu saygınlığın kaynağı akıl ve eşyayı birbirinden ayırt etmekle sağlanabilir.²³ Buna göre insan aklî potansiyelini ve fitratın gereğini yerine getirmediği sürece saygınlığı kazanmış olmaz.

Kur'an adaleti uygulamayı, bir iş yaparken veya Allah'a ibadet ederken en iyisinin yapılmasını ve yakın-lara da katkıda bulunulmasını emretmektedir. Hakkı ih-

**Kur'an, sözlü
kültür ve kabile
düzeninden
ümme anlayışı
ve yazılı
medeniyete
geçiş simgeleri.
Hitap çevresinde
düşünce,
davranış,
ahlâkî ve insanî
değerlerde
önemli
değişimler
gerçekleştiren
Kur'an, yeni bir
evren ve insan
tasavvurunu
ortaya
koymuştur.
Varlığı ve
özelde de
insanı yeniden
yorumlamıştır.**

lal etmeyi, akıl ve ilâhî değerlere aykırı davranışları gerçekleştirmeyi, başkalarına zulüm yapmadan vazgeçmeyi tavsiye etmektedir.²⁴ Bununla birlikte bütün ırk ve kabilelerin eşit olduklarını beyan etmektedir.²⁵ Buna göre insanın değerli oluşu ırkına göre değil, takva ve ortaya koyduğu salih işlere göredir.²⁶ Kur'an'ın bu özellikleri dikkate alındığında "Kur'an ilâhî kaynaklı olup iki kapak arasında olan, mütevatir olarak nakledilen ve lafızlarıyla da ibadet edilen bir kitaptır." şeklinde yapılan bir Kur'an tanımının onun mahiyetini ortaya koymadığı anlaşılmaktadır. Kur'an'la doğru bir iletişim için onun mahiyetini ortaya koyan bir tanımın yapılması zorunludur. Ayrıca Kur'an'ın rehberliğinden istifade edilmesi için de onun muhteva ve maksadının iyi bilinmesi gerekmektedir. Aksi takdirde Kur'an'ın muhatapları irşat etmesi mümkün olmayacaktır. Doğrusu Kur'an'ın rehberliğinden istifade edilmesi sadece ondan ıktibas etmekle olmaz. Onun mahiyetine ilişkin bozulan tasavvurunun da yeniden ıslah edilmesi gerekmektedir.²⁷

KUR'AN'IN GERÇEKLEŞTİRDİĞİ DEĞİŞİM VE KULLANDIĞI DİL

Kur'an inmeden önce Arap yarımadasında insanları huzura kavuşturacak ne fikrî ne siyasî bir oluşum ne de bunu sağlayan siyasî bir düzen söz konusuydu. Kabileler arasında bir birliktelik de mevcut değildi. Onları dinî, ıktisadî ve siyasî olarak birbirine bağlayan ve birliklerini sağlayan bir bağ yoktu.²⁸ Arap yarımadasında hakim yapı kabile esasına dayanmaktaydı. Zaman zaman kabileler birbirlerine karşı güç elde etmek için kendilerine yakın gördükleri kabilelerle işbirliği yaparlardı. Ayrıca Araplar komşuları olan Fars ve Bizanslılarla ilişki içindeydiler. Onlarla ticarî ve kültürel

ilişkileri söz konusuydu.²⁹ Arap yarımadasında Cahiliye döneminde yaygın olan dinler, Hristiyanlık, Yahudilik, Mecusilik ve Zındıklıktır.³⁰

Kur'an, sözlü kültür ve kabile düzeninden ümmet anlayışı ve yazılı medeniyete geçiş simgeleri.³¹ Hitap çevresinde düşünce, davranış, ahlâkî ve insanî değerlerde önemli değişimler gerçekleştiren Kur'an, yeni bir evren ve insan tasavvurunu ortaya koymuştur. Varlığı ve özelde de insanı yeniden yorumlamıştır. Tevhid,³² hak, adalet, insan onurunu, Allah'a kul olmakla özgürleşme vb. değerleri bu yeni tasavvurun merkezine yerleştirmiştir. Allah'ın yegane etkili ve yetkili güç olduğunu ifade etmiştir. Erdemli, salih ve nitelikli bir birey olma alanını herkese açmıştır. Allah'ın bütün insanlara karşı eşit olduğu, birini hidayete diğerini dalaletе götürmediğini beyan etmiştir. Hitap çevresinde bir meta olarak bakılan ve hiçbir değeri bulunmayan kadının, erkek gibi saygın bir birey olduğunu ve yaptıkları işin karşılığını alacakları açık bir şekilde ifade etmiştir.³³

Kur'an, toplumda zulme maruz kalan erkek, kadın ve çocukların müdafaa edilmesini isteyerek³⁴ haksızlığa karşı açık bir şekilde tavrını ortaya koymuştur. İnsanlık yararına olan şeylerin yapılması emredilmiş ve zararlı olanlar da yasaklanmıştır. Bu çerçevede bütün güzel şeyler helal kılınmış, çirkin ve zararlı olanlar da yasaklanmıştır. Toplumda var olan zihinsel ve toplumsal baskı ortadan kaldırılmış, insan zihnine vurulan gelenek, yorum ve düşünce prangalarını kırmıştır.³⁵ İnsanın kendi kişiliklerini yeniden keşfetmesi için özgür bir ortam oluşturmuştur. Bunun neticesinde hitap çevresinde evren, toplum, ahlâkî ve insanî değerlerde ciddi zihinsel ve duygusal değişimler

meydana gelmiştir. Toplumun düşünce kodlarının değişmesiyle toplum adeta yeniden diriltirilmiştir. Böylelikle herkesin kendini değerli hissettiği bir ortam oluşturulmuştur.

Kur'an hitabının yirmi üç yıllık değişim ve dönüşüm safhalarının her aşamasında uygun bir üslûp kullanılmıştır. Vahyin ilk aşamasında Mekke'de putperest ve despot bir anlayış hakim olduğu için kulakları sağır edercesine ve kalpleri de çatlatırcasına sert ve kısa bir üslûp kullanılmıştır. Medine'de kalplere iman yerleştiğinden hitap uzun ve yumuşaktır. Bu da inşanın her aşamasında eğitici ve aşamalı bir üslûbun kullanıldığını göstermektedir.³⁶ Bununla birlikte Kur'an hitabı her seviyedeki insana hitap edebilecek yapıdadır. Bedevî bir topluma hitap ettiği gibi günümüz modern insanına da hitap etmektedir. Kur'an üslûbunun bir diğer önemli özelliği de hem akli hem de duyguları tatmin etmesidir.³⁷

Kur'an üslûbunda itikadî, ahlâkî ve insânî değerler inşâî ve haberî hitaplar üzerinden gerçekleşmiştir. Zira Arapça'daki bütün dil formları, ya bir şeyi inşa etmeye yöneliktir veya bilgi aktarmadan ibarettir.³⁸ Birey ve toplum bu iki dil olgusu üzerinden inşa edilmektedir. Bilgi alışverişi, ilmî çalışmalar ve bilgi birikiminin aktarımı haberî cümlelerle gerçekleşmektedir. Emir, nehiy, soru, nida ve temenni gibi inşâî cümleler ise, bir kısım fiillerin gerçekleştirilmesi ve bir kısmından da kaçınmayı iktiza ederler. Bu durum-

da muhatap ya ittiba eder veya isyanla karşılık verir.³⁹ İnşâî ve haberî hitapların seçimi ise muhatapın muktezayı haline göre belirlenmektedir.

Kur'an hitabı vahiy geleneğinin bir devamıdır. Kur'an Arap yarımadasında mevcut sözlü kültür ve kabile anlayışından ümmet tasavvuruna ve yazılı medeniyete geçişi sağlamıştır. Kur'an'ın görevi insanın doğru düşünebilmesi ve erdemli bir hayat yaşaması için kendisine rehberlik yapmaktır. Tevhid, hak, adalet, ahlâkî ve insânî değerler ekseninde ilk hitap çevresinde zihinsel ve toplumsal değişimi gerçekleştirmiştir. Arap toplumunun dinî, sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik, ahlâkî ve insânî değerlerin yapısal değişiminde önemli bir etken olmuştur.

Kur'an'ın rehberliğinden istifade edilmesi ancak onun mahiyetini ve maksadını iyi anlamakla mümkün olacaktır. Bu da Kur'an'la iletişimin yeniden gözden geçirilmesi ve onunla sahih bir iletişimin kurulmasını zorunlu kılmaktadır. Çünkü müslümanların birliği, dostluğu, izzeti, kendilerini güvende hissetmeleri ve en önemlisi insanlığa rehberlik yapabilmeleri ancak Kur'an'la doğru bir iletişimin kurulmasına bağlıdır. Bu da Kur'an'ın maksadı olan doğru yönde bir değişim, tevhid, hak, adalet, ahlâkî ve insânî değerleri ön plana çıkartmakla mümkün olacaktır. Zira Kur'an'ın bu esasları neredeyse unutulmuş ve çok tâlî şeyler bunların yerine ikame edilmiştir. Dinin tâlî yorumları onun temel değerleri yerine geçmiştir. ◀

D İ P N O T L A R

1. Bakara, 2/37, Tâhâ, 20/115-117.

2. Ahzâb, 33/40.

3. Hucurât:49/ 13.

4. Şu'ârâ, 26/195, Zuhuruf, 43/3, Yusuf, 12/2

5. Bakara, 2/23-24.

6. Abdulkahir el-Curcânî, *Delailu'l-İcâz*, (thk. Reşid Rizâ), Beyrut 2001, s. 265- 309.

7. Kur'an'da adı geçen peygamberler ve kavimlerin helak nedenleri incelendiğinde vahiyin mahiyeti ve bozulmuş ahlâkî yapı net bir şekilde görülecektir. Âraf, 7/80-85, Hud, 11/89-90.

8. Kur'an'da akli işlevsel bir hale getirme hususunda seksen küsur ayet bulunmaktadır. Söz konusu ayetlerde akıl fiil kalıbyla ifade edilmesi, akli sürekli işlevsel bir hale getirilmesi talep edilmektedir. Biz bu ayetlerden sadece birkaç tanesini zikretmeyle yetineceğiz. Rum, 30/28, Nahl, 16/44, Âraf, 7/176.

9. Muhsin Demirci, *Kur'an'da Sosyal Gerçeklik*, İstanbul, 2008, s. 249.

10. İsrâ, 17/9.

11. Ra'd, 13/11.

12. İsrâ, 17/9.

13. el-Kasimî, *Mehasinu't-Te'vil*, 1957, XIX, s. 3657.

14. Ahzâb, 33/40.

15. Bakara, 2/1.

16. İsrâ, 17/9.

17. Lokman, 31/3.

18. İsrâ, 17/82.

19. Şûrâ, 26 /52.

20. Enâm, 6/115.

21. Taberî'ye göre ayette geçen "kelime"den maksat Kur'an'dır. Taberî, *Camiu'l-Beyan an Te'vili Ayi'l-Kur'an*, thk. Muhammed Mahmud Şakir, Kahire, ts., XII, s.62.

22. İsrâ, 17/70.

23. Maverdî, *en-Nuket ve'l-Uyân*, Beyrut ts., III, s.253.

24. Nahl, 19/90.

25. Hucurât, 49/13.

26. İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'an-i'l-Azim*, thk. Sâmî b. Muhammed es-Selâme, Riyad 1997, VII, s.385.

27. Dücane Cündioğlu, *Söz'ün Özü*, İstanbul 2011, s. 112.

28. Geniş bilgi için bkz. Ahmed Emin, *Fecru'l-İslâm*, s. 14-20.

29. İbrahim Şemsuddin, *Kasasu'l-Arab*, Beyrut ts., III, s. 227.

30. Demirci, a.g.e., s. 253.

31. Âraf, 7/59, Hüd, 11/50, Müminûn, 23/23.

32. Nahl, 16/98.

33. Nisâ, 4/75.

34. Âraf, 7/157.

35. Fehd b. Abdurrahman b. Süleyman er-Rumî, *Hasâisu'l-Kur'anî'l-Kerim*, Riyad 1997, s.19-20.

36. er-Rumî, *Hasâisu'l-Kur'anî'l-Kerim*, yer yıl s. 34-35.

37. İbn Vehb, *el-Burhân fî Vucûhi'l-Beyân* thk. Ahmed Matlûb ve Hadice el-Hadîsî, 1.bs., Bağdat 1967, s.112.

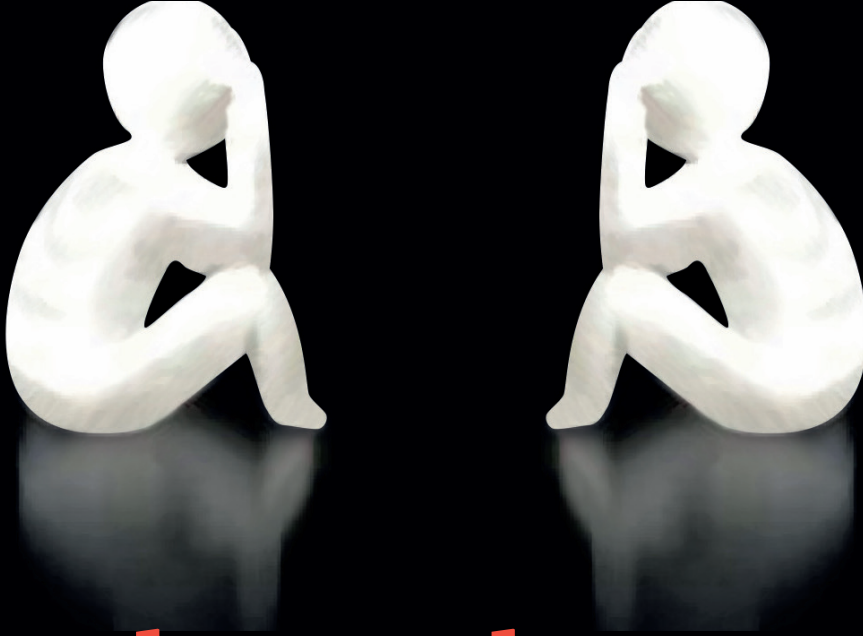
38. Tahsin Görgün, *İlâhî Sözün Gücü*, İstanbul 2003, s. 52.

39. Muhsin Demirci, *Kur'an'da Sosyal Gerçeklik*, s. 253.

MUHAMMET SÖNMEZ BAYRAKTAR
Vaiz, Avcılar Müftülüğü

“Ben ötekidir.”

A.RİMBAUD

Anlam Alanınının İmkânı Olarak Öteki ile İletişim

“İnsanlar hangi dünyaya kulak kesilmişse
öbürüne çağır.”

İSMET ÖZEL

Öteki, benliğin kendi varlığının anlamını bulduğu yerdir. Bu nedenle bireysel duygu ve düşünce bir başkasına açılmak ister.

► Öteki yani bir başkası. Ben, başkasının ötekisi. Ben, başkasını anlamlandırmak için ötekisinin ayırdına varmak zorunda olandır. Ben, kendini ancak ötekinden hareketle tanımlayabilir. Ben/biz/yerli olan kendi dışındakileri içinde barındırmış olduğu hakim paradigmaya göre değerlendirildiği anda, kendinden olmayanı yani ötekisini nesneleştirir ve böylelikle kendisini özne haline getirir. Özne/ben/biz tek başına bir anlam ifade etmediğinden her zaman bir başkasına muhtaçtır. Ben/biz her zaman tarihin öznesi yani belirleyen, haklı olan, meşru olan, düzenleyip dizayn eden pozisyonuna yerleşirken; öteki, onlar ve yabancılar ise her zaman tarihin nesnesidir. Yani edilgen/etkilenen/razı olandır. Nesne/öteki bu durumu kabullendiği sürece iktidar ilişkileri açısından durağan denilebilecek bir durum söz konusu olacaktır. Politika ve çatışma tam olarak güç ilişkileri ekseninde ben ve öteki ilişkisiyle bu minvalde başlar. Bir başka deyişle “*insanlar hangi dünyaya kulak kesilmişse öbürüne sağır*” dizelerinin dile getirdiği benden başlayan ötekileştirmenin serencamı, ya Nietzsche’nin ifadeleriyle “*Ben bu kulaklara göre ağız değilim.*” diyerek kendini soyutlama ve ötekiliği benimseme ya da yine Nietzsche’nin ifadesiyle “*yazgısı sinek kovmak olmayan üst insan*” olma çabasıyla farklı bir yöne evrilir.

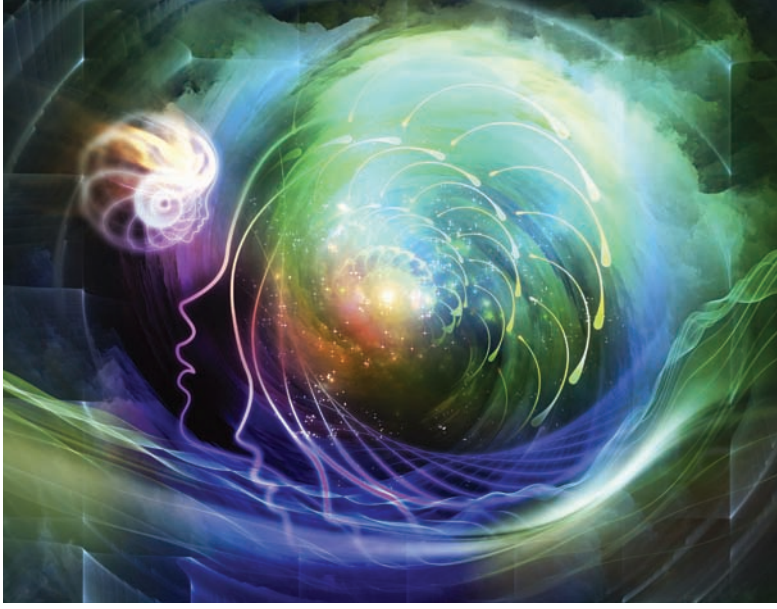
Bu durum beraberinde yeni bir güç ilişkisi üretir ve yeni bir ötekileştirme sürecinde kişinin kendi benini merkeze koyduğu bir evre başlar. Neticede insan tanımlamak, keşfetmek, bilmek ve anlamak isteyen bir varlıktır. Bu istekler insanın içinde bulunmuş olduğu bireysel ve kültürel tortulardan oluşan hazırbulunuşluluğundan âri değildir. Birey veya cemaat kendini “*anlam*”landırmaya, “*tanım*”lamaya ya da “*neliği*”ni ortaya koymasıyla ötekisini vücuda getirmiş olmaktadır. Ben/biz ne olduğumu/z/u ortaya koyduğumu/z/da ben/i, biz/i tanımlayan şeylerin dışında kalanları öteki kategorisine yerleştirmekteyiz. Tanımlama, kendi ayırt edişini adlandırmakla başlar. Örneğin; “Ben müslüman olduğumu ilan ettiğim zaman, aynı zamanda ötekini de tanımlamış olmuştum. Müslümanlığın sınırları nelerdir?» sorusunu cevaplandırıdığım zaman, kendi aidiyetimin sınırlarını da belirlemiş olmuştum. Bu aidiyet özelliklerimi sistematik hale getirerek

çevreme aktardığım zaman, etkilediğim alan beni aşar ve başkasını etkileşimle etkilemeye başlar.

Bu bağlamda düşünce tarihine bazı gönderimlerle ben ve öteki kavram çiftine baktığımızda bunlar arasında mutlak bir ilişki ve etkileşim olduğunu görmekteyiz. Bu elbette beraberinde bir iletişimin ben ve öteki arasında zorunlu olarak ortaya çıktığı anlamına da gelmektedir. Başlangıç noktası olarak Descartes’ın *cogito ergo sum* (Düşünüyorum, öyleyse varım.) çıkarımını ele alırsak bu ifadenin bütün düşünce tarihinin en meşhur bir kaç cümlesinden bir tanesi olduğunu görmekteyiz. Bu ifadenin bu kadar yaygın olarak bilinmesi kesinlikle anlamsız değildir. Zira bu çıkarım aslında bütün düşünce tarihinin yönünü değiştirmiş ve modernist paradigmanın başlangıç önermesi olmuştur. Çünkü “Düşünüyorum, öyleyse varım.” ifadesi ilk olarak, bir başka varlığa ihtiyaç duymaksızın kendi bilgimi temellendirebilirim anlamına gelmektedir. Dolayısıyla klasik düşüncenin vazgeçilmez dayanağı olan Yaratıcı fikrinin elimine edilebilmesinin mümkün olduğunu gösterir. İkinci olarak, doğrudan ben’i başlangıç noktası olarak belirleyen bu anlayış, ben dışındaki tüm dış dünyayı ve dolayısıyla başka benleri bir nesne şeklinde ele alır ve böylelikle de tahakküm kuran bir algıya sahiptir. Elbette bu tahakkümcü yaklaşım, modern bireycilik fikridir ve ben-öteki ilişkisinin çatışma temelli bir anlayışla inşa edilmesini beraberinde getirmiştir.

Sartre, *Gizli Oturum* adlı oyununda tam olarak bu algıyı devam ettiren bir düşünceyle “Cehennem başkalarıdır” demektedir. Aslında Sartre’ın dile getirdiği başkasına ve ötekine dair düşmanlık ve çatışma, neredeyse Descartes’ı takip eden bütün bir Batı felsefesi tarihinde görülebilmektedir. Özellikle Hegel’in köle-efendi diyalektiğinden başlayarak çatışma kavramı düşünce tarihinde giderek merkezi bir kavram haline gelecektir.

Gerçekte öteki kimdir? Öteki ve ben arasındaki ilişki nasıl tesis edilir? Başlangıçta ifade edildiği gibi ben’lik, aslında tam olarak başka olandan kendini ayırt etmekle mümkündür. Ben ve öteki bu nedenle birbirinden ayırt edilemez bir kavram çifti şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Descartes’ın temellerini attığı otonom benlik gerçeklikte

İnsan tanımlamak, keşfetmek, bilmek ve anlamak isteyen bir varlıktır. Bu istekler insanın içinde bulunmuş olduğu bireysel ve kültürel tortulardan oluşan hazır bulunuşluluğundan ârî değildir.

mümkün değildir. Bu nedenle Descartes rasyonalizmini takip eden felsefe çizgisi Batı düşüncesine hakim olmakla birlikte aynı düşünce geleneğinde Descartes'a yöneltilen oldukça önemli eleştiriler olduğu da görülmektedir. Elbette bu eleştiriler aynı zamanda modernizmin benlik tasarımına yönelmiş eleştirilerdir. Ben, bir toplum alanında ve kültürel geçmiş içerisinde ortaya çıkan ve belki daha da öteye götürüldüğünde tamamiyle benlikten bağımsız olan ontolojik yapılar içerisinde ortaya çıkan bir öznedir. Bu nedenle ben'in olmasının tek imkanı öteki ve ötekilerin olmasıdır. Modern düşüncenin dönüştürücü paradigmasında temel vurgu ilerleme olarak karşımıza çıktığından, doğanın yanı sıra bütün başka benler birer nesne halinde kavranmıştır. Oysa temelde kullanım nesnesi olarak tanımlanan doğa ve çatışma içerisinde olunanlar olarak tanımlanan öteki, ben'in ontolojik zemini. Klasik dünya paradigması ve onun en önemli unsuru olan teolojik düşünce Yaratıcıya başvuran bir sistem olarak bütün benlerin üstünde olan bir güç olarak kadir-i mutlak Yaratıcı fikrine sahip olduğundan, benliği çatışma ekseninde tanımlamadığı gibi güçler ilişkisini de tamamiyle dünyevîlikle sınırlan-

dırmaktaydı. Bu sınırlandırma ilâhî düzen fikrine yaslanan bir dünya ve politik algı anlamına geldiğinden çatışmaların bütününe aşkın bir varlık olarak Yaratıcının son sözü söylediği kabul edilirdi. Yaratıcının varlığın garantörü olması aynı zamanda evrensel düzenin de denetleyicisi olduğu anlamını içermekteydi. Fakat modernite ve pozitivism, insanın son sözü söyleyen olması gerektiği tezini işlerken başkasını ve doğayı da sürekli olarak daha sert bir güç aracılığıyla kontrol altına almak gerektiği düşüncesini pekiştirmiştir. Oysa ben ve öteki arasındaki etkileşimin en önemli biçimi olarak iletişim (modern düşüncenin temel tezlerinin aksine), çatışma olmayan (uzlaşım, saygı vb.) pek çok başka imkanın bulunduğunu bize gösterir. Zira öteki kendi benimizin kendisi ile var olduğu kişidir. Bu nedenle bütün bir düşünce geleneğinde insanın toplumsal bir varlık olduğu dile getirilir. Heidegger felsefesinde karşımıza çıkan *ile olmak*, tam da bu anlamda ötekinin bizim varoluşumuza eşlik eden kişi olduğuna dikkat çeker. İle olmak öteki ile olmaktır. Öteki ile olmak ise en temelde öteki ile iletişim haline bulunmaktır. Dil böylelikle benliği kuran bir araca dönüştüğü için Heidegger, "Dil varlığın evidir." diyecektir.

Öyleyse öteki ile iletişim, tam da benliğin kurucu bir unsuru olarak ele alınmalıdır. Elbette toplumsal pratiklerin, politik ilişkilenmelerin buna paralel yapılandırılması daha yaşanılır bir dünyanın imkanı için temel işlev üstlenebilir. Klasik rasyonalist ve pozitivist öğretisi aslında benliğin vazgeçilmez bir boyutu olarak öteki anlayışını büyük ölçüde bertaraf ettiğinden ona eşlik eden iktidar oyunları, sömürgecilik ve savaşlar 18. Yüzyıldan itibaren dünyayı daha çok bir çatışma alanı haline getirmiştir. Buna karşı ciddi bir teolojik zeminden beslenen hermeneutik(yorumcu) gelenek ise pozitivistin ürettiği mekanik bakışın dünyayı yaşanabilir bir alan olmaktan çıkardığının altını çizerek öteki ile iletişime ve anlamaya dikkat çeker.

O halde ötekini anlamak ve dinlemek sadece bir iletişimsel ilişki olmanın çok daha ötesinde bir anlama sahiptir. Toplumsal imkanların ve yeryüzünün imkanlarının çok daha rasyonel bir şekilde kullanılması ancak bu şekilde mümkün olduğu için Habermas, rasyonalitenin gelişimini iletişimin gelişkinliği ile ilişkilendirir. İletişim bir dil bağından daha öteye uzandığı için anlam, ötekinde saklıdır. Çünkü anlam, *dile gelendedir*. Anlamın sınırı her ne kadar dille sınırlı görülmesine de insanın anlamsal evreni dil ile ortaya çıkar. Dil ise kişi benliğini aşan bir varlık alanıdır.

İletişimin dili aşan boyutu ise ilâhî olan alanı bize gösterir. Varlık alanı ile iletişim halinde olmak ve ötekinin varlık alanına bütünüyle dahil olan bir iletişim bu nedenle mana boyutuna muhtaçtır. Zira hakikat, benliği de dili de aşar. *Dile gelmeyen sessizlik* olarak Wittgenstein'in ifade ettiği bu boyut ilâhî hakikat alanıdır. Hakikatin insanı aşan tarafı kendisini bakışta, surette, sesteki artışta kalan da, sınırsızlıkta ve sonsuzlukta her türlü açığa çıkarırken insanın sınırını bize gösterir. Bu nedenle öteki ile iletişim bizim varlık alanına dahil oluşumuzun bir tarafını ifade ederken öte yandan bizim varlığımızın sınırlarını da bildirerek ilâhî olanla da iletişimimize kapı aralar.

Ötekiyi dinlemek ve ötekiyi kavramak bu ekseninde sadece bir dil boyutu ile sınırlı değildir. Modern yaklaşımların sürekli olarak gündeme getirdiği empati gibi kavramlar bu amaçla dilin sınırlılıklarını aşma girişimleridir ve en nihayetinde insanî varlık alanına bütünsel bir dahil olmayı hedeflerler. Oysa insani varlık alanına daha etkin bir katılım varlığın bütünsel bir şekilde kavranışını, dolayısıyla da ilâhî hakikat alanını göz önünde bulundurmaya gerektirir. Başkasını dinleme buna göre sadece sözcüklerin getirdiği düz anlamın yakalanması değildir. İnsanın modern dünyadaki yalnızlığı dilsiz kalmışlığından türeyen bir sorun değil, anlamı yitirmişliğinden türeyen bir sorundur.

Modern felsefeler ve ideo-

lojiler anlamı kavramak yerine sürekli olarak bilgiyi inşa etme çabası içerisinde oldukları için, gitgide insanı gerçek varlık zemininde koparmaktadırlar ve tam da bu nedenle insana yalnızlığını unutturan eğlenceler sunarlar. Bu eğlence ve kültür şekli, seri üretim halinde olmakla birlikte insanın temel anlam boşluğunu doldurmadığı için modern insanın mutsuzluğuna kalıcı çareler sunmaktan tamamıyla uzaktır. İnsanın varlığın bağrından kopuşu ve ilâhî hakikatten kopuşunun bir tarafı da öteki ile iletişimin giderek kopmuş olmasıdır.

Öteki, benliğin kendi varlığının anlamını bulduğu yerdir. Bu nedenle bireysel duygu ve düşünce bir başkasına açılmak ister. Kişi nasıl kapalı bir kutu değilse, dil ve anlam da kendinde bir anlam alanı değildir. Ötekinin bakışından başlayarak iletişim, bizim dile getirdiklerimizi anlamlandırmakla kalmaz bizi anlamlandırma aracılığıyla inşa eden olarak da konumlanır. O halde benlik, mutlak bir ben olmaktan ziyade iletişim aracılığıyla oluşmuş olan bir şeydir. Bu nedenle insanî varlık alanımız da ilâhî olana açılarak kendisini varlık evreninde anlamlı kılar. Dolayısıyla iletişim, ben ve öteki arasındaki diyalogtan başlayarak insan ve yaratıcı arasında bir bağ da ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda düşünüldüğünde, öteki ile iletişim, bir imkan olarak ilâhî olana açılmanın kapısını aralar. Benlik ve ötekini aşan hâliyle iletişim, hakikat olanın ortaya çıkması, anlaşılması ve aktarılmasını mümkün kılarak Yaratıcıyı anlamamanın ve kavramanın da aracı olur. Peygamberlerin elçilik görevi de böylesi bir ekseninde değerlendirilebilir. O, Yaratıcıyla iletişimi mümkün kılacak sözcükleri ve bu sözcükleri anlamamızı mümkün kılar. Peygamber bir elçidir ve Yaratıcının mesajını insanlara iletir. Bu nedenle öteki ile iletişim sadece bir dil bağı değil ilahi bir bağ işlevi görür. Öyleyse insanlar arasındaki farklılıkları ve dilsel ayrılıkları aşan bir mesaj olarak Yaratıcının buyrukları bizim için ötekiyi anlamamanın en önemli aracı durumundadır. ◀

**Öteki ile iletişim,
bir imkan olarak
ilâhî olana açılmanın
kapısını aralar.
Benlik ve ötekini
aşan hâliyle iletişim,
hakikat olanın ortaya
çıkması, anlaşılması
ve aktarılmasını
mümkün kılarak
Yaratıcıyı anlamamanın
ve kavramanın da
aracı olur.**

Peygamberlerin Kavimleriyle İletişimleri

“Biz, kendilerine hakikatleri açıkça anlatması için, her bir peygamberi kendi toplumunun diliyle gönderdik.”

İbrahim, 14/4

► Kur'an kıssaları birer hikaye, masal ya da salt tarih anlatımı değildir. Kıssalar Kur'an'ın yol göstericilik hedefine katkı sunan temel unsurlardır. Yani kıssalar, Kur'an'ın varlık amacı doğrultusunda, geçmişten geleceğe dönük mesaj yüklü kesitlerdir. Dolayısıyla bu kıssalar okunurken, geçmişte olmuş bitmiş birer tarihî sahne algısıyla değil, bugüne ve yarına sunduğu mesajlar çerçevesinde okunmalıdır. Bu bağlamda, Kur'an'da sözü edilen peygamberler, hem kendilerine emanet edilen ilâhî mesajları insanlara ulaştırmada takip ettikleri yöntem hem de içinde yaşadıkları toplumun birer ferdi olarak onlarla kurdukları iletişimin keyfiyeti açısından dikkatlerimize sunulur. Bu açıdan onların örnek şahsiyetler olarak iyi anlaşılması, özellikle de kendilerine yüklenen ilâhî tebliğ görevini icra etmede takip ettikleri iletişim biçiminin iyi kavranması islâmî temsil noktasında olanlar için önem arz etmektedir.

Kur'an'da peygamber kıssalarının yer aldığı pasajlara baktığımızda, ana temanın ilâhî gerçeklerin insanlara ulaştırılması çabası olduğunu görürüz. Bu açıdan peygamberlerin içinde yaşadığı toplumla sürekli iletişim halinde olduğuna şahit oluruz. Bu iletişim sürecinde onlar, sürekli hakikati duyurma ve muhataplarını ahlâkî değerlerden haberdar etme ça-

basında olmuşlardır. Sonuç her zaman onların arzusu doğrultusunda ve kısa vadede ortaya çıkmamış olsa da, onlar hem temsil ettikleri değerler açısından hem de bu değerleri sunuş üslûpları itibariyle örnek şahsiyetler olarak karşımıza çıkar.

İletişimde esas olan amaçlılıktır. Mesajı gönderenin yani kaynağın, mesajın alıcısı olan muhatap üzerinde görmek istediği bir amacı olmalıdır.¹ Yani “söyleyecek bir şeyi” olan birinin, bu şeyi, karşıdaki kimsede belli bir etki oluşturma veya belli bir davranışa neden olma amacı ile söylemesi veya bildirmesi gerekir.² Bu açıdan meseleye baktığımızda iletişimde en önemli unsur olarak “dil” olgusu ve dilin belirlenen amaç doğrultusunda kullanımı gündeme gelir. Bir iletişim aracı olarak dil, kavramları belirten göstergelerden oluşur ve varlığını toplumsal bir uzlaşmaya dayalı olarak sürdürür.³ Dil toplumsal bir olgu olduğu için, dili bir iletişim aracı olarak kullanma ve mesajını bir başkasına dil vasıtasıyla aktarma, insana mahsus bir özelliktir.⁴ Peygamberlerin toplumları ile kurdukları iletişimin en önemli unsuru da yine “dil” olmuştur. Ancak kullanılan dilin karşı tarafça anlaşılır olması gerekir. Bu genel prensibe Kur'an'da şöyle işaret edilir:

Diğer yandan peygamberlerin karşıya güven telkin edici ve kişisel bir menfaatin peşinde olmadıklarını vurgulayıcı bir tavır sergilediklerini görmekteyiz.

“Biz, kendilerine hakikatleri açıkça anlatması için, her bir peygamberi kendi toplumunun diliyle gönderdik.”⁵

Ayette de açıkça ifade edildiği gibi, iletişimde asıl olan iletilecek mesajın anlaşılır bir şekilde karşı tarafa aktarılmasıdır. Söylenen sözün muhatap tarafından anlaşılabilirliği esastır. Bunun için bir peygamberin kendi toplumuna başka bir dil ile konuşması, iletişim tekniği açısından düşünülemez. İletiyi gönderen ile alan arasında kullanılan iletişim aracının, iki tarafın da kullandığı ortak dil sistemi olması gerekir. Aksi takdirde amaç gerçekleşmez. Bu gerçekten yola çıkarak günümüz açısından bir tespit yapmak gerekirse şunu diyebiliriz ki, Kur'an'ın mesajlarını topluma ulaştıracak insanların kullanacağı dilin o toplumun diline yabancı olmaması gerekir.

Diğer yandan, iletişimin amaca uygun biçimde gerçekleşebilmesi için sadece dil birliği yetmez, aynı zamanda söylenecek sözün niteliğinin muhatap ve ortam gözetilerek belirlenmesi ve sözün etkili olmasına dikkat edilmesi gerekmektedir. Yani dil, gönül birliğini de oluşturacak bir araca dönüştürülmelidir. Etkili olma kabiliyeti olmayan bir söz, tebliğ amacının gerçekleşmesine hizmet etmeyeceği

gibi, muhatap üzerinde olumsuz etki de uyandırabilir. Bu nedenle Allah, Hz. Musa ve kardeşi Hz. Harun'u Firavun'a tebliğ için gönderirken şu uyarıda bulunur:

“Firavun'a gidin, zira o haddini son derece aştı. Ona yumuşak söz söyleyin. Umulur ki düşünüp öğüt alır veya saygı duyup korkar.”⁶

Muhatap üzerinde etkisi bakımından tatlı dil kadar, belagat açısından dilin ustaca kullanılması da önemlidir. Nitekim Kur'an Hz. Peygamber'in münafıklara nasıl yaklaşması gerektiğini dil ve belagat açısından şöyle belirtir:

“Allah onların kalplerinde ne olduğunu bilmektedir. Onların bu durumlarını görmezlikten gelip kendilerine öğüt ver ve onları derinden etkileyecek sözler söyle.”⁷

Sözün niteliği yanında, sözü söyleyenin muhatapları karşısında kendisini oturtacağı konum da önemlidir. Bir topluma dışarıdan bir unsur gibi yönelmek, ya da o toplumun bir ferdi olmakla birlikte kendini onların dışında görerek hitap etmek etkileyici olmaktan uzaktır. Dolayısıyla iletişimde ortak noktaların ön plana çıkarılması etkileyicilik açısından önemlidir. Bu nedenle peygamberler, hedef kitlesi olan toplum ahlâkî çöküntü içinde olsa dahi, onlar ile kendileri arasında duygusal bir bağ kurmuş ve kendilerini içlerinden birisi olarak görmüşlerdir. Bu açıdan baktığımızda peygamberlerin söze başlarken “Ey kavmim!”⁸ şeklinde giriş yaptıklarını görmekteyiz. Bu durum, iletişimde sözü söyleyen ile muhatap arasında var olan ortak mensubiyet noktasının dile getirilmesinin önemine işaret etmektedir. Benzer bir durumu Hz. İbrahim'in babasına hitabında da görmekteyiz:

“Ey babacığım! İşitmeyen, görmeyen ve sana hiçbir faydası olmayan şeylere niçin kulluk ediyorsun!”⁹

Burada Hz. İbrahim, muhatapı batıl tanrılara inanan birisi olsa da, kendisiyle onun arasındaki en önemli insanî bağ olan baba-evlat ilişkisinin duygusal boyutunu gündeme getirerek söze başlamaktadır.

Aynı topluma ya da aynı aileye mensubiyetin oluşturduğu ortak duygu boyutunun bir başka düzeyi ise kardeşlik ruhudur. “Kardeşlik” ise “bir başkası” olmanın aksine iki tarafın birbirine yakınlığını anlatan önemli bir kavramdır. Bu nedenle peygamberler kavimlerinin bir üyesi olmanın ötesinde onlara bir kardeş olarak yaklaşmıştır. Bu durum bazı peygamberler ile ilgili olarak şu biçimde ifade edilir:

“Nuh'un kavmi de peygamberleri yalanladı. Kardeşleri Nuh onlara şöyle seslenmişti: Allah'a karşı gelmekten sakınmaz mısınız?”¹⁰

“Âd kavmine de kardeşleri Hûd’u peygamber olarak gönderdik. Onlara ‘Ey kavmim! Allah’a kulluk edin. Sizin için O’ndan başka bir ilah yoktur..’ dedi.”¹¹

“Semud kavmine de kardeşleri Salih’i peygamber olarak gönderdik. Onlara ‘Ey kavmim! Allah’a kulluk edin. Sizin için O’ndan başka bir ilah yoktur..’ dedi.”¹²

Peygamberlerin, kendileriyle kavimleri arasında var olan ortak noktaları iletişimde etkileyicilik adına ön plana çıkarmaları kadar, sundukları mesajlar ve dinî değerler ile kavimleri arasında var olan fitrî bağı hissettirici bir üslûp kullanmaları da dikkat çekicidir. Meselâ Allah, ister inansın ister inanmasın her insanın Rabbidir ve bu durum tüm insanlık için ortak fitrî bir değerdir. Dolayısıyla Allah sadece “benim” ya da “bizim” değil “herkesin” Rabbidir. Bu nedenle peygamberler, muhataplarına hitap ederken Allah’ı “Sizin Rabbiniz” diye sunar. Bu tavır, onlara sunulan değerlerin aslında onlara ait değerler olduğu vurgusunu içermektedir. Böylece iletişimde dışlayıcı değil kucaklayıcı ve birleştirici bir üslûbun kullanımına dikkat çekilmiş olmaktadır. Kur’an’da bu minvalde geçen âyetlerden bir tanesi şu şekildedir:W“... İşte Rabbinizden size apaçık bir açıklama gelmiştir.”¹³

Diğer yandan peygamberlerin karşıya güven telkin edici ve kişisel bir menfaatin peşinde olmadıklarını vurgulayıcı bir tavır sergilediklerini görmekteyiz. Mesajın karşı taraf üzerinde etkili olabilmesi için sözü söyleyenin yani kaynağın güvenilir olmasının ve şahsî menfaat elde etme kaygısıyla hareket etmediğinin bilinmesi önemlidir. İşte peygamberlerin emin/güvenilir bir elçi sıfatıyla muhataplarına yöneldikleri Hz. Nuh, Hz. Hûd, Hz. Salih, Hz. Lût ve Hz. Şuayb’ın dilinden aynı cümlelerle şu şekilde ifade edilir:

“Kuşkusuz ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Allah’a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin. Ben bundan dolayı sizden hiçbir karşılık istemiyorum. Benim karşılığımı ancak tüm insanlığın Rabbi verecektir.”¹⁴

İletişimde yeri geldiğinde özeleştirici yapabilmek de karşıya güven verme açısından önemlidir. Hz. Musa

Firavun’un karşısına tebliğ için çıktığında, Firavun ona geçmişte işlediği ve birinin ölümüne sebep olan bir hatasını¹⁵ hatırlatır. Ancak Hz. Musa, o hatadan dolayı kendini savunmak yerine özeleştirici yapar:

“Firavun, ‘Sonunda yapacağımı da yapmıştın. Sen doğrusu nankörün tekisin’ dedi. Musa ise, ‘O fiili işledim ama o zaman işin doğrusu nedir bilen biri değildim.’ dedi.”¹⁶

İletişimde insanların olağan dışı karizmatik görünümünün, muhataplar üzerinde derin etki bırakacak önemli bir unsur olduğu inkar edilemez. Ancak peygamberlerin hiçbirisi öznesi kendileri olan olağan dışı bir eylemin faili olmak ya da diğer insanlardan farklı sıradışı özelliğe sahip olmak gibi bir iddiada sahibi olmamışlardır. Muhataplarının bu tür beklentilerine rağmen, kendilerini “Allah’ın elçisi” olmanın dışında farklı bir konuma oturtmamışlardır. Mesela Kur’an’da Hz. Peygamber’den şöyle söylemesi istenir:

“De ki, ‘Ben size, Allah’ın hazineleri benim yanımdadır, demiyorum. Gaybı bilirim, ya da, ben bir meleğim de demiyorum. Ben sadece bana ne vahyediliyorsa ona uyuyorum.”¹⁷

Peygamberler, kavimleri ile olan iletişimlerinde olağanüstü bir vasfa sahip olmak gibi bir iddianın sahibi olmadıkları gibi, muhataplarının da aklı bir tarafa bırakıp olağan dışı bir kabulün öznesi olmalarını istememişlerdir. Peygamberlerin iletişimdeki yöntemi her zaman tefekküre yönlendirerek, insanları aklını kullanan bireyler olarak inanmaya sevk etmek olmuştur. Bu durum Kur’an’ın bütününde görülen bir yöntem olarak karşımıza çıktığı gibi, peygamberlerin kavimleri ile olan iletişimlerinde de açık bir şekilde kendini gösterir.

Sonuç olarak şunu diyebiliriz ki peygamberler, ilâhî mesajları insanlara ulaştırırken hem söylemleri itibarıyla hem de tutum ve davranışlarıyla, iletişim yöntemi açısından da kendilerinden örnek davranış biçimleri çıkarabileceğimiz örnek insanlardır. Dolayısıyla Kur’an’da yer alan kıssalar, muhataplarına bu yönüyle de mesaj sunan ilâhî bildiriler olarak okunmalıdır. ◀

D İ P N O T L A R

1. Özcan Başkan, Bildirişim -İnsan Dili ve Ötesi-, s. 267.
2. Başkan, a.g.e., s. 104.
3. Berke Vardar, Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri, s. 33.
4. Doğan Aksan, Anlambilim,, Ankara 1997, s. 13.
5. İbrahim, 14/4.
6. Tâhâ, 20/43-44.
7. Nisâ, 4/63.

8. Örnek olarak bk. A’raf, 7/59, 61, 65, 67, 73, 79, 85, 93; Hûd, 11/28, 29, 30, 50, 51, 52, 61, 63, 84-85, 88.
9. Meryem, 19/42. Ayrıca bk. Meryem, 19/43-45.
10. eş-Şu’arâ, 26/105-106.
11. A’raf, 7/65; Hûd, 11/50. Ayrıca bk. A’raf, 7/85; Hûd, 11/84; Şu’arâ, 26/123-124, 160-161; Ahkâf, 46/21; Şu’arâ, 26/141-142; Ankebût, 29/36; Kâf, 50/12-13.

12. A’raf, 7/73; Hûd, 11/61. Ayrıca bk. Neml, 27/45.
13. A’raf, 7/73.
14. Şu’arâ, 26/107-109, 125-127, 143-145, 162-164, 178-180.
15. Kasas, 28/15.
16. Şu’arâ, 26/19-20.
17. En’âm, 6/50. Ayrıca bk. Kehf, 18/110; Fussilet, 41/6.

PROF. DR. TURAN KOÇ İLE SÖYLEŞİ

KONUŞANLAR:
FULYA İBANOĞLU
TUĞBA AYDENİZ
KÂMİL BÜYÜKER

FOTOĞRAF:
ABDÜLKADİR ÇİTİL

1952'de Kayseri'de doğdu. Orta öğrenimini burada tamamladı. 1977'de A.Ü. İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. *Ölümsüzlük Açısından Ruh Beden İlişkisi* başlıklı doktora tezini 1990'da Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde tamamladı. Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri bölümünde öğretim üyesi olarak görev yaptı. Halen Sabahattin Zaim Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dekanı olarak görev yapmaktadır.

İlk gençlik yıllarında itibaren yazıları ve şiirleri *Diriliş*, *Mavera* ve *Hece* gibi dergilerde yayımlandı. *Din Dili*, *Varoluşun Tanıkları*, *Ölümsüzlük Düşüncesi*, *İslâm Estetiği* gibi önemli eserler kaleme alan Turan Koç'un çok sayıda tercümesi vardır.

► Türkçe'de "din dili" üzerine söz söyleyen, klasik kaynaklarımızı hariçte tutarsak, literatürde önemli bir boşluğa işaret eden bir kitabın yazarı olarak, **din dili** denildiğinde ne anlamamız gerektiğini bize anlatır mısınız? Gündelik dilden farkı nedir? **Din ve dil bir araya geldiğinde ortaya çıkan tamlama bize neyi ifade eder?**

Öncelikle iki hususa işaret etmek gerekcek: Birincisi, sizin vurguladığınız üzere bu kitap [Din Dili], Batı'da ve onlardan daha önce ecdadımızın çokça tartıştığı, konuştuğu, üzerinde yazdığı bazı meseleleri ele alıyor. Ne yazık ki biz onların o tartışma ortamından uzaklaşmış durumdayız. İkincisi, "Din, dil midir?" sorusu.

Biz Kur'an-ı Kerim'e kelim, kelim-i kadim deriz, lisan-ı kadim demeyiz. Lisan/dil, büyük ölçüde sosyal iletişim içerisinde tanık olduğumuz ilişkilere, çevrelere, şartlara göre değişir ve gelişir. Kimi zaman bu şartlara göre genişler kimi zaman daralır. Kendine has bir mantığı vardır; dilin kullanım kurallarını yöneten bir gramere sahiptir. Ama dil, söz demek değildir. Yani lisan kelim demek değildir. Öyleyse dil ile neyi kastederiz? Diller çeşitlidir, ama kelim ele avuca sığmaz, derin bir mahiyete sahiptir. Lisana/dile göre kelim/sözün bir önceliği, önemi vardır. Dil, zihnimizdeki, söylemek istediğimiz, düşündüğümüz, duyduğumuz, iç tecrübemize konu olan şeyi anlatmanın bir aracıdır. İçerde söylemek istediğimize bir delildir ve bunun pek çok versiyonu vardır. Mesela anahtar denilecekse eğer, İngiliz key, İranlı kilit, Arap miftah der. Bunların hepsi ve daha fazlası anahtar kavramına yani kelama delalet etmek üzere kullanılır. Dünyada hem grameriyle hem telaffuzuyla farklı olan diller var. Bu dillerin her birinin içinde de yine çok fark-

lı diller var. Mesela Türkçe'de bir roman dili var, hikâye diline benzemez. Bir şiir asla roman dili değildir. Konuşma dili ise bütün bunlardan çok farklıdır. Muhabbet dili, gazap dilinden farklıdır mesela. Günlük dilde biz bunları farkına varırız, varmayız ama hemen hepsini kullanırız. Bunlar bir araştırmancının, bir disiplinin konusu olduğunda üst dil dediğimiz şey ortaya çıkar. Şiir nedir? diye bir tartışma konusu açtığımızda, şiir burada asıl dildir, onun üzerine yaptığımız tartışma ikinci dereceden bir dil olur. Yani insan olarak yetilerimizin, kavrayış gücümüzün, duygularımızın, duyularımızın, her türlü tecrübemizin her biri için farklı bir dil kullanmamız gerektiğini farke-deceğiz. Hâlbuki günlük dilde bunları hiç ayırt etmeden kullanırız. Bizim bir de rasyonel dilimiz, yani bir takım kavramlar arası ilişkileri gözeterek sarf ettiğimiz kelimelerimiz, cümlelerimiz vardır. Çünkü nihayetinde bir şeyi kavrayan ve kavradığımız şeyi soyutlayabilen, onu kavrama dönebilen ve bunu bir dilde ifade edebilen varlıklarız. Yani kelimayı açığa vurabilen varlıklarız. Bu nedenle insan hayvan-ı nâtik diye tanımlanır. Nâtik sadece konuşan değil; çünkü nutk, mantıklı, düşünebilen anlamlarını içerir. Bu nedenle insanı sadece tanım yaptığımız yerden anlayacak olursak eksik anlamış oluruz. Dile getiremediğimiz, bütünlüğünü parçalayamayıp bölünmez bir biçimde yaşadığımız, varoluşa ilişkin kavrayışımız, sezişimiz vardır. Bunları ne yapacağız? Kısaca söylenecek olursa, varoluş tecrübemizi mantıklı bir biçimde parçalayıp tanımlayıp bir başkasına anlatamayız. Din dili dediğimiz, eninde sonunda bizim bu topyekûn tecrübemizin, kavrayışımızın dili olması bakımından süzme, geniş içerimleri, uzantıları olan bir dildir. Bu dilin en iyi kullanıldığı yer

“Din dili” diye özel, başlı başına bir dil yoktur. Ancak bir dilin “dinî” olduğunu kavramamızı sağlayacak özelliklere sahip bir dil vardır. Bu, dinin önem verdiği, tebliğ etmek istediği konuları bize tanıtan, duyuran, açan bir dildir (...) İşte “din dili” diye buna diyoruz. “kelâmî dil” ya da “teolojik dil”, din dili, dinî dil demek değildir.

“Kur’ân-ı Kerîm’dir. Zira dikkat edildiğinde görülecektir Kur’ân-ı Kerîm hitabî bir dile sahiptir. Mesela âyette denilir ki, “Boyuna posuna bakmadan kalkmış, ‘Bu çürümüş kemiklere kim can verecek?’ diye sana sorarlar, ona de ki ‘Sen ilk yaratılışına bir bak!’” Allah burada bize ilk yaratılışımıza, varoluşumuza dair bir soru soruyor. Bu herkesi etkileyen bir sorudur. Bu sorudan kaçamayız. Dolayısıyla Kur’ân-ı Kerîm bizim doğrudan doğruya varoluş tecrübemizi hedef alan bir soru sormaktadır. Sen şu dünyada bulunuş tecrübeni anlayabilir, anlatabilirsene çürümüş kemiklere kimin can vereceği sorusunun cevabını da anlayabileceksin, demektedir. Yani Kur’ân insandan, tecrübeden hareket ediyor. Bu nedenle Kur’ân-ı Kerîm’in dili olgusal bir dildir.

Buraya kadar anlattıklarınıza bakıldığında çok farklı dil ve söylemin olduğu görülüyor.

Söylemi şöyle anlayabiliriz: Mesela bir yere giderken dans eder gibi, sürünerek, yürüyerek, otobüsle, bisikletle gidebilirsiniz. Ama birisinin bisiklet sürüşü bir diğerrinden de farklı olabilir. Bunun gibi diller hem kategorik, hem ifade biçimi açısından farklıdır. Gazete yazısı, şiir, roman, akademik metin, her biri başka bir dil kullanır. Din dili diye özel, başlı başına bir dil yoktur. Ancak bir dilin dinî olduğunu kavramamızı sağlayacak özelliklere sahip bir dil vardır. Bu, dinin önem verdiği, tebliğ etmek istediği konuları bize tanıtan, duyuran, açan bir dildir. Gramerî, sentaksî, semantiği ile bunun en tipik örneği, keremli bir metin olan, ilâhî kelâm Kur’ân-ı Kerîm’dir. İşte “din dili” diye buna diyoruz. Kelâmî dil ya da teolojik dil, din dili, dinî dil demek değildir. Mesela “Büyük

günah işleyen araftadır.”, “Allah’ın sıfatları zatının ne ayıdır ne gayrıdır.” türünden cümlelere, belli bir anlayış üzerinden yürüyen yorumlayıcı dile teolojik dil diyoruz.

Kutsal üzerine konuşan aklın dili... Beslendiği kaynak kutsal metin. Peki hadislerin durumu nedir? Onlar da din dili içinde değerlendirilebilir mi?

Hadisler de din dili içindedir. Sahih hadisler doğrudan doğruya din dilidir. Peygamberimiz, “Bu âyettir, şu hadistir.” demeseydi epeyce zorlanırdık. Bazı araştırmacılar hadis dili ile Kur’an dilinin birbirinden farklı olduğunu, bu nedenle ikisini karıştırmanın mümkün olmadığını savunurlar ama bu, meseleyi çözmez. Âyetin âyet olduğunu tespitte Peygamberimizin yönlendirmesi, onun emri vardır.

Hadislerin dili de bir yönlendirmeye, tecrübeye tekabül etmektedir. Tecrübeye tekabül eden dil, öncelikle o tecrübenin ilk elden bir yorumudur. Bu nedenle son derece değerlidir. Kur’an’la hadislerin hem mesajında, hem kullanılan dilin sentaksında, hem semantiğinde büyük bir örtüşme vardır. Sentaks derken şunu kastediyoruz: Kur’ân-ı Kerîm’de Allah lafzı kullanılır. Bu lafzı biz, aldığımız kültüre göre içini doldururuz. Nitekim Bağdat’ta yaşayan bir hristiyan ile Arapça konuşurken Allah lafzını kullanırız. Ama Arapça konuşan bir hristiyan ya da yahudi ile bir müslümanın Allah, peygamber ve nebi lafzıyla kastedtiği birbirinden farklıdır. Dolayısıyla Kur’an’ın sentaksı ile hadislerin sentaksı birbiriyle tam olarak örtüşür. Örtüşmediği yerler varsa bu hadisten şüphelenilebilir. Din dilinin ete kemiğe bürünmüş hali Hz. Peygamber olduğuna göre bu son derece önemlidir. Şunu da belirtmek gerekir ki, bir dil dolaylı ya da dolaysız, konusu veya öznesinin, önem ve öncelik verdiği her ne ise onun Allah ile, geniş anlamda uluhiyetle ilgisini kuruyor, üstelik bunu varoluşsal düzeyde anlıyorsa, yani dilin olgusal yönü varsa o dil, dinîdir. Dolayısıyla “Hz. Muhammed 571 yılında Mekke’de doğdu.” ifadesi tarihî bir bilgidir, din dili değildir. Ya da “Büyük günah işleyen iki menzil arasındadır.” ifadesinde teolojik bir dil kullanılmıştır ancak bu bir yorumdur, din dili değildir. Ama Kur’an veya hadise baktığımızda, doğrudan doğruya bizim varoluşumuzla irtibatlı, bu dünya ile birlikte öbür dünyayı da gören, gözetken, Allah’ın bu âlemde sürekli vuku bulan tasarrufunu, bilgisini, iradesini işaret eden bir dil vardır. Din dili dediğimiz budur. Biz de buna

Dile getiremediğimiz, bütünlüğünü parçalayamayıp bölünmez bir biçimde yaşadığımız, varoluşa ilişkin kavrayışımız, sezilerimiz var. Varoluş tecrübemizi mantıklı bir biçimde parçalayıp tanımlayıp bir başkasına anlatamayız. “din dili” dediğimiz, eninde sonunda bizim bu topyekûn tecrübemizin, kavrayışımızın dili olması bakımından süzme, geniş içerimleri, uzantıları olan bir dildir. Bu dilin en iyi kullanıldığı yer “Kur’an-ı Kerîm”dir.

benzer bir yerden konuştuğumuzda, bunları da din diline dahil edebiliriz. Yani öznesi ve konusu bakımından taklit edilebilir bir dil. Bir ifade, konusu, öznesi ve takdim ettiği dünya tek tanrı inancına dayalı bir şey ortaya koyuyorsa o din dili içindedir. Medeniyetimizin irfan ve düşünce anlamında çiçeklendiği, mezhep tartışmalarının hararetle hale geldiği Selçuklular zamanına gidelim. O dönemlerde asıl tartışma konusu ne idi? Allah’ın nasıl bir varlık olduğu tartışıldı ve buna göre itikadî mezhepler şekillendi. Allah’ın sıfatları konusunda sahip olduğunuz kanaate göre bir mezhep içinde yer alıyordunuz. Açık konuşmak gerekirse, kitabın başlığı “Tanrı” idi. O’nu anladığınız zaman kendinizi, kendinizi anladığınız zaman O’nu anladınız. Oysa 20. yüzyıla geldiğimizde sosyolojinin, antropolojinin ve tarih çalışmalarının ismi din oldu. Tanrı kelimesi alt başlık haline geldi. Tabii bu tanrısı olmayan dinlerin de varlığı anlamına gelir. Din, sosyolojik bir olguya dönüştü ve özellikle tanrı değil, uluhiyet değil, “Dindarım.” diyen insanlar üzerinden araştırma konuları gelişti. 20. yüzyılın sonlarına doğru geldiğimizde ise dinî söylem ortaya çıktı ve Tanrı kitabın neredeyse en alt başlığı halini aldı. Nitekim öyle metinler görüyoruz ki mesela “Din, dildir.” diyor. Din dil değildir! Dil, dine bir eşiktir. Dine dil diyecek olursanız, Tanrı inancını dilsel bir söyleme indirgemiş olursunuz. Veleve ki böyle bir şey kastediyorsanız, bundan din de tanrı da çıkmaz. Önem ve öncelik verdiğiniz yerler farklı ise mantikî olarak en sonunda bu noktaya gelirsiniz. Bu söylediğim husus, Batı uygarlığının, Rönesans ve modernleşme tecrübesi sonucunda ulaştığı noktadır. Bu sürecin normal olduğu söylenirse, ki normal olabilir,

ancak insanın yaptığı iş tarihidir. Yani bizim ete kemiğe bürünmemiz doğaldır. Ama üzerimize giydığımız kıyafette seçtiğimiz renk tarihidir. Dolayısıyla bundan coğrafyamız da etkilenmiştir. Şunu kastediyorum: Din dili deyince dinî söyleme işaret ediliyorsa bu çok tehlikeli bir yaklaşımdır.

İslâm dünyası bu tehlikeyi 18. yüzyılın sonu 19. yüzyılın başında yaşamaya başlıyor fakat bu tehlikeyi fark etmiyor. Özellikle II. Meşrutiyet’le dinin ciddi olarak sosyolojik bir mesele şeklinde ele alınması söz konusu.

Belki de bu sebeple Muhammed Hamdi Yazır tefirinde, “Daire-i idrakimizi köreltmeyelim, saha-i irfanımızı daraltmayalım.” der. İnsan et, kemik ve kandan ibaret değildir ki. Tecrübelerimiz, atılımlarımız, sezgilerimiz var. Bunların tümüne ilişkin bir dil yakalamalıyız.

Öyleyse dini tebliğ ederken muamelatla değil de Allah’ın varlığı ile mi başlamak lazımdır? Yani önce ontolojik bilinci vererek mi daha başarılı oluruz?

Öncelikle bir şeyin kolay tebliğ edilebilir olması lazımdır. Ancak dinin önem verdiği, öncelik verdiği konuları bir tebeşirin nasıl tutulacağı gibi anlatmak kolay değil. Bu sebeple bizim eslafımız şiire sarılmıştır. Mesela Mevlana’nın, Yunus’un şiiri, dinin bir yorumudur. Bunu bize tebliğ etmek için yapmıyorlar tabii; bir dünya ile karşılaşılıyor ve orada bir hakikat buluyorlar. Bunu da bir şekilde dile getiriyorlar. Biz, bu anlatım biçimini seviyoruz. New York’tan bir adam gelse ona abdest şöyle alınır, diye anlatmaya başlasak... Bu, bilgi aktarımıdır.

**“Kur’an’ın sentaksı ile
hadislerin sentaksı birbiriyle
tam olarak örtüşür.
Örtüşmediği yerler varsa bu
hadisten şüphelenilebilir.
Din dilinin ete kemiğe
bürünmüş hali Hz. Peygamber
olduğuna göre bu son derece
önemlidir.**

Bununla dini sevdiremeyiz. Fransa’nın, Almanya’nın hukuk metinlerine ilgi duyup okuduk mu? Hayır, ama Shakespeare’i okuduk. Öyleyse dini, bu çağda kendi tecrübemiz üzerinde izhar etmemiz lazımdır. Hiç yaşamadan, bir öğretmen edasıyla anlatamayız. İrfan boyutunu, ihsan boyutunu yüklenmemiz gerekiyor. Zira bilgi başka, inanış, inanç başka bir şey. Sana inanırım, ama sana iman etmem ki. Öncelikle dili düzeltmek gerek. Hakikatin ve kalbin, aşkın sonsuz dili var. Bu medeniyet, bu dillerin ve bu dinin üzerinde yükselmiştir. Bunlardan sadece birini kullanarak insana ulaşamayız. Bilgilenme bu anlamda bir kültürlenme işidir. Bu açıdan halkımızın büyük ölçüde başka bir kaynaktan beslendiği kanaatindeyim. O kaynak her ne ise, ona dönmeliyiz, çünkü medeniyet her şeyden önce bütünlük ister.

Peki, din dili ile dinî tecrübe arasında doğrudan bir ilişki var mı?

Din dili ile dinî tecrübe arasında, din dili ile Kur’an’ın takdim ettiği hakikat ve varlık tasavvuru arasında ilişki vardır. Zaten önce bunları öğreniriz. Bu meselede derinleştikten sonra yaşadığımız tecrübenin derinliği de artar. Ben tecrübe yaşayacağım diye yaşayamazsınız. Kur’an-ı Kerim’de Allah ne buyuruyor? “Bilgim, ilmim her şeyi kuşatmıştır.” Buradan O’nun nasıl bir ilâh olduğunu, en azından nasıl bir şey olmadığını kavriyoruz. İnsan, hiçbir düşünceyi, hiçbir kavrayışı bir alet kullanır gibi etkilenmeden gerçekleştiremez. Eğer iyi etkilendiyseniz, tecrübe var demektir. Bu tecrübemizin derinliği, yerine, zamanına, cinsiyetimize göre farklı şekillerde kendi dilini bulur. Eskilerin yaz-

dıkları bunu çok güzel ifade eder. Mesela Yahya Kemal ne güzel söylemiş: “Eslaf kapıldıkça güzelden güzele.” Etraftaki güzelleri Cemalullah’ın güzellikleri olarak gördüğü için, onlardan bir yerlere sığıyor. Çünkü bu âlem, O’nun bize bakan yüzüdür. Âlem bir hakikattir ve hakikati ifade eder. Bütün hakayık, Hakk’ın bize bakan yüzüdür. Kur’an-ı Kerim de böyle söylüyor. Bu yüzden eskiler hiç istikametini değiştirmeden neredeyse 1500 yıldır bu tip şiirler yazmıştır. Buna şimdi tenevvü diyorlar. Ben kabul etmiyorum. Şiir başarısız, kötü söylenmişse, elden düşme bir dil kullanmışsa ona tenevvü derim. Ama hakikat usandırmaz!

Âyetle sözü edilen “Yolunu kaybetmiş şairler” meselesi nedir öyleyse?

Ben şairlere güveniyorum. Onlar geri gelirler. Kur’an-ı Kerim’in şiiri desteklediği kanaatindeyim. Şeyh Galip, “Kur’an’ın dilsel bir mucize olduğunu, i’cazını anlamak istiyorsan bir şiir yaz da göreyim.” der. Şiirde ileri gidebildiğin ölçüde Kur’an’ın ileride olduğunu kavrarsın. Mesela Diyanet’in yayınladığı Divan’ın önsözünü okuyun... Dünyada şiire verilen ilk ödül Peygamberimiz’in Ka’b bin Zübeyr’e verdiği hırkadır. Hiçbir yerde böyle bir ödül verilmiş değildir. Daha ne diyeyim.

Mimaride de bir din dili var mıdır?

Tüm sanatlar için bu söz konusu. Bir Batılı sormuş, “Mimar Sinan bu işi yaparken nasıl bir musiki dinliordu?” Son dönemde yapılmış Türk Sanat Müziği örneklerinden bazılarını dinletmişler. Adam “Bu müzikle bu mimari yapılmaz.” demiş. Biraz daha eski örneklerle gitmişler, onları da beğenmemiş, “Bu ihtişamla, bu mimariyle bu müzik uymuyor.” En son İtrî’nin Tekbir’ini dinletmişler, “Tamam, şimdi oldu.” demiş. Medeniyet bir bütündür. Kafamızdaki hakikati/ideayı dışlaştırmak istiyoruz. Bu, mimaride, şiirde, yürüyüşte, elbisede, mezar taşında veya kap-kacakta olabilir. Çünkü bizim estetik anlayışımız, dil anlayışımız mükemmellekle birebir örtüşür. Bir şey ne kadar mükemmelse o kadar güzeldir. Biz o yüzden Allah’ın yarattığından çok, yaratmasını göz önünde bulundururuz. “Ahsenü’l-hâlikîn” diyor, “Yaratınların en güzeli.” O zaman en güzel şekilde yaratmaya çalışacağız. “Ahsenü’l-hâkimîn” diyor, “Hüküm verenlerin en adaletlisi.” Yeter ki ne yaptığını iyi bil.

Bir Batılı'nın Mimar Sinan'ın eserindeki ruhu tanıması, mantığı farketmesinden yola çıkarak din dilini anlayabilmek için mümin olma şartı yoktur diyebilir miyiz?

Şartı yoktur ancak müminin artı biri vardır. Diyelim ki Kur'an'la karşılaştığı zaman, ben ona Nazm-ı Celil diyorum, öyle bir üslûbu var ki çarpıcı, çarpıştırıcı, çok mecazlı, çok sanatlı, çok derin, çok katlı bir dil. Hele güzel sesli bir hafızdan duyduğunuz zaman... Bir de anlayacak olursanız, onun anlam katları içerisinde adeta başınız dönüyor. Dilini anlayan bir mü'min, Kur'an'ı gözyaşı içerisinde sevgiliden bir mektup okur gibi okur ve anlar, içselleştirir. Nitekim hristiyan bir yazar var, soy ismi Şekûr, "Ben bunları okuduğum zaman adeta çarpılıyorum." diyor. Nitekim anladıkları ve çarpıldıkları için müslüman oluyorlar. Mühtedilerin büyük bir bölümü bizim hâl ve gidişimize bakarak değil, Kur'an ve hadisi okudukları, duydukları için müslüman oluyorlar.

Bir de din dilinin hermenötikle açıklanabilme iddiası var. Bununla ilgili neler diyeceksiniz?

Hermenötiğin söylediğinin çok büyük doğruluk

payı vardır. Herhangi bir sanat eserini anlayabilmek için sanatkârına bakarız. Çünkü eseri onun kafasındaki ideanın somutlaşmasıdır. Sanatkârın duygu, düşünce, anlayış ve kavrayış bütünlüğü bir biçimde sanat eseri üzerinde somutlaşır. Eseri anlayabilmek için müessirin yetiştiği kültürü, arka planını bilmem lazım. Sonra, resimdeki üsluplar konusunda bilgi sahibi olmam gerekir: Bu adam empresyonist mi, dataist mi, futurist mi, gerçeküstücü mü, sürrealist mi? Bunlara dair bilgim benim anlama dairemi, ufkumu genişletir. Ondan sonra benim ufkumla, anlama dairemle onun anlama dairesi arasında dil açısından bir kesişme olur. Mutasavvıfların güzel bir sözü vardır. "Suyun rengi kabının rengidir." Biz ister istemez bir çevrede yetişiyoruz. Bizim tüm tecrübelerimiz, okuduğumuz kitaplar, bilgi birikimimiz bir şeyi nasıl anlamamız gerektiği konusunda telkinlerde bulunur, bizi yönlendirir. Âyetteki ifadesiyle "Herkes kazandığının elinde tutsaktır." Şüphesiz bireysel kavrayış, bireysel tecrübe son derece önemlidir ama Kur'ân-ı Kerim daha ilk suresinde bizi, bir mümini, ortak varoluş tecrübesi içerisinde tanımlıyor: "İyyake na'budü ve iyyake neste'in/yalnız sana kulluk ederiz". Yani "Ederim" demiyor, "Ederiz" diyor. Bir cemaatten, bir toplu-

**Bir dil, dolaylı ya da dolaysız,
konusu veya öznesinin önem
ve öncelik verdiği her ne ise
onun Allah ile, geniş anlamda
uluhiyetle ilgisini kuruyor,
üstelik bunu varoluşsal
düzeyde anlıyorsa, yani dilin
olgusal yönü varsa o dil,
dinîdir.**

luktan söz ediliyor. “Sana kulluk ederiz.” denildiğinde orada bir inananlar topluluğu vardır. Siz bir birliksiniz, bu kavrayışınızla bir bütünsünüz... Biz olduğuna göre ister istemez bir başkası da vardır. O bakımdan dilimizi, ortak varoluş tecrübemizle buluşturduğumuz zaman güzel bir dil yakalamış oluruz. Bir insan kendi bireysel tutkularını, isteklerini, yönelişlerini, psikolojik ilgilerini, yetersizliklerini merkeze alıp terennüm ediyorsa -şüphesiz oradan da bir şey alırız ama- bu bir sorun teşkil ediyor. Mimaride, şiirde temsil gücü yüksek, bizi temsil eden örnekler baktığımızda görüyoruz ki onlar nereye, kime ait olduklarını açıkça ortaya koymaktadır. Âyette “Allahu ganiyyün ve entümü’l-fukara/Allah bağımsızdır, bağımlı olan sizsiniz.” denilmektedir. Kime bağımlı? Herkesin muhtariyet ilan ettiği yerde tanrılar çoğalır. O bakımdan dil, bağımlılık duygusuna, hak bilincine yaslanarak ortaya çıkarsa, bu düzeyde bir üslûp kazanırsa öyle zannediyorum ki sanatta da aradığımız şey gerçekleşir.

İslâm dünyasının yaşadığı bunalımların “biz” kavramı üzerinden yansıdığını görüyoruz. Bizde huzur duymuyoruz. Aksine “biz”in içinde olmaktan kaçıyoruz. Çünkü o “biz” şu anda çok kirli.

Bu noktaya, burada buluşmamıza sebep bir arayış üzerinde, bir niyet üzerinde, bir irade üzerinden geldik. Şüphesiz, bir takım uğraşlarımız gereği dil kullanırız. Bütün bunlar önemlidir. Diğer taraftan her medeniyetin kendisini bir görme biçimi vardır. Medeniyet dediğimiz belli bir varlık tasavvuru, bir hakikat ve insan anlayışı yekûnudur. Bizim medeniyetimizin mer-

kezinde insan vardır. Bunun sebebi bu medeniyetin kurucu kaynağının Kur’an olmasıdır. Suriye’de bugün bir facia, trajedi yaşanıyor. Bu olayı beş ayrı yazardan okuyabiliriz. Amerika’nın, Rusya’nın, İran’ın yorumunu dinleyelim. Bunlar içerisinden hangisinin siyasî, hangisinin konjonktürel şartlar gereği söylendiğini çıkarmamız mümkündür. Söylenenler bir medeniyetin dili midir? Eğer kurucu kaynağı ile örtüşüyorsa medeniyetin dilidir.

Eskiden sohbet ortamları aracılığıyla bir dil oluşturulduğunu görmekteyiz. Bugün bu kültür çok zayıfladı. Dolayısıyla ortak bir dil tutturabilme imkanımız zayıflıyor ya da yeni yollar üretmek gerekiyor. Bu konuyla ilgili olarak neler tavsiye edersiniz? Ortak bir din diline ulaşabilmek için ne yapmamız gerekiyor?

Sohbette mülazemet vardır. Sohbet denilince sıradan bir konuşma ortamı değil arkadaşlık, birbiriyle dayanışma içerisinde bulunan bir topluluktan bahsetmiş oluruz. Tabii arkadaşların dili de farklıdır, ama orada esas olan muhabbet dilidir. Yunus’un dediği gibi, “Biz gelmedik dava için.” Yani biz bir felsefî düşünceyle senin görüşlerini çürütmek için gelmedik, sohbet için geldik. Şimdi o zaman birlikteliği, dostluğu önemseyen bir davranış içinde olmamız istenen bir şey. Peki bunu nasıl sağlayacağız? Tabii insanlar bazen epeyce savruluyor ama yine de kendi tecrübelerinden gelen bir şeyle dostluğu farketdiği yerde o muhabbet topluluğuna katılıyor. Biz insanız. Ünsiyet, yakınlık, iletişim içinde olmayı istiyoruz. Bunun çeşitli mekanizmaları var, ama bu mekanizmalar da kaybolmuş gibi. Mesela eskiden Yenikapı Mevlevîhanesi bu anlamda bir fonksiyon icra ediyordu.

Sohbetlerde sadece bilgi akışı olmazdı; irfan, hal tavır aktarımı cereyan ederdi. Bu noktada, bilginin günümüzde ilim irfan olmaktan çıkıp, bir enformasyon, bir data haline gelmesi sürecini nasıl anlamalıyız? Zira din dili bu süreçten olumsuz etkilendi.

Hepimizin bildiği gibi biz iki kavram kullanırdık. Biri ilim diğeri irfan. Birisi a-l-m kökünden, diğeri a-r-f kökündendir. Genel olarak iki tür bilgi vardır. Birincisi tanıyarak elde ettiğimiz bilgidir. Sizi tanımadan elde ettiğim bilgiyle sadece hakkınızda malumat elde etmiş olurum. Bu, tanımlamadır; sizi birisi bana tanımlar. Bir

Hakikatin ve kalbin, aşkın sonsuz dili var. Bu medeniyet, bu dillerin ve bu dinin üzerinde yükselmiştir. Bunlardan sadece birini kullanarak insana ulaşamayız. Bilgilenme bu anlamda bir kültürlenme işidir. Bu açıdan halkımızın büyük ölçüde başka bir kaynaktan beslendiği kanaatindeyim. O kaynak her ne ise, ona dönmeliyiz, çünkü medeniyet her şeyden önce bütünlük ister.

şey irfana konu olduğu zaman tanımlanamaz. Çünkü tanımaya çalıştığımız şey tecrübeyle ilgilidir. Tecrübe devreye girdiğinde de tanım değil tasvir yapabiliriz. O bakımdan tanımaya önem ve öncelik vermek gerekir. Neyi tanıyacağız peki? Kur'an'ı Kerim'i tanıyacaksak, ona ulaşmaya, onu sezmeye, onunla bütünleşmeye başladığımız yerde onu tanıyabiliriz. Medeniyetimizi tanıyacaksak bir kez onun sahil tezahürlerini, Süleymaniye Camii'nin neden o şekilde ortaya çıktığını bilmemiz gerekir. O camiye ortaya çıkaran dip grameri tam olarak anlamak gerekir. Tabii onu anlamak için de Kahire'deki, İsfahan'daki, Tebriz'deki, Hindistan'daki kardeşlerine gitmek lazım. Müslümanın yaşadığı evlere bakmalıyız. Müslümanca yaşayacağımız hayat nasılsa ona göre bir ev tasarlamamız gerekir. Dede varsa, evde nerede oturacak, büyükanne nerede oturacak, çocuklar nerede... Bunların hepsi çok önemlidir. Dolayısıyla evlerimiz, okullarımız, yazdığımız kitaplarımız bir hakikati, hakikatle tanışıklığı onunla buluşmanın etkisini gösterir bir kıvamda ortaya çıkmalıdır.

Camilerdeki vaaz diliyle ilgili neler söylemek istersiniz?

Bu, önemli bir konu. Kelam, yaralamak, kanatmak demek. Arapça'da silahın mermi atmasını ifade etmekle, kelam irad etme aynı fiille kullanılmaktadır. Hakikaten kelam ağızdan çıktığı an yaralar. Vaizlerimizin kullandığı dilin karşıdaki insanların gönüllerinde toz koparması lazım, dağa mermi atar gibi. Muhataba ulaşmayan bir dili kullanmanın anlamı yok. Vaazda "Bahar-

da ağaç dikelim" deseniz... Evet son derece önemli bir konu, ama her bahar duya duya bıkıyor cemaat. Ya da imamlar yazılmış bir metni konuşuyor. Onlar da genellikle resmî duyurular gibi oluyor.

Osmanlı uleması son derece güzel, süzme bir dil kullanırdı. Çünkü onlar iyi mantık, bedii, beyan bilirdi. Arapça'ya çok önem verirlerdi. Zira bu dil Kur'an'ı anlamada en temel araçtır. Dilden Kelam'a ulaşırlardı. Dil, kelam varlıktır. Varlığın eşliğidir. Varlığa oradan girilir. Nitekim kelam kitaplarında şöyle bir şiir vardır: "Asıl kelam kalptedir, lisan ona ancak bir delildir." Kelam varlıktır. Allah Kur'an'da Hz. İsa için "Allah'ın kelimesidir." diyor. Doğrudan Allah'ın kelamına atıfta bulunan bir özelliği vardır.

Bir başka sorun da halka vaaz verecek, halkı aydınlatacak kimselerin yetiştiği ilahiyatlarda Batı literatürü takip ediliyor. Talebe de hoca da Doğu'dan Batı'dan çevirilerle muhatap. Batı'da doğan terminoloji ile kendi değerlerimizi anlatmaya çalışıyoruz. Oysa isimlendirme önemli bir problemdir. Bir konuyu isimlendirdiğiniz gibi anlarsınız. Müslüman bir harekete fundamentalist dediğinizde başka, İslâmî hareket dediğinizde farklı anlaşılır. Tıpkı İslâm medeniyetinden bahsetmek isterken, medeniyet, civilazition ya da uygarlık dediğinizdeki anlam farklılıkları gibi.

Şimdi ilahiyatlar da bu anlamda bölündü. Eskiden ilahiyatı bitiren topyekûn bir eğitim alırdı. Hadisçi tefsirden, tefsirci fıkhıtan anlamıyor. Böyle bir eğitim var. Şu an ilahiyatlarda kaç tane anabilim dalı varsa o kadar dil ve anlayış farkı var. ◀

Din Eğitiminde Etkili İletişim

“Ne söylediğiniz önemlidir. Nasıl söylediğiniz daha önemlidir. Ama en önemlisi, muhatabınızın, söylediğinizden ne anladığıdır. Çünkü insanlar kendilerine sunulan bilgileri bir sünger gibi değil, filtre gibi alırlar.”

► Ülkemizde din eğitiminin yapıldığı birçok kurum bulunmaktadır. Aile, okul, cami, Kur'an kursu, kitle iletişim araçları ve dinî gruplar bunların başında gelmektedir. Bu çerçevede anne-baba, öğretmen, müftü, vaiz, imam-hatip, Kur'an kursu öğreticisi ve dini konularda konuşan ve yazan kişiler, din eğitimcisidirler.

Muhataplarına dini öğretme, onların dinî anlayışlarını geliştirme ve hayatın dinî boyutunu yorumlamalarına rehberlik etme konumundaki din eğitimcileri, vazifelerini ancak etkili bir iletişimle yerine getirebilirler.

DİN EĞİTİMİNDE İLETİŞİM ENGELLERİ

“Ne söylediğiniz önemlidir. Nasıl söylediğiniz daha önemlidir. Ama en önemlisi, muhatabınızın, söylediğinizden ne anladığıdır. Çünkü insanlar kendilerine sunulan bilgileri bir sünger gibi değil, filtre gibi alırlar.”

İletişimde; iletmek istediğimiz ya da ilettiğimizi sandığımız ile gerçekte ilettiğimiz; muhatabımızın da almak istediği ya da aldığını sandığı ile gerçekte aldığı arasında farklılıklar bulunabilmektedir. Bu farklılıkların oluşmasında pek çok etken rol oynamakta ve bunlar mesajın verilmesini ve alınmasını olumsuz yönde etkilemektedir.

İletişimi engelleyen bu etkenler bazen; ‘kaynak’ ve ‘alıcı’nın psiko-sosyal özelliklerinin farklılığından, ortak yaşantı alanlarının azlığından, iletişime girme amacını

tam olarak algılayamamalarından, birbirlerine güvenmelerinden, karşılıklı sevgi saygı eksikliğinden ya da fizyolojik veya psikolojik sorunlarından kaynaklanırken; bazen kaynağın kibir, riya, öfke, cimrilik, zillet vb. olumsuz kişilik özelliklerinden, hedef kitleyi iyi tanımamasından, yeterli bilgiye ve iletişim becerisine sahip olmamasından; bazen de ‘alıcı’nın dinleme ve algılama sorunundan, seçici dikkat göstermesinden, ön bilgi eksikliğinden ya da önyargı, kalıplaşmış düşünce, taklit, zan, taassup ve hevâ gibi olumsuz tutumlarından kaynaklanabilir.

İletişim engelleri, iletişim sürecinde yer alan pek çok faktöre bağlı olsa da temel sorumluluk, ‘kaynak’ kişidedir. ‘Kaynak’, iletişim engellerinin farkında olduğu ve gerekli tedbirleri aldığı oranda başarılı olacaktır. Bu nedenle aşağıdaki ilkeler daha çok kaynak merkezli ele alınmıştır.

DİN EĞİTİMİNDE ETKİLİ İLETİŞİM İÇİN TEMEL İLKELER

Niyet, söz, tutum ve davranışlar samimi olmalıdır

Din eğitimcisi, akl-ı selîm, zevk-i selîm ve kalb-i selîm sahibi olmalıdır.¹ Hz. Peygamber, amellerin niyetlere göre değer kazanacağını; Herkesin niyeti ne ise eline geçecek olanın da o olacağını bildirmiştir.² O halde

İletişimde; iletmek istediğimiz ya da ilettiğimizi sandığımız ile gerçekte ilettiğimiz; muhatabımızın da almak istediği ya da aldığını sandığı ile gerçekte aldığı arasında farklılıklar bulunabilmektedir. Bu farklılıkların oluşmasında pek çok etken rol oynamakta ve bunlar mesajın verilmesini ve alınmasını olumsuz yönde etkilemektedir.

Dengeli olmak, aşırılıklardan, ifrat ve tefritten sakınmak, inançta, tutum ve davranışta ölçülü olmak, her şeyi yerli yerinde ve yeterince yapmaktır.

din eğitimi ‘ibadet’ niyetiyle yapılmalı ve Hz. Peygamber’in şu duası daima hatırlanmalıdır: ... “Ey Rabbim, (girişeceğim her işe) doğruluk ve içtenlik üzere girmemi; (bırakacağım her işten de) doğruluk ve içtenlik göstererek çıkmamı sağla ve bana katından destekleyici bir güç bahset!”³

Din eğitiminde ‘güven vermek’ ve ‘güven duymak’ önemlidir. Duyulan güveni boşa çıkarmamak daha da önemlidir. Bu yüzden din eğitimcisi, niyetinde olduğu kadar, söyledikleri ile tutum ve davranışlarında da tutarlı, samimi ve güvenilir bir kişiliğe sahip olmalıdır.

Yeterli bilgi ve beceri sahibi olunmalıdır

Din eğitimcisi, öğretim konusu yapacağı konularda sağlam bilgi ve bu bilgiyi insanlara etkili bir biçimde ulaştıracak beceriye, dil ve üslûba sahip ‘uzman’ bir kişi olmalıdır.⁴ Mesajlar, alıcının anlayacağı ve algılayabileceği biçimde sade ve yalın bir dille iletilmeli, gereğinden fazla jargon ve teknik terim kullanılmamalıdır.

Muhatabı tanımalı ve ona değer verilmelidir.

“İnsanın makamı semadan yüksektir. Terbiyenin aslı, insana hürmet göstermektir.”⁵ Kendilerine değer verilir ve önemli biri oldukları hissettirilirse pek çok kişinin hayatı değişebilir. Muhataba değer vermek; onu tanımaya ve anlamaya çalışmak, inanç, düşünce, kültürel yapı ve tecrübelerini, seviye, ilgi, ihtiyaç ve beklentilerini dikkate almak, böylece empatik bir yaklaşım sergilemek demektir. Muhatabı ne kadar iyi tanırsak iletişim o oranda etkili olacaktır. Çünkü “Ne kadar bilirsek bilelim, anlatabileceklerimiz karşımızdakinin anlayabileceği kadardır.”

Motifler yerinde ve yeterince kullanılmalıdır

İnsanlar, iyiye yönelmek ve kötüden uzaklaşmak için motivasyona ihtiyaç duyarlar. Amaçlanan davranışların benimsenmesi, içten gelerek yapılması ve kalıcı olması için hangi motiflerin kime, ne zaman ve nasıl kullanılacağı iyi bilinmelidir. Aksi takdirde davranışın yapılmasını sağlayan motif ortadan kalktığında davranış da ortadan kalkar.

Kur’an ve Sünnette ümit-korku, tebşir-inzar, terğib-terhib, vaad-vaid gibi zıt motiflerin her ikisinin de bir denge içerisinde muhataba ve şartlara göre kullanıldığını görmekteyiz. Hz. Peygamber de, yerine göre ‘beşîr’ yerine göre ‘nezîr’ konumundadır.⁶ Bununla birlikte ‘âlemlere rahmet’ oluşu,⁷ ‘raûf’ ve ‘rahîm’ sıfatlarının kuşatıcılığı⁸ ön planda olmuştur.

Bu nedenle din eğitiminde ‘sevgi’ motifi etkin olmalıdır. Sevginin, sevmeye ve sevilmenin iletişimde doğrudan motive edici etkisi vardır.

Yerinde ve ayarında kullanıldığında ‘korku’ da dinî iletişimde etkili bir motiftir. Ancak muhatabın çok fazla korkmasına neden olmak onu, bir şey yapama-

yacak kadar şaşkınlıştırabileceği gibi tehlikeyi görmezden gelip kaynağı reddetmesine de yol açabilmektedir.⁹

Dinî iletişimde henüz mükellefiyet çağına erişmemiş, dinen sorumlu olmayan, suç ve ceza ilişkisini kavrama olgunluğuna gelmemiş çocukların din eğitiminde korku motiflerine yer verilmemelidir. Yetişkinlerin eğitiminde, dozunu kaçırmamak kaydıyla korku motifi, bilhassa masiyetlerden sakındırma hususunda etkilidir. Buna karşılık yaşlılarda Allah'ın mağfiretine ağırlık verilmelidir.

Kolaylık ve tedricilik öne çıkarılmalıdır

Kur'an, insanın zayıf yaratıldığına ve Allah'ın kimseye gücünün üstünde bir şey teklif etmediğine dikkat çekmektedir.¹⁰

Hız. Peygamber iki şeyden birini seçmek durumunda kaldığında, günah olmadığı müddetçe hep kolay olanı tercih etmiştir.¹¹ İnsanlar üzerinde otorite olanlardan da şunları istemiştir: *"Kolaylaştırın, zorlaştırmayın! Müjdeleyin, nefret ettirmeyin!"*¹², *"Şüphesiz din kolaylıktır. Kim bu dini güçleştirirse, din onu mağlup eder. Siz ona yakın olanı yapınız, dengeli olunuz"*¹³ buyurmuştur.

Kolaylık, 'tedricilik' ile yakından ilişkilidir. Tedric; derece derece, azar azar, aşama aşama ilerlemek demektir. İnsanın eğitilmesi ve kemali yavaş yavaş ve belli bir düzen içerisinde mümkün olabilmektedir. Bu nedenle öğretilcek şeyler ve sorumluluklar, muhatabın hazır oluşuna göre esastan teferruata, kolaydan zora, somuttan soyuta, bilinenden bilinmeyene doğru aşamalı olarak verilmelidir.

Yumuşak ve zarif olunmalıdır

"Din eğitimcisi imkansız mümkün, mümkünü kolay, kolayı da zarif ve zevkli yapmanın yollarını aramalıdır." Hız. Peygamber; *"Yumuşak davranamayan kimse, bütün hayırlardan mahrum kalır."*¹⁴ buyurmuştur.

Yumuşak üslûp; izzetin, vakarın ve bilhassa zarafetin gereğidir. Zarafet; incelik, kibarlık, duyarlılık, hoş sözlülük demektir. Zarafet; hem dış görünüş, hem de kişilik özellikleri ile ilgilidir. Bu bakımdan 'kaynak', kişisel bakımına özen göstermesinin yanında, güler yüzlü, sempatik, esprili, cana yakın, sevecen, alçak gönüllü, sırdaş ve dost da olmalıdır.

Zarafetin zıttı hoyratlık, sertlik ve kabalıktır. Bunlar dinî iletişimde asla olmaması gereken özelliklerdir. Kur'an'da küfrün, kibrin ve azgınlığın en uç örneklerinden biri olan Firavun'a bile yumuşak davranılmasının öğütlendiği¹⁵ unutulmamalıdır.

Öğretilcek şeyler ve sorumluluklar, muhatabın hazır oluşuna göre esastan teferruata, kolaydan zora, somuttan soyuta, bilinenden bilinmeyene doğru aşamalı olarak verilmelidir.

Sabırlı, hoşgörülü ve umutlu olunmalıdır

"Gül, güzel kokuyu, dikene katlandığı, onunla hoş geçindiği için kazandı. Dikenin sayesinde dünyaya güzel-likler ve hoş kokular sunma imkânına kavuştu."¹⁶

Din eğitimi meşakkatli bir görevdir. Meşakkati göze alamayanlar bu yolda başarılı olamazlar. Dede Ömer Rüşenî'nin ifadesiyle; "Mest-i râh olan müsterâh olmaz / Müsterâh olan mest-i râh olmaz!" Yani, yolun zorluğunu önceden kabul eden kişi rahatını düşünmez. Rahatını düşünen kişi ise, yolun gereklerine katlanamaz.

Dinî iletişim, ancak sabırla yerine getirilebilir.¹⁷ Sabır; olumsuzluklara boyun eğmek değil, bunları ortadan kaldırmak için dirençli olmak, çaba göstermek, alternatifler geliştirebilmek ve tüm çabalara rağmen amaca ulaşamadığı takdirde de yeni girişimler için umudu ve heyecanı kaybetmemektir.

Dinî iletişimde hoşgörü de önemlidir. 'Hoş görmek', 'boş görmek' değildir. Çevremizde hoş görececek çok şeyimiz varsa, yapacak çok şeyimiz var demektir. Bu açıdan hoşgörü, bir terbiye şekli ve sorun çözme tekniğidir, öğrenmeyi hızlandıran bir motiftir. Mutlu olma, mutlu etme ve insan kazanma yoludur.¹⁸

İnsanların yanlışlarını görmek kolaydır. Bunun için yapılması gereken tek şey, onların yanlış yapmalarını beklemek, sonra da hatalarını yüzlerine vurarak akıllı görünmektir (suçüstü tepkisi). Bunu herkes yapabilir. Zor, ama yapılması gereken ise; insanların yaptıkları doğruları görmektir (aferin tepkisi).¹⁹

İyilik ve bağışlama yolu tutulmalı, merhametli olunmalıdır

Kur'an, iletişimin en önemli ilkelerinden birine şöyle dikkat çekmektedir: *"İyilikle kötülük bir olmaz, (sen kötülüğü) en güzel olanla sav. O zaman bakarsın ki*

"Allah'ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davranırsın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi. Artık sen onları affet. Onlar için Allah'tan bağışlama dile. İş konusunda onlarla müşavere et. Bir kere de karar verip azmettin mi, artık Allah'a tevekkül et, (ona dayanıp güven). Şüphesiz Allah, tevekkül edenleri sever."

Ali İmrân, 3/159

*seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki sıcak bir dost oluvermiştir."*²⁰

Din eğitimi, önce 'gönüllere girme', sonra 'gönülleri imar ve inşa etme' faaliyetidir. Bu, iletişim sürecinin şefkat ve merhametle işlemesiyle mümkündür. Zira; "Merhametin kuracağı iklimde, iyinin ölü bitkileri dirilir, kötünün diri bitkileri ölür."²¹

Öğretilecek şeyler ve sorumluluklar, muhatapın hazır oluşuna göre esastan teferruata, kolaydan zora, somuttan soyuta, bilinenden bilinmeyene doğru aşamalı olarak verilmelidir.

Denge/orta yol gözetilmelidir

Dinî iletişimin temel ilkesi dengedir. Denge; adalet, uyum, ahenk, kıvam, istikrar, insicam ve tutarlılıktır. Dengeli olmak, aşırılıklardan, ifrat ve tefritten sakınmak, inançta, tutum ve davranışta ölçülü olmak, her şeyi yerli yerinde ve yeterince yapmaktır.²² Dinin bütün öğretileri, hükümleri, emirleri ve yasakları insanın dengeli yaşaması ve bütün sapmalara, yan çizmelere karşı istikamet üzere yol alabilmesi içindir.

Kur'an, insanı biyolojik ve psikolojik özellikleriyle, bedenî ve ruhî ihtiyaçlarıyla, kafası ve kalbiyle, üstünlükleri ve zaafıyla, ihtiyaç ve beklentileriyle bir bütün olarak ele alır. Bu açıdan dinî iletişimde muhatabımızı olduğu gibi kabul ederek işe başlamak (*kabul dili*) çok önemlidir. "Kabul, küçücük tohumları bile en güzel çiçeğe dönüştürebilecek verimli bir toprak gibidir."

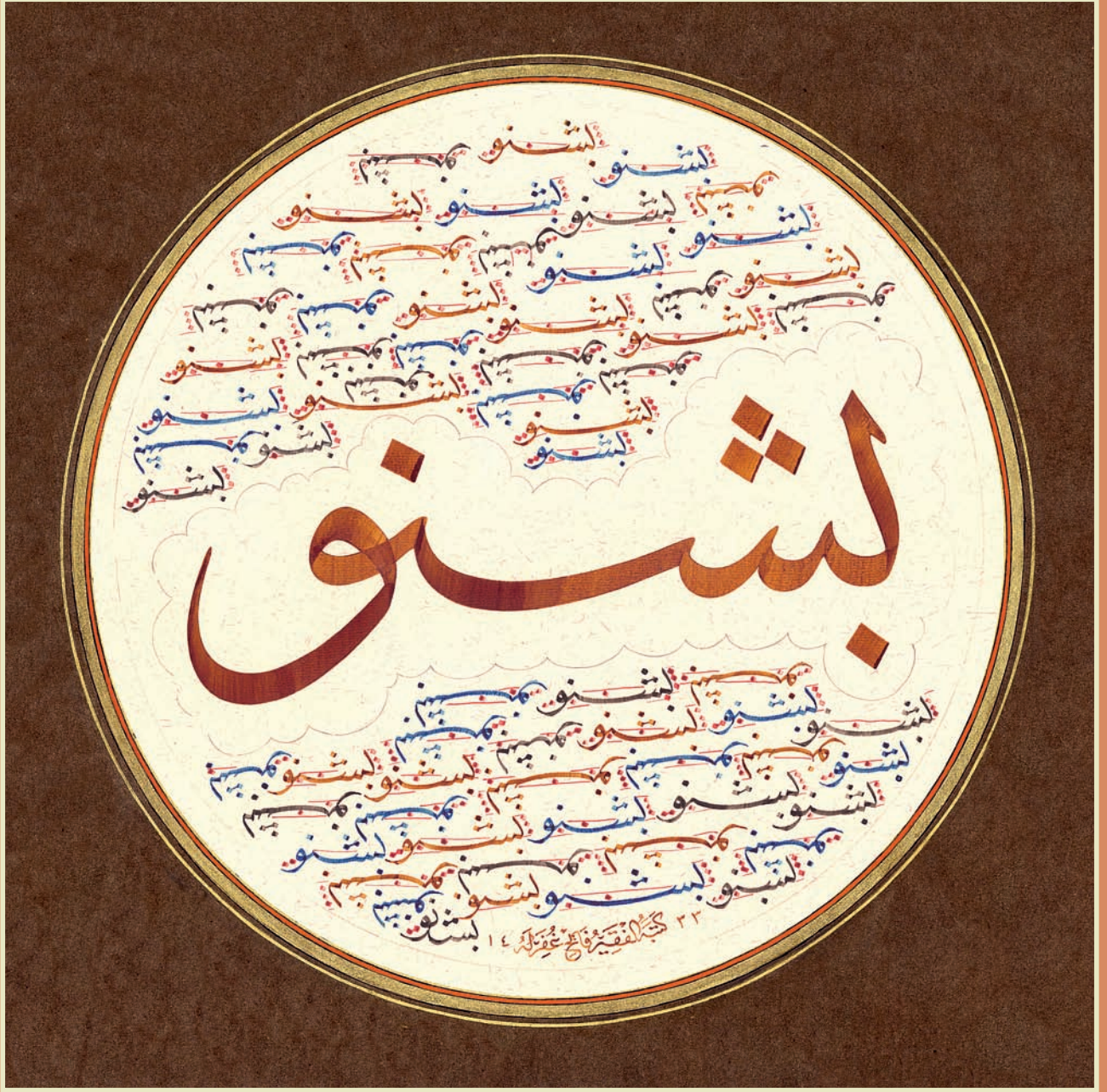
Kısaca din eğitimcileri, 'mükerrer' ama aynı zamanda zaafarla dolu bir muhatapla karşı karşıyadır. O muhatap, doğru şeyler yapıldığında melekleri aşabilecek bir yüceliğe, yanlışlıklarla da varlık âleminin en sefili haline gelebilecek bir potansiyel taşımaktadır. Dinî iletişimde bu husus daima göz önünde bulundurulmalıdır. ◀

D İ P N O T L A R

1. Abdurrahman Çetin, *Hibat ve İrşad, Din Hizmetlerinde İletişim ve Güzel Konuşma*, Bursa 2008, s. 297.
2. Buhârî, *Bed'ül-Vahy* 1; Müslim, *İmâre* 155.
3. İsrâ, 17/80.
4. Geniş bilgi için bk., Ahmet Koç, *'Dini İletişim Bağlamında Kur'an'da "Kavl" (Söz) Çeşitleri'*, *Diyanet İlimi Dergi*, c.44, sayı:4, 2008, s. 29-50.
5. Muhammed İkbâl, *Câvidnâme*, çev. A. Schimmel, Ankara 1989.
6. Ahzâb, 33/45-47; Fetih, 48/8.
7. Enbiyâ, 21/107.

8. Tevbe, 9/128.
9. J. L. Freedman ve diğr., *Sosyal Psikoloji*, çev. A. Dönmez, Ankara 1993, s. 368; Demet Gürüz, Aysen Temel Eğinli, *İletişim Becerileri*, Nobel Yay., Ankara 2008, s. 125.
10. Nisâ 4/28; Bakara, 2/286; bk. ayrıca Hacc, 22/78; Bakara, 2/185; Mâide, 5/6.
11. Buhârî, *Menâkıb* 23; Müslim, *Fedâil* 77-78.
12. Buhârî, *İlim* 11, *Edeb* 80; Müslim, *Cihad* 6-7.
13. Buhârî, *İman* 29; Nesâî, *İman* 28.
14. Müslim, *Birr* 74-76. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, *Edeb* 10; Tirmizî, *Birr* 67.

15. Tâ, Hâ, 20/43-44.
16. Mevlana, *Mesnevi*, çev. V. İzbudak, İstanbul 1990, VI, s.114.
17. Hûd, 11/115. Bk. Ahkâf, 46/35.
18. Selami Sönmez, *"İnsan, Hayat ve Hoşgörü"*, ed. A. Solak, *İnsan İlişkileri ve İletişim*, Ankara 2006, s. 292, 328.
19. Ken Blanchard, *Olumlu İlişkilerin Gücü*, çev. F.C. Akbaş, İstanbul 2002, s. 51.
20. Fussilet, 41/34; bk. Şûrâ, 42/43.
21. N. Fazıl Kısakürek, *Reis Bey*, İstanbul 1990, s. 126-127.
22. İsrâ, 17/15; Furkân, 25/67; Bakara, 2/143.

**Bişnev in ney çün hikâyet mîküned
Ez cüdâyîhâ şikâyet mîküned**

**Dinle, bu ney neler hikâyet eder,
Ayrılıklardan nasıl şikâyet eder.**

Mevlana Celaleddin-i Rumî
(Mesnevi'nin ilk beyiti)

İletişim ve Din Dili

Acaba din adına anlatılanlar ve bu anlatılanlardan elde edilen sonuçlar, o dinin temel hedef ve istikameti ile uygunluk arz etmekte midir?

► İçinde yaşadığımız toplumda, medya tüm araçlarıyla iletişimin dilini belirlemeye devam etmektedir. Bu durum bir yandan hızlı teknolojik gelişmelerin bir getirisi ve sonucu olarak ortaya çıkarken, diğer yandan iletişim teknolojilerine projeksiyon sağlayan bir bakışla da ilintilidir. Bir başka deyişle, dönemin çerçevesini belirleyen post/modern perspektifin belirleyiciliği ile teknolojik gelişmelerin etkisi arasında ete kemiğe bürünen medya, tüm bu etkileşimlerin bir dili olarak zemin kazanmaktadır.

Medya kimi zaman bilgilerin aktarıldığı bir araç olmaktan çıkarak, dinin kendi dilinde yeniden uyarlanması birlikte getirmektedir. Bu durum, aynı zamanda, araçların amaçları da etkilediği ve hatta belirlediği bir duruma tekabül etmektedir aynı zamanda. Nitekim tamamen ilgi çekme üzerine kurulmuş programlarda, dine yüklenen rijit bakış açısının öne geçmesi böyle bir durumdur. Medyanın kendi kurgusu ve reyting kaygısı, ekranın “anormal”liği üzerine kurulu olduğundan, gülmek ya da kavga etmek gibi duygusal yoğunlukları sürekli kılmaya başlamaktadır. Böylece medyadaki dinî anlatımlar, ya sürekli heyecan üretmek ve ağla(t)ma üzerine kurulmakta, ya da dinde neyin olup olmadığı gibi bazen ağır kelimeli meseleleri de gündeme getiren kavga üsluplu tartışmalar üzerinden şekillenmektedir.

Diğer bir husus, zemini medya perspektifi ve teknolojinin şekillendirdiği bir üslupla beliren dinin, kendine özgü bir dilden farklı içerik ve dillere aktarılmasıdır. Dinin üçüncü şahıslara aktarımı zaten belli oranda dilsel bir çabayı gerektirmektedir. Bir de bunun medyanın farklı araçlarında aktarıldığını düşündüğümüzde, “din dili”nde bazı nitelik kayıplarının olacağını bekleyebiliriz.

Din dili, her şeyden önce içeriden bir dildir. Bununla neyi kastediyoruz? Din dili, dinin temel kabulleri, doğruları ve hakikat anlayışını merkeze alarak ve bunları veri kabul ederek kendisini ifade etmektedir. Meselâ; İslam söz konusu olduğunda İslam’ın temel mesajı ve hakikat anlayışının merkeze alındığı bir anlatım içeriden bir dil kullanmaktadır. Bu, doğrulama ve yanlışlamaya aynı anda açık bir dil değildir. Dolayısıyla din dilini bilimsel dilden ayıran temel özellik budur. Zaten müminin dünyası da tümdengelimci bir yaklaşımla, kendisini kuşatan her şeyi ilâhî mesajı doğrulayacak şekilde okumakla kurulur.

Din dilinin bir diğer niteliği, insanın varoluşsal ve metafizik sorunlarına cevap oluşturucu içerikle ortaya çıkmasıdır. Herhangi bir ilim dilinden farklı olarak din dili, insan, evren ve dünyaya dair külli bir bakış açısı ve anlam sağladığı gibi, tüm ele aldığı konuları da bu metafizik ve varolu-

Dinin üçüncü şahıslara aktarımı zaten belli oranda dilsel bir çabayı gerektirmektedir. Bir de bunun medyanın farklı araçlarında aktarıldığını düşündüğümüzde, “din dili”nde bazı nitelik kayıplarının olacağını bekleyebiliriz.

interaktif katılım imkanı veren ve olabildiğince hızlı olan, internet ve sosyal medyayı da eklemeliyiz. Çünkü web siteleri, facebook sayfaları ve hatta twitter yazışmaları, artık dinî bilgi naklinde ve din tartışmalarında daha çok kullanılmaktadır.

Bu sırada dilde ortaya çıkan zaafiyete tam da bu noktada şöyle işaret edebiliriz:

şa bağlayan içeriklerle vurgular. Son kertede bu, insanın, evrenin ve dünyanın neliğine dair bir anlam dünyasının çerçevesidir. Din dilinin dışında hiçbir dil, ne bu içeriklere bu kadar deruni bir uzanış yapar, ne de tutarlı bir anlam kurmaya uğraşır. Bu sebeple din dili, doğası itibarıyla metafizik bir niteliğe sahiptir. Buna bağlı olarak da din dili, kimi zaman metaforik ve sembolik karakter taşımaktadır.

Peki, bugün dinî bilgiler hangi kanallardan insanlara aktarılmaktadır? İçinde yaşadığımız dünyada, dinî bilgilerin aktarıldığı en klasik biçimin vaaz olduğunu söyleyebiliriz. Genellikle camide yapılan vaazlar, haftanın belirlenen günlerinde namaz öncesi, Cuma ve bazı özel gece ve günlerde yapılmaktadır. Buna dinî içerikli konferans, panel, sempozyum gibi etkinlikleri de ekleyebiliriz. Yıllardır hatta belki yüzyıllardır çok farklı mekanlarda yapılan tefsir, hadis, fıkıh vb. sohbetleri, dinî bilgi aktarımının en sürekli biçimlerinden biri kabul etmek gerekir.

Gazete köşe yazıları, cuma sayfaları, fıkıh köşeleri dinî bilgilerin naklinde ve ilanında gazetelerin hâlâ fonksiyonel olduğunu göstermektedir. Televizyonlar ise, dinî programlar aracılığıyla ve “dinî açıklama”lar içeren tartışma ve programlar üzerinden dinî bilgi aktarımının yoğun olduğu araçlar olarak öne çıkarlar. Bunlara, karşılıklı

Seküler Dil: Modern zamanlar İslam’ın da seküler bir tarzda algılanmaya başlandığı bir dönemi işaret etmektedir. Sekülerlik, bir yandan hayatın dünyevileştiği, diğer yandan dualite içerisinde algılandığı bir durumu ifade etmektedir. Belirtilen içerik, dinî bilgilerin aktarımında birkaç boyutta somutlaşmakta ve görünür olmaktadır. Birincisi, din dilindeki metafizik içerik kaybıdır. Bu bağlamda dinî hayatı inşa eden kimi anahtar kavramların, giderek tedavülden kalkması yaşanan birinci zaafiyettir. Özellikle bazı dinî kavramların gündelik hayat içerisinde kirletilmesi, olumsuz durumlarla yanyanalığı üzerine oluşturulan imaj, bu zaafiyeti tetiklemektedir. Söz gelimi; ihlas, cemaat, takva, bereket bu tür kavramlardandır.

Bundan başka, dinî anlatımların satır aralarında varolan metafizik kayıplar söz konusudur. Bu kayıpların bir kısmı, özellikle son 30-40 sene içerisindeki toplumsal değişimlerle bağlantılı olmakla birlikte, önemli bir bölümü dinî kavramların bugüne yöneltildiğinde konjonktür ve “şimdi”nin perspektifi ile eşitlenmesinden kaynaklanmaktadır. “Şimdi” ise, olabildiğince tüketim toplumu ve ahlâkına uyarlanmış bir çerçeve içerisinde kavramların metafizik anlamlarını tüketmektedir. Bu tanımlanmış çer-

Klasik dinî anlatımlar, nihayetinde bir algı oluştursalar bile, tahayyül ve tasavvura da açıktırlar. Hâlbuki her şeyin ekrandan akan görüntüler üzerinden kurgulanması, tasavvura imkan bırakmayacak derecede klişeleşmeyi ve dinin aktarımında görüntünün egemenliğini, getirmektedir.

çeveye sığmayan derunu ve metafiziği ise, nakledildiği zihinlerde sadece dünyevi sınırlar içerisinde gezinmektedir.

Çok sayıda kanalları ve 24 saat süren yayınları ile televizyonlar, bu tüketim ve dünyevileşmenin net izlenebileceği alanlardır. Televizyonlarda üç türlü dinî bilgi aktaran program türü olduğunu söyleyebiliriz. Birincisi, Perşembe akşamı ya da Cuma günü yayımlanan klasik “dinî sohbet” türüdür. Bu programlarda çoğu zaman dinin gündelik hayata dair söylemlerinin arkaplane itildiği ve tarihî anlatımın öne çıkarıldığını görmekteyiz. Bu programlar ya çok monoton bir tarzda gündelik hayatta karşılığı olmayan bilgiler vermekte ya da “evliya hikayeleri” üzerinden bir duygu ve heyecan yaratmaktadır. Bu programlar izleyenler üzerinde gündelik hayata dair bir “sorumluluk” üretmediği gibi, din ile gündelik hayatı dikotomik bir tarzda kurgulamaktadır. Bu dikotomi, her şeyden önce seküler bir din dili üretilmesine sebep olmaktadır. İkincisi, dinin televizyon kanallarında rastgele tartışmaların konusu olmasıdır. Bu, bazan kitlelerin önünde tartışılmaması gereken ağır kelimî ve kavram eksenli konular olmaktadır. Bundan da öte, dinî tartışma-

ların konuyla ilgili uzmanlığı olmayan insanlar tarafından çokça yapılmasıdır. Bilgi ve müktesebattan uzak insanlarca yapılan bu tartışmalar, daha seküler içerikle gerçekleşmektedir. Öte yandan özellikle magazin programlarının içine yerleştirilen dinî bilgi aktarımları, din dilinin sekülerleştiği doruk noktayı ifade etmektedir. Olabildiğince popüler ağırlıklı gerçekleşen bu programlarda dinî anlatımlar “ağırlığı düşük”, metafizik dozu azaltılmış olarak kalmakta; dinî olan, dünyevînin yedeğine düşmektedir.

Bu konuda facebook örneğinde olduğu gibi sosyal medyaya da kısaca değinmeliyiz. Hiç şüphesiz bu sanal mekanlar öznelliğe en geniş alanı açtıklarından, sekülerleş(tir)me dozu yüksek hale gelebilmektedir. Öznelliklerin ön plana çıktığı ve popüler üslupların hakim olduğu bu aktarımlarda vücut bulan gösterimlerin, derunî dinî bakışa dair kayıpla noktalandığını da görmek lazımdır.

Postmodern Dil: Hiç şüphesiz postmodernliğin karakteristikleri üzerine birçok cümle kurulabilir. Ancak konumuzla bağlantıları açısından iki niteliğe dikkat çekmek istiyoruz. Birincisi, kolaj yani eklektik bir anlayışın arz-ı endam etmesi. İkincisi ise, görüntü; dolayısıyla algı ve imajın mesajın gerçekliği ve hakikatinin önüne çıkması. Nihayetinde bu büyük “görüntü”nün tutarlı olması gerekmediği gibi tam tersine tutarsızlıklar onaylanır. Bunun doğal bir sonucu olarak medyadaki tüm din aktarımlarında farklı din ve kültüre ait öğeler İslam’ın yanına iliştilir. Böyle bir dil, nihai anlamda farklı din ve kültürel öğelerin İslamî referansların içine dahil edildiği bir zihin durumu yarattığı gibi, diğer yandan klasik bütüncüllük ve referans sistemi anlayışını da çökertir. Bugün sosyal medya başta olmak üzere televizyonlardaki birçok program dinî

bilgi aktarımlarının ciddi zaafiyetlerinden birisi budur. Sözelimi; magazin programlarında çoğunlukla böyle bir kolaj sunulmaktadır. İkincisi ise, sürekli akan görüntüler arasında dinin mesajının, anlam ve hakikatinin kaybolmasıdır ki, bunun önemli sonuçlarından birisi, algıların gerçekliği temellük etmesidir. Klasik dinî anlatımlar, nihayetinde bir algı oluştursalar bile, tahayyül ve tasavvura da açıktırlar. Hâlbuki her şeyin ekrandan akan görüntüler üzerinden kurgulanması, tasavvura imkan bırakmayacak derecede klişeleşmeyi ve dinin aktarımında görüntünün egemenliğini, getirmektedir.

Din Dilinin Vulgerleşmesi: İslam söz konusu olduğunda din ile gündelik hayat arasındaki ilişkinin kabaca iki boyutundan söz etmek mümkündür: Birincisi, dinin gündelik hayata projeksiyon geliştirerek onu etkilemesidir. Bu, dinden hayata doğru giden bir süreçtir. İkincisi ise, gündelik hayatın çok geniş alanlarındaki ilişkilerinin metafizik boyutunun din diline süreklilik kazandırmasıdır. Her ikisi de birbirini besleyen bu sürecin önemli handikapı, gündelik hayatın metafiziğini kaybetmesidir. Dil, zihniyet ve gündelik hayatta meydana gelen kayıp, direkt olarak din dilinde bir vulgerleşmeyi ve deruniliğin kaybedilmesini beraberinde getirmektedir.

Burada özellikle gündelik dildeki kayıpların dinî bilgilerin aktarım diline de yansıdığını görmek mümkündür. Sesli harflerin kayboluşundan, dinin temel kavramlarının kitlelerin kavramasında bir içerik kaybına uğramasına kadar bir çok unsur, zaten gündelik dile bir irtifa kaybettirmektedir. Konuşmaların argolaşması, bencillik, dinî kavramların yüzeysel algılanışı, dinî bilgilerin aktarımında bir vulgerleşmeyi; bunun sonucu olarak da kaba, incelikten yoksun, deruniliğini kaybetmiş bir dilin yaygınlaşmasını sonuçlamaktadır. Burada akışkanlık, kolaylık, yüzeysellik ve hızlılık ile kaybolan metafiziğin belki en net izlenebildiği alan medyadır.

Dinî bilgilerin naklinde konuşan kişinin muhataba vermek istediği bir mesaj vardır. Bu aslında çözümlendiği zaman o dinin “ne”liğine dair de önemli mesajlar verir. Neticede o bilgileri dinleyenler bir yandan o mesajı alırken, çözümledikleri o dinin, hayata, insana ve dünyaya bakış açısını da görürler.

Bununla ilgili önemli sorun şudur; acaba din adına anlatılanlar ve bu anlatılanlardan elde edilen sonuçlar, o dinin temel hedef ve istikameti ile uygunluk arz etmekte

midir? Kimi zaman vaaz kürsüsünde anlatılanlar, özellikle medya üzerinden dinin anlatılmasında ve tartışmalar da ortaya konulan mesajların, dinin nihai hedefiyle örtüşme noktasında problemler oluşturduğunu görmekteyiz. Bunun bir sonucu olarak ya din manipülatif bir anlatımın konusu olmakta ya da bu mesajların dine aidiyeti bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum dinden farklı anlayışların, farklı televizyon kanallarından anlatımlarında daha bariz bir şekilde görünmektedir. Diğer yandan medyada (özellikle sosyal medyada) dinî anlatımlara dair oluşan hercü merc görüntü, İslam'a dair olumlu bir mesaj üretmekten olabildiğince uzaktır. Meselâ; son bir senelik süreçte dua, beddua, mülaane vb. dinî kavramlar üzerinden yapılan tartışmalar, şefkat, barış, merhamet gibi kavramların satır aralarında kaybedilmesine sebep olmuştur. “Yaşatmak” üzerine kurulu bir din, negatif bir kurgu dilin konusu olmuştur.

Olabildiğince muhtasar bir şekilde dinî anlatım dilindeki zaafiyetlere yapılan işaretler, mefhumu muhalefetinden yola çıkarak nasıl bir dinî hizmet dili kurmak gerektiğine dair ipuçlarını da aslında kendi içinde taşımaktadır. Hiç şüphesiz İslam ve post/modern hayatın arasındaki etkileşimler devam etmektedir. Burada önemli olan İslam'ın post/modern bir dünya, mevcut araç ve imkanlar içerisinde nasıl inşa edileceğine dair sağlıklı cevaplar üretebilmektir. Bu üretim, araçların amaç ve mevcut auranın belirleyiciği çerçevesinde gerçekleşirse, iletişimde din dili problemlerinin derinleşmesini bekleyebiliriz. Bu krizi aşmak, her dönemde hayatın içerisinde mevcut araçlarla İslam'ı kendi olarak inşa etme çabasına süreklilik kazandırmakla mümkün olacaktır. ◀

HARUN ÇAĞLAYAN

Yrd. Doç., Muř Alparslan Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi

Rasyonalist Yaklaşımın Din Diline Etkisi

Esasen din dili, belli kalıplara indirgenemeyecek kadar geniş bir anlam yelpazesine sahiptir. Dinin ahlâk, bilim, hukuk ve sanatla ilişkisine bağlı olarak geliştirilen bu tanımlar, gerçekte dinin nasıl anlaşıldığının da bir göstergesi olması açısından önemlidir.

► İnsan, sahip olduğu akıl nimeti sayesinde bilgi üretebilmesi ve üretmiş olduğu bilgiyi kalıcı olarak gelecek kuşaklara dil aracılığıyla aktarabilmesi sayesinde varlık âleminde müstesna bir konuma sahiptir. Diğer canlılar akıl ve dil nimetlerine sahip olmadıkları için yarattıkları ilk günden bu yana yaratıcının kendilerine bahsettiği haricinde hiçbir ilerleme göstermemiştir. İnsan ise aciz bir varlık olarak içine doğmuş olduğu bu evrenin işleyiş ilkelerini aklı sayesinde kavradığı ve bu ilkelere göre evrene yön vermeyi başarabildiği için geçmişte olduğu gibi günümüzde de varlık hiyerarşisinin en üst basamağındaki yerini korumaktadır.

İnsanın üstünlüğü onun bilgisini dışarıdan destekleyerek geliştirebilmesinde ve ulaşmış olduğu bilgiyi paylaşarak ortak amaçlar etrafında birleşebilmesinde saklıdır. Tek başına bir insanın çok bilgili ve zeki olmasının gerçekte fazla bir önemi yoktur. Nitekim dehaların fikirleri, onları uygulayacak bir toplum olması halinde bir fonksiyon icra etmeyecektir. Şu halde insanın kendini gerçekleştirmesi için toplum içinde yaşaması gerekir.

İnsanların toplum içinde yaşamaları için en önemli unsur, iletişimdir. İşte bu noktada dil, insan için son derece önemli bir araçtır. Çünkü insan, en genel anlamıyla dil sayesinde iletişim kurabilmekte ve elde ettiği bilgiyi toplumun diğer katmanlarıyla paylaşabilmektedir. Bu açıdan dili, toplumsal hayatın temel unsuru olarak tanımlarsak abartmış olmayız.

DİLBİLİM VE DİN DİLİ

Dili, taraflar arasında anlamlı ilişki kurmaya yarayan bir iletişim kaynağı olarak tanımlamak mümkündür. Söz konusu insan olduğunda temel iletişim dili, bilimsel bilgiyi ifade eden dilbilimin ele aldığı gündelik veya konuşma dilidir. Konuşma dili, yeni bir açıklamaya ihtiyaç hissettirmeyecek ölçüde ve herkesin anlayabileceği şekilde açık bir ifade tarzına sahiptir.

Sanatsal bir içeriğe sahip olduğundan dolayı edebî yönü ağır basan hikaye dili ise yanlış anlaşılma müsaite olduğu için herkesçe aynı şekilde anlaşılacak kadar açık olmayabilir. Çünkü sanatsal dilin temel özelliği, ke-

lime ve ifadelerin ilk anlamları üzerine yüklenen teşbih ve mecaz gibi yan anlamlar yoluyla nükteli bir şekilde mesajın aktarılmasıdır. Sanatsal dilin sağlıklı bir şekilde anlaşılmasının öncelikli şartı, iletişime konu olan her iki tarafın da kelimelerin ikincil anlamlarına hakim olmasıdır.

İnsanın çevresel faktörler aracılığıyla elde ettiği bilgilerden haberin bir alt şubesi olan dînsel bilgilerde de sanatsal dil metotları kullanılmıştır. Hikâye, öyküleme, mecaz, teşbih gibi tefsir literatüründe genel olarak müteşabih olarak isimlendirilen birçok sanatsal anlatım tarzı mevcuttur. Konuşma ve sanatsal üslûbun her ikisini de kullanan dînsel içeriğe sahip bu bilgi aktarımı olan din dilini genel olarak; belli bir inanç, kabul ve felsefeye bağlı kalarak, varlık ve onun bilgisi ilişkin tutum ve anlayış biçimlerinin anlaşılabilir ve hissedilebilir bir dil disiplini içerisinde ifade edilmesi şeklinde tanımlamak mümkündür.

Esasen din dili, belli kalıplara indirgenemeyecek kadar geniş bir anlam yelpazesine sahiptir. Dinin ahlâk, bilim, hukuk ve sanatla ilişkisine bağlı olarak geliştirilen bu tanımlar, gerçekte dinin nasıl anlaşıldığının da bir göstergesi olması açısından önemlidir. Aynı şekilde din dilinin neliğine ilişkin bu tanımlar, hem din dilinin genel dil kuramı içindeki konumunu hem de kendi içinde nasıl bir bütünlüğe sahip olduğunu belirlemede büyük öneme sahiptir. Nitekim her toplumun kendi kültürüne özgü inanç örgüsü içerisinde geliştirdiği bir din dili

“İnançta çelişkiden arınmışlığı savunduğu imanın doğruluğuna delil getiren İslâmî din anlayışı ile din söz konusu olduğunda çelişkiyi kabul edilebilir bir gerçek sayabilen başka bir din anlayışının ne ölçüde aynı din dilini kullandığı tartışmalıdır.”

tanımlamasının olması, genel bir din dili tanımını zorlaştırmaktadır. Buna göre, inançta çelişkiden arınmışlığı savunduğu imanın doğruluğuna delil getiren İslâmî din anlayışı ile din söz konusu olduğunda çelişkiyi kabul edilebilir bir gerçek sayabilen başka bir din anlayışının ne ölçüde aynı din dilini kullandığı tartışmalıdır.

DİN DİLİNİN ANLAŞILMA BİÇİMLERİ

Müslümanlar açısından din dilini, Kur'an dili olarak da isimlendirmek mümkündür. Nitekim Kur'an, üslup ve konuları açısından doğrudan veya dolaylı olarak din diliyle aynı yaklaşımları ser-

gilemektedir. *"Onlar hâlâ Kur'an'ı gereği gibi düşünüp anlamaya çalışmazlar mı? Eğer O, Allah'tan başkası tarafından indirilmiş olsaydı, mutlaka onda birçok çelişki bulurlardı."* (Nisa,4/82) Kur'an, akla uygun olmayı kendi hakikatliğinin delili saydığı için kullanmış olduğu dilin mantık ilkelerine, filolojik çözümlemelere ve edebî tahlillere uygun olması gerekir. Bundan dolayı din dilinin anlaşılma gayretlerinin bir tezahürü olarak İslâmî ilimler içerisinde âmm-hass, muhkem-müteşabih, nesih-mensuh, lafız-mana ve hakikat-mecaz gibi özel inceleme gayretlerinin amacı, Kur'an'ın, akıl sahiplerince rahatlıkla anlaşılmasını sağlamaktır.

Normal bir zeka ve toplumsal bir hayata sahip olan herkes, Kur'an'ın genel hitabını rahatlıkla anlayabilir. Çünkü o, doğrudan bireyi muhatap almaktadır. Kur'an'ın hukuk, siyaset, hitabet ve belagat gibi diğer ilimlerin alanına giren özel hitabını ise doğal olarak bu alanlarda uzmanlaşmış kişilerce daha iyi anlaşılabilir. Özel kullanımlara ilişkin bilgili insanlara olan ihtiyaç, sadece din dili için değil tüm diğer dil çeşitleri içinde

de geçerlidir. Dolayısıyla Kur'an'ın kimi ifadelerinin anlaşılmasında bilgili olmaya olan ihtiyaç bir eksiklik olarak düşünülmemelidir. Sonuç olarak Kur'an, akıl sahibi insanlara hitap ettiği için aklî ilkelere uygun olarak anlaşılacak ve kendi içinde tutarlı olarak yorumlanmak durumundadır.

Din dili, anlama, düşünme, karar verme ve tedbir alma yeteneği olan akıl ve onun işleyiş ilkeleri üzerine inşa edilmiştir. Sözlük anlamı olarak düşünmek, kavramak, korumak ve bağlamak gibi anlamlara gelen akıl; varlığın gerçekliğini kavrayan, kavramlardan il-

keler üreten ve bu ilkelere göre de varlık arasında kıyas yapabilen basit bir cevherdir. Akıl, rasyonel olarak zihninde tasarladığı kavramları reel hayatta ifade etmek ve başkalarıyla paylaşmak için konuşma dilini kullanır. Bu bağlamda konuşma dili, ilim yapmanın ikinci önemli basamağı olmaktadır.

Konuşma, tarafların üzerinde birleştikleri anlamsal bir kurguya göre seslerin birleşerek kelimeleri (söz), kelimelerin ise birleşerek cümleleri (önerme) oluşturduğu en doğal ve en kolay iletişim

biçimidir. Sözcüklerin ifade ettiği anlamlarla birlikte uyum içinde olmasına lafız-mana bütünlüğü denir. Lafız-

mana ilişkisi bağlamında anlam, konuşmanın merkezinde yer almaktadır. Bu durumda mana, anlamın içsel bir özelliği; lafız, onun dışsal bir görüntüsü olmaktadır. Konuşmanın sağlıklı bir haberleşmenin kaynağı olması ve iletişim kazalarının yaşanmaması için tarafların iletişimi sağlayan kelime ve kavramlara aynı anlamları yüklemeleri gerekir. Aksi takdirde insanların ağızından anlamı olan sözler değil, anlamsız sesler çıkar. Çünkü kelimeler esas itibarıyla anlatılmak istenen mananın dışında bir şey ifade etmezler.

Hat: Osman Özçay

*Nûn. (Ey Muhammed) Andolsun kaleme ve satır satır yazdıklarına."

Kalem, 68/1

Din dilinin gerek üslûbundan ve gerekse ele aldığı konuların soyutluğundan dolayı, konuşma dilindeki lafız-mana ilişkisinden bağımsız olduğunu düşünmek yanlıştır. Çünkü din dili de sonuç itibarıyla bir konuşma-dan ibarettir. Özellikle Kur'an dilinde kullanılan lafızlar ve onların gündelik dildeki karşılıkları arasında bir bağlantı olduğu için anlam açısından birbirinden bağımsız düşünölmeleri imkansızdır. Çünkü din dili de olsa lafzın olmadığı yerde mananın açığa çıkması mantıken mümkün değildir. Bundan dolayı din dilinde, özel durumlar hariç, kelimelerin birincil sözlük anlamlarının dışında yorumlanmamaları gerekir. Aksi durumda mesajın bağlamından koparılması tehlikesi gündeme gelir.

Din dilinin sağlıklı bir şekilde anlaşılmasının diğer önemli bir unsuru da dinî ifadelerin tastiklenmeye veya inkara imkan tanıyan mantıksal önermeler şeklinde olması gerektiğidir. Nitekim öncülleri yanlış olan bir kıyastan doğru ve tutarlı bir hüküm çıkması olanaksızdır. Mantık kurallarına uymayan önermelerin kaynağı ne olursa olsun mantıksız hükümler olduğunun bilinmesi ve din dilinde çelişkili önermelerin olamayacağını ilkesel olarak kabul edilmesi gerekir. Buna göre, din dilinin anlaşılmasında sentezci yöntemler yerine çözümlemeci yöntemlerin tercih edilmesi sağlıklı bir din algısı açısından daha uygun olabilir.

Kelimelerin sözlük anlamları dışında anlaşılabilirliği din dilinin değil sembolik dilin sınırları içerisinde mümkün olur. Sembolik anlatım ise sanatsal göreceliğe bağlı olduğundan herkes tarafından aynı şekilde anlaşılma konusunda yetkin değildir. Dolayısıyla başkaları tarafından anlaşılma gibi önemli bir derdi olan din dilinde aşırı sembolizme kaçmak, ilkel ve kaba bir teşbihî dile düşmek tehlikesini barındırır. Sembolik dil, temsili dil ile birçok benzerlikler taşımasına rağmen onunla aynı şey değildir. İnsanın Tanrı ile ilişkilerinde kimi zaman sembollere (Hacc gibi) müracaat etmesinden hareketle din dilinin sembolik dil olarak anlaşılabilirliğini savunmak ve bu bağlamda ayetleri yorumlamak, en azından İslâm dini için ciddi bir sorundur. Çünkü sembolik dil kuramında, anlatıma konu olan varlık ile onun dilsel ifade biçimi arasında bir benzerlikten değil, aynilikten bahsedilmektedir. Çünkü sembolik dilin ifade biçiminde anlatılmak istenen değer ile özdeşleşen ve onu bir şekilde yansıtan bir sembol ön plandadır. Nitekim din dilinde sembol, herhangi bir değer kendisinden başka bir değer yerine kullanılmasıdır.

Konuşmanın sağlıklı bir haberleşmenin kaynağı olması ve iletişim kazalarının yaşanmaması için tarafların iletişimi sağlayan kelime ve kavramlara aynı anlamları yüklemeleri gerekir. Aksi takdirde insanların ağzından anlamı olan sözler değil, anlamsız sesler çıkar. Çünkü kelimeler esas itibarıyla anlatılmak istenen mananın dışında bir şey ifade etmezler.

Kanaatimize göre sembolik dilin aşırı kullanımı, din dilinin yanlış anlaşılmasına neden olabileceği gibi, aynı zamanda Tanrı hakkında konuşmanın mantığı hakkında da temel bir yanılgıya neden olacaktır. Çünkü sembolik dilde ifade edilmeye çalışılan anlam, konuşma ile değil bizzat bir sembol ile anlatılmaya çalışılır. Buradaki sembol, benzerliği açısından mukayese edilmek istenen kavramın bir izahı değil, işitsel veya görsel olarak onun bizzat kendisi olmaktadır. Tanrı'nın ulûhiyetini temsil ettiğine inanılan sembolik bir nesnesin veya davranışın hangi noktada putçuluğa kayabileceğini kim bilebilir? Dolayısıyla sembolik dili, din dili için bir metot olarak değil, insandaki sanatsal ruhun bir dışa vurumu olarak görmek daha sağlıklı olacaktır.

SONUÇ

Bireyin ahlâkî açıdan olgunlaşmasında ve kendini gerçekleştirmesinde inkar edilemez faydaları olduğu bilinen dinî öğretilerin doğru bir şekilde anlatılabilmesi ve anlaşılabilmesi için din diline ihtiyaç vardır. Ancak dinî öğretilerin metafizik değerlere ilişkin bilgiler veriyor olması, din dilinin birtakım dilsel sorunlarla yüzleşmesine neden olmaktadır. Bu sorunların en önde gelenlerinden olan lafız-mana birlikteliğinin sağlanması için din dilinin herkes tarafından bilinen bir yapıda ve kolaylıkla haberleşmeyi sağlayacak bir özellikte olması gerekir. Aksi takdirde ilâhî mesajın yanlış veya noksan olarak anlaşılması içten bile değildir. Şu halde din dilinin gizem, şüphe ve çelişkiden uzak bir anlatım zenginliğine sahip olması zorunludur. ◀

Hadisler Işığında Müslümanın Dili

Sevgili Efendimiz bizi çok söz söylemekten şiddetle sakındırmış ve şöyle buyurmuştur: “Allah’ı anmaksızın çok konuşmayın. Allah’ın zikri dışında çok söz söylemek, kalbi katılaştırır. Katı kalpli olanlar ise, Allah’tan en uzak kimselerdir”

► Dil, Cenâb-ı Hakk’ın en büyük nimetlerinden biridir. Allah’ı zikretmesi, güzel söz söylemesi onun hünerlerinden sadece ikisidir. Bununla beraber sorumluluğu çok büyüktür. Peygamber Efendimiz’in “*Allahım dilimin şerrinden sana sığınırım.*” diye dua etmesi bunu göstermektedir.

Bir hadis-i şerifte Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *Her sabah bütün organlar dile başvurur, ona bağlılıklarını bildirir ve söyleyeceği söze göre ceza göreceklerini, bu sebeple Allah’tan korkması gerektiğini hatırlatır ve şöyle derler: Eğer sen doğru olursan biz de doğru oluruz. Sen yoldan çıkarsan biz de sana uyar yoldan çıkarız.*¹

İnsanı yüzüstü cehenneme sürükleyen şey, dilin ürettiği kötü sözlerdir. Onun için herkes ağzından çıkan söze sahip olmalı, yanında her an kendisini gözetleyen ve

söylediğini yazan bir meleğin bulunduğunu hatırlından çıkarmamalıdır. Ya faydalı söz söylemeli veya susmalıdır². Müslüman dilinden ve elinden diğer müslümanların güvende olduğu kimsedir.³ Elinden ve dilinden insanların güven içinde olmadığı kimse, iyi bir müslüman değildir. Dili, Allah Teâlâ’yı memnun edecek sözleri kendiliğinden söylemeye alıştırmalıdır.

İnsan kimi zaman, hiç de önemsemeden Allah’ı hoşnut edecek güzel bir söz söyleyiverir ve bu sayede cennetteki derecesini yükseltir. Kimi zaman da, yine hiç de önemsemeden Allah’ın gazabını üzerine çekecek bir söz söyleyiverir ve bu yüzden cehennemin dibini boy-layiverir.⁴ Unutmamalıdır ki, insanın belası dilindedir. Bu beladan kurtulmanın tek çaresi dilini tutmaktır. Pey-gamber Efendimiz bu gerçeği üç kelimeyle şöyle ifade

ادع الى سبيلك
بالحكمة والوعظ الحسنة

"(Ey Muhammed!) Rabbinin yoluna, hikmetle ve güzel öğütle çağır"

Nahl, 16/125

buyurmuştur: *"Dilini tutan kurtuldu"*⁵. Resûlullah'a on yıl hizmet eden Enes ibni Mâlik, onun ahlâkını anlatırken; on yıl boyunca kendisine bir defa bile "öf!" demediğini, yaptığı bir yanlıştan dolayı "Niye böyle yaptın!" diye çıkmadığını, yapmadığı bir şey sebebiyle de "Şöyle yapsan olmaz mıydı!" diye kendisini azarlamadığını söylerdi.⁶

Mevlamız, Peygamber Efendimiz'e güzel ahlâkı öğretirken özellikle diline sahip olma konusu üzerinde

durdu ve: *"Sakin, başkasını çekiştirene ve söz taşıyana uyma!"*⁷ buyurdu. Peygamber Efendimiz, insanın özellikle iki organına sahip olmasını tavsiye etti. *Dilini ve belini koruyana* cennet sözü vereceğini müjdeledi.⁸

Allah Teâlâ bize verdiği ağızla kendini zikretmemizi, etrafımızdakilere güzel sözler söylememizi istemiştir. Bu gerçeği sevgili ahlâk hocamız, Peygamberimiz şöyle ifade buyurmuştur: *"Allah'a ve âhiret gününe inanan, ya hayır söylesin ya da sussun"*⁹. Bizim için önemli olan, ağızımızı

Elinden ve dilinden insanların güven içinde olmadığı kimse, iyi bir müslüman değildir. Dili, Allah Teâlâ'yı memnun edecek sözleri kendiliğinden söylemeye alıştırmalıdır.

"O, nefis arzusu ile konuşmaz. (Size okuduğu) Kur'an ancak kendisine bildirilen bir vahiydir."

Necm, 53/3-4

açtığımızda hayırlı ve faydalı söz söylemektir. Hayırlı söz altından daha kıymetlidir. Kur'an okumak, Allah'ı zikretmek, Allah'ın kullarına faydalı şeyler öğretmek en değerli kazançlardır. Eğer insanın söylediği söz bir incir çekirdeğini doldurmayacaksa, o zaman da sükûtu altın değerindedir. Çünkü söylemekte sakınca bulunmadığı sanılan bir söz, bazen insanı alır, uçurumun kenarına kadar götürebilir. O zaman insan "Dilim, seni dilim dilim dileyim." diye dövünse bile kıymeti yoktur.

Peygamber Efendimiz ağızımızı açtığımızda son derece dikkat etmemizi tavsiye etmiştir. Aksi hâlde büyük bir tehlikeyle karşı karşıya bulunacağımızı bildirmiştir. Hiç önemsemeden söylenecek bir sözün Allah'ın gazabını çekebileceğini ve bu yüzden insanın cehennem dibini boylayabileceğini haber vermiştir.¹⁰

Kur'an okumak, Allah'ı zikretmek, Allah'ın kullarına faydalı şeyler öğretmek en değerli kazançlardır. Eğer insanın söylediği söz bir incir çekirdeğini doldurmayacaksa, o zaman da sükûtu altın değerindedir.

Garip bir zamanda yaşıyoruz. İslâmî değerleri öğretmek şöyle dursun, insanımıza yabancı âdetler, gelenekler, kültürler sevimli gösteriliyor. Gençlerimiz bin düşünüp bir söylemeye değil, ağzına geleni düşünmeden söylemeye özendiriliyor. Çabuk ve hızlı konuşmak makbul sayılıyor. Hâlbuki ishale yakalanmak insanın bünyesini nasıl zayıf düşürür, hatta onu ölüme sürükleyebilirse, laf ishale yakalanmak da insanın manevî dünyasını sarsıp kazandıklarını kaybetmesine yol açabilir.

Sevgili Efendimiz bizi çok söz söylemekten şiddetle sakındırmış ve şöyle buyurmuştur: "Allah'ı anmaksızın çok konuşmayın. Allah'ın zikri dışında çok söz söylemek, kalbi katılaştırır. Katı kalpli olanlar ise, Allah'tan en uzak kimselerdir."¹¹

İslâm kardeşliğinin zedelendiği fitne günlerinde Peygamber Efendimiz'in buyurduğu gibi "Dil, kılıç darbesinden daha tehlikeli olur"¹² Söz hançerden daha keskin, daha öldürücü bir silah haline dönüşür ve adeta insanın ciğerine işler. Gün gelir o fitneden eser kalmaz, ama dilin açtığı yara hep taze kalır, hep kanar, bir türlü onulmaz. Çünkü kılıç yarası iyileşir, dil yarası iyileşmez. Kafaların karışık, işlerin çapraşık, yüreklerin yanık olduğu böyle zamanda herkes kendine hakim, diline sahip olmalıdır. Din kardeşini gücendirecek lakırdı etmemelidir. Hayatın her safhasının bir geçiş dönemi olduğunu bilmeli, "Bu da geçer yâ hû" demelidir. ◀

D İ P N O T L A R

1. Tirmizî, Zühd, 61

2. Buhârî, Edeb, 31, 85; Müslim, İman, 74

3. Buhârî, İman, 4, 5; Müslim, İman, 64-66

4. Yaşar Kandemir, *Peygamberim'in Sevdığı Müslüman*, İstanbul 2006, s. 200-201.

5. Tirmizî, Kıyâmet 50, Dârimî, Rikâk 5.

6. Yaşar Kandemir, *Altınoluk Dergisi*, sayı: 278, s. 28.

7. Kalem 68/11.

8. Tirmizî, Zühd, 61.

9. Buhârî, Edeb, 31, 85; Müslim, İman 74.

10. Buhârî, Rikâk, 23.

11. Tirmizî, Zühd, 62.

12. Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbnî Mâce, Fitn 12.

Muhterem cemaat-i müslimin!

Hutbemiz, Kur'an gölgesi altında Ramazan orucuna dairdir.

Okuduğum âyet-i celîle: Kur'ân-ı Kerîm'in Ramazan'da indirildiğini ve O'nun insanlara hak ile batılı; hayr ile şerri; iyi ile kötüyü ayırd edecek hakikat ışıklarıyla...hidâyet huccetleriyle...hikmet ölçülerıyla dolu nurlu bir kitab olduğunu bildirdikten sonra bu mübarek aya her erenin Kur'an terbiyesi altında oruç tutmakla mükellef bulunduğunu beyan buyurmaktadır.

Şu halde "Ramazan, Kur'an, Oruç" arasında ince bir bağlılık, derin bir yakınlık olduğu anlaşılıyor.

İşte: ölüm karanlığı ötesindeki gerçekler sabahını getirecek; uçucu emellere ve yalancı ümidlere karşı hakikat bahçelerinin solmaz baharını açacak olan tek güneş, Kur'an-ı Azîmüştür. Açılmaz meçhuller içinde kalmış; karışık felsefelerin aşılmaz buhranlarıyla sarılmış; bilinmezliğe doğru uzanan hicran akışlarına ümitsiz bir hazan yaprağı halinde katılmış; mütehayyir ve yanık bir hayat yolcusuna aydınlatıcı, serinletici, tatminkar irşat sesini Kur'andan başka hangi kitap verebilir? Ölüm gibi ciddi bir âkıbet meselesinde Allah bilgisinden gayri kimin ilmine itimat olunabilir?... Hayat ve ölüm derlerini Kur'an'dan başka hangi hakikat ve salâhiyet kürsüsünden dinlemek mümkündür?

İşte, Ramazan orucu: fiilî bir Kur'an hayatı olduğundan bütün müminler bu ayda oruç ibadetiyle emrolunmuşlardır.

Ramazan'ın kıymeti de : iman edenlere feyz-ü bereket dolu bir Kur'an hayatı yaşatması bakımından mütalea olunmalıdır.

Muhterem müminler!

Oruç, fanilikten bekaya doğru uzatılmış bir fazilet köprüsüdür. İnsan, geçici ni'metlerden uzaklaşmadıkça baki lezzetlere ulaşamaz. Çocuklar süttan kesilmedikçe yüksek gıdalara, hayatî lezzetlere eremezler. Oruçta: maddî ve manevî, ferdî ve içtimaî, hayatî ve ahlâkî birçok hikmetler ve ince neşeler vardır.

Oruç emri: ruhaniyeti cismaniyete, melekiyeti şeytanata, insanlığı hayvanlığa, bakiyi faniye galebe ettirmek mahiyetinde ilahi bir harb ilanıdır.

Bu cihetle oruçlular, tam birer fazilet mücahidi demektir.

Mümin, şehavet ve hevesat hücumlarına karşı koymak azmiyle Kur'an kumandasında çetin bir nefis muharebesine giren kahramandır. Cennetler de onun mücahede kılıcı altında gizlidir. Resulullah Efendimiz Hazretleri : (oruçla Kur'an, kıyamet gününde kula şefa'at edecektir.), (oruç sabrın yarısıdır.) buyurmuşlardır.

Bir hadis-i şeriflerinde de : (oruçlunun sükutu tesbih, uykusu ibadet, duası makbul, amellerinin sevabı katmerlidir.) buyurmuşlardır.

Diğer bir hadîs-i şeriflerinde ise şöyle buyuruyorlar: (Allah'ın, her Ramazan gecesi için cehennemden altı yüz bin azadlısı vardır. Son Ramazan gecesinde ise geçen gecelerin sayısı kadarını ateşten afv buyurur.)

Ramazanda, sahur ve iftar neş'leri de pek mühimdir. Efendimiz Hazretleri: (Sahur yapınız, zira sahurda -maddî ve ma'nevî- bereket vardır), (sizden herhangi biriniz iftar edeceği zaman orucunu hurma ile açsın; çünkü o berekettir. Eğer hurma bulamazsa su ile iftar etsin, zira temizdir) buyurmuşlardır.

Ey Allah'ın kulları!

Size ne mutlu ki: imanlı ve oruçlusunuz. Kur'an ve Ramazan'ın rahmet gölgesinde nızâ tecellîleri içindesiniz. Bu mübarek ayda tam bir Kur'an ve cennet hayatı yaşayınız! Günahlardan kötülüklerden kaçınız! Mukabeleler vaazlar dinleyiniz, teravihler kılınız! Luzumsuz işlerle, faydasız konuşmalarla vakit geçirmeyiniz! Gönüllere rikkat, ruhlara ulviyet, vicdanlara saffet, âhirette ilâhî vuslat ve saadet getiren oruçlarınızı kusursuz ve Hak beraberliği içinde tutmaya çalışınız! Maneviyatın bahar faslını açan Ramazan'da kulluk bahçesiniz zikirler, tebihler, Kur'anlar, salevatlarla çiçekleyiniz; gafletlerin hazan rüzgârlarından esirgeyiniz!

Ramazanda oruç yiyenlere bakıp öfkelenmeyiniz, onlara dua ediniz! Resûlullah (s.a.v.) Efendimiz Hazretleri: (Oruçlunun yanında bir şey yenildiği takdirde melekler oruçlulara istiğfar ve dua ederler) buyurmuşlardır.

Ramazan gecelerini, Kadir gecesine ermek ümiyle takip ediniz! İman ve Kur'anınız huccet, oruçlarınız rahmet, sahurlarınız bereket, iftarlarınız vuslat demleri olsun...

*Fatih Minberinden Mü'minlere Hutbeler, Birinci Cilt, Çeltüt Matbaacılık Koll. Şti.-İstanbul 1966, s. 287-289.

HAKKIN SESİ, HALKIN ŞİİRİ

FULYA İBANOĞLU

Asırların
içinde
kıvamını bulan
bir dil aracılığıyla
sözün tesirine
kalemını hizmetkâr
eden Akif, halka
Hakk'ı söylemeyi ve
söyletmeyi gaye
bilmiştir.

► “Bir halkın şiiri hayatını halkın konuşmasından alır ve karşılığında ona hayat verir.” diyor T. S. Elliot. *Hakk'ın Seslerinden* ve halkın dilinden ilhamını alan Mehmet Akif de kelimenin tam anlamıyla halkın şiirini yazmıştır. Bu şiirde, Hz. Adem'den bu yana gelen bir tarih, yeryüzü coğrafyası, harp ve sulh, umut ve hüsrân, hicret ve vuslat, belki tüm insanlık halleri elbirliği etmiştir sanki. Nihayet insanlık tarihinin mühim bir kavşağında, asırların içinde kıvamını bulan bir dil aracılığıyla sözün tesirine kalemını hizmetkâr eden Akif, halka Hakk'ı söylemeyi ve söyletmeyi gaye bilmiştir. Onu bu gayeye, içine doğduğu coğrafya ve muhit, en çok da ruhunda taşıdığı terkinbin sevkettiği ise aşikârdır.

1873 İstanbul'u Kırım Savaşı'nın yorgunluğunu taşıyordu. İç ve dış borçların ağır yükü altında Osmanlı çıkış yolu arıyordu. Az sonra Osmanlı tarihinin en uzun savaşı olan 93 Harbi yaşanacak, göçler, yokluk ve sefalet halkın belini biraz daha bükecekti. Osmanlı'nın etrafında milliyetçi ayaklanmalar başlamış, Boşnak, Arnavut, Bulgar nüfus artık kontrolden çıkmıştı. Buna mukabil, Tanzimat Fermanı'nın sağladığı ortamda Namık Kemal, Şinasi, Ali Suavi gibi mütefekkirler Batı düşüncesi

dünyasının pek çok siyasî-içtimaî tartışmasını gündeme taşımıştı. İslâm dünyasının Batı karşısında askerî ve siyasî kayıpları, Müslümanları o güne kadar sahip oldukları dini, dili, tarihi, vicdanı sorgulamaya yöneltmişti. Batı tarzı eğitim veren kurumların ve neşriyatın yaygınlaşması, tercümelerin artması İslâm coğrafyasını farklı bir havayla tanıştırmıştı. Tüm bu yaşananlar ruhlarda ve kafalarda derin izler bırakıyordu.

Mehmet Akif (babasının kendisine ebced hesabına göre verdiği isim Ragif'tir) işte bu zor zamanlarda, 1873'te Fatih Sarıgözel'de, yine Fatih medreselerinde müderris olan İpekli Tahir Efendi ile aslen Buharalı, Tokat'ta doğmuş Emine Şerife Hanım'ın ilk çocukları olarak dünyaya geldi. Müderris Tahir Efendi müslüman Osmanlı'nın müstesna ve belki son temsilcilerinden biriydi. Bu baba, oğluna medrese geleneğinin tabiri caizse asırlar içinde imbikten süzülerek gelen birikimini hâliyle ve kavliyle ilk aktarıcısıydı. Daha çocuk yaşta Kur'an'la tanıştıran, Arapça ve Türkçe'nin dimağındaki temellerini atan babasıydı. Annesi ise ona belki hayat dilini öğretiyordu. Ebeveyninin şahsında Rumeli, Asya ve bu ikisinin merkezinde İstanbul, küçük Akif'in damarlarında dolaşıyor,

Hakk'ın Seslerinden ve
halkın dilinden ilhamını alan
Mehmet Akif de kelimenin
tam anlamıyla halkın şiirini
yazmıştır. Bu şiirde, Hz.
Adem'den bu yana gelen bir
tarih, yeryüzü coğrafyası,
harp ve sulh, umut ve
hüsran, hicret ve vuslat, belki
tüm insanlık halleri elbirliği
etmiştir sanki.

benliğinin ücra köşelerinde oralardan bir nefha taşıyor-
du. Evdeki bu hava, Fatih Camii'nin gölgesindeki mahal-
lede iyice pekişiyor, bir yandan Osmanlı İstanbulu'nun
tipik unsurları diğer yandan savaşlar sebebiyle göç et-
mek zorunda kalan pek çok Anadolu insanının çizdiği
tablo, sesler, renkler onun dünyasını, onun dilini zengin-
leştiriyordu. Bu dile, çok geçmeden, henüz on dört on
beş yaşlarındayken Leyla ile Mecnun, Mesnevî ve Gülis-
tan okumaları başka tür bir mecra daha açıyordu.

Emir Buhari Mahalle Mektebi ile 4 yaş 4 ay 4 gün-
lük iken başlayan eğitim hayatı, Fatih İbtidâisi ve Merkez
Rüştiyesi ile devam etmiş babasının 1888'deki vefatına
kadar Mülkiye'de okumuştur. Babasının vefatını evleri-
nin yanması takip edince, ailenin geçimi zorlaşmış, bu
sebeple Mülkiye'nin yüksek kısmına geçmeyip 1889'da
ilk kez açılan Baytar Mektebi'ne kaydını yaptırdı. Dört
yıllık mektebin son iki yılını yatılı olarak Halkalı'da ta-
mamladı. Baytar Mektebi Akif'in fen bilimlerine açılan
penceresi olmuş, burada biyolojik-fizyolojik hayatı so-
mut bir biçimde müşahade imkanı bulmuş, laboratuvar-
da gördükleri onu yaratılışın ayrıntılarıyla karşılaştırmış-
tı. Bu karşılaşma onu yüce kudretin Kur'an'daki dilinin

bir başka boyutunu idrak etmesine vesile olmuştu.

1893'te birincilikle mezun olduğu Baytar Mekte-
bi'ndeki günleri şairliğinin de başladığı yıllardı. Çeşitli
dergilerde şiirleri yayımlanmaya başlamıştı. İlk şiirle-
rinden, *Kur'an'a Hitap*, onun hangi vadede söz söyleme
gayretinde olacağını işaret ediyordu.

Mezuniyetiyle birlikte baytar müfettişi olarak gö-
reve başladı. Görev sebebiyle pek çok yer gezdi, hatta
Şam'da bulundu. Böylece Anadolu ve Arap halkını ya-
kından tanıma fırsatı yakaladı.

1908'de İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne, kendine
mahsus yeminini etmemek kaydıyla, üye oldu. Aynı
tarihte yayımlanmaya başlayan *Sırat-ı Mustakîm* mec-
muasının başyazarı oldu. Mecmuanın ilk sayısında
Fatih Camii şiiri yayınlandı. Bu şiir onun ve müslüman
Osmanlı'nın bir muhassılası gibidir:

*Evet bir kalbdır, bir kalb-i cûşâcûş-i âşıktır,
Ki cevfinden demâdem yükselir bin nâle-i ezkâr.
Nümâyan cephesinden sadr-ı İslâm'ın meâlîsi:
O sadrın feyz-i enfâsıyla güya bir yığın ahcar,
Kıyam etmiş de yükselmiş de bir timsal-i nur olmuş;*

*Nasıl timsal-i nur olmaz? Şu sakın duran divâr,
Asırlar geçti hâlâ bâtılın pîş-i hücumunda,
Göğüs germektedir, bir kerre olsun olmadan bîzâr.
Bu bir mabed değil, Mabud'a yükselmiş ibadettir;
Bu bir manzar değil, didâra vasıl mevkib-i enzâr.*

Akif, baytar müfettişliğine devam ederken, önce Halkalı Ziraat Mektebi'nde kitabet-i resmiye muallimliği-ne, daha sonra da Darülfünun Edebiyat Şubesi Edebiyat-ı Osmaniye müderrisliğine tayin edildi. Müderris Akif'in şiirleri 1911'de *Safahat*'ın ilk kitabı olarak yayımlandı. Akif'in bir yandan hocalık bir yandan yazarlık yaptığı bu çok verimli yıllarına 1912'de Balkan Harbi'nin başlamasıyla gönüllü olarak yeni bir vazife eklendi: Vaizlik. 1913'te Bayezid, Fatih ve Süleymaniye camilerinde vazazlar verdi. Savaş havasının tüm yurdu sardığı o günleri belki en iyi onun şiirleri anlatır:

*Enbiyâ yurdu bu toprak; şühedâ burcu bu yer;
Bir yıkık türbesinin üstüne Mevlâ titrer!
Dışı baştanbaşa bir nesl-i kerîmin yâdı;
İçî boydan boya milyonla şehîd ecsâdı,
Öyle meşbû´-i şehâdet ki bu öksüz toprak;
Oh, bir sıkısa adam otları, kan fışkıracak!
Böyle bir yurdu elinden çıkaran nesl-i sefil,
Yerin üstünde muhakkar, yerin altında rezil!
(....)
Boğuyor âlem-i İslâm´ı bir azgın fitne,
Kıt´alar kaynıyarak gitti o girdâb içine!
Mahvolan âileler bir sürü ma´şûmundur,
Kalan âvârelerin hâli de ma´lûmundur.
Nasıl olmaz ki Tezelzül veriyor arşa enin!
Dinsin artık bu hazin velvele ya Rab!
-Amin!
Müslüman mülkünü her yerde felaket vurdu...
Bir bu toprak kalıyor dinimizin son yurdu!
Bu da çiğnendi mi, çiğnendi demek şer -i mübin;
Hak-sar eyleme ya Rab, onu olsun...*

İslâm coğrafyasının her tarafı yanıyordu. Tunus, Cezayir elden çıkmıştı. Balkanlar tam bir Herc ü Merc içindeydi. Anadolu, savaşların getirdiği yokluk ve yor-

gunlukla boğuşuyordu. Akif ve çevresindekiler ise ateşi söndürmek için canhıraş çalışıyor, kalemlerini bir kılıç gibi sallıyorlardı. Şair Mehmet Akif önce *Fatih Kürsüsünden*, sonra *Hakk'ın Sesleri*'ni yayımlandı. Bu arada Teşkilât-ı Mahsusa'nın vazifelisi olarak Berlin'e gitti. Almanlara esir düşen ve Fransız ordusunda savaşmak zorunda kalan pek çok müslüman askere konuşmalar yaptı. Orada şahit olduklarını *Berlin Hatıraları* şiirinde dile getirdi:

*Hesaba katmıyorum şimdilik bizim yakada
Sönen ocakları; lakin zavallı Afrika'da,
Yüz elli bin kadının tütmüyor bugün bacası,
Ne körpe oğlu denilmiş, ne ihtiyar kocası,
Tutup getirilmiş, -Fransız askerine
Siperlik etmek için -sağ-ı harbin önlerine.
O ümmehâtı, o zevcâtı bir düşünmelisin:
Kimin hesabına ölmüş, desin de inlemesin,
Anarken oğlunu, bıçare, yahut erkeğini?
"Kimin hesabına!..." Bir söz ki: Parçalar beyni!
(...) Ne milletin şerefiyçin, ne kendi şanın için!
Feda-yı can edeceksin adüvv-i canın için!
Geber ki sen: Baba yurdun, harîm-i namusun
Yabancı ökçeler altında çiğnenip dursun!*

Akif'in çığlığı koca bir coğrafyanın çığlığıdır. Onun Beyrut, Kahire, Medine, Şam ve İstanbul arasında çeşitli vesilelerle I. Dünya Savaşı yıllarında yaptığı yolculuklar İslâm harimine uzanan sinsi ellerin ne türden belalar getirdiğini görmesini sağlamıştır. Önce treniyle, buharıyla, elektrikliyle tüm dünyayı esir alan Batı, şimdi askeriyle en mahrem yerlere ulaşmıştır. Tüm bu hissiyat ve fikriyatını şiirlerinde coşkun bir biçimde dile getiren Akif, halkını "tek dişi kalmış bu canavara" karşı uyarıyor, birlik olma-ya davet ediyordu. Müslümanların içinde bulundukları karanlıktan kurtuluşun anahtarını İslâm'ın doğru anlaşıl-ıp yaşanmasında gören şair, "Ne din kalmış, ne iman, din harap, iman türâp olmuş!/Mefahir kaynasın gitsin de, vicdanlar kesilsin lâl.../Bu izmihlâl-i ahlakî yürürken, durmaz istiklal!" demekten kendini alıkoyamıyordu.

Millî Mücadele ile Mehmet Akif adı ayrılmazdır denilebilir. Öyle ki Sebilürreşad mecmuasının idarehanesi Anadolu ile İstanbul arasında bir irtibat merkezi

haline getirilmişti. İlk kurşunun atıldığı Balıkesir cephesinde Zağnos Paşa Camii'nde halka kendisinin de Millî Mücadele'ye destek verdiğini ilan edip cihad davetinde bulundu. Daha sonra Mustafa Kemal Paşa'nın çağrısı üzerine Ankara'ya gidip Taceddin Dergâhı'na yerleşen Mehet Akif, Burdur mebusu seçildi. Savaşın alevlendiği o vakitlerde mecliste bulunmaktansa halkın içinde olmayı tercih ederek Kastamonu Nasrullah Camii'nde meşhur vaazını verdi. Şöyle haykırıyordu: *"Hepiniz Allah'ın ipine sımsıkı sarılın. Sakın aranızda ayrılık gayrılık girmesine meydan bırakmayınız..."* (Âl-i İmrân, 3/100-104)

Mücadelenin dahi henüz neticelenmediği 1921'de, Maarif Vekâleti'nin düzenlediği İstiklal Marşı yarışmasını kazandı. Şiir Meclis'in çoğunluğunun reyıyla millî marş olarak kabul edildi. Savaşın devam ettiği, Anadolu'nun dört bir taraftan yabancı askerlerle çevrildiği bu dönemde memleket semalarında şu sözlerin inlemesi son derece manidardır:

"Ruhumun senden İlahî şudur ancak emeli:

Değmesin mabedimin göğsüne namahrem eli;

Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-

Ebedî, yurdumun üstünde benim inlemeli.

(...)

Hakkıdır, hür yaşamış bayrağımın hürriyet;

Hakkıdır, Hakka'a tapan milletimin istiklal".

Nihayet memleket sathı gavur çizmesinden temizlendi. Akif de İstanbul'a döndü. Ancak İkinci Meclis'te yer alma-

mış, kendisine emekliliği de verilmemişti. Maddî darlık içindeydi. Üstelik polis tarafından takip ediliyordu. Onu bu sıkıntılı ortamdan, yakın dostu Abbas Halim Paşa'nın Mısır'a daveti kurtardı. Mısır-İstanbul arasında bir kaç kez gidip geldikten sonra 1926'da Mısır'a yerleşme kararı aldı. 1936 Haziranında hastalığının şiddetiyle İstanbul'a dönünceye kadar da orada kaldı.

Mısır yıllarında Türkiye Büyük Millet Meclisi kendisinden Kur'an-ı Kerîm'i Türkçe'ye çevirmesini istedi. Zira Türkçe'ye ve Arapça'ya onun kadar hakim birisi yoktu. Ancak o Kur'an'ın tercümesinin mümkün olmadığı kanaatindeydi. Dostu Ahmed Naim'in ısrarıyla meal yazmayı kabul etti. 1928'te meali tamamladığı halde, Türkçe ibadet tartışmalarının başlaması ve 1931'de bazı camilerde Kur'an'ın Türkçe okunması onu, mealin böyle bir işe alet edilmesi kaygısına sevketti. Meal vermektен vazgeçtiğini bildirdi.

Akif İstanbul'a bütün bu yaşananların yorgunluğuyla bitmiş bir ciğerle döndü. Çok sevdiği İstanbul'da son altı ayıydı. 27 Aralık 1936'da gözlerini yumduğunda ise arkasında kıyamete kadar kendisine rahmet okutacak, müslümanları "hayy" olana davet eden bir hazine bıraktı. Hakk'ın seslerini halkın diliyle haykırdığı bir hazine:

Safahat İçin

"Arkamda kalırsa, beni rahmetle anarsın."

Derdim, sana baktıkça, a biçâre kitâbım!

Kim derdi ki: Sen çok de senin arkana kalsın,

Uğrunda harâb eylediğim ömr-i harâbım ◀

Kurtuluşun anahtarını İslâm'ın doğru anlaşılıp yaşanmasında gören şair, "Ne din kalmış, ne iman, din harap, iman türâp olmuş!/ Mefahir kaynasın gitsin de, vicdanlar kesilsin lâl.../ Bu izmihlâl-i ahlakî yürürken, durmaz istiklal!" demekten kendini alıkoyamıyordu.

Ailede Sağlıklı İletişim Nasıl Gerçekleşir?

**Kırılmadan demek;
kendi duygu, düşünce ve
ihtiyaçlarımızı devamlı
saklamadan, bastırmadan,
karşımızdakinin yanlış da
olsa tepkilerini anlamaya
çalışarak, empati yaparak,
farklı düşünebileceğini,
farklı hissedebileceğini,
farklı ihtiyaçları olabileceğini
kabul ederek, kelimelerine,
vurgularına, beden diline
yoğunlaşmadan bizim
iletişimimizden ne anladığına
ve bize ne demek istediğine
yoğunlaşarak kendimizi ifade
etmek demektir.**

► Ruh sağlığı yerinde olan insanların en önemli özelliklerinden birisi yakın ve uzak çevresiyle sağlıklı bir ilişki ve iletişim kurmasıdır. Her ne kadar bir kişinin uzak çevresiyle ilişkisinin ve iletişiminin sağlıklı bir zemine oturması önemli olsa da yakın çevresiyle olan iletişimin sağlıklı olması çok daha önemlidir. Çünkü uzak çevre bireylerin toplumsal hayattaki işlevlerini sürdürebilmeleri açısından önemliyken, yakın çevre sadece toplumsal hayata değil hayatın bütününe tutunmayı mümkün kılması anlamında alternatifsizdir. Yakın çevrede en önemli ve en yakın grup hiç şüphesiz ailedir. Bir kişi iş arkadaşlarıyla ne kadar uzun vakit geçirirse geçirsün, komşusuyla arkadaşıyla ne kadar samimi olursa olsun hayattan doyum alabileceği veya zorluklara karşı sabredecek gücü bulabileceği çevresi büyük oranda ailesidir. Dolayısıyla bu yazıda söz konusu öneme binaen ailede iletişimin sağlıklı bir zemine oturması için neler yapılabileceğine dair bazı hususlara yer verilecektir.

Sağlıklı bir iletişim, kişinin duygu, düşünce ve ihtiyacını kırmadan ve kırılmadan ifade edebilme becerisidir. Her

Sohbetlerimizde eleştiri diline yer verilmemelidir. Beraberce televizyon seyretmek ya da beraberce alışveriş merkezine gitmek, birbirimize değil de aynı ekrana ya da aynı vitrine bakmak, ailece beraber olmak değildir, aile üyelerini birbirine yaklaştırmaz bilakis birbirinden uzaklaştırır.

insanın kendine özgü duygusu, düşüncesi ve ihtiyacı vardır. Bu ihtiyaçlar zaman içerisinde değişebileceği gibi bireyden bireye de farklılıklar gösterebilir. Bu nedenle en yakını-mız olsa bile eşimizden ve çocuğumuzdan farklı duygulara, düşüncelere ve ihtiyaçlara sahip olmamız çok doğaldır. Bu duygu, düşünce ve ihtiyaçlar bir şekilde zaman içerisinde karşı karşıya gelmişse ki hayat içerisinde mutlaka gelecektir, o noktada ideal olan kırmadan ve kırılmadan duygu, düşünce ve ihtiyacımızı ifade edebilmektir. Kırmadan demek; karşımızdakinin duygu, düşünce ve ihtiyaçlarını yok saymadan, karşımızdakine kendi duygu, düşünce ve ihtiyaçlarımızı dayatmadan, kendimizi tatlı söz, güzel dille ifade ederek ve karşımızdakinin anlayabileceği bir dille ona hitap ederek kendimizi ifade etmek demektir.

Kırılmadan demek; kendi duygu, düşünce ve ihtiyaçlarımızı devamlı saklamadan, bastırmadan, karşımızdakinin yanlış da olsa tepkilerini anlamaya çalışarak, empati yaparak, farklı düşünebileceğini, farklı hissedebileceğini, farklı ihtiyaçları olabileceğini kabul ederek, kelimelerine, vurgularına, beden diline yoğunlaşmadan bizim iletişimi-

mizden ne anladığına ve bize ne demek istediğine yoğunlaşarak kendimizi ifade etmek demektir.

Bu noktada konuyla alakalı kültürümüzden bize tevarüs eden altın değerinde iki mısrayı hatırlamakta fayda var. Ne diyor bu konuda büyükler:

*“Cihanda budur ey aşık maksudu ins ü cin
Ne kimse senden incinsin, ne sen bir kimseden incin”*

İncitmemek yine bir yere kadar kolaydır da incinmemek oldukça zorlu bir iştir. İnsan kendi sözlerini ve davranışlarını kontrol edip kimseyi incitmemeyi başarabilir ancak kontrol edilemeyen başkalarının sözleri ve davranışları karşısında incinmemek kolay değildir. Bu yüzden esas mesele ve gaye incitmemek kadar incinmemeye de dikkat etmektir. Bu güzel ölçüyü büyükler şöyle ifade etmişlerdir:

*“Âşık der inci tenden,
İncinme incitenden
Kemalde noksan imiş
İncinen incitenden”*

Her ne kadar dile kolay gelse de incinmemek ve incitmek kişilerarası ilişkilerde ulaşılması gereken zor, zahmetli ama ideal olan menzildir. İnsan bu menzile yaş ile gelmez, baş ile gelmez, gönül terbiyesi ve eğitimi ile gelir. Bu nedenle kişilerarası iletişimde ve daha da önemlisi aile içi iletişimde ilk adım insanın eşine ve çocuklarına karşı incitici olmamaya dikkat etmesi, bunun ötesine de geçip, incinen olmamaya da gayret etmesi, bunun için kendini geliştirmeye, terbiye etmeye çalışmasıdır.

Aile içi iletişimde incinen de inciten de olmamak için yapılması gereken çok fazla uygulama, bilinmesi gereken çok sayıda bilgi yoktur. Bilakis, az sayıda ama önemli ve devamlı yapılması gereken temel esaslar vardır. Bütün bunları beş maddede özetlemek mümkündür. Sıralamak gerekirse de önem sırasına göre aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

GEL TANIŞALIM ÖNCE

Ailede iletişim problemlerinin yaşanmasında en önemli sebep aile üyelerinin birbirini tanımamasıdır. Birbirini tanımayan insanların birbirini anlaması, birbirini anlamayan insanların da uzun süreli sağlıklı iletişim kurmaları çok mümkün değildir. Bir çok ailede eşlerin evlilikte yıllar içerisinde birbirine yabancılaşmaları, iş ilişkilerinin ve iletişimlerinin önüne almaları, çocuklarla ya temelde sağlıklı bir ilişki ve iletişimin kurulmaması ya da süreç içerisinde çocukların gelişimleri sonucu yaşadıkları değişimin anne-baba tarafından farkedilmemesi gibi sebeplerle aile üyeleri birbirlerinin dilini bilmez, birbirlerini anlamaz ve birbirleriyle anlaşamaz hâle gelirler. Hiç şüphesiz bu sebepleri ortaya çıkaran en önemli faktör aile üyelerinin aile içindeki diğer bireyleri gerçekten tanımayış ve bunların yerine zihinlerinde oluşturdukları kimlikleri ve özellikleri onlara atfetmeleri, onlardan kendi zihinlerindeki kalıplara göre davranmalarını ve yaşamalarını beklemleridir. İkinci faktör ise bireyleri tanıdıktan sonra hep tanıdıkları gibi kalacakları yanılgısına sahip olmalarıdır. Hâlbuki insan, yıllar içerisinde zamanla veya yaşadığı olaylara bağlı olarak değişir, daha farklı

bir insan olabilir. Hiç şüphesiz her iki hatayı da yapanlar bunu zahmetsiz ve rahat olduğu, üstelik doğru olamayabileceği akıllarına gelmediği için yapıyorlar ancak birbirini tanımayan veya tanımaya çalışmayan insanlar eş de olsa, anne-baba veya çocuk da olsa aynı evde yaşamakta zorlanırlar. Dolayısıyla iletişim noktasında kronik problemler yaşıyorsa, bütün ezbere bilinen kalıp düşünceleri bir kenara bırakıp yeniden tanışmak gerekir aile üyeleriyle. Kimlerdir? Özellikleri, ilgileri, yetenekleri, sevgileri nelerdir? Korkuları, üzüntüleri, öfkeleri neyedir? Bilmek ve bu bilgiyle onlara yaklaşmak ve onlarla iletişim kurmak gerekir.

HABERLERDE NE VAR?

“Haberlerde ne var?” sorusu herhangi bir kişiye sorulsa ağırlıklı olarak alınacak cevap ülke gündemi ile alakalı bir cevap olacaktır. Ancak ülke gündemi ne kadar bizim öncelikli gündemimizdir? Hele ki ailemizden öncelikli gündemimiz midir? diye sorulsa çoğu kişi “asla” diye cevap verir. Öyle ya, ülkenin bir yerinde olan hırsızlık vakası, diğer yerinde olan trafik kazası veya bir başka yerindeki aşırı yağış, ailemizden daha öncelikli olabilir mi? Bilgi olarak herkes ailenin bütün bu haberlerden daha öncelikli olacağını kabul ediyordur ancak maalesef uygulamada tam tersi gerçek oluyor. Şöyle ki insanların büyük çoğunluğu ülkede neler olduğuna ailesinde neler olduğuna kıyasla daha fazla dikkat veriyor, ilgi gösteriyor ve zaman ayırıyor. İnsanların televizyonlardaki haber bültenlerini seyretmeye veya internette haber sitelerini gezmeye ayırdıkları vakte kıyasla aile üyelerinin hayatlarında olanları öğrenmeye ayırdıkları vakit arasında oldukça ciddi bir fark var. Saatler denilebilecek kadar uzun zamanlar haber bültenlerine ayrılabiliyorken aile üyelerinin hayatlarında yer alan haberler olağanüstü bir sıkıntı olmadıkça kısa sorular ve kısa cevaplarla geçiriliyor. Hâlbuki ideal olan dünyanın ya da ülkenin bir ucunda yağmur, deprem, sel olup olmadığını bilmek değil, aile üyelerinden birinin ruhunda bir yağmur, sel ya da deprem olup olmadığını bilip ona göre gereken yardım ve desteği sağlamaktır.

Her ne kadar dile kolay gelse de incinmemek ve incitmek kişilerarası ilişkilerde ulaşılması gereken zor, zahmetli ama ideal olan menzildir. İnsan bu menzile yaş ile gelmez, baş ile gelmez, gönül terbiyesi ve eğitimi ile gelir.

EKMEĞİ PAYLAŞIYORUZ YA HAYATI?

Aile üyelerimizle ekonomik bütün imkanları paylaşıyoruz. Ancak aile olmak demek, ekmek ile beraber hayatı da paylaşmaktır. Beraber geçirdiğimiz keyifli zamanlar, tatlı sohbetler günlük rutinimiz içerisinde yer almalıdır. Bir arada olmak bütün aile üyeleri için birer mutluluk vesilesi olmalıdır. Bunun için de gün içerisinde beraber olabileceğimiz fırsatları gözetmeli mesela yemeği mutlaka beraber yemeye dikkat etmeli; bu fırsatı da ziyan etmemelidir. Sohbetlerimizde eleştiri diline yer verilmemelidir. Beraberce televizyon seyretmek ya da beraberce alışveriş merkezine gitmek, birbirimize değil de aynı ekrana ya da aynı vitrine bakmak, ailece beraber olmak değildir, aile üyelerini birbirine yaklaştırmaz bilakis birbirinden uzaklaştırır. Dolayısıyla ailece birarada olduğumuz zamanları süre olarak uzatmalı, bu sürenin her aile üyesinin ihtiyacını karşılayacak içerikte olmasına dikkat etmeli ve hayatı acısıyla tatlısıyla paylaşmalıyız.

GERÇEKTE NE DİYOR?

Aile içinde çatışmaların ya da iletişim problemlerinin büyük çoğunluğu gerçek ihtiyaçların direkt ifade edilmemesinden kaynaklanmaktadır. Hiç şüphesiz esas ihtiyacın ifade edilmemesi de bundan önemli bir etken olsa da sağlıklı bir ilişki ve iletişim için her hâlükârda söylenenin ardındaki söylenmeyi anlamaya çalışmak, küçük sebeplerin ardındaki büyük ihtiyacı görmeye gayret etmek gerekir. Eşler de çocuklar da ilgi ihtiyaçlarını, dikkat ihtiyaçlarını, sevilme, değer verme ihtiyaçlarını genelde direkt olarak dile getirmez ve sürekli yokluğunda küçük sebeplerden mutsuz olma ve mutsuz etme yoluyla ifade etmeye çalışırlar. O küçük sebeplere takılmak ise çözümü imkansız hâle getirir. Bu nedenle şayet küçük gibi görünen sebeplerden

Resim: Zeynep Aygün Kutlu

**Sağlıklı bir iletişim,
kişinin duygu, düşünce
ve ihtiyacını kırmadan ve
kırılmadan ifade edebilme
becerisidir.**

devamlı büyük kavgalar ve tartışmalar çıkıyorsa o zaman dikkat edilmesi gereken nokta, ne söylendiği değil ne söylenmek istendiği ve neye ihtiyaç duyulduğudur.

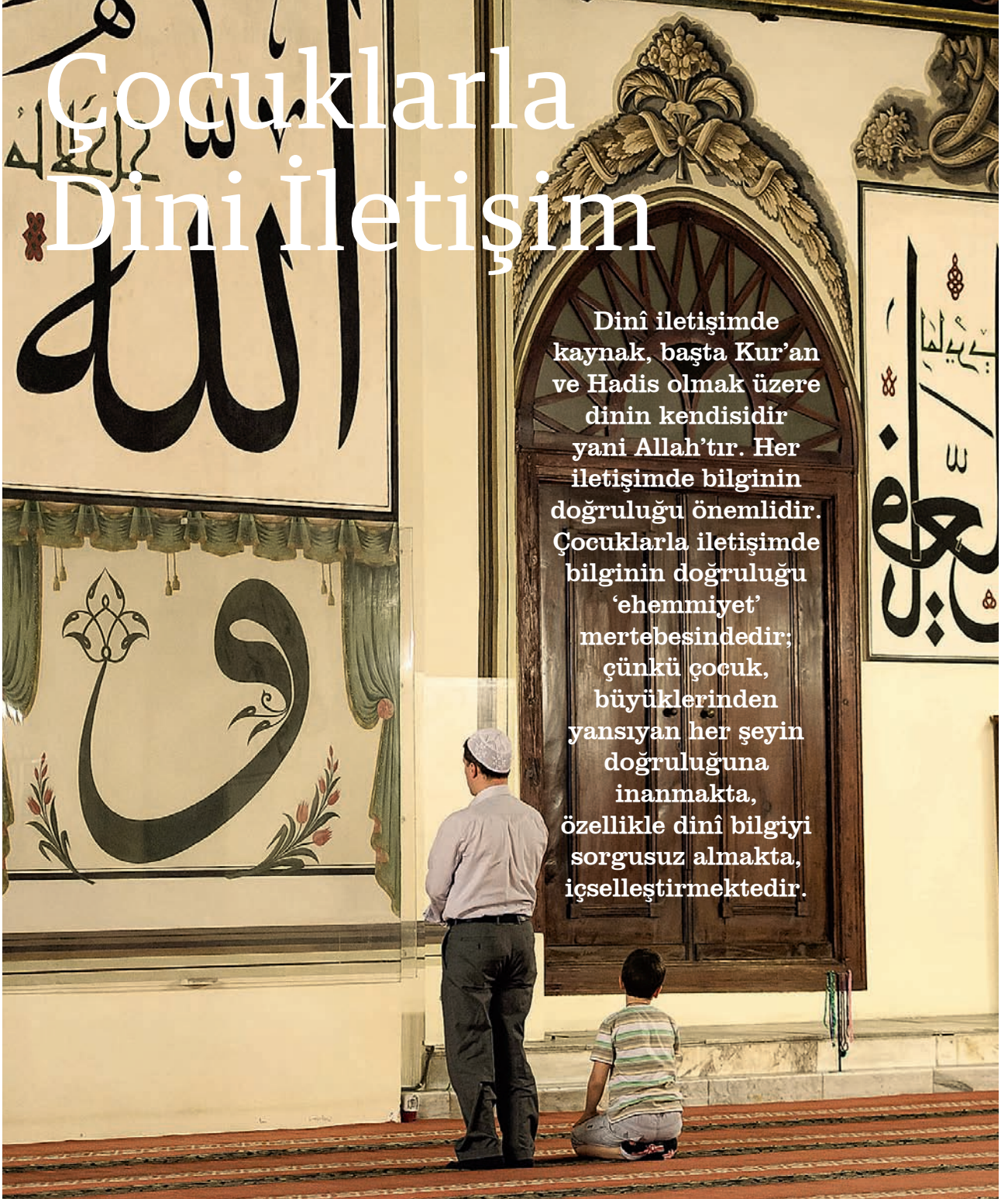
SÖZ OLA KESE SAVAŞI, SÖZ OLA KESTİRE BAŞI

Nezaketi en çok hak eden insanlar ailemizin üyeleridir. Ancak normal zamanlarda kolay olan nezaket zor zamanlarda, sıkıntılı zamanlarda zorun zoru haline gelir. Bununla beraber ağırlıklı olarak insanların ilişkilerini değerlendirirken geçmişe baktıklarında akıllarında kalan, sıkıntılı zamanlarda verilen tepkiler ve söylenen-söylenmeyen sözlerdir. Bu nedenle sıkıntılı zamanlarda mümkün olduğu kadar sükûneti elden bırakmadan, sözümüzü ölçüp biçerek konuşmamız şarttır. Bir söz, bir ifade,

bir sorunu tamamıyla bitirebildiği gibi büyütebilir, içinden çıkılmaz hale getirebilir ve hatta başka yeni sorunlara da yol açabilir. Bu yüzden zor zamanlarda, tartışmalar esnasında ne kadar kızgın, kırgın olursa olsun kişi, aile üyelerine karşı dilini kılıç gibi kullanıp kalplerini yaralamamalı, sözüne dikkat ederek konuşmalıdır. Aile bireyleri birbirlerini uzun yıllar boyunca çok iyi tanıdıkları ve birbirlerinin hayatlarına yakinen şahitlik ettikleri için birbirlerinin en mahrem hâllerini, en zayıf yanlarını, en kötü hatıralarını bilmektedirler. Sıkıntılı zamanlarda tartışmalar esnasında ise bir taraf herhangi bir sebeple acı çektiğinde, karşı tarafa da acı çektiirmek için karşı tarafı en çok yaralayabilecek sözleri ve hatıraları bilir ve onları silah gibi kullanır. Hâlbuki zaman geçip her şey yoluna girdiğinden tartışma sebepleri unutulur da tartışma esnasında söylenen sözler unutulmaz. Bu sebeple tartışma esnasında öfkeyle gözümüzü karartıp sonrasında yüzümüzü kızartacak ya da ilişkilerimizde ve iletişimimizde kalıcı hasarlar bırakacak sözler sarfetmemeye azami dikkat etmeliyiz. ◀

Çocuklarla Dini İletişim

Dinî iletişimde kaynak, başta Kur'an ve Hadis olmak üzere dinin kendisidir yani Allah'tır. Her iletişimde bilginin doğruluğu önemlidir. Çocuklarla iletişimde bilginin doğruluğu 'ehemmiyet' mertebesinde; çünkü çocuk, büyüklerinden yansıyan her şeyin doğruluğuna inanmakta, özellikle dinî bilgiyi sorgusuz almakta, içselleştirmektedir.

Fotoğraf: Burhan Çimen

► İletişim prensiplerinin mecra ve muhataba göre yeniden üretildiği yerlerden biri, çocuklarla dinî iletişimidir.

‘Dinî iletişim’ iki şekilde anlaşılmalıdır. İlki, iletişimin form, tarz, ruh olarak dine uygun olması; ikincisi ise iletişimin dinî bir konu üzerinden gerçekleşiyor olmasıdır. İletişim ilkeleri/kuralları, makro ölçekte herkes için aynıdır. Mikro ölçekte ise, ilke ve kurallar aslını koruyarak özelleşir; mecra, muhatap ve kaynağa göre yeni bir kıvam alır. İletişimin mecra ve muhataba göre yeniden üretildiği yerlerden biri, çocuklarla dinî iletişimidir.

Çocuklarla dinî iletişim, ‘din’ ve ‘çocuk’ olmak üzere iki ‘özel durum’a sahiptir. Sözelimi “Hikmet ile davet et.” prensibi, büyükler ile çocuklar için başlangıçta aynı anlama gelmekle birlikte uygulaması farklılık gösterebilir. Pratikteki farklılıklar, asıl anlama tutunarak yeni prensiplerin oluşmasını sağlamaktadır.

ÇOCUKLARLA DİNİ İLETİŞİMDE KAYNAĞA VÂKİF OLMANIN EHEMMİYETİ

Dinî iletişimde kaynak, başta Kur’an ve Hadis olmak üzere dinin kendisidir yani Allah’tır. Her iletişimde bilginin doğruluğu önemlidir. Çocuklarla iletişimde bilginin doğruluğu ‘ehemmiyet’ mertebesinde; çünkü çocuk, büyüklerinden yansıyan her şeyin doğruluğuna inanmakta, özellikle dinî bilgiyi sorgusuz almakta, içselleştirmekte hatta kutsallaştırmaktadır. Çocuk, değişik yaş evrelerinde sıralamayı değiştirmekle birlikte, anne ve babasını, dede ve ninesini, öğretmenini, din görevlisini ‘doğru söyleyen’ kabul etmektedir. Mesela, öğretmenini seven bir çocuk için dünyanın en doğru söyleyeni öğretmenidir. Hatta ebeveyninin söylediği ile öğretmenin söylediği birbirini teyit etmiyorsa, çocuk “Ama öğretmenim dedi ki...” diyerek tercihini açık şekilde göstermektedir.

Televizyon ve internet gibi teknolojik kaynaklara yönelik çocuğun etkileneceği bir ‘şüphe’ oluşturulmamışsa,

çocuk bu araçların büyüğü, yaygınlığı ve evrenselliğine dayanarak, onlarla iletişim içinde olmayı da önemsemekte, onlardan gelen bilgi, öneri ve diğer iletileri de kolaylıkla kabul etmektedir. “TV’de filan hoca şöyle dedi.” şeklinde, içinde inandırıcı ses renginin de yer aldığı cümleleri başta çocuklardan olmak üzere, pek çok insandan sıklıkla duyarız.

Bu durumda, çocuklarla dinî iletişim için ilk kuralımızı aşağıdaki şekilde yazabiliriz.

Kural 1: Çocuklarla dinî iletişimde olanların, dinin tamamını veya iletişime konu olan dinî meseleyi Kur’an, Hadis ve ilgili kaynaklardan doğru biçimde öğrenmiş olması gerekir. Çocukların Kur’an ve Hadisi temel dinî başvuru kaynağı olarak algılamaları dinî iletişimin amaçlarından olmalıdır.

Durum tespiti: Türkiye’de halkın çoğunluğu müslümandır, kendini dindar olarak görür, dinî konularda yeterli bilgi sahibi olduğuna inanır. Öyle olsa da, Türkiye’deki insanların çoğunluğunun dinî asıl kaynaklarından eksiksiz öğrendiğini söylememiz mümkün değildir. Bu eksikliği özellikle çocuk-din konusunda görmekteyiz. Sözelimi, çocukluğunda, imam veya cemaatten gördüğü kötü muameleden dolayı yıllarca camiye uğramadığını anlatan insanlara rastlarız. Cemaatten bazıları camide çocuk istemez, onların sesinden rahatsız olur. Camide ses yapan çocuklar sert yöntemlerle cami dışına çıkarılır, cami avlusunda oynayan çocuklar bazen eli sopalı amcalar tarafından kovulur. Üstelik bu yanlışlar, iyi niyetle yapılır. Çünkü cami-çocuk konusunda doğru bilgiye sahip olan insan sayısı azdır. Hâlbuki Hazreti Peygamber (a.s.)’in mescidde çocuklara nasıl davrandığı, sırtına çıkan çocuk düşmesin diye secdesini dahi uzattığı bilinse ya da çok kişi tarafından tekrar edilen “Çocuklarınıza namazı öğretin.” hadisi üzerinde azıcık tefekkür edilse bu yanlışla düşülmeyecektir.

Çocuklarla dinî iletişimde, taraflardan en azından biri (hedef) çocuktur. İletişimin diğer tarafında ise, çoğunlukla anne, baba, abla/ağabey, dede/nine gibi aile üyeleri ile öğretmen/imam/kurs hocası gibi eğitimci bireyler veya toplumun diğer üyeleri yer alır. Her iki tarafın birbirini doğru tanınması ve konumlandırması iletişimin başarısını arttıracaktır.

Çocuklarla dinî iletişimde, taraflardan en azından biri (hedef) çocuktur. İletişimin diğer tarafında ise, çoğunlukla anne, baba, abla/ağabey, dede/nine gibi aile üyeleri ile öğretmen/imam/kurs hocası gibi eğitimci bireyler veya toplumun diğer üyeleri yer alır. Her iki tarafın birbirini doğru tanınması ve konumlandırması iletişimin başarısını artıracaktır.

ÇOCUKLARLA DİNİ İLETİŞİMDE HEDEFE UYGUN DİL VE TARZIN GELİŞTİRİLMESİ

Çocuklarla dinî iletişimde, taraflardan en azından biri (hedef) çocuktur. İletişimin diğer tarafında ise, çoğunlukla anne, baba, abla/ağabey, dede/nine gibi aile üyeleri ile öğretmen/imam/kurs hocası gibi eğitimci bireyler veya toplumun diğer üyeleri yer alır. Her iki tarafın birbirini doğru tanınması ve konumlandırması iletişimin başarısını arttıracaktır. Çünkü huy, yetenek, karakter, ilgi, algı, psikoloji gibi unsurlar iletişimi muhteva, dil, süre ve tarz olarak etkiler.

Kural 2: Çocukların algı, yetenek ve meraklarıyla, davranış şekilleri ve psikolojileri konusunda bilgi ve gözlem sahibi olanların, çocuklarla dinî iletişimde başarılı olma şansı yüksektir.

Durum tespiti: Hepimiz biliriz ki, bebekler ve çocuklar, doğuştan getirdikleri özellikleriyle anne ve babalarının psikolojik durumlarını kolaylıkla kavrarlar, davranış değişikliklerini ve bunların gerekçelerini hızlıca fark ederler. Dolayısıyla çocuk-büyük iletişimde muhatabını tanıma açısından çocuk avantajlıdır.

Çocuk psikolojisi konusunda belli bir hassasiyete, bilgiye, gözleme sahip az sayıdaki kişi dışında, büyükler genellikle ‘kendi çocukluk’ dönemlerinden yola çıkarak çocukları tanıdıklarını düşünürler. Bu ‘ezberci davranış’ büyükler ile çocuklar arasındaki iletişimde temel negatif unsurlardandır. ‘biz çocukken’ veya ‘bizim zamanımızda’ diye başlayan cümleler, çocuklarla iletişimdeki en başarısız cümlelerdendir. Sanırım, çocukların hiç sevmediği sözlerden biri de “Çocuğum, senin bilmediğin şeyler var.” cümlesidir. Bu cümlede iki büyük hata bulunmaktadır. Çocuklar ve gençler pek çok şeyi biliyor, bazı konularda büyüklerden de bilgililer. Ayrıca, bir muhabata ‘Bilmiyosun!’ diye söze başlamak onunla iletişimi değersizleştirmektedir.

Mevlânâ’nın Fihi Ma Fih’te anlattığı bir hikâyeyi bu bahse destek olması için, özet olarak aktarıyorum:

“Peygamberimizin torunları Hasan ile Hüseyin, henüz çocukken, birinin yanlış abdest aldığı gördüler. O kişiye, abdestin doğrusunu öğretmek istediler. Adamın yanına gittiler. Biri, adama “Kardeşim, bana “Yanlış abdest alıyorsun” diyor. Biz, ikimiz senin yanında abdest alalım. Hangimizin abdesti doğru aldığına sen karar ver.” dedi. İkisi adamın yanında abdest aldı. Abdest bitince adam; “Çocuklar, sizin abdestiniz şeriata tam uygun. Abdesti galiba ben yanlış alıyorum.” diyerek yanlışının farkına vardı.

ÇOCUKLARLA DİNİ İLETİŞİMDE ARACI KAYNAĞIN KONUMLANMA SORUNU

İletişim eylemi içerisindeki taraflardan birisi, diyalog zeminini bozmadığı ve eşitliği olağanüstü zedelediği süreçte iletişim sürer. Çocuk-büyük iletişimlerinde, zaman içerisinde, hatalar sürece dahil olmaktadır. Bunların başında büyüklerin

nasihatçi, ikazcı, cezacı veya ödüllü bir üslûba/dile yönelmeleri veya bunu bir yöntem olarak seçmeleri gelmektedir. Bu yönelime bazen fizikî şiddet de eklenmektedir. Böyle durumlarda, iletişim sonlanmakta, taraflardan biri ‘iletlen’ diğeri de ‘iletilen’e dönüşmektedir.

Çocuklarla dinî iletişimde aracı kaynağın konumlandırılmasıyla ilgili kuralımızı şöyle yazabiliriz.

Kural 3: Dinî bir konu sebebiyle çocuklarla iletişimde olanların, iletişimin tarafı olmaktan iletlen konumuna düşmemeleri için nasihatçi, ikazcı, cezacı veya ödüllü dil kullanmamaları, iletlen/konuşan pozisyonu korumaları gerekir.

İletişimin nasihat veya ikaz diline dönüşme sorunu, dinî konulardaki çocuk-büyük diyaloglarında daha da belirgindir. Ebeveynler, çocuklarla dinî iletişimde, kendilerini kolaylıkla ve istekli olarak öğretmen/egitici rolüne sokmaktadırlar. Bunda etkin olan, insanın ‘eğitilmesi gereken canlı’ olduğu, bunun ideal döneminin de çocukluk çağı olduğuna inanılmasıdır. ‘Eğitim şart’ ifadesinin vecize veya dinî nas gibi herkesçe tekrar edilmesi bu kabulün sonucudur. Hâlbuki gerekli olan iletişimdur; özellikle sosyal, kültürel, dinî alanda eğitimden beklenenleri iletişim, fazlasıyla sağlama gücüne sahiptir. Bu açıdan bakıldığında eğitimcilerin de ‘didaktik’ ve ‘ödevci’ tarzdan çok, ‘iletişimci’ yöntemleri seçmesi gerekir.

ÇOCUKLARLA DİNİ İLETİŞİMDE ÖDÜL VE CEZANIN FAYDA VE ZARARLARI

Büyükler, çocuklarla ilişkilerinde, zaman zaman ceza veya ödül yoluna gitmekte; eğitim ve dinî konularda ceza veya ödüle başvurma sıklıklaştırmaktadır. Eğitimde başarıyı sağlamak, dinî terbiye kazandırmak, ahlâkî davranış edin-dirmek, kötü alışkanlıklardan vazgeçirmek, ibadetleri sevdirmek gibi gerekçelerle ödül verilmesi neredeye gelenek haline geldi.

2013 yılının Şubat ayında pek çok gazeteye yansıyan “Yozgat’ın Dayılı köyünde, 180 vakit namazı camide kılan çocuklara tablet verildi.” haberi bu konudaki ilginç örneklerden biri sayılabilir. Bu haberin duyulmasından sonra Türkiye’nin pek çok yerinde benzer yarışmanın/ödüllen-dirmenin yapıldığını okudum.

Eskiden çocukların dinî bir vecibeye özendirilmesi çoğunlukla sözlü tebrik, hediyeleşme ve değişik ikramlar ile sağlanırdı. Son yıllardaki özendirmelerde yarışma ve maddî ödül arttı. Özendirmenin dil, forum ve araç deği-

şimi dikkat çekicidir. Bu değişimde, sanırım, medyadaki yarışma programlarının artışıyla eğitimin gittikçe yoğunlaşan sınav karakterinin rol oynadığı söylenebilir. Özendirmenin sözlü tebrik, hediyeleşme ve ikram ile yapılmasıyla, yarışma ve maddî ödüle yapılması iletişim süreçleri açısından farklı değerlere sahiptir.

Çocukların sadece maddî ödül karşılığında iyi bir şey yaptığını inanmak eğitim, iletişim ve duygu dünyası için tehlikelidir, doğru değildir. Özendirmenin onlarca aracı ve yöntemi vardır, muhataba ve konuya göre tercih etmek gerekir. Mesela birlikte iş yapmak, sorumluluk vermek, yetki paylaşmak, emeğe değer vermek, güzel söz söylemek, âdil davranmak, teşekkür etmek, özür dilemek, zaman ayırmak, yapabildiğini göstermek, sarılmak ve öpmek daha sahih ve doğal ödüllendirme yöntemleridir; bu davranışlar, iletişimi destekleyici özelliklere de sahiptir. Üstelik doğru iletişim en büyük özendirme ve ödüldür.

Çocuklarla dinî iletişimde ödül ve ceza konusuna dair şöyle bir kural oluşturabiliriz.

Kural 4: Çocuklarla dinî iletişimde doğal özendirme araç ve yöntemleri daha çok tercih edilmeli, maddî ödüllendirmede ise ödül ve yöntemin dinin ruhuna uygun olmasına dikkat edilmelidir. İletişimi sürekli ödüle desteklemenin, sürdürülebilir olmayacağı ve iletişimin doğallığını bozacağı unutulmamalıdır.

Özellikle ‘ibadetlerin’ ödüllerle sevdirilmesine dair artmakta olan uygulamaların dinin ruhu ve kulluk samimiyeti bakımından gözden geçirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Din, insanın inanç, duygu ve fitrat yönüne hitap eden güçlü özelliklere sahip. Dinî iletişimde esas olan, insan ile dinin sahih biçimde buluşmasını sağlamak olmalıdır.

Fotoğraf: Cengiz Topbaş

Özendirme faaliyetleri, insan ve din buluşmasının duygusal destek boyutunu aşmamalıdır. Çocuk, ibadetinin sonunda karşılığını Allah'tan alacağını yalın biçimde kavramalıdır. Çocuklarımızı daha kulluk yaşının başında 'riya' günahına yaklaştırmaktan çekinmeliyiz. Peygamberimiz'in "Sizin hakkınızda en çok korktuğum küçük şirkidir." sözü üzerine 'Küçük şirk nedir ey Allah'ın elçisi?' diye sorar arkadaşları. Peygamberimiz "Riyâdır." cevabını verir.

ÇOCUKLARLA DİNİ İLETİŞİMDE ARACI KAYNAĞIN DAVRANIŞ VE İLETİ UYGUNLUĞU

Hazreti Peygamber (a.s.)'in "Bilmeyenin vay haline!" dedikten sonra "Bilip de bildiği ile amel etmeyenin vay haline!" dediği ve bu sözü üç kere tekrar ettiği rivayet edilir. Peygamberimiz'in bir sözü de şöyledir: "Allah'a yemin ederim ki, siz öğrendiğiniz ilimle amel etmedikçe ilim toplamaktan dolayı mükâfat alamazsınız." Cuma suresinin beşinci ayeti bu durumu daha sert ifadelerle anlatmaktadır. Meali şöyledir: "Kendilerine Tevrat verilip de onun gereğini yerine getirmeyenlerin örneği, kitaplar taşıyan eşeğin durumuna benzer." Mevlânâ'nın "Ya olduğun gibi görün ya görüldüğün gibi ol." sözü de şiirsel biçimde aynı konuyu anlatmaktadır.

Saff suresindeki "Ey iman edenler! Niçin yapmayacağınız/yapmadığınız şeyleri söylüyorsunuz?" mealindeki ayet ise bir iletişim kuralı koymaktadır. Her yaştaki insanların birbirleriyle iletişimlerinde söz ve davranış uyumu önemlidir. Çocuklar da kendileriyle konuşan büyüklerin söz ve davranış uyumuna/uyumsuzluğuna dikkat ederler.

Din yaşanmak içindir. "İslâmiyet, kâl (söz) değil hâl (yaşam) dinidir." sözü bu durumu izah eden güzel bir vecizedir. Yaşantının, davranışın, duruşun kendisi başlı başına iletişimdir. Dolayısıyla, tarafların iletişimde ortaya koydukları profil ile yaşantılarının uyumlu olması iletişimi etkileyecektir. Çocuk ile dinî iletişimde ise, iletişimin başarısı ve çocuğun ileri yaşlardaki duygu dünyasının sağlığı için, bu uyum daha da önem kazanmaktadır. O zaman kuralımızı şu şekilde yazabiliriz.

Kural 5: Çocuklarla dinî iletişimde bulunanların, iletişimdeki paylaştıkları söz ve iletileri ile günlük yaşamlarındaki davranışlarının uyumlu olması iletişimi olumlu etkilemektedir.

Durum Tespiti: Çocuklarla dinî iletişimde sıkça rastladığımız sorunların başında büyüklerin söz ve davranışlarındaki uyumsuzluk gelmektedir. "Ben yapamıyorum

ama çocuğum yapsın." gibi iyi niyetin de etken olduğu bu söz/fiil tutarsızlığı çocuklarla iletişimin verimini, samimiyetini, süresini menfi yönde etkilemektedir. Bu duruma en iyi örneklerden biri, sigara içen büyüklerin çocuklarına uyguladıkları yasaktır. Bu yasak o kadar trajiktir ki, büyükler kendilerine sigara alması için çocuklarını bakkala gönderirler, yanlarında sigara içerler, sigara küllüklerini çocuklarına temizlettirirler. Ancak çocukları sigara içtiklerinde onlara kızarlar, bağırırlar ve ceza verirler. Türkiye'de sigara içtiği için sigara tiryakisi babasından dayak yiyen milyonlarca insan vardır. Halk irfanınca vecizeleştirilen "Hocanın dediğini yap, yaptığını yapma." sözü, eğitim ve dinde söz ve uyum zıtlığı içinde olanların hâlini tespit ve tasvir edici ironik bir ifadedir.

İmamı Azam Ebu Hanife'ye atfedilen şu hikaye söz/davranış uyumunun önemini anlatmaktadır: "Çocuğun birisi bal hastasıymış. Ailesi, çocuklarının bal tutkusunu önleyebilmek için hekimlere gitmişler, tedbirler uygulamışlar ama nafi! Sonunda tavsiye üzerine Ebu Hanife'ye gitmişler. İmam Ebu Hanife, sorunu dinledikten sonra çocuğun ana ve babasına "Kırk gün sonra gelin." demiş. Anne ve baba bir anlam veremese de, çaresiz geri dönmüşler. Kırk gün geçtikten sonra, tekrar varmışlar huzura. İmam-ı Âzam, çocukla az konuştuğundan sonra şöyle demiş: "Bundan sonra bal yeme evladım!" Sonra, çocuğun ailesine "Tamam, gidebilirsiniz." demiş. Anne-baba şaşkın, öyle ya, kırk gün bu söz için mi beklemişlerdi. Sonraki günlerde bir de ne görsünler, çocuk artık bal istemiyor! Merak etmişler bunun sebebini. İmam-ı Âzam'a giderek "Nedir bunun hikmeti?" diye sormuşlar. Gülümseyerek şöyle demiş İmam, "Kırk gün önce, ben de bal yiyordum. Bal yiyen birinin başkasına 'bal yeme' demesinin etkisi olmazdı. Sizin ilk gelişinizde bal yemeyi kestim, önce nefsimde denedim bal yememeyi. Kendim başarınca, sözüm de tesir etti."

ÇOCUKLARLA DİNİ İLETİŞİMDE TEKNOLOJİ, OYUN FAKTÖRÜ VE ÇİKOLATA

Kural 6: Dinî iletişimde, çocukların ilgi gösterdiği oyun, yiyecek, teknolojik aletler gibi şeyler, gereksiz yere kötülenmemeli, aksine bu unsurlar iletişimin parçası haline getirilmelidir. Büyükler, çocuklarla kendilerinin ilgi dünyasının farklı olduğunu ve algıların değişken olduğunu unutmamalıdır.

Bir çocuğa "Yavrum, bıkmadın mı televizyon izlemekten, az kitap oku." dediğimiz de cehren olmasa bile iç ses

olarak “Tabii bıkmadım.” cevabını alacağımız kesindir. “Hep abur cubur yiyorsun, sağlam bir şeyler yesene.”, “Sabah akşam internettesin, az sokağa çık.”, “Şu topun peşinde koşma, biliyor musun topun ne zaman icat olduğunu?”, “Az da geleneksel oyunlarımıza ilgi gösterin.” gibi sözler de çocuklarımızdan olumlu karşılık bulmayacaktır. Büyükle, çocuklarla günlük veya dinî iletişimde, bazen, onların çok sevdiği bir şeyi kendilerinin istediği şeyin tam karşısına koymaktadırlar. Karşılaştırma, çocuğun büyükle iletişimini sonlandırmasına veya verimsiz şekilde sürdürmesine yol açmaktadır.

Bilgisayar ve internet gibi teknolojik araçların kullanımı, çoğunlukla, ebeveyn veya öğretmen eğitimi gerektirmeden çocuklar tarafından öğrenilmektedir. Çocuklarla büyükle arasında tecrübe ve eğitim merkezli kopuşa neden olan bu durum, iletişimde büyükle adına dezavantajlar oluşturmaktadır.

‘Çocuk bana yakınlaştın’ diye değil ama ikram ve hediyeleşme doğallığı içinde çocukla paylaşılacak bir çikolata, birlikte gerçekleştirilecek bir balık tutma macerası, doğum gününde verilecek güzel bir hediye, birlikte gezilecek bir cami, gecenin bir yarısında havaalanında hacı karşılaması çok anlamlıdır.

ÇOCUKLARLA DİNİ İLETİŞİMDE HAYALİN DEĞERİ

Hayal kurmak; görebildiklerimizden, hissedebildiklerimizden veya bir şekilde varlığına şahit olduklarımızdan yola çıkarak bizim için bilinmez (gayb) âlemde yeni kurgular, varlıklar, duygular inşa etme veya olanları keşfetme çabasıdır. Allah’a iman bu keşiflerin en esaslı olanıdır. Allah’a iman etmek için onu önce bulmak gerekir. Bu ise gayb aleminde bir keşif ile mümkün olur. Çünkü Allah gaybdır. Allah’ı ne zaman zihin ve kalp ile keşfedersek, o zaman ayne’l-yakîn yakınıımızda hissederiz.

Çocukların dünyayı, soyut varlıkları, duyguları kavramasında ‘hayal’in önemi büyüktür. Bebeklerin ve çocukların, çevrelerini tanıma ve dünyayı algılama dönemlerinde, ardı arkası kesilmez şekilde büyüklerine yönelttikleri soruların çoğunda hayalin varlığını görürüz. Modern çağ her ne kadar her şeyi maddileştirse ve somutlaştırsa da başta dinî iletişimde olmak üzere her alanda ‘hayalin varlığını’ korumalıyız. Henüz kendisine peygamberlik verilmemiş haliyle Hz. İbrahim’in gökyüzünün derinliklerine dalarak kendini var edeni keşfetme çabası dinî düşüncede hayalin kullanımına dair güzel bir örnektir. Kur’an’da ve hadislerde

“**Hayal kurmak; görebildiklerimizden, hissedebildiklerimizden veya bir şekilde varlığına şahit olduklarımızdan yola çıkarak bizim için bilinmez (gayb) âlemde yeni kurgular, varlıklar, duygular inşa etme veya olanları keşfetme çabasıdır. Allah’a iman bu keşiflerin en esaslı olanıdır.**

yer alan bazı hikâye ve tasvirler, insanın hayal veya gaybı tasavvur gücüne hitap eder. Kıyamet, cennet, cehennem, miraç, yaratılış, ashâb-ı Kehf, yerin ve göğün derinlikleri gibi konular bunların başında gelir. Çocukların ilgi gösterdiği edebiyat ürünlerinin başında hayal unsurlarının etkin olduğu masal, destan, hikâye gelmektedir. Ninniler de büyük ölçüde masalımsı ve hayal içeren sözlerle örülüdür.

Kural 7: Çocuklarla dinî iletişimde edebiyat, masal, hikâye, hayal gibi çocuğun soyut ve gayb olanı kavramasına yardımcı olacak unsurlardan faydalanmak iletişimi çocuksulaştıracak ve iletişimin etkisini arttıracaktır.

Çocuklardan gelecek tuhaf, sıra dışı ve hayale dayalı soru ve itirazlar, iletişim için fırsat görülmeli, çocuğun algı dünyasına hitap edecek şekilde bunlar karşılanmalıdır.

Çocuklarla iletişimde bilginin doğruluğu ‘ehemmiyet’ mertebesinde; çünkü çocuk, büyüklerinden yansıyan her şeyin doğruluğuna inanmakta, özellikle dinî bilgiyi sorgusuz almakta, içselleştirmekte hatta kutsallaştırmaktadır.

Fotoğraf: Burhan Çimen

Çocukların sıra dışı konuşmaları karşısında “*Aman be çocuğum, nereden uyduruyorsun bunları!*” gibi tepkiler vermekten kaçınmak gerekir. Bu tür tepkiler çocuğun hayal gücüne zarar verir.

SOSYAL ETKİNİN ÇOCUKLARLA DİNÎ İLETİŞİMİ ETKİLEME DEĞERİ

Bireyin içinde yaşadığı topluma uygun davranmasını sağlayan sürece ‘sosyal etki’ denir. Birey, diğer birey ya da gruplarla etkileşimlerin sonucunda davranış, duygu ve düşüncelerini biçimlendirir, değiştir ve keskinleştirir. Herbert Kelman’a göre üç tip sosyal etki vardır. Uyma: Bireyler, diğer insanlarla aynı fikirde gözüktüp asıl fikirlerini kendilerine saklar. Benimseme: Birey, sevdiği veya saygı duyduğu kişilerin davranışlarından etkilenecek benzer davranışlar sergiler. İçselleştirme: Bireyler, bir inanç veya

davranışı samimice kabul eder, içsel olarak inanır ve samimi biçimde o inanca uygun şekilde davranırlar.

Kural 8: Sosyal etki, çocukları etkileyen başlı başına bir iletişim türü olmanın yanında, çocukların diğer bireylerle dinî ve sosyal iletişimlerini de etkilemektedir. Dinî iletişimlerde, çocukların ne tür sosyal etkileşimler içinde olduğunu bilmek gerekir.

Buradaki sekiz kurala, ses ve vücut dilinin doğru kullanımı; sözün hikmetle bezenmesi; iletişimin sohbet, yolculuk ve birlikte iş yapma gibi zaman kullanımı gerektiren unsurları desteklenmesi; Peygamberimizin çocuklarla ilişkilerine dair örneklerin anlatılması; çocuklarda oluşmakta olan önyargıların zarif yollarla giderilmesi; çağın hastalıklarından ırkçılık ve bireyciliğe karşı çocukların erken yaşlarda bilinçlendirilmesi gibi başka kurallar ve prensipler de eklenebilir. ◀

İrşad Nasıl Olmalı?

ELMALILI HAMDİ YAZIR

“İnsanlara vaaz vererek ve ders vererek ilmini açığa vurup da kendisi kendi emrini, kendi nasihatini dinlememek kendini ve ilmini fiilen yalanlamaktır. Bu aslında bir çelişki olduğu gibi, halkı bir taraftan irşad etmek isterken diğer taraftan sapıklığa düşmektir ki bu da bir çelişkidir. Bunda da bir tür hile, sahteleştirme ve hakkı batılla karıştırma vardır. Akıllı olan ise çelişkiye düşmez.

Kıyamet gününde bir adam getirilir, ateşe atılır, ateş içinde değirmen taşı gibi dönmeye

başlar, ateş halkı onun etrafını çevirirler. Ey falan! Sen bize iyilikleri emreden, fenalıklardan alıkoyan değil miydin? Derler. Evet amma ben size emreder, kendim yapmazdım. Sizi yasaklar, kendim yapardım, der. Dolayısıyla insan başkasına nasihat ederken kendini unutmamalı, ele telkin verip de kendi zakkum salkımını yutmamalıdır. İrşad için doğru söyleyenler böyle olursa, sapıtmak için eğri söyleyenlerin hâli kıyas edilsin.” *Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, I/339.*

OSMAN TURHAN

Çizer / Sanat Yönetmeni

Çizgi: Osman Turhan

Sûreti Değil, Manayı Resmetmek

Tasavvur edilen muhtevanın resmedilmesi ayrı bir düşünce yapısı gerektirmektedir. Resmedilmesi gereken mekan sadece bir manzara veya bir insan ya da herhangi bir obje değildir ve mana derinliğini hesaba katmak icap eder. Manayı tasvir etmek de resim sanatının tekniğine hakim olmanın ötesinde gönül dilinin renklerine, bakış açısına ihtiyaç duymaktadır

► Dinî yayınlarda resimleme konusu yayıncının ve editörün zihninde kocaman bir soru işareti olarak kalmış olacak ki, çocuğun dünyasını kucaklamayan resimsiz, üslup ve estetik problemi olan kitaplar basıldı; psikolojik ve pedagojik faktörlerin hesaba katılmadığı birçok yayın yapıldı uzun yıllar. Son yıllarda bu problem kısmen aşılmış; hem üslup hem de çizgi/tasarım kalitesi yükselmiş olsa da hala istenilen seviyeye gelinmiş olduğu söylenemez.

Bu problemlerle ilgili olarak İslâm sanatının bazı hasasiyetlerine riayet edilerek çok güzel çözümler üretilebilirdi hâlâ üretilebilir. Ancak bunun için hem manevî değerlerle barışık olan hem de modern sanatın doğrularını, avantajlarını iyi kullanabilen sanatkârlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Resim sanatını temsil ettiği düşünülen Batılı ressamlar ve onların izinden giden yerli sanatçıların ortaya koydukları çalışmalar, Doğu kültürünün mana derinliğini ve zarafetini yansıtmadığı için yıllarca bu sanata soğuk bakılmasına sebep olmuştur. Oysa resim sanatı, müspet manada kullanıldığı zaman insanların gönlüne tesir edebilecek

önemli vesilelerden biridir. Dikkat edilmesi gereken işi yapanın ehil olup olmadığıdır.

İşi ehline verme konusunda diğer birçok sektöre kıyasla yayıncıların daha fazla sorumluluğu bulunuyor. Zira dinî ilimlerde eksik veya yanlış bilgi/resim yayınlanması toplumda uzun vadede zihin kirlenmelerine yol açarak toplumsal yozlaşmalara neden olacaktır. Sadece ticarî kaygılarla dinî eser yayınlayan yayıncılar/yazarlar /çizerler bu sorumluluğun şuurunda olmak zorundadırlar.

RESİM VE GRAFİK TASARIMIN ÖNEMİ

Resim/illüstrasyon ve grafik tasarım, çocuk kitabının kimliğidir. Dinî kitaplarda bu kimlik daha da belirleyici olarak karşımıza çıkıyor; çünkü tasavvur edilen muhtevanın resmedilmesi ayrı bir düşünce yapısı gerektirmektedir. Resmedilmesi gereken mekan sadece bir manzara veya bir insan ya da herhangi bir obje değildir ve mana derinliğini hesaba katmak icap eder. Manayı tasvir etmek de resim sanatının tekniğine hakim olmanın ötesinde gönül dilinin renklerine, bakış açısına ihtiyaç duymaktadır.

**Katıldığım
yurtdışı
uluslararası kitap
fuarlarından
çocuk kitapları
açısından
en önemlisi
İtalya, Bologna
Çocuk Kitapları
Fuarı'dır. Her
yayıncının,
yazarın, çizerin
mutlaka görmesi
gereken bir
organizasyon
olduğunu
düşünüyorum. Bu
deneyim, çizerin
estetik çitasını
bir hayli yukarı
taşmasına sebep
olacaktır.**

Her yazının/sözün/çizginin bir hesabı olacağını düşünerek konuştuklarımızı, yazdıklarımızı, çizdiklerimizi sağlam kaynaklara dayanarak tartmak zorundayız.

Çocuk kitapları özellikle son yıllarda yayıncılık sektörüne ciddi hareketlilik katmıştır. Ekonomik kriz dönemlerinde birçok yayıncının çocuk kitabı basarak ayakta kaldığı söylenebilir. Bu durum dinî çocuk kitaplarının kalitesini ciddi manada düşürmüştür. Elbette ihtiyacı karşılayan sağlam kaynaklara dayanarak basılan kaliteli kitaplar da raflarda yerini alıyor. Bütünüyle ticarî bir sektöre dönüştü demek haksızlık olur fakat genel algı ticarî olduğu yönünde. Özellikle vakıf temelli, ticarî kaygıları geri planda olan yayın grupları grafik tasarım ve resimleme konularında gelişmeye ihtiyaçları olsa da, muhteva konusunda daha titiz çalışmaktadırlar. Öte yandan, zamanımızda Batı kültürüne ait yayınların etkisinde kalmış çocukları ve ailelerini kaliteli çocuk kitabı konusunda tatmin etmek her geçen gün daha da zorlaşıyor. Zira yabancı kaynaklı interaktif ve etkileşimli yayınlar, görsel sanatlar açısından oldukça kaliteli üretimler bir hayli fazla

ve teknik olarak da son derece başarılı örnekler sunuyorlar.

Yerli yayınların düşük maliyet odaklı üretim planlarını yeniden gözden geçirmeleri gerekiyor. Aksi halde dünya markası yayıncılarımızın/yayınlarımızın olması pek mümkün görünmemektedir.

Katıldığım yurtdışı uluslararası kitap fuarlarından çocuk kitapları açısından en önemlisi İtalya, Bologna Çocuk Kitapları Fuarı'dır. Her yayıncının, yazarın, çizerin mutlaka görmesi gereken bir organizasyon olduğunu düşünüyorum. Bu deneyim, çizerin estetik çitasını bir hayli yukarı taşımaya sebep olacaktır. Tüm dünyadan profesyonel çizerlerin yayıncılarla bir araya geldiği, yeni projeler geliştirdiği, anlaşmalar yaptığı, sergi ve söyleşilerle, atölye çalışmaları gerçekleştirdiği bir platform da sunuyor fuar. Dünyanın birçok ülkesinden fuar sergi organizasyonu için gönderilen illüstrasyonlar bir albümde toplanıyor aynı zamanda. Bu çalışmaları sergi atmosferinde görmek, çizeri ile konuşma imkanı bulmak çok yararlı olacaktır genç çizer adayları için.

Ülkemizde kitap müşterisi profilinin bir hayli düşük olduğu aşikâr. Son yıllarda benim de içinde olduğum bazı projelere gösterilen ilgiye bakarak şunu söyleyebilirim ki; ülkemizde artık fiyatına bakmadan çocuğuna kaliteli kitap satın almak isteyen ciddi bir kitle var ve bu şuurdaki aile profili her geçen gün artmaktadır. Burada kalite beklentisinden ziyade düşük fiyat arayışı içinde olan aileleri uyarmak gerekmektedir. Yayın sektöründeki "Pahalı kitap satmaz." anlayışı doğru değildir. Muhteva, grafik tasarım, resimleme ve baskı kalitesi konusunda belli bir kalite çitasını aşmış, beklentilerin çok üstünde ilgi gördüğünü hatta ülkemiz sınırları dışına çevirilecek yerli örnekler mevcuttur.

SİYER KİTAPLARINDA MUHTEVA VE GÖRSEL KALİTE

Daha müşahhas bir örnek üzerinden gidelim. Siyer kitapları dinî çocuk yayın sektöründe önemli yer tutar. Kitabı yayınlamadan önce yayıncının dikkat etmesi gereken can alıcı formül; işi ehline verme konusundaki tavrıdır. Siyer yazarı, sağlam kaynaklara dayalı olarak çalışmalı, manevî hassasiyetleri bizzat yaşıyor olmalı, çocuk edebiyatı ile hemhâl olmakla beraber, çocuk dünyasını tanıyan biri olmalıdır. Aynı tizlikte kitabın grafik tasarımı ve resimlemesini de işin ehline teslim etmesi gerekmektedir. Çizerlik konusunda iyi olanı kötü olanı ayırt etmek yayıncının bizzat işi değildir. Bu konuda bir sanat danışmanı ile çalışması kaçınılmaz bir ihtiyaçtır. Güzel sanatlar fakültelerinin ilgili bölümlerinden mezun çizer/tasarımcıları bulmak da yetmeyebilir zira konuya uzaksa çizer arzu edileni veremez. Ortaya çıkan metni konuya vâkıf bir yayın kurulu denetlemelidir.

Kitabı resmedecek kişi, kitabın mana derinliğine vâkıf olmalı, Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.)'in sünnetleriyle arası iyi olmalıdır. Şayet bu konulara yabancı ise çizeceği renkler, kompozisyonlar da kita-

ba yabancı kalır. Okuruna tesir etmez. Bu durum sadece siyer kitapları için değil, bütün dinî yayınlar için geçerlidir. Çoğu zaman muhtevaya hassasiyet gösterilmekte, görsellik ikinci plana atılmaktadır.

HER TASAVVURUN BİR TASVİR ÂDÂBİ VARDIR

Çizerin hürmeti neyi, nasıl çizeceğini bilmesiyle olacaktır. Her tasavvurun bir tasvir âdâbı vardır. Kompozisyonları oluştururken Efendimiz'in suretini kullanmadan çözümler üretmek mümkündür. Suretini, yasak olduğu için değil ona karşı duyduğumuz sevgi ve hürmetten dolayı çizmemeli; manasını incitmemeye özen göstermelidir. Surete değil manaya odaklanmalı, mana derinliklerinden esinlenerek oluşturmalı kompozisyonları. Bunu yaparken temsiller kullanarak da kompozisyona değer katılabilir ki; hilal ve gül sembolleri güzel örneklerdir. Resmedilmek istenen sahnede kullanılacak figürler için Saadet Asrı'nın kültürel dokularını da bilmek lazımdır. Mesela Efendimiz (s.a.v.)'in ashabını temsilen yıldız figürleri de çok mana ifade eder.

Netice-i kelim, çizgi ve renklerin yönünü ukbaya dönmesi çizerin samimiyyetine bağlıdır. ◀

Kompozisyonları oluştururken Efendimiz'in suretini kullanmadan çözümler üretmek mümkündür. Suretini, yasak olduğu için değil ona karşı duyduğumuz sevgi ve hürmetten dolayı çizmemeli; manasını incitmemeye özen göstermelidir. Surete değil manaya odaklanmalı, mana derinliklerinden esinlenerek oluşturmalı kompozisyonları. Bunu yaparken temsiller kullanarak da kompozisyona değer katılabilir ki; hilal ve gül sembolleri güzel örneklerdir.

YAVUZ SELİM KURT İLE SÖYLEŞİ

KONUŞANLAR:
MEHMET YÜKSEL

FOTOĞRAF:
ASLAN MAZUKABZOV

İzmir Bornova Anadolu Lisesi İngilizce Bölümü'nün ardından, Ege Üniversitesi, İletişim Fakültesi'nde Gazetecilik tahsili yaptı. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları, İspanyol Dili ve Edebiyatı'ndan mezun oldu. TV5'te üç yıl süreyle İKİ DOĞU İKİ BATI dış politika programının yapımcılık ve sunuculuğunu yaptı. Halen MİLAT Gazetesi'nde dış politika yazıları yazmaya ve uluslararası kanallarda siyasi yorumculuğa devam etmektedir. Cihannüma Derneği ve Dış Haberciler Platformu kurucusu ve yöneticisi, Türkiye Yazarlar Birliği, İstanbul Şubesi Yönetim Kurulu üyesidir. İngilizce, İspanyolca, Portekizce, İtalyanca, Almanca, Boşnakça, Baskça ve Katalanca dillerini bilmektedir. Yavuz Selim Kurt, SALAMWORLD TÜRKİYE Koordinatörü ve Dünya PR Direktörü'dür.

► Bir iletişim dili olarak sosyal medya nedir?

Sosyal medya, WEB 2.0'ın müşteri hizmetine sunulmasıyla birlikte, tek yönlü bilgi paylaşımından, çift taraflı ve eş zamanlı bilgi paylaşımına ulaşılmasını sağlayan medya sistemidir. Ayrıca sosyal medya; kişilerin internet üzerinde birbirleriyle yaptığı diyaloglar ve paylaşımların bütünüdür. Sosyal ağlar, insanların birbiriyle içerik ve bilgi paylaşmasını sağlayan internet siteleri ve uygulamalar sayesinde herkes aradığı, ilgilendiği içeriklere ulaşabilmektedir. Küçük gruplar arasında gerçekleşen diyaloglar ve paylaşımlar, giderek kullanıcı bazlı içerik (İngilizce: UGC-User Generated Content) üretimini arttırmakta, amatör içerikleri dijital dünyada birer değere dönüştürmektedir.

Sosyal medya, zaman ve mekan sınırlaması olmadan, mobil tabanlı paylaşımın, tartışmanın esas olduğu bir insanî iletişim şeklidir. Sosyal medya platformlarında insanlarla buluşur ve iletişimde bulunursunuz. İnsanlara yardım eder, yardım alır, sorularına cevap verir ve kendi sorularınızı sorarsınız. Bu bakımdan sosyal medya resmî olmayan eğitim yollarından da bir tanesidir.

Sosyal medyanın dünyada ve ülkemizdeki kullanım oranı nedir?

Dünya üzerinde 2.5 milyar insan internet kullanıyor. Bu kullanıcıların 1.8 milyarının sosyal medya ağlarında hesabı var. Kıtalararası bazda internet kullanımında Kuzey Amerika % 81'lik bir oranla başı çekiyor. İnternet kullanımının en az yaygın olduğu bölge ise Güney Asya (% 12). Yalnızca 2013'te 135 milyon insan

daha sosyal ağlarda hesap oluşturdu. Sosyal medya aktif kullanıcı sayısı her geçen yıl artıyor. Facebook, 1,184 milyarlığüncel aktif kullanıcı sayısı ile sosyal ağlar arasındaki liderliğini koruyor. Türkiye'de internet kullanım oranı ise tüm nüfusa oranla %45. **Türkiye'de 35 milyon üzerinde internet kullanıcısı, 36 milyon aktif Facebook hesabı var.** (Sahte hesaplar dahil) Günde ortalama 4.9 saatimizi kişisel bilgisayarlar üzerinden, 1.9 saatimizi mobil cihazlar aracılığıyla internette harcıyoruz. Günde ortalama 2 saat 32 dakikamızı sosyal medyada geçiriyoruz. Türkiye'de en çok kullanılan sosyal medya platformu olan Facebook'u (%93), sırayla Twitter (%72), Google+ (%70) ve LinkedIn (%33) takip ediyor.

Salamworld'un kuruluş amacı nedir?

İki cihan serveri Efendimiz (s.a.v) bir hadis-i şeriflerinde *"efşu's-selâme beyneküm"* *"Aranızda selamı yayınız."* buyuruyor. Selam barış demektir, esenlik demektir. Yine İbn-i Ömer'in Buhârî'de yer alan rivayetine göre, bir adam Resulullah (s.a.v)'a *"İslâm'da yapacağım en hayırlı şey nedir?"* diye sorar. Resulullah da *"Yemek yedirmen ve tanıdık-tanımadık herkese selam vermendir."* buyurur. Müslim'de rivayet edilen başka bir hadiste selam vermek, cennete girme sebeplerinden biri sayılmıştır.

Allah'ın isimlerinden biri olan ve Kur'an'da 24 kez geçen Selam'ı her platformda yayma mecburiyetimiz var.

Müslümanlar tarafından kurulan ilk sosyal network ve platform olan Salamworld, online ortamda selamı, barışı yaymak üzere büyük bir misyonu da yüklenmiş olacak. Aslında IT, Bilgi teknolojileri ve bilişim kelime-

Sosyal medya, zaman ve mekan sınırlaması olmadan, mobil tabanlı paylaşımın, tartışmanın esas olduğu bir insanî iletişim şeklidir. Sosyal medya platformlarında insanlar buluşur ve iletişimde bulunursunuz. İnsanlara yardım eder, yardım alır, sorularına cevap verir ve kendi sorularınızı sorarsınız. Bu bakımdan sosyal medya resmî olmayan eğitim yollarından da bir tanesidir.

leri bizim dünyamıza, ıslahımıza ait kavramlar. Oysa bizler 1.7 milyar nüfusa sahip olan İslâm âlemi olarak bu sahada çok geri kaldık. Kur'ân-ı Kerim'de Allah (c.c) "Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Tanışıp bilişesiniz / li teârefû diye sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Şüphesiz Allah katında en şerefliiniz, takvâca en üstün olanınızdır." diyor.(Hucurât, 49/13)

Bilişim kelimesini bu anlamda Türkçe olarak ilk kullanan kişi Yunus Emredir. İçinde yaşadığımız coğrafya bu anlamda bir medyadır. Yani ipek yolu üzerinden sadece insanlar, değerli taşlar ve madenler, kumaşlar, baharat gidip gelmiyordu, kitap ve bilgi akışı da sağlanıyordu... Bizim yaptığımız şey sanal bir medya platformu, sanal bir ipek yolu oluşturmak.. Biz Efendimiz'in getirdiği kutlu haberi bu platformda bir hakikat bilgisi olarak, yaşadığımız bu zamana ilişkin gerçeğin bilgisine dönüştürmek ve hayata uygulama konusunda bir yol açabilir miyiz? İstişare ve şura için bu zemini kullanabilir miyiz? Mesela Kur'an'ın hakikatini, Resulullah'ın hayatını daha fazla insana, dünyanın başka yörelerindeki insanlara daha kolay ulaştırabilir miyiz? Cemaatler arasındaki iletişimi daha fazla artırabilir, eğitim, öğretim, bilgiye ulaşma kanallarını güçlendirebilir miyiz diye düşünüyoruz. Belki de Salamworld'ün asıl gayesi bu.

Projemiz beynelmüslimin bir proje. Salamworld'ün 17 ülkeden üyeleri bulunan bir danışma heyeti var. Başlangıç noktamız yeni bir "sosyal ağ" oluşturmak. Dünya müslümanlarını ve bu dünyaya katılmak isteyen herkesi bu "Dijital Darusselam" a, "Online Medine"ye davet ediyoruz.. Yeni bir dünya kuruluyor.. Sanal gerçeklik, eko-

nomiyi, siyaseti, kültür hayatımızı, daha doğrusu hayatın bütün alanlarını radikal bir şekilde etkiliyor.. "Biz bu dünyanın neresindeyiz ve neresinde olmamız gerek?" sorularını soruyoruz kendi kendimize..

Artık bilginin serbest dolaşıma açıldığı bir zamanda yaşıyoruz.

Bizim asıl amacımız müslümanlar için cazip ve yararlı bir iletişim platformu geliştirmek. Bununla birlikte Hak ölçüleri güçlendirmek, helal olanı paylaşmak ve ümmeti sanal dünyada birleştirmek istiyoruz. Diğer hedeflerimiz de; müslümanlar arasında dilsel, coğrafî ve ideolojik sınırların üstesinden gelmek, müslüman gençliğin kendi kimliğini oluşturmaya ve kendini gerçekleştirme fırsat vermek, dünya kültürünü, İslâm medeniyetinin mirası ve başarılarıyla zenginleştirmek, İslâm dünyasına ileri IT-Bilgi Teknolojileri desteği vermek istiyoruz. Sayısal hedefimiz ise 400 milyon internet kullanıcısı bulunan İslâm dünyasında 3 yıl içinde 150 milyon kullanıcıya ulaşarak bir büyük boşluğu doldurmak.

Kuruluştan bu yana geçen süreyi nasıl değerlendiriyorsunuz?

Salamworld, Allaha hamd ü senalar olsun kuruluşunun üzerinden henüz 2 yıl geçmeden BETA yayına başladı. Şimdi biz, Ramazan ayından itibaren bazı uzmanlarla, topluluklarla ve sosyal medyacılarla ürünümüzü davet göndererek deniyoruz. Allah nasip ederse 3 ay içinde de tüm dünyaya açacağız ve sesimizi duyuracağız ve inşallah kan, kin, ölüm, zulüm ve gözyaşı dolan yer-yüzünde selamı, Salamworld ile yayacağız...

Salamworld belli bir bölgeye mi hitap ediyor?

Salamworld uluslararası bir girişim, yeryüzünde 1,7 milyar müslümanız. Bu bakımdan dünyadaki en büyük dinî grubu oluşturuyoruz. Tabi diğer hristiyanlar Ortodoks Katolik Protestanları ayrı dinler olarak kabul edildiği için en büyük grup biziz. Müslümanların % 54'ü 25 yaş altında ve 400 milyonumuz internet kullanıyoruz. İslâm dünyasında hükümetler bazında büyük projeler var, özel sektörün de projeleri var. Bu rakamın on yıl içinde 800 milyon olacağı öngörülüyor. Şu anda İslâm dünyasında 350 milyon kişi sosyal ağları kullanıyor. İşte böyle bir tablodan baktığımız zaman müslümanların kendi mamulü olan bir sosyal platform yok."

Müslümanlar tarafından kurulan ilk sosyal network ve platform olan SALAMWORLD, online ortamda selamı, barışı yaymak üzere büyük bir misyonu da yüklenmiş olacak. Aslında IT, Bilgi teknolojileri ve bilişim kelimeleri bizim dünyamıza, ıstılahımıza ait kavramlar.

İslâmî dergi ve gazetelerden sonra İslâmî içeriği olan bir paylaşım sitesinin kurulması çok önemli bir gelişme. Bu süreci anlatır mısınız?

DİN ve HAYAT gibi dergiler çıkmamış olsa insanlarımız başka başka yayın organlarını takip ediyor olurdu. Şu anda benim Facebook'ta ve Twitter'da hesabım var. Sizlerin de vardır. Niçin Facebook'tayız? Bir alternatifi yok. Türkiye'de ya da İslâm dünyasında çok dilli, çok kültürlü bir alternatifi olmadığı için mecburen onu kullanıyoruz. İşimize de yaramıyor değil, insanlara ulaşıyoruz, ücretsiz bir ağ kullanıyoruz ama diğer taraftan biz de onun işine yarıyoruz. Tabloda müslümanlara yer yok, müslümanlar ancak kullanıcısı. Bu adamların mal varlığının %25'i de bizim; çünkü Facebook'un kullanıcılarının %25'i müslümanlar. Peki bizim hassasiyetlerimize saygılı mı? Değil. Mevcut sosyal ağlarda, bizim değerlerimize, İslâm'a, ümmetimize hakaret eden sayfalar var ve bunları engelleyemiyoruz.

Bu çalışmalarınız aynı zamanda müslümanların birbirleriyle tanışmaları için ortak bir platform mu olacak?

Tabii, bazı ilkeler belirledik, misyonumuzu ortaya koyarken. Salamworld, öncelikle İslâm dünyasını bilgi teknolojileriyle buluşturmak için var. Müslümanların her şeyi değerlidir, canı da malı da zamanı da değerlidir. Bugün Türkiye'de 40 milyon internet kullanıcısının 36 milyonu Facebook kullanıyor. Bu noktada dünyada bir ara ikinciydik şimdi dördüncülüğe düştük. Zaman geçirme bakımından da ikinciyiz. Avrupa'da birinciyiz. Sahabeyin bir tamirci çırağı da iş yerine gidip Facebook'u-

nu açıyor, doktora yapan birisi de üniversitedeki odasına gidip Facebook'unu açıyor akşam gidene kadar, gittikten sonra yine evde açıyor. Twitter aynı şekilde. Bu mobil uygulamalar aracılığıyla hepimiz giriyoruz ve sonuçta baktığınız zaman malayani, akşama kadar devam ediyor. Mutlaka iyi işler yapanlar oluyordur, bu paylaşımları hayır için kullananları hariç tutuyoruz ama ekseriyeti, akşama kadar boş işlerle uğraşıyor. Buradan hareketle iki temel ilkimiz var: Helal prensipler ve zararsız içerik. Şu anda sosyal ağlarda her gün bir trajediye şahit oluyoruz. Ahlâkî değerlere saygı duyulmayan ortamda her şey mümkündür; burası ayrı bir dünya. Artık insanlar sanala taşındı, sahte kişiliklerle insanların kandırılması ve her türlü yalan buralarda mevcut. Biz bütün bunlara alternatif olarak müslüman âleminde mevcut sosyal ağlara bir alternatif çıkartmak istediğimiz için yola çıktık. Bir yıl olmadı, on ay oldu, on ay olmasına rağmen, daha ürün de ortada olmamasına rağmen tanınan bir yapı haline geldik.

Merkeziniz neresi ve hangi ülkelerde temsilcileriniz var?

Genel merkezimiz İstanbul.

Neden İstanbul?

İstanbul her açıdan, nispeten ve izafeten hürriyetler bakımından diğer ülkelerden daha iyi. IT merkezlerinin bulunduğu bir yerdeyiz, 10 büyük IT merkezinin burada bölge merkezleri var. Bunun haricinde 500 yıl İslâm'ın başkentliğini yapmış. Türkiye'nin başkentliğiyle beraber son on yıldır da İslâm dünyasında yük-

Şu anda benim Facebook'ta ve Twitter'da hesabım var. Sizlerin de vardır. Niçin Facebook'tayız? Bir alternatifi yok. Türkiye'de ya da İslâm dünyasında çok dilli, çok kültürlü bir alternatifi olmadığı için mecburen onu kullanıyoruz. İşimize de yaramıyor değil, insanlara ulaşıyoruz, ücretsiz bir ağ kullanıyoruz ama diğer taraftan biz de onun işine yarıyoruz.

selen bir değeri var. Dolayısıyla ticarî işler de istikrar istiyor, ekonomik istikrar... Aynı zamanda teşebbüs hürriyetini içeren bir şey istediği için İstanbul'da yaptık. İki yerde daha ofisimiz var; biri Moskova'da. Rusya Federasyonu'nda yaklaşık 30 milyon müslüman yaşıyor. Türkî Cumhuriyetler'de de milyonlarca Rusça konuşan genç var. Dolayısıyla orası da 80-100 milyonluk alana hitap ediyor. Arap âleminin kalbi sayacağımız Mısır'da ofisimiz var. Endonezya, Malezya'da temsilciliğimiz var, bir yıl içinde 16 ülkede daha ofis açmak istiyoruz. İlk önce Türkçe, İngilizce, Arapça, Rusça, Fransızca, Farsça, Urduca, Malezya ve Endonezya dilinde yayın yapacağız ki, bu yaklaşık İslâm ümmetinin %80'ini kapsıyor. Zaten diğer kapsamayanlar da İngilizceyle anlaşabilirler. Daha sonraki ikinci etapta da nasip olursa Bangla dediğimiz Bangladeş dili var. Bangladeş'te 140 milyon müslüman var. Nüfusun %60'ı yirmi beş yaş altında. Afganistan'da konuşulan Peştuca, Kazakça, Özbekçe, Azerice ve İspanyolca yayın yapmayı planlıyoruz. Kürtçe yayın da yapacağız böylece 16 dili tamamlamış olacağız. Biz Salamworld olarak müslümanların oluşturduğu bir network olarak, diğer networklere bir alternatif getiriyoruz. Onların karşısı, düşmanı veya rakibi değiliz, bizim farklı bir uygulamamız var. Müslümanlar tarafından oluşturulan bir içerik ama bütün insanlığa yönelik, sadece müslümanlara hizmet veren değil, İslâmî değerlere bağlı global bir sosyal network.

Dünyada kabul gören, ahlâkî normları barındıran önemli bir çalışma olacak diyebilir miyiz?

Aile değerlerine, ahlâkî değerlere saygı duyan her-

kesin burada olacağını düşünüyorum. Geçen gün müslüman bir gazeteci grubuyla Bangladeş'teydik. İslâm'ın ahlâkî değerlerine uygun, ahlakî değerlere, aile değerlerine saygılı derken, Amerikalı bir gazeteci dedi ki; "Bunlar sadece İslâm âleminin sorunları değil. Amerika'da da Avrupa'da da hatta Hint yarımadasında çok büyük ahlâkî dejenerasyon var. Dolayısıyla bu networkün onlara da hizmet edeceğini söyleyebilir miyiz?"

Salamworld, modern müslüman toplum için bir kürsü olacak. Mesela bir hocaefendi düşünün. Büyük bir cemaati ve bir web sitesi var. O web sitesini normal bir insan bulursa girer. Ama düşünsenize yüzbinlerce insanın girdiği bir sosyal ağda o hocaefendinin bir kürsüsü olsa, oradan takipçileriyle iletişim kursa, her hafta onlarla telekonferans yapsa; videolu da olabilir, işte biz bu imkanı da vereceğiz. Modern toplumda müslüman liderler için de takipçileriyle birlikte olabilecekleri bir minber olma özelliği bulunacak.

Proje çok güzel, fakat bunun teknik donanımını, alt yapısını hazırlamak ciddi bir çalışma gerektiriyor. Bu konuda nasıl bir çalışma içindesiniz?

California'da Silikon Vadisi var ve büyük avantajlara sahip. Ne ilginçtir ki orada çalışan mühendislerin yarıya yakını müslümanlar. Özellikle uzak Asya'da alt kıta dediğimiz Hindistan, Bangladeş, Pakistan'daki insanlar... Adepta şöyle bir şey olmuş; bizim unumuz var, şekerimiz var, yağımız var ama helva yapamadık. Bugün Youtube dediğimiz dünyanın en büyük paylaşım sitesinin kurucusu ve ilk fikir babası Bangladeşli bir müslüman ama müslümanların bir Youtube'u yok ve orada bir çok ahlâk dışı payla-

şım var. Bugün Facebook'ta da, Google'da da IBM'de de en büyük IT firmalarında hep müslüman mühendisler ve proje yöneticileri çalışıyor. Dolayısıyla Silikon Vadisi'ne gitme düşüncelerimizden bir tanesi de budur.

Bu çalışmaların koordinasyonunu nasıl gerçekleştireceksiniz?

Dört ülkeden yatırımcılar var. 12 ülkeden profesyoneller var. 17 ülkeden de bir danışma kurulumuz var. Bu danışma kurulu içinde Malezya Başbakanı Mahathir Muhammed var, Türkiye'den Ahmet Özhan, Murat Yalçıntaş var. Hayrettin Karaman Hocamızla görüşüyoruz. İspanya müslümanları lideri Abdurrahman Malik Ruiz, Avrupa Müslüman Cemaatler Birliği Başkanı Ebubekir Rieger ve Dünya Helal Forum Başkanı var.

Müslüman ülkelerde ticarî faaliyetlere zemin oluşturacak bir çalışma düşünüyor musunuz?

Bizim yeniliklerimizden birisi şu; diller arası tercüme seçeneği koyacağız, birkaç firma ile görüşüyoruz. Bu olduğu zaman bir Bangladeşli ile görüşebileceğiz. Bu görüşme insanî olduğu gibi aynı zamanda bir gün diyecek ki, "Arkadaş, sen oradan bana bambu gönder ben de sana un göndereyim." 300 yıldır en büyük sıkıntımız iletişim problemi, 300 yıl önce o kadar imkansızlıklar içinde bile müslümanlar birbirlerini tanıyıp ziyaret ediyorlardı. 30-40 önce bizler şuurlu müslümanlar olarak bir şeyler biliyorduk; Eritre, Angola, Moro deyince o dönemde internetin olmadığı şartlarda insanlar biliyorlardı. Filipinlerde Mindonova adasında beş milyon müslüman yaşıyordu ve büyük bir Filipin baskısı vardı, katliamlar oluyordu. Biz onu biliyorduk ama şu anda ilahiyat mezunu arkadaşımızı getir Moro'yu sana söyleyemez, Mindonova nerede bilmez. Böyle olunca ümmet şuuru zaten olmuyor. Nahdlatul Ulema isminde bir cemaat var, dünyanın en büyük cemaati, seksen milyon takipçisi var, Endonezya'da. Nahdlatul Ulema, Endonezya kurtuluş harbini yapmış, daha sonra Diyanet İşleri Başkanlığı'nı yürüten büyük bir teşkilat, 21 bin camisi var. Endonezya'da 204 milyon müslüman var, seksen milyonu bu adamın cemaati. Nahdlatul Ulama'nın lideri Said Aqil Siradj bizim yönetim kurulumuzda, buraya geldi, onlarla işbirliği anlaşması imzaladık. Sonra onu gezdirirken Divan yolunda türbenin önünden geçiyorduk, "Bu kimin türbesi?" dedi. Sultan Abdülhamid'in türbesi olduğunu söyleyince adam ağlamaya başladı. Hâlâ o 21

bin camide Abdülhamid Han adına hutbe okuyorlar. Ben Abdülhamid'in torunuyum ama bu adamla irtibatım yok. İşte Salamworld insanlar arasında bu irtibatı kuracak.

En çok sorulan sorulardan birisi, bu siteye zararlı bir içerik yüklenirse ne olacak?

Bu problemin beş aşamalı bir çalışmayla üstesinden geleceğimizi düşünüyorum. Birincisi biz Salamworld olarak kendimizi izah ediyoruz, yönetmeliğimizi, prensiplerimizi açıklıyoruz. Diyoruz ki bu müslümanların oluşturduğu bir ağ; İslâmî, ahlâkî, insanî değerlere saygılı bir ağ. Burada İslâm'ın yüksek değerlerine, aile haklarına, insan haklarına aykırı hiçbir şey barındırmayacağımızı baştan söylüyoruz. Bunu kabul eden üye oluyor. İkincisi, diğer sosyal ağların kullandığı bir tedbirdir; filtre kullanacağız yani buraya pornografik, erotik video klip yüklenmesine müsaade etmeyeceğiz. Bugün Facebook'a da porno video yükleyemezsiniz. Bizim filtremiz biraz daha ince eleyip sık dokuyacak. Üçüncüsü moderatörler sistemiyle kontrol edeceğiz. Diyelim gözden kaçtı veyahut filtre onu filtreleyemedi. Moderatörlerimiz sürekli takip halinde olacak ve o zararlı içeriği sileceğiz. Dördüncüsü beğen beğenme "şikâyet et" butonu olacak. Beşincisi de bizde bireyden daha çok insanlar kendilerini gruplarıyla cemaatleriyle, cemiyetleriyle ifade edecekler. Mesela biz bir gazetecilik grubuyuz, bizim grubumuza birisi gayri ahlâkî bir şey yükledi, görsel ya da yazılı, biz bunu temizleriz... Hiç moderatörlere bile fırsat bırakmadan o grup kendi kendini temizler. Beşli bir mekanizmayla bunun üstesinden geleceğimize inanıyoruz. İyi niyetlerle yola çıktık, bunu bir misyon gereği, İslâm'a müslümanlara hizmet etmek, insanlığa hizmet etmek, dünya barışına hizmet etmek için yaptığımız ortada ama aynı zamanda ticarî amaçlarımız var. Dediğimiz gibi 150 milyon kullanıcıyı hedefliyoruz, böylelikle şirketin genel değeri arttığı gibi reklam alma kapasitesi de artacaktır. Bu tip sosyal networkler genelde reklamları ayakta durur. 2014 yılında Facebook'un reklam geliri yıllık 10 milyar dolardır, kendi değeri 100 milyar dolara ulaşmıştır. Biz de 150 milyon kullanıcıyla rahatça çevirebileceğimiz, yeniliklerle takipçilerle buluşacağımız bir network oluşturmak istiyoruz. Aynı zamanda bunu yaparak İslâm dünyasında geri kalmış bölgelerdeki insanlara internet ve IT noktasında da bir özendirilmede bulunacağımıza inanıyoruz. ◀

Müzelerde İletişim ve Aşk-ı Nebi Sergisi

Elbette müzeler aynı anda herkes için uygun mesajı veremez ve herkesi birden memnun edemez. Ancak, tek taraflı olmayan müze- toplum/izleyici ilişkisinde müze çalışanları izleyicileri ile nasıl daha etkin bir bilgi paylaşımı yapabileceklerini ve onların müzede harcadıkları vakti nasıl daha kaliteli hale getirebileceklerini bilmek zorundadır.

► Diyanet İşleri Başkanlığı son yıllarda toplumla iletişim kurma hususunda önemli adımlar attı ve bu amaçla iletişim araçlarını etkin bir şekilde kullandı. Bilhassa Kutlu Doğum Haftası çerçevesinde sokağa kadar inen etkinlikler, Başkanlığı camilerin dışında da toplumla etkin ve karşılıklı iletişim kuran devlet kurumlarından birisi haline getiriyor. Üç seneden bu yana Ayasofya Camii Müzesi'nde Kutlu Doğum haftası münasebeti ile Kültür ve Turizm Bakanlığı ile ortaklaşa gerçekleştirilen sergiler, bu yönde atılan bir adım olarak dikkat çekiyor. Bu sene iki bölümden oluşan sergi, "Aşk-ı Nebi: Doğunun 1443. Yılında Hz. Peygamber" ismi ile iki ayrı mekanda açıldı: Ayasofya Camii Müzesi ve Topkapı Sarayı. Sergi, İstanbul'un kültür-sanat hayatı için oldukça önemli. Bunun da ötesinde Diyanet İşleri Başkanı Prof.

Dr. Mehmet Görmez'in açılış konuşmasında temas ettiği hususların, müzelerin toplumla iletişim kurma ve mesaj verme imkanlarını hatırlatması bakımından da ilgiyi hak eden bir sergi Aşk-ı Nebi.

Dünyanın pek çok yerinde müzeler ile toplum arasındaki ilişki post-modernist ve post-kolonyalist dönemde yaşanan sosyo-ekonomik ve politik gelişmelerin de etkisiyle değişime uğradı. Bu süreçte müzelerin tanım ve faaliyet alanının da değişip genişlediğini söylemek mümkün. ICOM(Uluslararası Müze Konseyi), 2007 senesinde Viyana'da gerçekleşen konferansında müze kavramını yeniden tanımladı. Buna göre müze, kâr amaçlı gütmeyen, toplumun hizmetinde olan ve gelişmesine katkıda bulunan alımlar yaparak koleksiyonunu genişleten, koruyan, araştırma yapan, iletişim kuran, insanlı-

Fotoğraf: Mehmet Ali Dilek

Kutlu Doğum Haftası etkinlikleri çerçevesinde Diyanet İşleri Başkanlığı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı işbirliğinde "Hicaz'dan İstanbul'a Peygamber Sevgisi" teması ile düzenlenen "Aşk-ı Nebi: Doğumunun 1443. Yılında Hz. Peygamber" isimli sergi 9 Nisan-15 Temmuz 2014 tarihleri arasında izleyici ile buluşuyor.

ğın dokunulabilir/dokunulmaz tarihî mirasını eğitim ve hoşça vakit geçirme yahut zevk alma imkanı sağlamak amacı ile sergileyen halka açık sürekli bir kurumdur.

Müzelerde yaşanan değişiklikler daha fazla izleyici çekmeye yönelik yeni strateji arayışlarını da beraberinde getirdi. Müzelerin genişleyen hedef kitlesine aynı anda en uygun mesajı en uygun şekilde iletmesi, müzeciliğin önemli meselelerinden birisi haline geldi. Çünkü kabul edildi ki ziyaretçinin/izleyicinin sergiden anladığı yahut müzeyi ziyaret etme amacı müzenin ve küratörün niyetlendiği şeyden farklı olabilir veya onun zıddı olabilir. Elbette müzeler aynı anda herkes için uygun mesajı veremez ve herkesi memnun edemez. Ancak, tek taraflı olmayan müze-toplum/izleyici ilişkisinde müze çalışanları izleyicileri ile nasıl daha etkin bir bilgi paylaşımı

yapabileceklerini ve onların müzede harcadıkları vakti nasıl daha kaliteli hale getirebileceklerini bilmek zorundadır. Ziyaretçi de farkında olmalıdır ki müze sergilerindeki eserler/objeler belli bir perspektif ve önceden belirlenmiş bir amaç doğrultusunda yerleştirilip sergilenmektedir. Böylelikle, müze çalışanları izleyicilerinin sergideki ayrıntıların bir bütün olarak verdikleri mesajı anlayabilmelerini umabilir. İyi bir sergi, öğrenme ve iletişim imkanlarını bir araya getirmeli ve ortaya çıkan sonucu izleyicilerine aktarabilmelidir. Bu amaçla müzeler belli bir mesajı iletme için sergileme tekniklerinin yanı sıra iletişim ve eğitim teorilerini de yakından takip etmek durumundadır. Kendilerini yeniden keşfetme sürecinde, mevcut, potansiyel ve hatta sanal izleyicileri ile ilişkilerinin kalitesini artırma çabasında olan müzelerde

izleyicinin artık bir tabula-rasa (boş bir tahta) olduğu düşünülmez. İzleyiciye mesaj vermek ve anlam yaratmak gibi hususlarda artık küratör merkezli değil izleyici merkezli bir yaklaşım tercih edilmeye başlanmıştır. Kabul edilmektedir ki objelere ve eserlere bakan, etiketleri ve metin panellerini okuyan, ortamda kullanılan sesi dinleyen ve gösterilen filmleri seyreden izleyici anlam yaratmada en önemli aktördür. O, müzeye daha önce edindiği bilgi, birikim ve tecrübeleri ile gelir ve sergiyi kendisine has bir yorumlama ile tecrübe eder, anlamlandırır. Her izleyicinin kendi anlamını yarattığı fikri müze çalışanları için işlerini zorlaştıracak bir etki yaratabilir. Müzeler için nispeten yeni olan bu söylemin yarattığı belirsizlik, çeşitli iletişim araçlarının ve yeni teknolojilerin müze sergilerine dahil edilmesi ile aşılıpma çalışılsa da aslında müzeler izleyicilerinin tamamına hitap edecek çok temel bir avantaja sahiptir: Orijinal objeler/eserler. Diğer hiç bir iletişim aracının sahip olmadığı bu ayrıcalık sayesinde müzelerde dünyanın her yerinde geçerli olan bir dil kullanılmış olur. Uluslararası Müze Konseyi'nin eski yöneticilerinden George Salles şöyle demiştir: "Müzeler, dünyada herkesin anlayacağı bir dilin konuşulduğu tek yerdir, ki bu dil objelerin konuştuğu dildir." Gerçekten de müzeler, objeler sayesinde her kesimden insan ile iletişime geçme imkanına sahiptir. Kitap, gazete televizyon, internet siteleri ve diğerleri müzenin sahip olduğu bu avantaj ve ayrıcalığa sahip değildir. Objeleri üç boyutlu müşahade etme imkanına sahip olan izleyici, obje ile kontrollü de olsa gerçek bir irtibat kurar. Müze ziyareti süresince birbirinden farklı anlamlar çıkartan her bir izleyici, nesnelerle irtibat kurma tecrübesinin yarattığı ortak bir noktada buluşur. Bu buluşma noktasında izleyiciler arası iletişim ve toplumsal uzlaşma imkanları da ortaya çıkabilir.

AŞK-I NEBİ SERGİSİ :

Müzecilik alanında dünyada yaşanan gelişmelerin etkisi Türkiye'de de farkedilir oldu. Özel müzelerin açılması, devlet müzelerinin iyileştirilmesi, daimi ve süreli sergilerin topluma daha etkin bir şekilde duyurulması gibi çalışmaların yarattığı hareketlilik alanda kendisini gösteriyor. Bu hareketliliğin en yoğun yaşandığı İstanbul ise bugünlerde kurumlararası ortak bir çalışmanın ürünü olan bir sergiye ev sahipliği yapıyor. Basın-yayın yolu ile de topluma duyurulan sergi yoğun ilgi görüyor.

Müzeler, dünyada herkesin anlayacağı bir dilin konuşulduğu tek yerdir, ki bu dil objelerin konuştuğu dildir.

Kutlu Doğum Haftası etkinlikleri çerçevesinde Diyanet İşleri Başkanlığı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı işbirliğinde "Hicaz'dan İstanbul'a Peygamber Sevgisi" teması ile düzenlenen "Aşk-ı Nebi: Doğumunun 1443. Yılında Hz. Peygamber" isimli sergi 9 Nisan-15 Temmuz 2014 tarihleri arasında izleyici ile buluşuyor. Ayasofya Camii Müzesi ve Topkapı Sarayı'nda olmak üzere iki kısımdan oluşan sergi seçilen eser, mekan, iletişim ve yorumlama teknikleri ve hedef ziyaretçi kitlesinin çeşitliliği açısından önemli ve heyecan verici bir sergi.

Serginin Topkapı Sarayı Bâbüssaade'de düzenlenen açılış töreninde Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez'in konuşmasında temas ettiği hususlar da oldukça mühim. Kutlu Doğum Haftası etkinlikleri ve Aşk-ı Nebi Sergisi vesilesi ile "tarihimizi, kültürümüzü, medeniyetimizi bir sevgi, bir seveda, aşk-ı nebi üzerinden yeniden okuma" çağrısında bulunan Görmez, "bu milletin tarihini, kaynağını Allah'tan ve Hz. Peygamber'den alan aşkla değerlendirmek gerektiğini" vurguladı ve "İslâm, sanatta, imanla birlikte zarif ve ince bir duyguyu esas almıştır." diyerek İslâm sanat anlayışına dair önemli bir ilkeyi tekrar dile getirdi. Prof. Dr. Görmez'in konuşmasında serginin mesajına dair iki önemli husus dikkati çekiyor. Bunların birincisi Hz. Peygamber'in insanlığa getirdiği evrensel mesajın yeniden ifade edilmesi ve bu mesajın insan ilişkilerinin temelini oluşturması, ikincisi de Hz. Peygamber sevgisinin geçmişten bugüne toplumun güzel anlayışına ve sanat eserlerine yansımaları. Buna ilaveten, Prof. Dr. Mehmet Görmez, son günlerde Türkiye'de yaşanan toplumsal sıkıntıları işaretleyerek "Tam da ilişkilerimizin zedelendiği, yüreklerimizin yorulduğu bir zaman diliminden geçtik, geçiyoruz." diyerek tıpkı Hz. Peygamber'in 14 asır evvel bölünmüş parçalanmış yürekleri birleştirmesi gibi Kutlu Doğum Haftası etkinliklerinin de top-

lumu birleştirmeye ve kötülükleri geride bırakmaya bir vesile olmasını dilediğini söyledi. Başkan Görmez'in temas ettiği bu husus, müzelerin de sergiler vesilesi ile toplumsal sorunların çözümünde bir kanal sağlayabileceğini göstermesi bakımından mühimdi.

Serginin Ayasofya Müzesi'nde ve Topkapı Sarayı'nda gerçekleştirilen kısımları bir birinden farklı mekanlarda farklı koleksiyonları sergiledikleri için ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekiyor. Ayasofya Camii Müzesi'nde Hz. Peygamber temalı hat eserlerinden oluşan serginin küratörlüğünü Yrd. Doç. Dr. Ali Rıza Özcan yaptı.

Günümüz sanatçılarının eserlerinden oluşan sergiye katkıda bulunan hattatlar arasında Fuad Başar, Hasan Çelebi, Hüseyin Kutlu, Hüseyin Öksüz, Abdurrahman Depeler, Adem Sakal, Ali Toy, Cevad Horan, Davud Bektaş, Erol Dönmez, Fatih Özkafa, Ferhat Kurlu, Mehmet Özçay, Mehmet Memiş, Muhammed Yaman, Mustafa Parildar, Osman Özçay, Ömer Faruk Özoğul, Savaş Çevik, Seyit Ahmet Depeler, Tahsin Kurt, Yılmaz Turan, Nuria Garcia

Masip gibi isimler yer alıyor. 30'u yerli 12'si yabancı olmak üzere 42 farklı hattatın eserlerinden oluşan sergide, Hz. Peygamber'in ömrünü sembolize eden 63 eser bulunuyor.

Ali Rıza Özcan, sergi için seçilen mekanın sağladığı önemli avantajlar olduğunu belirtiyor. Zira Ayasofya Camii Müzesi'nde Kazasker Mustafa İzzet Efendi gibi önemli hattatların eserlerinden oluşan bir hat koleksiyonunun bulunması serginin mesajı, sanatsal yönü ile bütünlük sağlarken kronolojik devamlılık açısından da katkı sağlıyor. Ayasofya'nın Türkiye'de en çok ziyaret edilen mekanlardan birisi olması da serginin çok sayıda insana ulaşmasını sebep oluyor. Ayrıca, Ayasofya'nın herşeyden önce bir mabed olduğu ve mabedlerin insan hayatının uzağında kalamayacağı gerçeği unutulmamalıdır. Serginin seçilen eserler bakımından hiç bir teknik destek olmasa bile mesajını izleyiciye ulaştıracağını söyleyen Özcan, sanatın kendisinin tek başına mesaj olduğu ve en dolaysız yoldan bunu izleyicisine ileten sanatın da hat sanatı olduğunu belirtiyor.

Eserler için hazırlanmış etiketler ve metin panelleri ile desteklenen sergiye izleyicinin tepkisinin oldukça olumlu olduğu görülüyor. İzleyicilerin eserlerin önünde durup hat sanatı hakkında birbirlerine birşeyler anlattıklarını duymak mümkün. Ya da eserler ile fotoğraf çektilerini, hemen orada sosyal medyada paylaşımları görebilirsiniz. Bu ve benzeri izleyici tepkileri müze ile-tişiminin sınırlarının ve imkanlarının ne kadar genişle-diğini gösteriyor. Ancak sergi, müzenin biletle ulaşılan bir bölümünde gerçekleştiğinden bizzat sergi için gelen izleyici sayısını ölçmek mümkün olamıyor. Mekandan kaynaklanan bir diğer geçici olumsuzluk ise müzede restorasyon çalışmalarının devam ediyor olması. Restorasyon için kurulan iskele, mekan ile sergi arasındaki bütünlüğün zayıflamasına yol açıyor.

Ayasofya Müzesi'nin yerli-yabancı, müslüman-gayrimüslim çok farklı kültür çevrelerinden gelen izleyici kitlesini paylaşan serginin en önemli eksiği etiketlerde sadece Türkçe'nin kullanılmış olması. Bu durumda en dolaysız ulaşılan kesimi Türkçe konuşan izleyiciler oluşturuyor. İkinci olarak Arapça hat eserlerini okuyup anlayabildikleri için Arapça konuşan izleyiciler geliyor. Türkçe ve Arapça anlayamayan müslüman yahut gayrimüslim izleyiciler ise sergiyi daha ziyade estetik anlamda takdir edebiliyor.

Serginin Topkapı Sarayı'nda gerçekleşen bölümü ise yine tek başına bir sergi olarak değerlendirilecek nitelikte. Topkapı Sarayı Müzesi uzmanları tarafından hazırlanan serginin küratörü Topkapı Sarayı Müzesi Müdürü Prof. Dr. Haluk Dursun. Ağırlıklı olarak Topkapı Sarayı koleksiyonlarından sağlanmış olan 99 eser arasında Hilve-i Şerifler, Kadem-i Saadet motifli takkeler, kıymetli el yazmalarında Hz. Peygamber'in hayatında önemli anların tasvir edildiği sayfalar, Ravza-i Mutahhara örtüleri, Sakal-ı Şerif mahfazaları, hadis levhaları gibi birbirinden kıymetli ve nadide parçalar bulunuyor.

Sergi bilhassa Osmanlı'nın yüksek kültür hayatında Hz. Peygamber sevgisinin etkisini, Hz. Peygamber'e duyulan derin hürmetin sanatlı eserlerin üretimine olumlu katkısını gün yüzüne çıkartan kıymetli bir seçkiden oluşuyor. Topkapı Sarayı Müzesi konferans salonunda sergi ile eşzamanlı olarak düzenlenen "Doğumunun 1443. Yılında Hz. Peygamber Sempozyumu" ile de ayrıca bilgi üretimi ve paylaşımı yönünde önemli bir sorumluluk yerine getirilmiş oldu.

Sergi iletişim ve yorumlama açısından oldukça güçlü. Topkapı sarayı ziyaretçilerinin rahatlıkla ulaşabilecekleri bir noktada. Özel olarak Hazine Koşu'sunun bu sergiye ayrılmış olması izleyicinin dikkatinin dağılmasını önleyebilir ve sergiye olan tepkileri ölçme imkanını artırabilir. Eserlerin kısa bilgilerinin verildiği etiketler ve metin panelleri Türkçe ve İngilizce olmak üzere iki dilde hazırlanmış. Metin panelleri okunabilir uzunlukta ve serginin mesajını her aşamada en iyi şekilde vermek üzere hazırlanmış. Sergide sürekli çalınan Tekbir ve Salavat kayıtları iletişimi artıran bir diğer unsur. Bilhassa müslüman ziyaretçinin duygusal olarak sergi ile bütünleşmesini sağlıyor. Tekbir ve Salavatlara eşlik ederek sergiyi gezen yerli-yabancı pek çok izleyici görmek mümkün.

Aşk-ı Nebi sergisi vesilesi ile Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yanı sıra Ayasofya Camii Müzesi ve Topkapı Sarayı Müzesi de topluma karşı koleksiyon paylaşımı, bilgilendirme, eğitim, iletişim gibi önemli sorumluluklarını yerine getirme imkanı bulmuş oldu. Her iki kısmı da münferid birer sergi özelliğinde olan Aşk-ı Nebi sergisi şu ana kadar her yaş ve gruptan yerli yabancı çok sayıda izleyiciye ulaştı. Ancak, izleyicinin tepkisinin ölçülmesi tek taraflı olmaması gereken müze iletişimi noktasında ayrı bir önem taşıyor. İzleyicinin sergiye tepkisini ölçmek amacı ile ziyaretçi defteri ve ziyaretçi anketleri gelecek çalışmalara ilham ve yön vermesi açısından faydalı olabilir. ◀

K A Y N A K L A R

M. Belcher, Exhibitions in Museums, Great Britain 1991.
Mary Jane Calderon, "Museums and Communication", Philippine Quarterly of Culture and Society, 18 (1990), c. II, s. 137-139.
Çevrimiçi: <http://www.diyaret.gov.tr/tr/icerik/aski-i-nebi-sergisi-acildi.../13838> (21.05.2014)

Elian Hooper-Greenhill, Education, Communication and Interpretation: Towards a Critical Pedagogy in Museums in E. Hooper-Greenhill, The Educational Role of Museums, 1994.
Çevrimiçi: <http://icom.museum/the-vision/museum-definition/> (21.05.2014)

Richard Sandell, Museum Prejudice and Reframing of Difference, Routledge 2007. Çevrimiçi: <http://www.topkapisarayi.gov.tr/tr/ask-i-nebi-dogumunun-1443-yilinda-hz-peygamber> (21.05.2014)

PEYGAMBERİMİZİN HERAKLİYUS'A MEKTUBU

Rahman, Rahim Allah adıyla. Allah'ın kulu ve Rasulü Muhammed'den Rum'ların büyüğü Herakliyus'a. Selam doğru yola girene olsun. Seni İslam'a çağırıyorum.

İslam'a gir, selamette kal. Allah da sana ecrini iki kat versin. Eğer bu çağrımdan yüz çevirecek olursan bütün rençberlerin günahı da senin boynuna olsun. "De ki: Ey kitap ehli! Bizimle sizin aranızda ortak bir söze gelin: Yalnız Allah'a ibadet edelim. O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım. Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilah edinmesin." Eğer onlar yine yüz çevirirlerse, deyin ki: "Şahit olun, biz müslümanlarız!"

بسم الله الرحمن الرحيم من محمد عبد الله ورسوله إلى قسطنطين
الروم سلام على من تبع الهدى أما بعد فإني أدعوك بدعاية
الإسلام أسلم نفسك لله ربك وأسلم دينك لله ربك فان توليت
فمكنا من الأبرار وأما أهل الكتاب فإنا نأمرهم أن يأتوا بحكيم
سوا سوا وسكنا لا يصد إلا بالله ولا يسرك به سنا
ولا كذبنا صاعداً ولا من دون الله فان تولوا فمقلوبوا
أشهد وأما أنا فمسلّمون
الله
رسول
محمد

PEYGAMBERİMİZİN NECÂŞİ'YE MEKTUBU

بسم الله الرحمن الرحيم
من محمد رسول الله إلى الحاشي
عظم الحسنة سلام على من
تبع الهدى أما بعد فإني أدعوك
إلى الله الذي لا اله الا هو الملك
القدوس السلام الموصى المهمم
وأشهد أن عيسى بن مريم روح
الله وكلمة القاها إلى مريم
بالسؤل الطيبة الحسنة فحملت به
من روحه ونفخة كما حلوا دم
سده وإني أدعوك إلى الله وحده لا
شريك له والموا لا على طاعة وإن
بعضي ونور الذي جاءني فإني رسول الله
وإني أدعوك وحود
إلى الله عز وجل وقد بلغ
صد فاقبلوا صحتي والسلام
على من تبع الهدى
الله
رسول
محمد

Rahman, Rahim Allah adıyla. Allah'ın kulu ve Rasulü Muhammed'den Habeşistan kralı Necâşî Asham'a. Selamette kalsın. Ben kendisinden başka tanrı olmayan Allah'a hamdettiğimi sana bildiririm ki O'ndan başka tanrı yoktur. Melik, Kuddûs, Selâm, Mü'min, Müheymin'dir. Yine şehadet ederim ki Meryem oğlu İsa Allah'ın Ruhu ve kelimesidir, erkekden çok sakınan temiz ve korunmuş Meryem'e onu ilkah etmiş ve Meryem İsa'ya hamile kalmıştır. Allah Âdem'i eliyle ve nefhıyla yarattığı gibi onu da ruhundan ve nefhından yaratmıştır. Ben seni bir ortağı bulunmayan tek Allah'a, O'na dost olmaya, bana uymaya, bana gelene iman etmeye çağırıyorum. Çünkü ben Allah'ın Rasulüyüm. Sana amcam oğlu Ca'fer'i ve beraberinde Müslümanlardan bir grub insanı gönderiyorum. Onlar sana gelince ağırla, zorbalığı bırak. Ben seni ve askerlerini Allah'a çağırıyorum. Sana tebliğ ettim ve öğüt verdim. Öğüdümü kabul edin. Selam, doğru yola uyanlara olsun.

İletişimsizliğin Sonucu: Kuşak Çatışması

Kuşaklararası çatışmanın en önemli sebebi her yaşın kendi özelliklerine göre, hayata ve olaylara bakması ve yorumlamasıdır. Kuşaklar arası çatışma bir anlamda değer yargılarının çatışmasıdır. Değer yargıları bireyin yaş ve psikolojisine göre değişmektedir.

► Son yıllarda toplumumuzda kuşaklar arası iletişimin azaldığı ve birbirimizi anlamadığımız, yetişkinlerin çocuk ve gençlerle çatıştığı dillendirilmektedir. Teknolojideki gelişmeler toplumsal değerleri de etkilemekte ve hızlı bir değişim yaşanmaktadır. Bu değişimi anlama ve yaşama konusunda kuşaklar arası anlayış farklılıkları çatışmalara sebep olmaktadır. Gerçekten de gençler ve yetişkinler birbirini anlamakta zorlanmaktadır. Konuyla ilgili şu örnek bu çatışmayı net bir şekilde ortaya koymaktadır. Üniversitedeki öğrencilerime, “Ortaokuldaki halinizi düşünün ve bir de şu andaki ortaokul öğrencilerini düşünün. Ne fark görüyorsunuz?” diye sordum. Pek çok fark saydılar. Ben de “Siz aranızda 6-7 yıl olmasına rağmen bunları söylerseniz ben 40 yıl farkla neler söylerim.” dedim.

Kuşak çatışmasından kasıt, yetişmekte olan nesil (yani çocuk ve gençler) ile belli bir anlayış ve sosyal bakışı temsil eden yetişkin neslin arasındaki anlaşmazlıklardır.

Anne, baba, öğretmen ve yönetici olarak tüm yetişkin nesil, tarih boyunca gençlik çağını yüceltip, gençleri küçümsemek, onlara hep tepeden bakmak, eleştirmek; bilgisiz, beceriksiz, sorumsuz, haylaz, asi ve eğlence düşkünü olarak görme eğiliminde olmuşlardır. Bu bakış açısıyla, “Nerede bizim gençliğimiz!” diyerek acınmışlar, yitip giden gençliklerine ağlamışlardır. Bu, pek çok bilim insanı ve filozofun yazılarında da görülebilir. Örneğin, milattan önce VIII. yüzyılda yaşamış olan Hesiod şöyle demektedir: “Günümüzün gençleri öyle sorumsuz ve uçarlar ki, yarın ülke yönetimini üstleneceklerini düşündükçe umutsuzluğa kapılıyorum. Bize ağırbaşlı olmayı, büyüklerimize saygılı davranmayı öğretmişlerdi. Şimdiki gençler ise, ne kural tanıyor, ne beklemesini biliyorlar. Üstelik duygusuz ve düşüncesiz davranıyorlar.” Sokrates de şöyle diyor: “Bugünün gençleri lüks ve gösteriş düşkünü, saygısız, başkaldıran, geveze ve obur yaratıklardır.”

Gençler de tarih boyunca yetişkin nesli hep tutucu, geri kafalı, uyuşuk, bencil, korkak buyurganlar olarak görmüşlerdir. Düşüncelerini eski, zevklerini bayat, kurallarını sıkı, yasaklarını da akıldışı bulmuşlar; her şeye hayır demeyi alışkanlık hâline getirdiklerinden yakınmışlardır. Bu gibi gençlerle, yaşlı kuşakların yargıları değişik, ama önyargılı

tutumları ortaktır. Genel olarak gençler de yaşlılar da birbirlerinin hep olumsuz niteliklerini ön plana çıkarırlar. Bu ve benzeri yakınmalardan anlıyoruz ki, yetişmekte olan çocuk ve gençlerle yetişkinler arasındaki kuşak çatışması üç bin yıl önce de vardı, şimdi de var, gelecekte de var olacak bir olgudur.

Kuşaklararası çatışmanın en önemli sebebi her yaştan kendi özelliklerine göre, hayata ve olaylara bakması ve yorumlamasıdır. Kuşaklar arası çatışma bir anlamda değer yargılarının çatışmasıdır. Değer yargıları bireyin yaş ve psikolojisine göre değişmektedir. Elli yaşındaki bir yetişkinle, on beş yaşındaki genç, olaylara aynı gözle bakamaz. Genç insan, idealisttir, dünyayı düzeltcektir, henüz hayatın gerçekleriyle karşı karşıya kalmamıştır. Elli yaşındaki insan, hayatta geçirdiği kötü deneyimlerle birçok tecrübeler kazanmış, bu arada yaptığı mücadelelerle yorulmuştur. Elbette enerji dolu bir gençle yani delikanlıyla aynı fikirde olamaz. Bütün bunlar, her yüzyılda geçerli psikolojik gerçekliklerdir.

Günümüzde gençlerle, yetişkinler arasındaki çatışmayı artıran her zamankinden farklı bir gerçeklik de söz konusudur. O da toplumda yaşanan çok hızlı değişmelerdir. Son iki yüzyılda özellikle de son yüzyılda toplumda neredeyse her şey değişmektedir. Özellikle sanayileşme ve kentleşmenin getirdiği sosyal ve ekonomik değişimler insanı adeta şaşırtmaktadır. Buna bağlı olarak, düşünceler, değerler, inançlar, kısaca yaşama biçimi değişmektedir. Böyle bir değişimde kuşaklararası çatışma daha da belirgin hâle gelmektedir.

20. yüzyılın baş döndürücü gelişmeleri kuşaklar arasındaki çatışmayı iyice su yüzüne çıkarmıştır. Bilimsel ve teknolojik yenilikler yaşama biçimlerini ve değer yargılarını değiştirmiş, yaygınlaşan eğitim ve iletişim araçları yepyeni uyanış ve biçimlenme getirmiştir. Uzayan eğitim dönemi, toplumdaki yerini almak için sabırsızlanan, büyük bir tüketici kesim yani gençlik meydana getirmiştir.

Çağdaş toplumlardaki aşırı uzmanlaşma öğretim süresini uzatarak gençlerin topluma karışmasını, özel bir becerisi veya yüksek okul diploması olmayan bir gencin iş bulmasını zorlaştırmıştır.

Yüksek seviyede olmamak şartıyla, kuşaklararası çatışmaya, dinamizme yol açan bir etken olarak bakılabilir. Fakat çatışmanın yoğunluk kazanmaması, yıkıcı değil, yapıcı bir çizgide devam edebilmesi için anne-baba ve yetişkinler ile gençlerin alabilecekleri tedbirler vardır.

Tüm bu nedenler gençliğin belli bir kesiminin topluma yabancılaşması sonucunu doğurmuştur. Gençler yetişkinlerin dünyasına kuşku ve güvensizlikle bakıyorlar; bu dünya onlara karmaşık, soğuk, aşırı uzmanlaşmış, acımasız, insanı yiyen bir ortam olarak görünüyor. Coşkuları sönmüyor, anlamlı bir meslek seçip bu mesleği devam ettirmenin zorlukları karşısında yılıyorlar, bu da onları toplumla bütünleşmekten alıkoyuyor.

Gençler anne babalarıyla en çok şu alanlarda çatışma yaşamaktadırlar:

1. Özgürlüğün kısıtlanması (Eve geliş gidiş saatlerinin belli olmaması, gece dışarı çıkma yasağı)
2. Gencin seçimlerine karışılması (Arkadaş seçimi, meslek, okul ve eş seçimi, kılık kıyafet)
3. Para harcama
4. Ailede evde bazı işlere yardımcı olmayla ilgili beklentiler
5. Siyasi konular
6. Sağlığa ve beslenmeye dikkat etmeme,
7. Okul ve ders çalışmama sorunları
8. Eğlence tarzı
9. Dinî konular ve geleneklere bağlılık

Çatışma; anlamsızlık, karışıklık, uyuşmazlık anlamına gelir. Çatışmalar düşünce, duygu, çıkar ve ayrılıklardan kaynaklanır. Bu nedenle insan ilişkilerinde tam bir uyum söz konusu değildir. Dışarıda çok uyumlu görünen insan ilişkilerinde bile anlaşmazlık, karışıklık ve birbirini etkileme çabaları vardır. Bu nedenle çatışma hayatın ayrılmaz bir parçasıdır.

Yüksek seviyede olmamak şartıyla, kuşaklararası çatışmaya, dinamizme yol açan bir etken olarak bakılabilir. Fakat çatışmanın yoğunluk kazanmaması, yıkıcı değil, yapıcı bir çizgide devam edebilmesi için anne-baba ve yetişkinler ile gençlerin alabilecekleri tedbirler vardır.

1. Her şeyden önce, böyle bir çatışmanın normal olduğu kabul edilmelidir.
2. Yetişkinler, kendilerini çocuk ve gençlerin yerine; gençler de kendilerini büyüklerinin yerine koyarak empati yapmalıdır.
3. İyi bir iletişim ortamı sağlanmalıdır.
4. Gençleri dinleyip, anladıktan sonra, bazı gerçekleri bizzat yaşayarak öğrenmelerine fırsat verilmelidir.
5. Yetişkinler, çocuk ve gençleri, başkalarıyla ve hele kendileriyle mukayese etmemelidir. Çünkü şartlar değişmiştir ve eski geri gelmez; önemli olan mevcut duruma kendisi kalarak, asıl değerleri koruyarak ayak uydurabilmektir.
6. Çocuk ve gençler başkalarının yanında eleştirilmemelidir.
7. Gençlerin de bir gün bazı gerçekleri görecekları hesaba katılarak sabırlı olunmalıdır.
8. Çocuk ve gencin düşüncelerini ifade etmesine fırsat verilmelidir.
9. Enerjilerini faydalı bir yerde harcamaları için imkanlar oluşturulmalıdır.
10. Dünyayı ve değişen düşünce, inanç ve değerleri takip edilmelidir.
11. Karşılıklı sevgi ve saygının kaybolmamasına özen gösterilmelidir
12. Gençler, “büyüklerin evlatlarının kötü olmasını asla istemediğini; tecrübenin kolay kazanılmadığını” düşünerek büyüklerin tecrübesinden yararlanmalıdır.
13. Birbirini kırmadan orta yolu bulmaya dikkat edilmelidir. Bunun için birbirinin fikrini alarak istişareyle karar verip, sonuçlar paylaşılmalıdır.

Gençler akıl yürütmekten çok uygulamaya, kalıplaşmış işlerden çok, yeniliklere yatkındırlar. Yaşlılığın verdiği olgunluk, geçmiş deneyimlerle ilgili işlerde yol gösterici olabilir ama yeni durumlar karşısında insanı şaşırtır. Gençlerin yanılgıları insanı alt üst edebilir. Buna karşılık yetişkinlerin yanlışları, işleri biraz yavaşlatır, verimi düşürür. Gençler altından kalkamayacakları işlere el atarlar; işleri kolaylaştıracaklarına daha çok karıştırırlar. Eldeki imkan-

Gençler akıl yürütmekten çok uygulamaya, kalıplaşmış işlerden çok, yeniliklere yatkındırlar. Yaşlılığın verdiği olgunluk, geçmiş deneyimlerle ilgili işlerde yol gösterici olabilir ama yeni durumlar karşısında insanı şaşırtır.

ları ve araçları düşünmeden hemen sonuca gitmek isterler. Rastgele öğrendikleri birkaç ilkeye saçma bir bağlılık gösterir, yenilik aramaktan çekinmezler. Bu da beklenmedik zorluklara neden olabilir. Yaşlılar ise serüvene yanaşmaz, uzun uzun düşünür, danışır, hep eksikler bulurlar, orta başarılarla yetinirler. Yaşlılarla gençlerden birlikte yararlanmak en yerinde iş olur. Böylece iki çağın karşılıklı üstünlükleri eksikliklerini giderir. Bunu en güzel şu atasözü açıklamaktadır: “Gençlik bilse, yaşlılık yapabilse.”

İki kuşak da kendine düşen bu görevleri yerine getirirse, kuşaklar arasında çatışma kalmaz veya en aza iner. Toplumlarda kişi “Yalnız ben yaşamıyorum, benim gibi yaşayanlar var; onların da en az benim kadar düşüncesi, kişiliği, hakkı var.” diye düşünür ve ona göre davranırsa sorunlar ortadan kalkar veya en aza iner. Hoşgörü ve başkalarını kendi yerine koyma ahlakî değerler yerleşirse o toplumda güven o derece artar.

Bu konuda son sözü Sevgili Peygamberimiz’e bırakalım:

“Küçüklerimize şefkat, büyüklerimize saygı göstermeyen bizden değildir.” ◀

Susmanın Erdemi

Ruhunda olumsuz duygular barındıran bir insanın hem ruh sağlığı hem de beden sağlığı kısa zamanda bozulur. O hâlde insanın dış şartları düzeltebilmesi için önce iç şartlarını düzeltmesi gerekir. Bunun en kestirme yolu da susabilmek; boş ve gereksiz konuşmalar yapmak yerine dinlemeyi öğrenmektir.

► İnsanoğlu, diğer varlıklara göre birçok üstün özelliğe sahiptir: Düşünme, konuşma, hissetme vb. yönleriyle diğer canlılardan çok farklı ve üstündür insan. İnsanoğluna özel olarak bağışlanan söz ve konuşma yeteneği, diğer canlılarda mevcut değildir. Söz ve konuşmanın değeri, sadece insanoğluna bağışlanmış bir özellik olmasıyla, esasen, kendi içinde gizlidir. Sözün esrarı ve konuşmanın hikmeti, insan türünü çok daha üstün ve farklı noktalara taşımaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de de söz ve konuşmanın değeri apayrıdır. Nitekim ilk emir sese ve söze dayalı olan "İkra!" emridir. Baştan sona bir hikmetli söz hazinesi olan Kur'an-ı Kerim'de insanlar, güzel söz söylemeye davet edilir.¹

Âlemlere rahmet olarak gönderilen Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.), huzurunda konuşan bir hatibi dinledikten sonra "Sözde sihirleyen bir kudret vardır." buyurdukları rivayet edilir.² Ancak, söylemekteki temel ilkeyi ise şöyle ifade etmişlerdir: "Ya hayrı söylemek ya da sükût etmek."³ düsturu onun konuşma hususundaki önemli bir tavsiyesidir.

Bilginler de "İnsan, konuşan bir varlıktır." diyerek insanın diğer canlılardan ayrılan ve onu üstün kılan bir yönüne işaret etmişlerdir. Konuşma kabiliyeti, bir yönüyle insanoğluna müthiş bir üstünlük sağlarken diğer bir yönüyle de ağır bir sorumluluk yüklemiştir. Dile sahip olmak, konuşmayı kontrol altına alabilmek pek de kolay bir

meziyet değildir; çünkü, dilin kemiği yoktur ve her yana kıvrılabilir. Üstelik dil, suç işlemeye de çok eğilimli ve uygundur. Yani dil eğer kontrol altında tutulmazsa, potansiyel bir sanıktır. Nitekim, modern çağlarda insanlar, çok konuşmalarına rağmen, geçerli ve kalıcı iletişim kuramıyorlar. Bu çelişkinin bilimsel bir açıklaması olmalıdır.

Kutsal kitaplar ve bilge insanlar hep “Susan kurtulmuştur.” yönünde bir uyarıda bulunmaktadır. Günümüzün adı konulmamış yaygın hastalıklarından birisi de boş, anlamsız ve gereksiz konuşmaktır. Lokman Hekim’e “*Senin hikmetin nedir?*” diye sorulunca; “*Ben yapmam gerekmeyen şeyi sormam, beni ilgilendirmeyen şeyin de peşine düşmem.*” diye cevap vermiştir. Cahil insan karşısında kitap gibi sessiz kalmak aklın zirvesidir.

Bugün toplumumuzu ve tüm insanlığı yakıp kavuran gıybet hastalığı, insanlığın neredeyse sonunu hazırlayacak kadar yaygınlaşmış bir felakettir. Sağlık, huzur ve mutluluk arzu edenler öncelikle duygu, düşünce, beden ve dillerinin korumak zorundadırlar. Huzurun ve mutluluğun sırrı en başta dile sahip olmaktan geçmektedir.

Gerektiği yerde gereğince konuşabilmek, erdemlerin başında gelir. Bir atasözü “Erdemin başı dildir.” diyerek bu gerçeği vurgulamıştır. Son nefes tamamlandığında, bizden geriye kalanlar acaba neler olacaktır? Bunu biraz düşündüğümüzde, arkada kalanların yalnızca iyi veya kötü izlenimler olduğu anlaşılır.

Dilini tutabilen, kendini de tutabilir. İnsan, düşüncelerine hakim olabilir; nefsinin kontrol edebilir ve kendini tutabilirse sağlam bir kişilik ve karakter kazanabilir. Düşüncelerine hakim olan bir insan, en zayıf zamanlarında dahi hakimiyetini kaybetmez. Bu şuurdaki bir insan ise, varlığının kanunlarını ve kendini keşfetmekle hayatın amacı olan sonsuz huzur ve mutluluğun yolunu tutmuş olur. İnsanın huzur ve saadeti; sağlık ve mutluluğu kendi içindedir. İç dünyamızdaki duygu ve düşünceler bedenimizin de besin kaynağıdır. Ruhunda olumsuz duygular barındıran bir insanın hem ruh sağlığı hem de beden sağlığı kısa zamanda bozulur. O hâlde insanın dış şartları düzeltebilmesi için önce iç şartlarını düzeltmesi gerekir. Bunun en kestirme yolu da susabilmek; boş ve gereksiz konuşmalar yapmak yerine dinlemeyi öğrenmektir.

Sözün geçer akçe sayıldığı devrimizde susmayı aptallık sayanlar da olabilir. Ancak bilelim ki cahilin kalbi dilinde, âlimin dili kalbindedir. Sözün gerçek değeri, çıktığı derinliklerde gizlidir. Nitekim, sözün hakikati gönül-

de saklanır. Yapılan araştırmalar konuşmanın iletişimdeki payını çok düşük göstermektedir.

İletişimde başarının gerçek sırrı çok ve boş sözde değil, özdeki uygulamada yatmaktadır. İletişimde en geniş ve en kapsamlı basamak *gönül dili*’dir. Gönümüzü açmadan, gönüllere girmeden kurulacak iletişim sığ, yetersiz ve geçici bir etki oluşturmaktadır. Gazâlî, Farâbî, Firdevsî, Ferüdüddin Attâr ve Mevlânâ gibi birçok İslâm düşünürü gönülden söz söylemeyi ve hikmetli sözü öne çıkarırken Batılılar bu gerçeği görmezden gelmişlerdir. Nitekim, insan psikolojisi üzerinde derin çalışmalar yapan Amerikalı Prof. Dr. Robert Frager, şöyle itiraf etmektedir: “*Batılı eğitimciler, aklı aşırı derecede öne çıkarma ve kalbi görmezden gelme eğilimindedir.*”⁴

Gerçek ve doğru olan tavır, her aklımıza geleni söylemek yerine daha fazla tefekkür edip sözün hikmetlisini söylemek ve az sözle çok tesir oluşturmak en doğru olanıdır. Gönül dili; yeri geldiğinde hikmetlice konuşmak, yeri geldiğinde ise, içimize doğru seyahat ederek susabilmektir: Büyük mütefekkir ve irfan ehli Sadi-i Şîrâzî, gönül dilinin muazzam ölçüsünü koymuştur: “*İki şey insanın ruhunu karartır: Konuşacakken susmak, susacakken konuşmak*”.

Tasavvufî geleneğimiz ve medeniyetimiz az konuşmak, çok dinlemek üzerine kuruludur. Gönüller Sultanı Mevlânâ’yı çağlar ötesine taşıyan sır, gönül dilinde gizlidir. Mevlânâ, çok düşünüp derinden hikmetli sözler söylemiştir. Sözler, onun gönülünden çıkıp karşıdaki gönüllere tıpkı yer altı sularının gökyüzüne fişkırması gibi serâpâ yayılmıştır; çünkü o gönül diliyle iletişim kurmuş ve sözleri gönülden söylemiştir:

“*Bilhassa gönül dili olursa,
Gönüldaşlık dildaşlıktan iyidir.
O söz ima ve yazıyla değildir
Ama gönül diline tercüman olur.*”⁵

Gönül dili, duyguların sessiz dilidir. Duyguların anlamadığı, uzlaşmadığı bir ortamda konuşma dilinin pek etkisi olmaz. Nitekim; gönül severse, duygular harekete geçer ve söze hacet kalmaz. Gönül sevmezse, dünyanın kelimasını da sarf etseniz, sadece yormuş ve yorulmuş olursunuz. Öyleyse her şeyden önce, irfan dünyamızın dili olan sessiz ve sözsüz gönül dilini keşfetmeli ve iletişimle-
rimize bu dille başlamalıyız.

Konuşmak veya susmak... Önemli olan hakikate ulaşmak, Allah’ın rızasını kazanmaksa, bilelim ki insanın

Gönül dili; yeri geldiğinde hikmetlice konuşmak, yeri geldiğinde ise, içimize doğru seyahat ederek susabilmektir: Büyük mütefekkir ve irfan ehli Sadi-i Şirâzî, gönül dilinin muazzam ölçüsünü koymuştur: “İki şey insanın ruhunu karartır: Konuşacakken susmak, susacakken konuşmak”.

sessizliği sözcüklerinden daha yakındır gerçekliğe! Söz herkeste var, lakin; her sözü söylemek herkese yaraşmaz. Tasavvuf dünyamızın üstadları gereğini vaktiyle söylemişler:

“Ey can, kimseyi kırma. Sözden ağırı yoktur. Beden çok yükü kaldırır ama gönül her sözü kaldıramaz...”

“Söküklerini dik sözlerinin, dilini kalbine yanaştır; dilinle söylediğini kalbinle de söyle. Kalbinden geçmeye-ni diline değdirme.”

“Söz, ağız kutusunda kıymetli bir inci gibidir,
Onu harcarken dikkatli ol ve acele etme.
Her işin aslı gönülden doğar, dilden değil.”

Mevlânâ

«Edebim el vermez edepsizlik edene.
Susmak en güzel cevap, edebi elden gidene.»

Yunus Emre

Söylesem tesiri yok sussam gönül râzı değil
Çektiğim âlâmı bir ben bir de Allah’ım bilir.

Fuzûlî

Konuşmak veya susmanın temelinde düşünce yatar. Düşünce ise, kalpteki duygulardan kaynaklanır. O sebeple insanlar, kalplerine aldıkları düşüncelere dikkat

etmelidirler. Zira kalp, Mevla’nın tecelligâhıdır. O’na kimi yakıştırıyorsanız onu kalbinize alınız. Eğer ki Mevla’ya yakışır düşünceleriniz varsa, bitmek tükenmeyen ve usanç vermeyen bir gönül diline sahip olabilirsiniz. Aksi hâlde dünyanın gözüyle dünyanın diliyle konuşup günü doldurmaya ve ömrü geçirmeye devam edebilirsiniz.

Sonuç olarak konuşmak fitrî bir yetenektir. Oysa, susmak sonradan öğrenilir. Bu ilişkiyi şöyle özetleyebiliriz: Konuşmak fitrattan, susmak kudrettendir. Her insan konuşabilir; sadece güçlü insanlar susabilirler! Söyleyecek sözünüz varsa, sözünüzü dinleyecek insanlar da varsa, elbette konuşabilirsiniz. Ancak; akıllı insanlar çok düşünür, iyi dinler ve güzel de susarlar! İşin hikmeti bu sırda gizlidir... ◀

D İ P N O T L A R

1. Zümer, 39/23; Araf, 7/137.
2. Kazancı, Ahmet Lütfi, *Peygamber Efendimizin Hitâbeti*, İstanbul: Marifet Yay., 1995: 19.
3. Tirmizî, Sıfatü'l-kıyâme, 50.123

4. Frager, Robert, *Kalb, Nefs ve Ruh*, İstanbul: Gelenek Yay., 2005: 45
5. Nahîfî, Süleyman (2009). *Mesnevi-i Şerif*, Sad. Amil Çelebioğlu, İstanbul: Timaş Yay. c. I, b. 1260

YUSUF KAPLAN İLE SÖYLEŞİ

KONUŞANLAR:
FULYA İBANOĞLU
ELİF ZEYNEP YILMAZ
ABDULLAH RÜŞTÜ KİŞİ

FOTOĞRAF:
KÂMİL BÜYÜKER

► Bugün, gündelik mânâda kullandığımız iletişimi daha çok yazılı-görsel basınla, içinde bulunduğumuz muhitle, ebeveynin çocuklarıyla, hocanın talebesiyle, işverenin işçisiyle kısaca birbirimizle kurduğumuz alış-veriş süreci olarak algılıyoruz. İletişime yüklediğimiz bu anlamlar aslında modern bir tutumun neticesi midir? Yani bizim yaşadığımız çağ itibarıyla iletişime yüklediğimiz anlamlar mı bunlar? Acaba insanlık tarihi boyunca iletişim dediğimizde yine bunlar mı anlaşılıyordu?

Öncelikle belirtmemiz gereken bir husus var: İçinde yaşadığımız çağa iletişim çağı diyoruz; ancak, bu çağ iletişim çağı değil medya çağıdır. O yüzden öncelikle ikisini ayırmak lazımdır birbirinden. Medyalar, sözümona iletişim araçları olarak görülüyor! Medya, iletişim aracı değildir. İngiltere’de doktora hocam olan, Kültürel İncelemeler Okulu’nun kurucusu Stuart Hall, medyayı, site of struggle/mücadele alanı olarak tanımlar. Bu tanımlama, medyanın iletişim aracı değil, iktidar kurma, her türlü iktidar biçimlerini koruma aracı olduğunu iyi göstermektedir. O yüzden, bu çağın en temel sorunu iletişimsizliktir. Yine bu nedenle çağımızda iletişim kavramı öne çıkmıştır. Bir kavram özellikle öne çıkarılması, orada kesinlikle eksikliği hissedildiği içindir; yani aslında onun izinin sürülmesi hikayesidir söz konusu olan. Şu an içinden geçtiğimiz çağı, modernlikle başlatırsak, aslında medya çağı olarak tanımlamamız gerekir. Burada medya çağı tabirini iki anlamda kullanıyorum: Biri görünür düzlemde, daha sosyolojik, fenomenolojik olarak karşımıza çıkan anlamıdır. Yani fiilen yaşadığımız dünyada medyalar üzerinden hayatın sürdürülmesidir. Bu anlam sonuç ile alakalı olmasına rağmen biz daha

çok bu nokta üzerinde yoğunlaşıyoruz. Hâlbuki bizim “sebebe” üzerinde kafa yormamız lazımdır. Medya çağı, felsefî olarak, hayatın bir şekilde medya üzerinden kurulmasından ötürü medya çağıdır ve bu yüzden Batı uygarlığı medya uygarlığıdır.

Medya dediğimizde teşhire yönelik bir iletişimden mi bahsediyoruz?

Hayır, kastettiğim tam olarak o değil. Medya, medium kelimesinin çoğuludur. Medium ise araç demektir. Özellikle ortaçağlardan modern sürece geçişte, Batı’da geliştirilmiş bir bilim dalı var: “Media scientica” (araçlar bilimi). Bunlar tesadüfî oluşmuyor ancak biz farkına varmıyoruz. İçinde yaşadığımız çağın felsefesi, dili, dolayısıyla temellerini kurması anlamında, modernlikle başlayan çağın medya uygarlığı çağı olduğunu algılayamıyoruz. Çünkü biz sadece onun tezahürleri üzerinde yoğunlaşıyoruz. Batı düşüncesinin en büyük düşünürü Nietzsche’nin modernlikle ilgili söylediği çok önemli bir şey var: “Modernler, nedenlerle sonuçları karıştırmış, sonuçları nedenler yerine yerleştirmiştir.” Bu tutum, asıl felsefî sorunun, asıl can alıcı meselenin, ne olduğunu görebilmemizi ve kavrayabilmemizi önlemiş, zihnimizi körleştirmiştir. Burada, “Neden medya uygarlığı?” diye soralım. Niçin biz modernlikle birlikte başlayan süreci, modern Batı uygarlığını medya uygarlığı olarak görüyoruz? Asıl izi sürülmesi gereken soru bu ve bu sorunun özlü cevabı da şu: Hakikat fikrinin, dolayısıyla Tanrı fikrinin yitirilmesinden ötürü! Hakikat fikrinin yitirildiği yerde insan da biter, Tanrı fikri de. Çünkü Tanrı fikri ancak hakikat fikrinin bir şekilde varlığını sürdürdüğü yerde karşılığını bulabilir.

1964 yılında Sivas'ta doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Kayseri'de tamamladı. 1986 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sahne ve Görüntü Sanatları Bölümü Sinema-TV Ana Sanat Dalı'ndan mezun oldu. Üniversite öğreniminden sonra İngiltere'ye gitti. 1991 yılında East Anglia Üniversitesi'nde "Story-Telling and Myth-Making Medium: Television" adlı master tezi hazırladı. 1992'de Londra Üniversitesi ve Middlesex Polytechnic'te doktora yaptı. İlim ve Sanat, Yedi İklim, Kayıtlar, Girişim, İslam, Kadın ve Aile gibi dergilerle Zaman ve Milli Gazete gibi günlük gazetelerde çeşitli yazı, röportaj ve çevirileri yayımlandı. Focault, Baudrillard, Kundera, Eco ve John Berger gibi yazar ve düşünürlerden çeşitli çeviriler yaptı. Halen Bilgi Üniversitesi'nde öğretim üyeliği yapmakta ve Yeni Şafak Gazetesi'nde yazmaktadır. Enformasyon Devrimi Efanesi, Ay Parçası gibi telifleri, Putların Alacakaranlığında, Afrikalılar: Üç Farklı Kültürel Miras, Bilgiğin Yedi Direği, Tarihin Sonu mu? gibi pek çok tercümesi vardır.

“Medya çağı”, felsefi olarak, hayatın bir şekilde medya üzerinden kurulmasından ötürü “medya çağı”dır ve bu yüzden Batı uygarlığı medya uygarlığıdır.

Bu süreç insanın tanımlanması neticesini getirdi o hâlde...

İnsan modernlikle birlikte hümanizm adı altında tanımlandı: Antroposantrizm yani insan-merkezcilik, modernlikle birlikte kurulan modern pagan dünyanın temellerini attı. Antroposantrizm, insanın her şeyin merkezine yerleştirilmesi demektir. Heidegger, bunu çok güzel özetledi: “İnsanın her şeyin ölçüsü ve ölçütü katına yükseltilmesi”. Nitekim bu süreç, hakikatin yitirilmesiyle sonuçlandı. Bunun için denilebilir ki, modernlik hakikatin unutulmasıdır. Postmodernlik ise, unutmayı unutmak, hakikatin yitirildiği hakikatinin de yitirilmesidir. Bu yitiriler neticesinde insan ontolojik güvensizlik sorunu yaşamaya başladı. Asıl sorun budur! “Ontolojik güvensizlik sorunu” ne demektir? İnsanın yönünü, hayatın anlamını, değerlerin de değerini yitirmesi demektir.

İnsan ontolojik güvensizlik sorunuyla yaşayabilir mi?

Yaşayamaz. Nasıl yaşayacak? Epistemolojik güvenlik alanlarını genişleterek. İşte bu, araçların amaç haline getirilmesi demektir. Araçların, özellikle de güç üreten araçların kontrol edilmesi ve amaç haline getirilmesi sürecidir bu. Aslında bu, güç üreten araçları üretme ve bunları kontrol etme güdüsünün amaç haline getirilmesi ve insanın güdülmeye başlanmasıdır. Burada araçtan kastettiğim şudur: Öncelikli olarak normların kaybedilmesi ve formların normların yerine yerleştirilmesi. Bu çok önemli bir süreçtir. Modernlikle post-modernlik arasında burada enteresan bir ilişki vardır. Modernlikte

normun yitirilmesi ve formun normun yerine yerleştirilmesi sözkonusudur. Post-modernlikte ise, formun normlaştırılması, yani bu sürecin tamamlanması hikayesi vardır. Bu ikisine sürekli gönderme yapmamın sebebi, içinde yaşadığımız çağ, bizim kurduğumuz bir çağ değil, batıların kurdukları bir çağ. Bizim çağımızın kurduğu bir çağ değil. Çağını kuramayan bir çağının varlığından söz edilemez! Yaşadığımız çağ bizim çağımızın kurduğu bir çağ değilse, nedir bizim için? Bir ağdır. Yaşadığımız çağın ağları ve bağları, bağlamları ve kavramları içinden ve üzerinden hayatı sürdürmeye çalışıyoruz. Bu yüzden açıkçası tehlikeli bir yerdeyiz. Dilimizin ve yerimizin yitirildiği bir dilsizlik ve yersizlik durumunu yaşıyoruz. Dil, müslüman zihninin ve idrakinin yerini tayin eder. Bu da Mekke sürecine denk gelir. Yer ise, yönümüzü tayin eder. Bu da Medine sürecine denk gelir. Başka bir deyişle, Mekke sürecinde çağrı kurulur; hakikat öncelikle, kişide hayat bulur. Medine sürecinde ise, çağrı çağrı kurar ve hakikat, hayat olur her yerde; hayatın kendisi olur. Bu iki süreç, medeniyetin yapı taşlarını döşer ve Mekke ve Medine süreçlerinin hasılası bizi medeniyete götürür. Medeniyet sürecinde ise hakikat hayat sunar herkese. Ontolojik güvensizlik sorunu yaşanan yerde, dil de, yer de yitirilir ve çıkış yolu olarak epistemolojik alanların genişletilmesi devreye girilir. Epistemolojik alanların genişletilmesinden kastedilenin araçların, özellikle güç üreten araçların (önce, doğanın, ardından bilimin, son olarak her tür teknolojinin) yüceltilmesi ve kontrol altına alınması olduğuna bilhassa dikkat çekmek istiyorum. İşte bu süreç, adım adım şu veya bu şekilde tezahür ediyor.

İletişimsizlik temelde nereden kaynaklanıyor?

Descartes, modernliği kuran adam diyor ki “Cogito ergo sum/düşünüyorum o halde varım.” ve devam ediyor: “Tabiatın efendileri ve hakimleri olacağız.” İşte bu süreç, araçların amaç haline getirilmesi ve kontrol altına alınması, dolayısıyla epistemolojik alanların genişletilmesi, böylelikle ontolojik güvensizlik sorunu bastırarak simülatif bir güç devşirilmesi anlamında medya uygarlığı süreci böyle başlıyor. Bu arada şunu belirteyim, oryantalizm yapmamak ya da oryantalizme karşı oksidentalizm hastalığına düşmemek için bizzat Batıların kendilerini nasıl tanımladıklarını göstermek üzere Batılı düşünörlere gönderme yapıyorum. Heidegger

**Neden “medya uygarlığı”?
Niçin biz modernlikle birlikte
başlayan süreci, Batı uygarlığını
medya uygarlığı olarak görüyoruz?
Hakikat fikrinin, dolayısıyla Tanrı
fikrinin yitirilmesinden ötürü!
Hakikat fikrinin yitirildiği yerde
insan biter, tanrı fikri de.**

ger, tarihte olmadığı kadar ilk kez Descartes’la birlikte öznenin mahiyetini, niteliğini yitirdiğini ve her şeyin merkezine yerleştiğini söyler. Dolayısıyla hakikat yitirildi, insanın kendisi hakikat oldu ve insanın bir şekilde hayatını sürdürmesini sağlayan araçlar hakikat katına yükseltildi. Araçlar bir zat konumuna yerleşti. Başlangıçta, hümanizm ile birlikte her şeyin merkezine yerleştirilen insan, postmodern süreçte, post-hümanizmin eşğine yuvarlandı. Araçsal akıl, akıl tutulmasıyla sonuçlandı. Modern Batı uygarlığının medya uygarlığı olarak tanımlanmasının hikayesi ve çağımızın, iletişim çağı değil, medya çağı olmasının ve medya çağının bütün insanlığı Horkheimer’ın yerinde tanımlamasıyla, “akıl tutulması”nın eşğine fırlatan araçsal akla mahkum olmasının, dolayısıyla iletişimsizliğin nereden kaynaklandığının felsefî hikayesi böyle işte...

Öyleyse biz araçsallaştırma kavramını Türkçe’de yanlış kullanıyoruz?!

Evet, yanlış kullanıyoruz. Araçsallaştırma, bizatihi aracın zat katına, öz katına yükseltilmesidir. Modernlikle birlikte medya çağını başlatan ilk şey tabiatın kontrol edilmesidir. Descartes boşuna, “Tabiatın efendileri ve hakimleri olacağız.” demiyor. Tabiatın efendileri ve hakimleri olmak demek aslında, tabiatın tabiatını, insanın tabiatını/fitratını yitirmesi ve tanrılaşması demektir. İnsanın hakimiyet kurma gücünü kendisinde görmesi... Dolayısıyla bu, insanın olma çabasını ıskalayıp sahip olma güdüsünün peşine düşme sürecidir. İnsan ne kadar fazla sahip olma güdüsünü geliştirirse, o kadar fazla sahip olduğu şey insana sahip olur. Hikaye burada gizli!

Netice itibariyle ne oldu peki?

Olan şu: Papaz figürünün karşısına tüccar figürünü çıkardılar. Bu çok önemli. Modernliğin geliştirdiği ilk meslek muhasebecilik mesleğidir! Descartes papazlara dedi ki: Biz bu Kutsal Kitab’ı anlayamayız, bu yüce bir kitaptır. Ama kitab-ı kâinatı anlayabiliriz!” Descartes, “Kainatı anlayabiliriz.” dedi. Bu bir kırılma noktasıdır. Tüccar da papaza “Ben vaat ettiğim şeyleri bu dünyada gerçekleştirebilirim, gerçekleştirmek zorundayım; ama sen vaat ettiğin şeyleri gerçekleştiremiyorsun, dolayısıyla bu dünya benim dünyam, senin burada yerin yok!” dedi. Bu bakımdan dünyanın kurulmasında asıl aktör, tırnak içinde tüccar, yani ekonomi-politiktir. Ekonomi-politik modernliğin, kültür-politik de postmodernliğin katalizörüdür. Ne oldu peki? Güç üreten araçlar, tabiatın imkanlarını keşfederek modern, seküler bilimi, bilimin imkânlarını kullanarak, çoğaltarak da teknolojiyi geliştirdiler.

Tam da burada şunu sormak istiyorum: Biz bugün bilim ve ilim kelimelerini kimi zaman birbirini yerine kullanıyoruz. Bu kavramlar tam olarak nasıl karşılık bulmalıdır?

Bilim ile ilim zıt kavramlardır. Bilim, (yani modern, seküler bilim) hakikati teslim alma çabasıdır. Bu çaba, kişinin tekebbürünün tavan yapmasına yol açıyor. Tekebbür, büyüklenmek demektir. Büyüklenen kişi, aslında, kendisini her şey sanıyor. Önünü tıkıyor. Hakikatin izini sürmek yerine, hakikatin izini silen bir yolculuk yapıyor. İlim ise hakikate teslim olma çabasıdır. Hakikate teslim olma çabası, âlim’in Allah’tan korkan (ittika eden)

İçinde yaşadığımız çağ bizim kurduğumuz değil, batılıların kurdukları bir çağ. Bizim çağımızın kurduğu bir çağ değil. Çağımı kuramayan bir çağrının varlığından söz edilemez! Yaşadığımız çağ bizim çağımızın kurduğu bir çağ değilse, nedir bizim için? Bir ağdır. Yaşadığımız çağın ağları, bağlamları, kavramları içinden ve üzerinden hayatı sürdürmeye çalışıyoruz. Bu yüzden açıkçası tehlikeli bir yerdeyiz.

kişi olmasına, dolayısıyla tekebbür (büyüklenme) değil, tefekkür (büyülenme) yolculuğuna çıkmasına imkan tanıyor. Büyülenen kişinin önündeki bütün bariyerler aşıyor, yepyeni koridorlar, terra incognitalar (keşfedilmemiş kıtalar) açılıyor. Sonuçta tam anlamıyla ortaya araçsal akıl çıkıyor. Akıl tutuldu; insan unutuldu! Artık post-modernler insandan kaçıyor, çünkü insan azman bir yaratığa dönüştü. Bu yüzden Max Weber, modernliği, “demir kafes” diye tarif etti. Bu nedenle Foucault “modernliğin hapishanesi”nden, Baudrillard, “toplumsalın iptali”nden bahsetti.

Tüm bu anlattıklarınızı tekrar başa dönüp, “Medya Çağı”yla irtibatlandırdığımızda karşımıza ne çıkar?

Post-modernlikle geldiğimiz nokta, tarih fikrinin, dolayısıyla zaman fikrinin yitirilmesi, iptal edilmesidir. Bunun elbette iletişimsizlik sorunuyla doğrudan ilintisi vardır. İçinde yaşadığımız şu çağda, geçmiş zaman ve gelecek zaman duygusu iptal edilmiş durumdadır; zaman fikri sadece genişletilmiş tek bir geniş zamana indirgenmiştir.

Bahsettiğiniz an, aynı zamanda bir motto kabul edildi.

Postmodernliğin mottosu, her şey burada ve şimdi olmak zorundadır. Dolayısıyla “anything goes” yani “her şey mübah”. budur. Tanrı’nın ve şeytanın eşitlendiği, mesafenin ortadan kalktığı bir yerdeyiz şimdi. İletişimsizlik sorununun temelinde de bu yatmaktadır. Böylece insan nisbî bir varlık olduğunu unutup mutlak bir varlık gibi bu dünyaya çekidüzen vermeye kalkışmaktadır. Bu,

takdir edersiniz ki çok tehlikeli bir şeydir. Bu sürecin, Tanrıyla şeytanı eşitleyecek bir rölativizme, dolayısıyla nihilizme evrilmesi kaçınılmazdı zaten. Nietzsche bunu haber vermişti. “Tanrı öldü.” derken aslında Kilise’nin tanrısının öldüğünü haykırıyordu. Kilise’nin teizmine karşı ateisttir Nietzsche. “Kilise’nin Tanrısı gerçek bir Tanrı olsa bile buna inanılmaz.” diyor. Zira Kilise’nin teizmi ister istemez Tanrı fikrine ihanet eden bir teizmdir. Dolayısıyla Nietzsche nihilisttir; nihilist olmak zorundadır. Buna mukabil Nietzsche, bir şey söyledi: “Önümüzdeki iki yüz yıl içinde insanlığın başına gelebilecek en büyük bela nihilizm tehlikesidir.”

Nietzsche’nin öngörüsü dünya savaşlarıyla yaşandı ve dünya büyük bir “iletişimsizlik” ortamına sahne oldu diyebilir miyiz?

Tabii. Elli sene içinde, söylediği şey ürpertici bir şekilde gerçekleşti. İki büyük savaş yaşandı. Ve Avrupa, gücünün zirvesinde iken tarihten çekildi. Bütün pagan tecrübelerin yaşadığı şey budur. Grekler, Büyük İskender ile gücün zirvesine ulaştı, fakat paldır küldür tarih sahnesinden gitti. Romalılar da. Tekrar edelim, iletişimsizlik sorunu yaşandığı için insanlar iletişim meselesi üzerinde duruyorlar. İkincisi güya bu iletişimsizlik sorununu çözmek için iletişim araçlarını bu kadar sofistike bir şekilde geliştirme ihtiyacı hissetmiş durumdalar. Mesela modern matbaa ile başlayan, aslında modern yazılı kültür sürecidir. Modern yazılı kültür rasyonaliteye dayanan bir kültürdür. Ve bu, hakikatin bitirilmesini tetikleyen bir süreçtir. Çünkü bu mânâda bir rasyonalite ölçen, biçen ve bitiren bir rasyonalitedir. Bu türden bir

akılcılık tecrübesi kaçınılmaz olarak akli sınırlı bir şekilde tanımlar, insanı sınırlı bir akla mahkum eder. Geleceği son nokta da aklamalıktır. Mevcut süreci aklamayı, dolayısıyla katılaştırması kaçınılmazdı. Ama Marx, haklıydı: Katı olan, buharlaşacaktı. Geldiğimiz noktada, postmodern izafileşme, katı olanın dağılması, buharlaşması hikayesidir. Şunu unutmayalım, buradaki akıl kavramıyla İslâm düşünce geleneğindeki akıl kavramı arasında hiç bir ilişki yoktur.

Burada dikkat çekici bir husus var sanırım: İletişim bakımından yazılı kültür ile sözlü kültür ayrımı yapıyorsunuz...

Tabi, buradan oraya geleceğim. İnternetle başlayan süreç, bir bakıma ikincil sözlü kültür sürecidir. İkincil sözlü kültürün icadıdır, diye de tarif edilebilir. Sözlü kültür ile yazılı kültür arasında çok önemli mahiyet farkı vardır. Sözlü kültürde iletişim “face to face”tir. birebirdir, yüz yüzedir.

Yani “an”da gerçekleşir.

Evet. Bu çok önemli bir şey. Şimdi Bediüzzaman’dan yola çıkarak bir şey söyleyeceğim: Yazılı kültürde araya nesne/aracı girer. İletişim bir şekilde iletişimsizlik doğuracak bir işleme dönüşür. Dolayısıyla rasyonalite devreye girer. Mesela bir kitap... Başlangıcı, ortası ve sonu var. Normalde hayat böyle gitmiyor. Hayatın bir başlangıcı ve sonu var ama bu bir tecrübe. Bunu unutmayalım. O sıg rasyonalite üzerinden gittiğiniz zaman hayatın her alanını öngörebileceğiniz zehabına kapılırsınız. İşte tam da bu yüzden rasyonalite/akıllık, aklamacılığa dönüşür. Çünkü burada düşünme sadece görme ve göstermeye indirgenir. Hâlbuki düşünme görme ve gösterme ile ilgili bir şey değildir. Tefekkür ile düşünce farklıdır, hatta zıt kavramlardır. Düşünce sadece akılla yapılan bir şeydir. Tefekkür ise kalbin işidir. İslâm düşüncesinde kime giderseniz gidin herkesin söyleyeceği budur. Gazzâlî de, Cürcanî de, İbn Arabî de bunu söyler. Düşüncenin araçlarından biri olarak dile geldiğimizde ise “Dil varlığın evidir.” diyen Heidegger’i hatırlamak lazım. İnsan, dille düşünme ameliyesini yerine getirir. Dil gitti ise, insan gittiği, hakikat bittiği içindir. Varlığın evi! Yani şu an insan evsiz! Yersiz-yurtsuz! O yüzden Heidegger, “Modern insan düşünemiyor, düşünme yetilerini yitirdi.” demişti. Çünkü dil kayboldu ve varlık evsizleşti. Her

Yazılı kültürde araya nesne/aracı girer. İletişim bir şekilde iletişimsizlik doğuracak şekilde bir işleme dönüşür. Dolayısıyla rasyonalite devreye girer. Mesela bir kitap... Başlangıcı, ortası ve sonu var. Normalde hayat böyle gitmiyor. Hayatın bir başlangıcı ve sonu var ama bu bir tecrübe. Bunu unutmayalım.

şeyi dile indirgemek istemiyorum, ama dil inanılmaz bir şey. Bir mucize. Üstelik İslâm düşüncesinin periferisinde yer alan Ebubekir Razi der ki: “el-luğa mir‘atü’l-akli ve’l-kalbi.” “Dil, kalbin ve aklın aynasıdır.” Bence Heidegger’den daha derinlikli bir şey söylüyor. Aslında sorun, ontoloji sorunu. Neden ontolojik bir güvensizlik sorunu üretildi?

İletişimsizliğin en temel sorun haline getirilmesi de bununla beraber değerlendirilmeli öyle değil mi?

Bunun temel nedeni şudur: Batı uygarlığının ontolojisi yoktur. Batı uygarlığı sadece epistemolojiye dayanır. İşte bu nedenle epistemolojik olan ontolojik-leştiriliyor, ontolojik olan da epistemolojik-leştiriliyor: Problem bu! Yani normu formlaştırıyor, formu normlaştırıyor. Hakikati sûretleştiriyor, sûreti hakikatleştiriyor. Bediüzzaman Muhakemat’ta önemli bir şey söyler: “Sûreti, hakikat olarak konumlandığımız zaman hakikatten eser kalmaz.” Epistemoloji üzerinden kurulan bir dünyada, modernlikle birlikte zorunlu ve kaçınılmaz olarak modern yazılı kültür icat edilmiştir.

Batı’da kutsal metin “Önce söz vardı.” diye başlar. Ama kutsal metin fiilî olarak ortadan kalkınca söz de aradan çıktı ve devreye yazı girip sözün yerine, muhkemleştirildi, diyebilir miyiz? Bunu söylemek ne derece doğru olur?

Burada şunu söyleyebiliriz: Söz kavramı özellikle felsefede yanlış kullanılıyor. Eğer söz deyince logosu, logostan da aklı/aklın faaliyetini kastediyorsak önce söz yoktu. Ama hikmeti kastediyorsak söz vardı. Bu doğru.

**Tanrı'nın ve şeytanın
eşitlendiği, mesafenin
ortadan kalktığı bir yerdeyiz
şimdi. İletişimsizlik sorunun
temelinde de bu yatmaktadır.
Böylece insan nisbî bir
varlık olduğunu unutup
mutlak bir varlık gibi bu
dünyaya çeki düzen vermeye
kalkışmaktadır.**

O yüzden post-modernlerin logosantrizme, Grek düşüncesine meydan okumaları çok doğru. Zaten logosantrizm, söz-merkezcilik diye çevriliyor. Ama orada hikmet yok. Burada kastedilen, akıl üzerinden insanın her şeyin üzerinde bir konuma yerleştirilmesidir. Rasyonel, lineer, horizontal işleyen modern yazılı kültür, daraltılmış bir akıl ve ölçme biçme algısı üzerinden üretildiği için (ration, ölçme, biçme demektir), insanı dil hapishanesine atmıştır. Yani dilin alanını da daraltmıştır. Dilin kalple irtibatını kopartmıştır.

Hayret makamı, yerini her şeyi bilme ve tahmin edebilme iddiasına bırakıyor...

İnsan büyüklenir ve büyüklendiği ölçüde kimseyi gözü görmez. Kendisini her şey katına yükseltir. Burada tefekkür gerçekleşmeyeceği için bu bariyerleri aşabilmenin yolu, epistemolojik güvenlik alanlarını genişletmek, araçları özellikle güç üreten araçları kontrol etmektir. Ve medya... Kontrol ve kolonizasyon aracıdır. Modernlik de bir kontrol ve kolonizasyon biçimidir. Modernliğin ürettiği ve modernliği yeniden üreten medyalar da kontrol ve kolonizasyon araçlarıdır. İletişimsizliğin en önemli sebebi, araya aracın, araç olarak aracının girmesidir. Bugün geldiğimiz noktada iletişim araçları bize iletişimi kolaylaştıran değil, zorlaştıran hatta imkansızlaştıran aracı/aracın kendisini iletmiş oluyorlar.

Tam bu noktada bir iletişim fikri geliştirecek olsak bunun en mühim dayanağı ne olmalıdır?

Bir mümin tarifi olmalıdır bence. Mümin, havf ve reca arasında olan insandır. Bu kavramları ben başka

kavramlarla açıklıyorum: Mümin, mahzuniyet ve masumiyet arasında yaşayan kişidir. Batılılar hiçbir zaman hüznü yaşayamazlar, Doğulular da. Müslüman, coğrafî bir terim değildir. Müslüman teslim olmuş kişidir. Kendimiz için, “Doğu’nun çocuklarıyız.” diyoruz. Yanlış. Batılılar kendini Batılı diye tarif edebilir, ama ben kendimi Doğulu diye tarif edemem. Çünkü ben coğrafî bir terim ya da niceliksel nesne değil, niteliksel bir varlığım. Masumiyet kişinin melekût âleminden devşirdiği bir şeydir. Mahzuniyet ise melekût âleminden sürekli ruh devşiren birinin mülk âleminde yaşadığı haldir. Bu dünya geçicidir, biz de misafiriz, duygusu. Bediüzzaman 27. Söz’de, sahabe ile Hz. Peygamber arasındaki ilişki için “Birebir bir ilişkiydi.” der. Bu tam da insanlığın yaşadığı sorunu çözecek bir ilişki biçimidir. Bediüzzaman’ın söylediğini ben biraz daha açarak diyorum ki, sahabenin Hz. Peygamber ile dolayısıyla İslâm’la kurduğu ilişki epistomolojik değil ontolojik bir ilişkidir. Yani sahabe Hz. Peygamber ile doğrudan irtibat kurduğu için bu ilişki aynı zamanda doğurgan bir sonuç vermiştir. Buna karşın bizim şimdi Hz. Peygamber ile İslâm’la, kitabımızla kurduğumuz ilişki dolaylıdır; dolaylı olduğu için de dolandıran bir ilişkidir. Sürekli bilgilenersek Kur’an’ı ve Sünnet’i anlayabileceğimizi zannediyoruz. Bu mümkün değil; çünkü içinde yaşadığımız zaman, bütün insanlık için bir körleşme çağıdır. Ben bu durumu, “çağ körleşmesi” olarak tarif ediyorum. Bu sebeple de bütün insanlığı semantik intiharın eşğine sürüklemiştir. Çağ körleşmesi, iki şekilde tezahür ediyor: Bütün insanlığın, Batı’ya mahkumiyeti ve bütün insanlığın “kendi”nden mahrumiyeti. Hem dilin/çağrının, hem yerin ve yönün/çağın yitirildiği, çok katmanlı bir körleşme bu. Bu yersizleşmek, yani yerin yitirilmesi demektir. Durduğunuz yer gördüğünüz şeyi belirler. Biz nerde duruyoruz ve durduğumuz yerden neyi/nereyi görüyoruz? Şimdi buradan Kur’an’a gidemeyiz, değişimin sebebi budur. Ümmîleşemediğimiz için gidemeyiz. Çağrımızın insanlığı geleceğe çağırmasını, çağrımızın çağı/nı kurmasını ve çağlayana dönüştürmesini kesinlikle sağlayamayız. Dünyaya söyleyeceklerimizi İslâm’ın idraki ile söylemek zorundayız. Ama daha biz müslümanca idrake, müslümanca düşünebilme yetisine sahip değiliz ki! Algı kapılarımız kapanmış durumda. Çağ körleşmesi şu an bizi pornografi çağının eşğine fırlatmıştır. Pornografi çağı algı kapılarının kapandığı bir aralık’tır; yani dilin ve yerin yitirildiği bir araf’tır. Bu

durum, asla bir algı/lama ya da iletişim biçimi olarak yorumlanamaz. Hızın, hazın ve ayartının zirve yaptığı bir yerde dil biter insan konuşamaz hâle gelir; yer biter, insan varolamaz hâle gelir. İnsanın hakikatin merkezine kendisini değil, fetişlerini yerleştirmesidir.

İsmet Özel “Medyanın gücü yoktur gücün medyası vardır.” der...

Ben de oraya gelecektim. Aslında medyanın gücü vardır. Gücü olduğu için güç, o gücü kullanıyor. Biraz önce, medyaların iletişim araçları değil mücadele mahalli olduğuna değinmiştik. Gücün, güç odaklarının, varlıklarını sürdürme ve pekiştirebilme mahalli. Bunu biraz açmamız gerekiyor...

Heidegger, “Kamera, izleyiciye yöneltilmiş bir silahtır.” der; siz, burada, kamerayı medya olarak anlayın. Konuyla ilgili çağımızın cins düşünürlerinden Paul Virilio da şöyle bir tespit yapar: “Film çekmek ve silah çekmek bir ve aynı şeylerdir.” Burada kullanılan fiil önemli: “shoot/ing” fiili. “Shooting a film” (Film çekmek); “shooting a gun” (silah çekmek)! Frenkçede iki eylem için de aynı fiil kullanılıyor ki bu tesadüfî değil. Medyanın hegemonya kurma araçlarına dönüşmesi, biraz da silahlara dönüşmesi demektir. Paul Feyraband, Yönteme Karşı kitabında şöyle der: “Batı uygarlığı dünya üzerinde kurduğu hakimiyeti iki şeye borçludur. Bir, silah iki, reklam.” Artık bu silah teke indi: Medya.

Özetlersek ne söylerseniz?

Yazılı kültürün, yani rasyonaliteye dayalı modern yazılı kültürün gelişmesiyle birlikte matbaanın icadıyla aslında araya aracı girdiği için iletişim problemleri hale gelmiştir. Batı’da devlete karşı toplumun sesi olması için medyaları geliştirdiler. Anthony Giddens “Devlet, örgütlü şiddet kullanan aygıttır.” der; bu örgütlü şiddetin daha görünmez kılınmasını medya sağlamıştır. Foucault, Bentham üzerinden şöyle bir argümantasyon geliştirir: Kare ya da dikkörtgen bir hapisane, tam ortasında bir kule, küçük aristokrasiyi temsilen bir görevli mahpusları buradan izliyor. Foucault bunun modernliği sembolize eden “panopticon düzeni” olduğunu söyler. Modernlikte azınlığın çoğunluğu kontrol etmesi/izlemesi söz konusudur. George Orwell’in “1984” başlıklı romanı, panopticon düzenini enfes bir şekilde anlatır. Postmodernlik sürecinde de azınlığın çoğunluk tarafından di-

Modernlik de bir kontrol ve kolonizasyon biçimidir. Modernliğin ürettiği ve modernliği yeniden üreten medyalar da kontrol ve kolonizasyon araçlarıdır. İletişimsizliğin en mühim sebebi araya aracının girmesidir. Bu gün geldiğimiz noktada iletişim araçları bize iletişimi kolaylaştıran değil, zorlaştıran hatta imkansızlaştıran aracı/aracın kendisini iletmis oluyorlar.

kizlenmesi söz konusudur. Bu düzeni de “synopticon düzeni” olarak adlandırıyoruz. Aldous Huxley’in “Cesur Yeni Dünya” isimli romanı ise synopticon düzenini çok iyi anlatır. Televoleler bunun en çarpıcı örneği. Kültür, medya, spor, müzik endüstrisi üzerinden ayartıcı ikonlar/ikonalar üretiliyor, din-dışı kutsallıklarda patlama yaşanıyor... Biz de bunu, dinin geri dönüşü olarak görüyoruz! Özellikle din sosyologları filan! Oysa burada modernliğin paganizmi, yerini postmodernliğin neo-paganizmine veya tekno-paganizmine terketmiş oluyor! Değişen bir şey yok aslında! Sadece işlem farklılaşıyor. Kitleler örtük bir biçimde, psikanalitik yöntemlerle kontrol ediliyor. Bu daha tehlikeli; çünkü iletişim dolaylı. Hâlbuki doğrudan iletişim, doğurgan bir şeydir. İnternet ortamıyla birlikte sanki biraz ikincil sözlü kültürler dönüş var. Çünkü orada rasyonalite kırılıyor, mesela yazı görüntüye, renge, sese dönüştürülebiliyor. Bu imkanlar, insanın önüne ne kadar yol açabilir, tartışılmaya değer. Belki de insanın fetişlerini daha da azmanlaştıran imkanlar bunlar. Tuzağın görünmez hale gelmesi...

Peki ne yapacağız, ne yapmalıyız? “Asrın idrakine söyletmeliyiz İslâm’ı” cümlesinde olduğu üzere bugünkü iletişim araçlarından istifade ederek İslâm’ı anlatmak mümkün mü? Medyayı “İslâmîleştirebilir” miyiz?

Bilgiyi İslâmîleştiremediğimiz gibi medyayı da İslâmîleştiremeyiz! O halde ne yapacağız? Birinci ilke şu: Medeniyetler arası ilişkiler tarih boyunca normlar üzerinden değil formlar üzerinden gerçekleşmiştir. Modernlikle birlikte ilk defa bu normlar üzerinden gerçekleşmiştir. Yani daha önceki dönemlerde insanların

Bilgiyi İslâmîleştiremediğimiz gibi medyayı da İslâmîleştiremeyiz! O halde ne yapacağız? Medyanın dili, doğası üzerine kafa yormadığımız sürece bir yere gidemeyiz. Çünkü medya Batı düşüncesinin eseridir. Eğer normlarınızı koruyorsanız başka dünyalardan ödünç aldığınız formları siz re-forme -reformasyon değil- edebilirsiniz .

normlarına, dünyalarına, değer yargılarına saldırı söz konusu değildir. Bütün normlar kendi formlarını üretir, bu kaçınılmazdır. Burada yapılacak şey şu: Her medeniyet, başka medeniyetlerden formları ödünç alır ve kendine maleder. Mesela, Avrupa'da kullanılan müzik çalgılarının % 85'i, Avrupa'ya müslümanlardan geçmiştir. Bize de, Hind'den, Çin'den ve diğer medeniyet havzalarından geçti. Normlarınız güçlüyse, başka medeniyetlerden aldığınız formları re-forme edebilmeniz, dönüştürebilmeniz ve kendinize maledebilmeniz de kolaylaşır. Eğer normlarınız güçlü değilse, aşınmışsa işte felaket ondan sonra başlar: Hem başkalarından aldığınız formları deforme ederseniz; hem de sizin normlarınızı yerle bir etmiş olursunuz! İkinci ilke şu: Medyaları kullanmadığımız sürece yok oluruz. Bütün ilkeleri medyalara kilitlediğimiz zaman da yok oluruz. Medyalar bizi yok eder! Bir bıçak metaforundan yola çıkarak şöyle denilir: Medyayı iyi yönde kullanırsan iyidir, kötü yönde kullanırsan kötüdür. Bu sığ bir algılama biçimidir. Çağın ağlarına düşmenin bir göstergesidir. Medyanın dili, doğası üzerine kafa yormadığımız sürece bir yere gidemeyiz. Çünkü medya Batı düşüncesinin, Batı uygarlığının eşya-ya, Tanrı'ya, hayata dair geliştirdiği dünya-hayat tasavvurunun bir eseridir. Mesela iyi bir haber, "iyi" bir haber değildir. Kötü bir haber "iyi" bir haberdir.

Köpek insanı ısırsırsa değil, insan köpeği ısırsırsa haber konusu olur.

Bu bir klişe, tabii öyle. Batı uygarlığının negativiteye dayandığını söylemeye çalışıyorum. İnkara dayanan bir uygarlık. Kendisi dışındakini inkar etme ve kendi-

sini merkezileştirme sorunu var burada. O yüzden özne-nesne ilişkisi kuruyor. Bizde böyle bir şey olmaz: Bizde özne-özne ilişkisidir. O yüzden, Batılılar hiç bir zaman başka kültürlerle, dinlerle ve medeniyetlerle bir arada yaşama tecrübesi üretememişlerdir. Dünyanın bugün karşı karşıya kaldığı temel varoluşsal sorunların kökenleri burada gizlidir. Oysa kilisesi, havrası, camisi olmayan yer, İslâm medeniyeti değildir. Bu nedenle, bizde "ben" ancak "sen" varsan vardır. Geliştireceğimiz iletişim biçimleri fitratla, özle, "iç ben"le irtibatlı olmalıdır.

Eğer normlarınızı koruyorsanız başka dünyalardan ödünç aldığınız formları siz re-forme -reformasyon değil- edebilirsiniz. Normlarınızı yitirdiyseniz, ödünç formlar hem sizin normlarınızı, dolayısıyla dünyayı de-forme eder, hem de sizin bir şekilde yeni formlar geliştirmenizi engeller. Bu nedenle yapılacak ilk şey mevcut iletişim araçlarını kullanmak, nasıl kullanıldıklarını öğrenmektir. Ardından, bu araçları/formları dönüştürmek... Sonra da kendi formlarımızı, kendi dillerimizi üretmektir. Mesela müslümanların bugün farkına varamadıkları, düşünsel sorunları İran sineması ortaya koymayı deniyor. "Varoluşsal, düşünsel meseleler nasıl gündeme getirilir?"e dair bir yol açıyor. Bizde de Semih Kaplanoğlu triolojisinde bunu yapmaya çalıştı. Bu araçları kullanabilecek insan, ekonomik ve entellektüel sermayeye sahip olmamız gerekiyor. Dolayısıyla yeni bir Türk Sinema Kurumu'na ihtiyacımız var. Bu kurum bütün iletişim politikalarını belirleyecek, stratejilerini geliştirecek, insanlarını yetiştirecek. Bu yapılamazsa mahvoluruz.

Kaddafi'nin adımı bu noktada önemli midir? Ömer Muhtar, Çağrı...

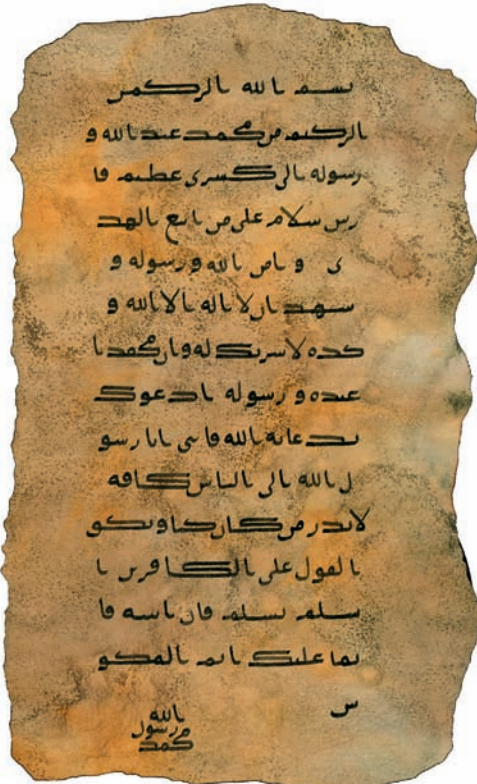
Bunlar yetersiz, iki tane neticede! Artık bir biçimde herkesin kendi medya rejimini kurması gerekiyor. Türkiye bu konuda çok zayıf. TRT var, lokal televizyon. TRT'nin on üç bin kişilik bir yapısı vardı, şimdi dokuz bine düştü ama sadece bin kişi çalışıyor. Hâlbuki dünya, en azından televizyon üzerinden söyleyeceğimiz sözü bizden bekliyor. Şu anda modern dünyanın posası çıkmış ne kadar unsuru varsa İslâm dünyasına Türkiye'de çekilen diziler aracılığıyla ulaştırılıyor. Böyle şey olmaz. Bizim bölgemizi ve dünyayı medya üzerinden yeni bir medeniyet ufkuna taşıyabilecek büyük projeler geliştirmemiz şart. Dünya bize bakıyor, bizi bekliyor çünkü... ◀

PEYGAMBERİMİZİN MÜNZİR BİN SAVA'YA MEKTUBU

Rahman, Rahim Allah adıyla. Allah'ın kulu ve Rasulü Muhammed'den Münzir bin Sava'ya. Selam sana. Kendisinden başka hiçbir tanrı bulunmayan Allah'a hamdettiğimi sana bildiririm ve derim ki O'ndan başka tanrı yoktur ve Muhammed O'nun kulu ve Rasulüdür. Sana, her şeye gücü yeten ve şanı yüce olan Allah'ı hatırlatırım. Zira kim iyi bir öğüde kulak verirse kendi iyiliği içindir. Kim benim elçilerime uyar ve emirlerine itaat ederse bana itaat etmiş olur. Ayrıca kim onlar hakkında iyi düşünürse benim hakkımda da iyi düşünmüş olur. Muhakkak benim elçilerim seni övmüşlerdir. Ben de senin halkına karşı şefa'atını kabul ediyorum. Öyleyse Müslüman olmadan önce sahip oldukları şeyleri Müslümanların elinde bırak ve ben suçluları affediyorum. Öyleyse sen de onların pişmanlıklarını kabul et. Biz ise sen iyi davrandığın sürece seni görevinden almayacağız. Aksine kim Yahudilik ve Mecusilikte ısrar ederse cizyeye tabi olacaktır.

PEYGAMBERİMİZİN KİSRA'YA MEKTUBU

Rahman, Rahim Allah adıyla. Allah'ın kulu ve Rasulü Muhammed'den Kisra'ya: Selam, hakikat yolunu izleyip Allah'a ve Rasulü'ne iman edenlerin ve Allah'dan başka ilah olmadığına, O'nun bir ve ortaksız olduğuna ve Muhammed'in O'nun kulu ve rasulü olduğuna şahadet edenlerin üzerine olsun. Seni İslam'ı kabule çağırıyorum. Zira ben Allah'ın canlı olan herkesi uyarmak ve ilahi kelamın kâfirlere karşı hükmünü tamamlaması için tüm insanlara gönderdiği elçisiyim. Öyle ise müslüman ol, selamete er. Fakat reddedersen o zaman Mecusilerin günahları da senin üzerine olacaktır.

Aslına uygun olarak istinsah eden: Ali Hüsrevoğlu

DR. YÜKSEL SALMAN İLE SÖYLEŞİ

SÖYLEŞİ:
KÂMİL BÜYÜKER

FOTOĞRAF:
ABDULLAH RÜŞTÜ KİŞİ

1967 yılında Bolu'da doğdu. Merkeze bağlı Çobankaya Köyü'nde ilköğrenimini, Bolu İmam Hatip Lisesi'nde de orta öğrenimini tamamladı. 1990 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Eskişehir'de bir süre imam hatiplik görevinde bulunduktan sonra, 1990-1993 yılları arasında Haseki Eğitim Merkezi'nde ihtisas kursuna katıldı. İhtisas kursunu dönem birincisi olarak bitirdi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde, Temel İslam Bilimleri İslam Hukuku Anabilim Dalında "İslam Ceza Hukukunda Cezayı Düşüren Haller" isimli teziyle yüksek lisansını tamamladı (1994). Askerliğini kısa dönem olarak yaptı. 1995-1998 yılları arasında Bolu'da imam hatiplik, bu görevi yürütürken Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri öğretmenliği yaptı. 1998- 2000 yılları arasında Kars Selim ilçesinde müftülük görevinde bulundu. 07.06.2000 tarihinde Din İşleri Yüksek Kurulu uzmanlığına atandı. Aynı görevi sürdürmekte iken, 14.12.2004 tarihinde Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Yayınlar Dairesi Başkanlığına vekaleten, 09.05.2005 tarihinde de asaleten atandı. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Hukuku Ana Bilim Dalında "İslam Ceza Hukukunda Af" konulu teziyle 15.07.2005 tarihinde doktor oldu. Diyanet İşleri Başkanlığınca tertiplenen dokuz aylık İngilizce kursuna ve kişisel gelişim programlarına katıldı. Yayınlanmış makale ve yazıları bulunmaktadır. Halen Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Yayınlar Genel Müdürü olarak görev yapmaktadır.

► **Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kuruluşundan bu yana dinî yayıncılık alanında gerçekleştirdiği faaliyetleri kısaca aktarabilir misiniz?**

Diyanet İşleri Başkanlığı kuruluşundan itibaren yayın faaliyetlerine özel bir önem vermiştir. Başkanlığın yayımladığı ilk kitap olan merhum A. Hamdi Akseki'nin Ahlak Dersleri adlı eserin baskı tarihi Başkanlığın kuruluş yılı olan 1924'tür. Aynı müellifin Askerre Din Kitabı ve Türkçe Hutbe adlı kitapları ise yayımlanan ikinci ve üçüncü eserlerdir. Daha sonra Sahih-i Buharî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi ile Hak Dini Kur'an Dili adlı eserler gelmektedir ki, bu iki eserin, Başkanlık yayınları arasında özel bir yeri vardır. Klasik eser hüviyetindeki bu kitapların basımı Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 1925 yılında aldığı tarihî bir kararla gerçekleşmiş ve bu amaçla devlet bütçesinden 20.000 Türk lirası ödenek tahsis edilmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yurt içinde vatandaşlarına yönelik neşrettiği eserler yanında, 1992 yılından itibaren SSCB'nin dağılması ile bağımsızlıklarını kazanan Türkî Cumhuriyetler ile Balkanlar'da ve Kafkaslar'da yaşayan müslüman topluluk ve soydaşlarının dinî yayın ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla da 20 dil ve lehçede eser hazırlamış ve bunları ilgili ülkelere göndermiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı, 1950'li yıllarda süreli yayın faaliyeti için bir arayış içerisine girmiş ve 1956 yılında Diyanet İşleri Reisliği Mecmuası Ramazan Nüshası adıyla bir dergi (İlmi Dergi) neşretmiştir. Daha sonra sırasıyla Diyanet, Diyanet Dergisi ve Diyanet İlmi Dergi olarak yayını sürdürülen bu dergi, Başkanlığın süreli

yayınları içerisinde en eskisi ve uzun yıllar yayın hayatını sürdürebilmiş köklü ve istikrarlı bir dergidir.

Ülkenin hemen her köşesinde bir görevlisi bulunan Başkanlığımız, personeline ve halka güncel sağlıklı dinî bilgiyi ulaştırmak amacıyla 22 Kasım 1968 yılında Diyanet Gazetesi adıyla ikinci süreli yayını neşretmiştir. Diyanet Gazetesi, 01 Ocak 1991 tarihinden itibaren yeni içerik, ebat ve tasarımıyla Diyanet Aylık Dergi adıyla yayın hayatına devam etmektedir. Diyanet Aylık Dergi, Haber Bülteni yanında 2012 yılından itibaren Aile ekiliyle birlikte yayını sürdürmektedir.

Başkanlığımız Türkiye'de çocuk dergilerinin yayın olmadığı bir dönemde, 1979 yılında Diyanet Çocuk Dergisi'ni okuyucuyla buluşturmuş ve zaman içinde çeşitli eklerle bu dergiyi zenginleştirmiştir. Bugün, en fazla okunan süreli yayınlarımızdan biridir. Yine yurt dışındaki vatandaşlarımızın dinî ihtiyaçlarını karşılamak ve Türkiye ile bağlarını diri tutmak amacıyla 1999 yılından itibaren Diyanet Avrupa adıyla bir dergi yayımlanmıştır.

Başkanlığın süreli yayınları, halkın güncel dinî sorunlarına pratik çözümler sunmak yanında, kurum mensuplarıyla yakın iletişim kurmak ve kurumsal aidiyet bilincini güçlendirmek bağlamında da önemli bir işleve sahiptir.

Sizce dinî yayınların daha etkin, verimli gelmesi için hangi esas ve usûllerin gözetilmesi lazım?

Öncelikle yayıncılığın dünya ölçeğinde geldiği noktayı, ulaştığı çıtayı, bilgi ve tecrübe birikimini dikkate almak lazım. Basılan her kitabı, yapılan her televizyon programını dünya standartlarında hazırlamak gerekir.

Başkanlığın yayımladığı ilk kitap olan merhum A. Hamdi Akseki'nin Ahlak Dersleri adlı eserin baskı tarihi başkanlığın kuruluş yılı olan 1924'tür. Aynı müellifin Askere Din Kitabı ve Türkçe Hutbe adlı kitapları ise yayımlanan ikinci ve üçüncü eserlerdir.

Çocukların, gençlerin ve toplumun ilgisini, beklentisini ve ihtiyaçlarını gözetmek icap eder. Dünyadan ve çevreden soyutlanmış, kendi kabuğuna çekilmiş bir yayıncılık asla başarılı olamaz. Bu yüzden dünyadaki yayın fuarlarını takip etmek, ortaya koyduğumuz ürünlerin kalitesini İslâm dünyasıyla ve Batı yayın standartlarıyla karşılaştırmak ve yenilikleri takip etmek zarureti vardır. Yine Türkiye’de dinî yayıncılık yapan dostlarımızla bir araya gelmek ve alanın sorunlarını ele almak lazım. Başkanlığımız, Basın Yayın Birliği ile bu konuda bir adım atmış ve geçtiğimiz yıl Dini Yayıncılık Ortak Akıl Toplantısı’nın ilkini gerçekleştirmiştir. Bu işbirliği ve iştişare toplantıları devam edecektir. Televizyon ve radyo alanında da aynı işbirliğine ihtiyaç var. Yine dinî yayın kongreleri, alanın sorunlarının uzmanlar, akademisyenler ve yayın çevreleriyle tartışılması, birlikte çözüm üretilmesi ve gelecek perspektifi sunulması bağlamında oldukça önemli. Başkanlığımız bu amaçla 2003 yılından bu yana periyodik olarak altı kongre gerçekleştirdi. Bu çalışmalar, kamu yayıncılığı ve sivil yayıncılığın işbirliği imkanlarını geliştirmesi ve ortak hedefler oluşturması bağlamında bize yeni farkındalıklar ve fırsatlar sunuyor.

Bunların yanı sıra dinin, doğru ve sağlıklı bilgisini herşeyin üzerinde tutan, magazin üslûbundan uzak, gerçekçi, reyting uğruna dinin hakikatlerini feda etmeyen, çağın gerçeklerini göz ardı etmeyen, dini tarihe hapsedmeyip hayatla ve bugünün değerleriyle buluşturan, toplumun her kesimine hitap eden, İslâm’ın şaşmaz ilke ve değerlerinden taviz vermeden usulünce günümüze taşıyan bir anlayışa ihtiyaç var.

TV ve Radyo yayıncılığı Diyanet için bir ilk. Bu bir ihtiyaçtan mı doğdu yoksa bu sahada da varlık göstermek lüzumundan mı?

Başkanlığımızın İslâm’ın evrensel değerlerini her platformda insanlığa ulaştırma görevi var. Bunu sağlamak için ilimde, teknikte, iletişim alanında elde edilen imkanları en etkili biçimde kullanmamız gerekir. Günümüzde kitle iletişim araçlarının baş döndürücü gelişme seyri dikkate alındığında, toplumu din konusunda aydınlatmanın en etkin vasıtalarından birinin sesli ve görüntülü yayınlar olduğunu söyleyebiliriz. Yapılan araştırmalar göstermektedir ki günde 4-5 saat arasında televizyon izleyen insanlar var. Radyo ve televizyon aracılığı ile sesinizi, mesajınızı bütün dünyaya duyurma imkanına sahipsiniz. Başkanlık, bu gerçeğin farkında olduğu için geçmişte mütevazı da olsa, başta din görevlileri olmak üzere, okullar, Kur’an kursları ve halka yönelik; film, çizgi film, eğitici-öğretici belgeseller, drama v.b yayınlar hazırlamış, resmi ve özel TV kanallarıyla işbirliği yaparak eğitici, öğretici TV programları yapmıştır. Bu kapsamda 1996 yılında TRT ile imzalanan protokol ile “Diyanet Saati” adıyla dinî bir program başlatmıştır. Bu program, 2006 yılından itibaren “İslâm’ın Aydınlightında” adıyla yayınlanmaya devam etmiştir. Yine dinî hayatın yoğun bir şekilde yaşandığı Ramazan aylarında ulusal ve yerel televizyonlara dinî program desteğinde bulunmuştur.

Diyanet İşleri Başkanlığı, geçmişte de radyo ve televizyon kurma konusunda girişimlerde bulunmuştur. Ancak mevzuattan kaynaklanan sorunlar sebebiyle bu mümkün olmamıştır. 2010 yılında çıkan 6002 sayılı yasa

Başkanlığımız Türkiye’de çocuk dergilerinin yaygın olmadığı bir dönemde, 1979 yılında Diyanet Çocuk Dergisi’ni okuyucuyla buluşturmuş ve zaman içinde çeşitli eklerle bu dergiyi zenginleştirmiştir. Bugün, en fazla okunan süreli yayınlarımızdan biridir.

81 ilde yayınlarına devam edecektir. Ardından ikinci, üçüncü radyolar gelecektir; çünkü Başkanlığımız büyük bir teşkilattır. Gönül coğrafyamız için umut teşkilattır, bu dünyalardaki vatandaş, soydaş ve akraba toplulukları ile küresel ölçekte insanlığa söyleyecek sözü, vereceği mesajı vardır. Bu yüzden hem basılı hem de sesli ve görüntülü farklı dil ve lehçelerde yayınlara ihtiyaç bulunmaktadır.

TV ve radyoda yayın akışı belirlenirken nelere dikkat ediliyor? Vaaz, irşad, fetva, ilmiyal, Kur’an tilaveti, Kur’an dersi, tefsir hadis programları vb. ne kadar yer alıyor?

ile birlikte Başkanlık radyo ve televizyon yayıncılığı yapma imkanını elde etmiştir. Yasa sonrasında yapılan çalışmalar neticesinde 2012 yılında TRT ile bir protokol imzalanmış ve aynı yıl Ramazan ayında TRT ile işbirliği halinde Diyanet Televizyonu test yayınına başlamıştır. 2013 yılında test yayını kaldırılarak, yeni bir logo ve kurumsal kimlik ile 12 saat yayına geçilmiştir.

Başkanlığımız bugün gelinen nokta itibarıyla; teknik, personel ve kurumsal alt yapısını büyük ölçüde tamamlamış durumdadır. Televizyon stüdyoları yapılmış, henüz çok yeni bir kanal olmakla birlikte, önemli bir bilgi ve kurumsal tecrübe elde etmiştir. Bu alanda hatırı sayılır bir mesafe almıştır. Bu yıl sonu itibarıyla 24 saat yayına geçilmesi için çalışmalar sürdürülmektedir.

Diyanet Radyo ile ilgili çalışmalarımız da 2013 yılında tamamlanmış ve aynı yıl Ramazan ayında 24 ilde yayın hayatına başlamıştır. Her geçen gün kendini yenileme gayretinde olan Diyanet Radyo, kısa bir süre sonra

Diyanet’in temel görevi toplumu din konusunda aydınlatmaktır. Diyanet televizyonunun öncelikli amacı da Başkanlığın bu görevini daha etkin ve verimli bir şekilde yerine getirmektir. Diyanet Televizyonu, dinin sahil bilgisini, İslâm’ın temel kaynaklarına uygunluğu ve tarihî tecrübeyi dikkate alarak yayınlar yapmaya çalışmaktadır. Hikmetli bir gönül dili ile İslâm’ın hak ve hakikate dayanan tevhid inancını, ihlas ve samimiyette birleşen ibadetini, bilgi ve hikmete dayanan ahlakını, şefkat ve merhametle yoğrulmuş adaletini geniş halk kitlelerine ulaştırmak için gayret etmektedir. Mezhep, meşrep, siyasî görüş ve düşüncülerin dışında kalarak, bütün toplum kesimlerini kuşatıcı ve kucaklayıcı yayınlar yapmaya özen göstermektedir. Genel ahlâkî ve toplumsal duyarlılıkları dikkate almaktadır. İçinde yaşadığımız toplumu ortak idealler etrafında birleştiren, aile yapısını koruyan ve toplumun huzur ve mutluluğuna katkı sağlayan yayınlar yapmaya çalışmaktadır. Çocuk-

Çocukların, gençlerin ve toplumun ilgisini, beklentisini ve ihtiyaçlarını gözetmek icap eder. Dünyadan ve çevreden soyutlanmış, kendi kabuğuna çekilmiş bir yayıncılık asla başarılı olamaz. Bu yüzden dünyadaki yayın fuarlarını takip etmek, ortaya koyduğumuz ürünlerin kalitesini İslâm dünyasıyla ve Batı yayın standartlarıyla karşılaştırmak ve yenilikleri takip etmek zarureti vardır.

lar, gençler, halk ve entelektüel kesime yönelik yayınlar hazırlamaktadır. İslâm'ı çağın değer ve ruhuyla buluşturan, birlikte yaşama ve kardeşlik ilkesinden ödün vermeyen bir kuşatıcılık içinde yayın yapmaya önem vermektedir. Gündelik siyasetin ve günü birlik tartışmaların dışında kalmaya özen göstermektedir. Reklam ve propaganda dilinden uzak duran, hiçbir fikri ve düşüncüyü dikte etmeyen bir anlayış içindedir. Yine yurt dışındaki millet varlığımıza, gönül coğrafyamızdaki vatandaş, soydaş ve dindaşlarımıza yönelik yayınlar hazırlamaya çalışmaktadır. Ülkemizin ilahiyat birikimi ile tarih, edebiyat, iletişim, estetik ve sanat alanlarındaki birikimden istifade etmektedir. Türkçe'nin doğru kullanımına önem vermektedir.

Diyanet Televizyonu bu anlayışla hizmet verebilmek için yayın planları yapıyor. Yayın akışımızı da TRT ile birlikte hazırlıyoruz. Kur'an, tefsir, hadis, fıkıh, sohbet programlarımız devam ediyor. Önümüzdeki süreçte bunlar daha da çeşitlenecek.

İletişim, ilgi ve eğitim istiyor. Diyanet kendi ihtiyacını nasıl karşılıyor/karşılacak? Diyanet TV ve radyoda görev alacak olanları kendi personelinden mi seçecek yoksa bu ihtiyaç dışarıdan mı karşılanacak?

Radyo ve televizyon alanı özel bilgi ve ilgi isteyen, tecrübe gerektiren bir alan. Alaylı veya mektepli olmak gerekiyor. Özellikle televizyon alanında çok güçlü yayın yapan kuruluşlar var. Bu kulvarda ayakta kalmak kolay değil. Diyanet İşleri Başkanlığımızda iletişim fakültesi, radyo ve televizyon yüksek okulu mezunu personelimiz var. Biz öncelikle bu alanda eğitim alan veya

tecrübesi olan personelimizi değerlendiriyoruz. Personelimizin bir kısmını TRT'nin desteğiyle gerekli eğitim süreçlerinden geçirdik. Yeni istihdam ettiğimiz çalışma arkadaşlarımızın da bu alanda deneyimli olmasına özen gösteriyoruz. Yetişmekte olan personelimizle birlikte önümüzdeki süreçte inşallah daha deneyimli ve daha güçlü bir yayın kadrosu oluşmuş olacak.

Şu anki göstergeler -belki erken ama- ne diyor televizyon ve radyo sahası için? İyimser bir tablo var mı?

Radyo ve televizyon yayınları ile ilgili henüz bir kamuoyu araştırması yapmış değiliz. Kapsamlı bir tanıtım da henüz yapmadık. Ancak bize gelen geri dönüşlerde dinlenme ve beğeni oranları yüksek. "Radyo dinlemeyi bırakmıştık, yeniden başladık." diyenler var. Aracında Diyanet radyoya birinci sırada yer verdiğini söyleyen, Ankara'ya kadar sırf radyomuzu görmek ve ekibimizle tanışmak için gelen çok insan var. 81 ilde yayına geçtiğimizde hem televizyon hem de radyo için bir tanıtım programı düşünüyoruz.

Televizyon konusunda da iyi yoldayız. Müftülüklerden, görevlilerimizden ve halktan gelen geri dönüşler umut verici. Televizyon, radyoya göre daha zor ve yüksek bütçeler gerektiren bir alan. Bir televizyon kanalının kurumsallaşması ve izleyici nezdinde yer edinmesi kolay değil. Zaman ve imkan istiyor. Diyanet Televizyonu reyting kaygısı gütmeyen, dinin doğru ve sağlıklı bilgisini izleyiciye ulaştırma, dinî ve kültürel değerlerimizi çocuklara, gençlere ve halka aktarma gibi bir misyon taşıyor. Kanalın güven veren kimliği son derece önemli. Diyanet Televizyonu'nun en önem-

li farkı, bir anlamda güvenilir olması. Halkımız dinî problemlerin çözümü konusunda Diyanet'i önemsiyor, Diyanet'in verdiği cevapları gönül huzuruyla benimsiyor, mutmain oluyor. Bu yüzden Diyanet TV'yi tercih ediyor. Bu durum bize de ayrı bir sorumluluk yüklüyor. Şunu belirtelim ki, daha yolun başındayız, 2 yıllık bir kanalı. İyi yoldayız, ancak henüz olmamız gereken yerde değiliz.

Dinî iletişim sahası denetimi zor, bir o kadar da çetrefilli bir saha. Bu karmaşanın içinde -neredeyse iletişimin iletişimsizliği doğurduğu zamanda- haki-kati insanlar nasıl bulacak?

Kitle iletişim araçlarının geliştiği ve çeşitlendiği günümüzde bir bilgi kirliliği yaşandığı hepimizin malumu. Hakikatten uzaklaşan, dinî bir dayanaktan yoksun, kendi mezhebinin, meşrebini yegane doğru ve kendi görüşlerini din diye anlatan kişilere karşı bir yaptırım uygulamanın mümkün değil. Burada yapılması gereken, yetkin kişilerce ve etkili programlarla gerçekleri yerinde ve zamanında dile getirmektir. Nitelikli alternatif programlarla yanlışlara işaret etmektir, en azından sessiz kalmamaktır.

Globalleşen dünyada dilimiz de tasavvurumuz da kayıyor maalesef. Din dilinin korunması adına neler yapılabilir?

Dil ve tasavvur birbiriyle çok yakın irtibatı olan kavramlar. Tasavvurlarımızı dil ile ortaya koyarız. Tasavvurumuzun ufku ve derinliği de dil ile yakından ilgilidir. Dil bilimcilerin ifadesine göre; dil bilginiz, kelime hazinemiz, düşüncemizin sınırlarını belirliyor. Dinin kendine has bir dili var. O dilin kavramları var. Bu kavramların bir anlam dünyası var. Bu kavramlar asırlardır hep korunmuştur. Yüzyıllardır insanlar bu kavramlarla aynı şeyi anlamış, düşüncelerini, tasavvurlarını bunlar üzerine inşa etmiş, hükümlerini bunlar üzerine bina etmişlerdir. Örneğin "kul" dediğinizde bunun din dilinde bir yeri var. "Zekat" dediğinizde bunun bir anlam çerçevesi var. Bunlar bize bir emanettir. Bu yüzden din dilinin korunması ve istismar aracı olarak kullanılmaması gerekir.

Dinin kavramlar dünyasının korunması hem dinî kimliğin, hem kültürel kimliğin hem de toplumsal hafızanın diri kalmasına ve yabancılaşmaktan korunmasına yardımcı olur. Müslümanların ma'serî vicdanında

yer eden bu dilin, tarih boyunca taşıdığı anlam çerçevesinin zedelenmesi ise dinin birleştirici ve kuşatıcı yönünün de olumsuz etkiler. Bu itibarla dinî yayınlarda bu dilin korunması, özellikle dinî yayıncılık yapanların bu konuda hassas davranması son derece önemlidir.

Diyanet'in önümüzdeki dönemlerde gerek görsel medya, gerekse yazılı iletişim alanında ne gibi projeleri ve çalışmaları olacak?

Televizyon için yeni programların hazırlığını yapıyoruz. Başkanlığımızın tarihini ele alan "Riyaset" belgeselini hazırlamak istiyoruz. Çocuklara ve gençlere yönelik yeni programlar hazırladık, onları kısa sürede izleyici ile buluşturacağız. Yurt dışındaki vatandaş ve soydaşlarımız için programlar hazırlıyoruz. Televizyonumuzun yurt içi ve yurt dışı temsilcilikleri ile irtibat ofislerinin hazırlığını yapıyoruz. Halkımıza ve aydın kesime yönelik yeni programlar planlanıyor. Sosyal medyada daha etkin olmak için çalışmalarımız var. İkinci bir radyo olarak Kur'an Radyosu'nu kurmak istiyoruz.

Basılı yayınlar alanında özellikle yabancı dil ve lehçelerde mealler ve yeni yayınların hazırlığı içindeyiz. Yeni bir meal çalışması başlattık. Hak Dini Kur'an Dili ve Tecrid-i Sarih'in özgün haliyle yeniden basımını gerçekleştireceğiz. Bu konudaki çalışmalarımız devam ediyor. Divan serisi, hukuk serisi, Kur'an kitaplığı ve yeni çocuk eserlerinin hazırlıkları sürüyor. Bunları Web sayfamız üzerinden takip etmek mümkün. İnşallah önümüzdeki süreçte zengin bir yayın çeşitliliği olacak.

Popüler Kültür, Medya ve Değişen Dindarlık

Modern hayatı kaçınılmaz sığınak olarak sunan popüler kültür, hâli hazırda dindar bireylerin sosyo-psikolojik ve politik ikilemelerinden de faydalanarak dinî hayat ve değerlerde ciddi değişikliklere neden olmaktadır.

► Birçok kaynakta atıfta bulunulduğu haliyle *kültür*; belirli bir zaman diliminde belirli bir grupla ilişkilendirilen, o grup ve zamana ait özel inançlar, ritüeller, sanatsal tezahürler, hayat tarzları, anlatım biçimleri, semboller içeren ve o bireylerin iletişimsel ve entelektüel davranışlarıyla da ilişkili olan sistemler bütünüdür. *Popüler kültür* ise ilk olarak 1950’lerde Amerika’da kültürün geleneksel olmayan yeni formlarına vurgu yapmak üzere kullanılmaya başlanmıştır. Bu modern kültür biçiminde etnik ya da ekonomik arka planlarına bağlı olmaksızın insanlar alım gücüne kavuşmakta ve pazardaki tüketimde pay sahibi olarak modayı, müziği, hayat tarzlarını etkileme gücüne sahip olmaktadır.

Kitle iletişim araçları, teknolojiadaki gelişim ve bireylerin kazandığı ekonomik güçle popüler kültür daha da belirginleşmiş ve inançlar dahil modern hayatın her unsuru üzerinde etkili olmuştur. Bu nedenle popüler kültürün popülerliği onun “insanların kendileri için yaptıkları”

videolar, dergiler, moda gibi maddî formları; müzik, sinema ve televizyon programı gibi sanatsal ve temsili biçimleri ve eğlence için yapılan alışveriş, spor, konser, kültürel etkinlikler gibi davranışsal formları içerir. Buna göre popüler kültür halkın dışında ya da üstünde yer alanlar tarafından yine halk için üretilen ve toplumsal ilgiyi çokça cezbeden bir kültürdür. Literatürde, kültürün bütün biçimleriyle bir insan ürünü olduğu anlatıldıktan sonra, popüler kültürün, yüksek kültür ve geleneksel kültür arasındaki yeri daha somut bir bakış açısıyla “yemek” örneğinde şöyle açıklanır: Yüksek kültürü gurmennin (tatbilir) yemeği, geleneksel kültürü anneannenin yaptığı güveç ve popüler kültürü Mcdonald’daki hamburger temsil eder.

Kola ya da hamburger örneği, kültürün artık sadece yerel motiflerle değil, kitle iletişim araçlarının da etkisiyle uluslararası öğelerle de üretildiğini anlatmaktadır. Bu yazıda din ile ilişkisi bağlamında ele alınan kültür formunun

Popüler kültür halkın dışında ya da üstünde yer alanlar tarafından yine halk için üretilen ve toplumsal ilgiyi çokça cezbeden bir kültürdür.

**Amerika'yı
anlatan gerçek,
sinema ve
televizyondur.
Otobanlar,
havayolu
şirketleri, hız ve
gökdelenler...
Amerika'yı
bunlar temsil
eder; müzeler,
kiliseler ve
kültür değil.
(Jean
Baudrillard)**

‘popüler’ yanı da bu küresel üretime işaret etmektedir. Dünyanın herhangi bir ülkesinde konuşulan bir konu evimizin içinde de konuşuluyor ya da herhangi bir yerinde üretilen bir değer bizim hayat biçimimiz üzerinde de etkili olabiliyor. Sınırsız tüketimi vurgulayan açık büfe kültürünün muhafazakâr otellerde kullanılması ve bu otelin girişinde “İsraf haramdır.” ayetinin asılı durması bunun en belirgin örneklerindendir.

Bunun da ötesinde, din adına bize dayatılan unsurlar zamanla dinin yerine geçen ve fakat çevresinde oluşması gereken bireysel gelişimi öteleyen ana öğeler haline gelebiliyor ve kullanıcılarının, dini, hayatı kuşatan bütünsel bir açıdan algılamasına engel olabiliyor. Bu kısa tanımlama çabasının ardından, popüler kültür ve din ilişkisine dair söylenebilecek ilk hususlardan biri, dinin kendisinin yahut özellikle son dönemlerde tezahür ettiği şekliyle dinî ayin ve performansın birer popüler kültür öğesi olabilme ihtimalidir. Din hakkında bize iletilen ve fakat sonrasında maddi eğilimi artıran, ahlâkî yahut manevî değerleri tüketilen maddelere dönüştüren medyatik öğeler popüler kültür endüstrileri tarafından üretilmiş ideolojilerdir aslında.

Popüler kültürün temel üreticisi ve yayma aracı olarak medyanın, dini, bir popüler kültür motifi olarak kullanmasının temel işaretlerinden biri; dinin ancak dinî günlerde reytingin artırılması için pek de gelenekselleşmiş olmayan karakter biçimleriyle temsil etme çabasıdır. Buna rağmen, dinî motiflerin Türkiye medyasında son dönemlerde artarak yer bulması belki bir pozitif gelişme olarak görülebilse de, dinin bu sembollerle nasıl temsil edildiğiyle ilgili yapılan çalışmalar yok denecek kadar azdır. Aslında bu durum, dine ilişkin çalışmaların iletişim tarihinde çok az kullanılıyor olmasıyla da ilişkilidir. Yurt dışında, medya, popüler

kültür ve din ilişkisine dair araştırmalar var olsa da bunların da çok kapsamlı olmadığına, daha çok sosyolojik bir bakış açısıyla uygulandıklarına dair eleştiriler mevcuttur. Oysa din ve popüler kültürün irtibatını medya ekseninde çalışmak, eksik olan literatüre katkı sunacağı gibi; dinî temsillerin analizini yapmak, dinî anlatımdaki sorunların ortaya çıkarılmasına, bu soru(n)lara yönelik çözüm önerilerinin geliştirilmesine ve medyanın yaygın ve yaygın olmayan dinlerle ilişkilerindeki aksaklıklarının giderilmesine yardımcı olacaktır. Şüphesiz araştırmacılar bunu yaparken soruları en baştan anlamlı bir şekilde belirlemelidirler: Dinî motifler farklı mecralarda (yazılı, görsel, internet) ne kadar ve nasıl yer alıyor? Dinî temsil eden karakterler hangi biçimlerde hangi söylemlerle ya da senaryo etrafında görünüyor? Bu karakterler bahsedilen dinî eğilimi veya ideolojiyi (ateizm, deizm, agnostisizm) ne ölçüde artırıyor yahut azaltıyor? Din adına izleyiciye iletilen mesajlardaki temel motifler nelerdir?

Soruların dikkatlice sıralanmasının ardından, incelenmesi gereken nokta popüler kültür ve dinî alanın nerede birbirleriyle karşılaştığı ve birbirlerinden etkilendikleridir. Ekonomik, politik yahut sosyal açıdan güçlü olanlar, toplumun belki de en içsel ve karmaşık duygusunu, getirisi olan yeniden üretilmiş bir ticarî veya ideolojik öğeye nasıl dönüştürebiliyorlar? Medya bu ilişkide nerede duruyor? Dinî kurumlar toplumu iyi olana sevk etme çabasıdayken, medyanın ürettiği iyiler ve örnek alınasılardan karşısında, geri mi kalıyor? Yahut iyiliği anlatma misyonuna sahip organizasyonlar medyayı, popüler kültürün davetçileri gibi etkin kullanamıyorlar mı? Popüler kültür üreticilerinin kullandıkları iletişim stratejileri nasıl dünya çapında yankı buluyor da; adalet, hukuk, hak gibi evrensel

değerler temelinde kurulan kurumlar medyayı kullanmada başarısız kalıyor?

Bu soruların cevapları, kitle iletişim araçlarıyla aktarılan sembollerle izleyicinin dine olan ilgisinin güçlendirilebilir ya da zayıflatılabilir olduğuna işaret edecektir. Dinî aktarımların popüler kültür formlarında izleyiciyle buluşturulması (marka ve güzellik konsepti gibi) ilk etapta anlaşılabilir gibi görünse de, aynı popüler kültür biçimlerinin dinî gelenek ve değerlerin etki gücünü azaltabileceği ihtimali de gözden kaçırılmamalıdır. Buna örnek olarak pahalı bir eşarp/başörtüsü markasının etkileyciliğiyle izleyiciye ulaşma çabası gösterilebilir. Bu yöntem anlamlı gibi görülsün de ‘pahalılık’ ve ‘sürekli tüketim’ vurgusu; ‘ölçülü olma, sosyal sorumluluk’ ve ‘israf’ öğretilerinde oluşabilecek ‘değer kaybıyla’, kullanıcının önceki dinî bilgisiyle çelişik bir alışkanlık edinmesine neden olabilecektir. Tam da bu yüzden günümüz bireyi, dindar olmaya çalışırken çoğunlukla geleneksellik ile modernlik arasında sıkışmaktadır. Bir yanda otantik/tradisyonel motiflerden beslenen bir dinî hayat; diğer yanda teknolojik gelişmelerin de etkisiyle oluşan yeni eğilimler, *dinî gerekliliklerle çelişiyor* gibi görünmektedir. Mesela umreye giden yahut cami ziyareti yapan kişinin, ibadetini sosyal medya üzerinden paylaşmayı istemesi bu çelişkinin bir örneği olarak ele alınabilir. Kişi, dinin salık verdiği ‘ibadette gizliliği’ facebook üzerinden paylaşımında bulunarak bir bakıma ihlal etmekte ve sonrasında daha önce öğrendiği “Riya günahıdır.” öğretisi sebebiyle gelgitler yaşayabilmektedir.

Şüphesiz sosyal medya üzerinden yapılan her dinî paylaşımın bir tür riya dürtüsüyle ilişkisi olduğunu belirtmek yanlış olacaktır. Ancak *dindarlaştıran toplumda* yerini almak için bu türden paylaşımlara başvuranların var olabilme ihtimalini de göz önünde bulundurmak gerekir. Yine de bunu bir gösterişçi duygunun dışı vurumu olarak okumak yerine, bireyin birbiriyle çelişen duygular arasında karşılaştığı çıkmaz olarak da yorumlamak

mümkündür. İçinde bulunduğu çevreyle uyum içinde yaşamayı arzu eden dindar birey, geleneksel ve modern öğretiler arasında ikilemde kaldığında, çareyi yaygın olan davranışta (sosyal medyada paylaşım yapmada) bulmaktadır.

Popüler kültürün dindar hayat üzerinde yaptığı bu türden olumsuz etkilerden söz edilebilse de, bir diğer açıdan popüler kültüre ait yeni hayat tarzları ve semboller vasıtasıyla dinin gündelik hayatta daha çok başvurulduğunu, konuşulduğunu ve hayatın içine daha çok girdiğini belirtmek de mümkündür. Dindarların belki de en başta ‘dinî değerlerle çelişik’ bir biçimde başvurdukları lüks tüketimi diğer kesimler arasında da dine olan ilgiyi artırmış ve medyada bunun yansımaları daha çok görünmeye başlanmıştır. Bu, kimi zaman dindar olmayan bireylerde sadece merak düzeyinde kalsa da bazen de asgari seviyede de olsa modern hayatla dindar olmanın mümkün olabileceğine dair cesaret olarak ortaya çıkmıştır.

Bu nedenle popüler kültür ve din ilişkisine dair yapılan analizler üzerinden kat’i bir olumsuzlamaya varmak yanlış olacaktır. Ancak yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere popüler kültürün dinî hayat ve algıda bireyi çoğunlukla çelişkiye zorlayan bir yanı olduğu da aşikârdır. Bunun yanında, sosyal medya (facebook, instagram) ve geleneksel medyanın da etkisiyle hızla büyüyen popüler kültür trendlerinden dinî algının ve de dindarların etkilenmemesi gerektiğini söylemek anlamsız olacaktır. Modern hayatı kaçınılmaz sığınak olarak sunan popüler kültür, hâli hazırda dindar bireylerin sosyo-psikolojik ve politik ikilemlerinden de faydalanaarak dinî hayat ve değerlerde ciddi değişikliklere neden olmaktadır. Bütün bu zorunluluklara rağmen, geleneksel olarak bilinen manevî değerleri koruyarak; modern hayatın çelişkilerinden uzak, özgür, zamanın ötesinde/önünde ve evrensel bir dindar birey olmak yine kişinin kendi tercihleriyle mümkündür. ◀

K A Y N A K L A R

X. Wang, *Christianity and Imperial Culture: Chinese Christian Apologetics in the Seventeenth Century*. Köln: Brill. 1998.
M. Danesi, *Popular Culture: Introductory Perspectives*. Maryland: Rowman & Littlefield Publishers. 2012.
S. O'Brien. and I. Szeman, *Popular Culture: A User's Guide*. Ontario: Nelson Education. 2014.

İ. Erdoğan, *Popüler Kültür ve İletişim*. Ankara. 1994.
Veith, G. E. ve Deibler, T. “Poetics”, Veith, E., Wilson, D. ve Fischer, T. G. (edit.), *Omnibus* içinde, ss. 217-231.
N. Göle (2000), *İslam'ın Yeni Kamusal Yüzleri*. İstanbul. 2000
M. Horkheimer ve T. Adorno (2002), *Dialectic of Enlightenment*. Stanford: 2002

D. A. Stout ve J. M. Buddenbaum, *Religion and Popular Culture: Studies on the Interaction of Worldviews*. Iowa, 2000.
W. Zierler, “God in the Age of Twitter”, *Tikkun*, 2010, 25.2: s. 57.
Çevirimiçi: <http://connection.ebscohost.com/c/articles/48488276/god-age-twitter>. (20.04.2014)

Kandil ve Ramazan'ın Medya Tezahürleri

Medya, kutsal değerleri halka yansıtarak, dini olana yönlendirirken, bir yandan da dünyevi olana sevk ediyor. Medyada yayınlanan bütün dini içerikleri eleştirel bir sorgulamadan geçirmeden kabullenmek, insanı yanlışla götürür. Dolayısıyla İslâm ve medya bağlamındaki içeriklere eleştirel bir pencereden bakılması gerekmektedir.

Mübarek üç aylarda, hata ve günahlara karşı hassasiyetin arttığı, ibadetlere düşkünlüğün yükseldiği, zikir ve şükrün daha fazla önemsendiği bilinmektedir. Bu hâl, bütün medya organlarında temsil yeri bulur.

► Mübarek üç aylarda, hata ve günahlara karşı hassasiyetin arttığı, ibadetlere düşkünlüğün yükseldiği, zikir ve şükrün daha fazla önemsendiği bilinmektedir. Bu hâl, bütün medya organlarında temsil yeri bulur. Neredeyse bütün medya organları, başta televizyon kanalları olmak üzere, bu gecelere özel programlar, sayfalar hazırlar. Bu

husus, Bostancı'nın ifade ettiği gibi televizyon kanallarının program içeriklerini hayattan aldığını, aynı zamanda bunu kendi formatlarına dönüştürdüğünü, hayata göndermede bulunduğunu göstermektedir.¹ Diğer taraftan medyanın, özelinde televizyonun, gümüş tepsilerle bireyin önüne koyduğu dünyada, her tür toplumsal dinamik bulunmaktadır. Ancak televizyon bu sunumu gerçekleştirirken kendi doğası gereği bilgiyi deformasyona uğratabilmekte ya da bir buğday tanesi gibi öğütürerek kullanmaktadır². Bu ifade, dinî içerikli de olsa medya içeriklerinin dikkatlice okunması gerektiğini özetlemektedir. Zira, medyanın kültürden etkilendiği ve kültürel olanı yansıttığı, aynı zamanda bir kültür üreticisi olduğu bilinir. Hatta televizyon, çağdaş toplumlardaki en yaygın ve en etkin “kültür üretme makinası” olarak tanımlanmaktadır.³

Kutsal gün ve geceler, izleyici açısından olumlu mahiyetleri barındırdığı gibi, olumsuz olarak nitelendirilebilecek muhteviyatı, algıyı da kitlelere sunmaktadır.

1 Mayıs 2014 günü idrak edilen Regaib Kandili, ülkemizde ve İslam dünyasında, camilerde, konferans salonlarında ve dahi evlerimizde, ailemizle birlikte Kur'an tilaveti, zikir, tesbihat, dua, namaz vs. ibadetlerle ve dualarla idrak edildi. Söz konusu geceye verilen değer, Türkiye'den yayın yapan pek çok televizyon kanalında da tezahür etti.

İslâm'ın birleştirici misyonu, medyada, Regaib aracılığıyla görünür hale geldi ve bu birliktelik, TV kanallarıyla evlere, yuvalara yansıdı. Televizyondan yansıyan birlik

duasına, evlerden amin sesleri yükseldi.

Olumlu ele alınabilecek bir diğer unsur, din adamlarının temsildir. Türkiye'nin her köşesinde, hizmet veren din görevlileri, medya organlarında genellikle olumsuz bir biçimde temsil edilmektedir. Bu temsil biçimi, zaman içinde farklılık göstermektedir.

Televizyonlarda görülen olumsuz imaj, yazılı basında da görülmektedir. İbrahim Yenen'in yaptığı bir araştırma, yazılı basında din adamı temsili hakkında olumlu özelliklerin yanında, olumsuz özellikleri vurgulayan haberlerin sayısının da azımsanmayacak oranda olduğunu göstermektedir.⁴

Kandil programları bu tip olumsuz imajı ideal din adamı tipi ile değiştiren muhtevedir.

Bu programların görsel estetik, İslâmî mimari ve musikiyle birleşen muhtevası ve sunum bu konuda menfi görüş serdedenlere verilen haklı bir cevaptır.

Kanalların pek çoğunda bu olumlu temsilin yanında, özele inecek olursak bazı programlar ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda, Diyanet TV ve TRT 1'de yayınlanan kandil programını zikretmek mümkündür.

Bunlar içinde Diyanet TV'nin yayını burada ayrıca belirtmek yerinde olacaktır. Programda, yukarıdaki olumlu tezahürlerin yanında, Kur'an tilaveti ve mevlid-i şerif, engelli vatandaşların istifadesine sunulacak şekilde yayınlanmıştır.

Televizyonun, sonsuz, süregiden ve durmamacasına akan imgeler (görüntüler) ve sesler bütünü olarak görülmesinin⁵ birbirinden bağımsız ve birbiriyle çatışan söylemlerin ard arda verilmesini beraberinde getirdiği bir hakikattir. Birlik mesajlarıyla işlenen dualar “amin” sesleriyle evlerimize girerken, biraz sonra, ayrışma, çatışma söylemlerinin yer aldığı bir program içeriğini onaylamak nasıl bir çatışmalı zihnin ürünüdür? Diğer yandan, dinî

programlardan hemen önce veya sonra yarışma, eğlence programları, şiddetin olduğu filmler, reklamlar şöyle bir algı oluşturur: Evet, din hayatımızın bir parçasıdır. Biz onun gereklerini belli zamanlarda çeşitli ritüellerle yerine getiririz, sonra ise yine kendi hayatımıza döneriz. Böylelikle dinî anlayışın tüm hayatımızda bütünleşmesi yerine, kimi vakitlerin dinleştirilmesi, diğerlerinin dünyevîleşmesi diyebileceğimiz bir zımni hal, egemen pozisyona gelmektedir⁶.

Söz konusu programlar geceyi ihya için yeterli midir? Bu noktada, Naci Bostancı'ya kulak vermekte fayda var:

“Televizyon yayınlarındaki dinî programlar, aleniyyette izleyicilere fikir iletecek programlar olarak görülmele birlikte, gerçekte bunlar, hemen herkesin gizli günah çıkarma ritüellerine dönüşme istidadındadır. Bu programlar, kendilerinden beklenen işlevin ötesinde salt bu baştan çıkarıcı teknolojinin dünyasındaki varlığıyla hepimizin müslüman oluşunu garanti altına almakta, şöyle bir göz atıp aceleyle geçtiğimiz soluk görüntüsüyle elan iman etmişliğimizin -buna ilişkin kuşkuyla daha derinlere itekleyerek- kamu âleme duyurmaktadırlar.”

Kandil programlarını izleyenler, o geceyi ihya etmek için, bu izlenceyi takip etmeyi yeterli görmekte midirler? TV'den izlediğimiz bir program, dinî bir vecibeyi yerine getirme anlamı taşır mı? Söz konusu programlar, bilgiye davet eder mi? Her şeyden öte, bizi ne kadar Kur'an ve Sünnet eksenli bir hayata yönlendirir?

İnsanlar televizyon izlerken dünyevî işlerine devam edebildiklerinden, gerçek bir dinî deneyim yaşamak için gereken huşûyu yaklayamamaktadırlar. Televizyon ekranının yarattığı seküler etki bireylerin bu boyuta geçmelerini engellemektedir. Ekran, izleyicilere günlük olaylar, reklamlar ve eğlence dünyasıyla sarmalanmış bir benlik telkin

etmekte dolayısıyla bireylerin zihinlerinin kutsallıkla ilgili bir çerçeve için yeniden düzenlenmesi neredeyse imkansız hâle gelmektedir.⁷

REGAİB SELFİE'Sİ

Bu husustaki ciddi sıkıntı programların reklam veya aralarla bölünmesi ve bazı televizyon kanallarında alt yazıların devam etmesidir.

Dinin evrensel mesajlarına davet ederek uhrevî hayatın düzenlenmesi, dünya hayatının da uhrevî hayatın düşünülerek şekillendirilmesini vaz eden; dünyevîleşme tutkusundan uzaklaşılması gerektiğini vurgulayan bir din adamının, kişilerin evlerinde saatlerce beklediği, hatim duasını “reklamlardan hemen sonra” yapacağını ilan etmesi nasıl bir algı oluşturur? İslâm dünyasında yaşanan açlık ve kıtlıklara dikkat çekilirken, insanın tüketim çılgınlığına tutulmaması gerektiği, bireylere aktarılırken, reklam arası verildiğinde bu söylemle uyuşmayan içeriklerle dolu dakikalar nasıl açıklanabilir?

Reklamlara ilaveten, bir yandan dünyevi olandan uzaklaşmayı, dinî hayata adaptasyonu isteyen cümleler kurarken, alt yazılarla dünyadan kopamamayı aşılacak çok ciddi bir tezad teşkil etmektedir. İnsanlar bir yandan, programdaki “uhrevî” hava ile nefesle-

nirken, diğer yandan “dünyevî” oksijenden uzaklaşamamaktadırlar. Alt yazılarda, gündemdeki siyasi meseleler, spor müsabakalarının ardından yapılan demeçler, bir modelin başına gelen kaza, ard arda akmaktadır.

Camide cemaatin kameraya takılan görüntülerine baktığımızda dua ederken kameranın kendisine yöneldiğini gören bir amcanın, duada kazandığı o huşûyu, bir el sallama hareketiyle yok edebildiğine ne yazık ki şahit oluyoruz. Yine dua edilirken, bir genç, selfie çekerek bu ânı

Kandil programları, kuşkusuz uzun süreli olmaları hasebiyle, izleyenlerin yerlerinde sabit kalamamaları ve ev halinin verdiği rahatlık nedeniyle programa adapte olmalarına ve huşûya engel olabilmektedir.

ölümsüzleştirmeyi daha uygun buluyor. “Sosyalmedya-tik” olmanın verdiği heyecan içinde gülümseyerek çektiği fotoğrafını paylaşıyor ve verilecek “beğeni”leri yine o dua anında görmekten mutluluk duyuyor.

MEDYANIN RAMAZAN İLE İMTİHANI

Kandil gecelerine has medya hâli, Ramazan boyunca da kendini göstermektedir. Medya her yıl, Ramazan ile adeta imtihan olur. Doğrudan İslâm odaklı olmamakla birlikte, özellikle Ramazan gibi geniş kitleler açısından dinî hayatın canlandığı dönemlerde ana damarda yer alan medya organlarının İslâmiyet’e özel bir önem attettiklerini, meşhur çeşitli hocalara Ramazan sayfaları hazırlattıklarını görmekteyiz. Ramazan ayında ekler vermekte, dinî pratiklere ilişkin sorular ve cevapları işlemektedirler.⁸

Yıl boyunca, ezan ve namaz kelimesinin, dinî içerikli programlar dışında adının dahî geçmediği televizyon kanallarında, günün belli zaman dilimlerinde, izleyicilere namaz saatleri, iftarın kaçta olacağı bilgisi verilmekte, ezan sesi duyulmakta ve orucu açmak için dua edilmektedir. Bir mânâda medya, 11 ay boyunca ihmal ettiği din alanıyla ilişkiye geçerek, toplumun kurucu kimliklerinden birini hatırlamaktadır.⁹

Televizyondaki çeşitli tartışma programları, belgeseller, filmler, diziler ve hatta reklamlarda dinî sembollere göndermeler yapılmakta ve din her seferinde yeni bir içerik ile malzeme yapılmaktadır.¹⁰ Din olgusu, adeta bir satış taktiği¹¹, Ramazan da bir ticarî unsur olarak kullanılmaktadır. Her türlü ürün ve hizmet, “Ramazan” kavramıyla ilişkilendirilerek sunulmaktadır. Ramazan’da bütün reklamlar bir yönüyle dinî söyleme sahipken dünyevî bir söyleme de sahiptir. İzleyenler Ramazan aracılığıyla tüketime sevk edilmektedir. Dumanı üstünde çorbalar, sıcak yaz gününe rastlayan Ramazan günlerinde soğuk içecekler ve diğer bütün gıda reklamları, izleyicinin iştahını kabartarak onu daha fazla satın almaya ve tüketmeye zorlamaktadır. Bilindiği gibi tüketicilerin ekranda gördükleri ürünü tatma ve deneyimleme isteği, duygusal zorlanmayı oldukça artırır. Ramazan’daki reklamlarda duygusal zorlanmayı artıracak muhteviyata sahiptir. Yani, medyada rahmet iklimi, tüketim iklimine zemin olarak kullanılmaktadır.

Eleştirel bakılması gereken bir diğer husus, Ramazan’da yayınlanan dinî tartışmalardır. Medyanın

halkı bilgilendirmek gibi bir hedefinin olması gerektiği, âşık ve herkesin tasdik edeceği bir husustur. Bununla birlikte bilginin hangi konuları kapsadığı ve hangi biçimlerde sunulduğu göz ardı edilmemelidir. Söz konusu bilgilendirme tartışma biçiminde ortaya konuyorsa, medya organı, medya profesyonelleri, tartışmacılar ve izleyiciler tarafından daha fazla özen gösterilmelidir. Konuyu Ramazan bağlamında değerlendiresek fotoğrafı daha net görebiliriz. Dinî konulu tartışma programları üzerine yapılan bir araştırma,¹² çalışmaya katılanların % 96,2’sinin haber programlarındaki dinî içerikli tartışmaları takip ettiği bulgusuna ulaşmıştır. Hal böyle olunca, Ramazan’da yayımlanan haber programlarındaki teravîh tartışmaları dikkate şayandır. Çünkü, medyadaki tartışmaların seyri, bilgilendirmekten çok bilgisizliğe sürüklemektedir. Dinî konularda tartışmak insanları geliştirebilir, ufuklarını genişletebilir; lakin bunun televizyon ekranından yapılması, izleyicide yanlış bir algı doğurabilir.

İlk olarak sorulması gereken soru şudur: İzleyici bu tartışmaları hangi bilgi birikimiyle değerlendirmektedir? Örneğin teravîhin dinî boyutu hakkında yeterli bilgi sahibi olmayan, sadece Ramazanlarda cemaatle kılındığını bir aile geleneği olarak almış bir kişi, teravîh tartışmasının neresinde yer alır, tartışmalar bireyin ibadete yaklaşımında ne ölçüde etkili olur? Bilgi eksenli dindarlık bağlamında kişiyi ne ölçüde geliştirir? İkinci olarak, televizyon yapısı gereği bir konunun bütün boyutlarıyla ele alındığı bir zemini mümkün kılmamaktadır. İzlediği programdaki bir yorumun ardından, yorum sahibine güvenerek, bilgisinin doğruluğuna inanarak, bilgi süzgecinden geçirmeden içselleştiren, tatbik eden bir kimse, böyle bir durumda hatalı bir tutumu benimsemiş olabilir.

Medyadaki teravîh tartışmaları sürekli olarak belirli isimler tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu, konu üzerinde bilgi sahibi insanların azlığından değil, medyanın sadece bu kişilere yer vermesinden veya diğer bilgi sahibi insanların bu konuyu medya üzerinden tartışmak istememesinden kaynaklanmaktadır. Zira, medyadaki tartışmalar, bilgilendirmekten ziyade ortamı gerginleştirmekte, nihayetinde izleyici farklı görüşleri duysa da belli bir süre nihayetinde bu tartışmaların sonunun gelmediğinin farkına vararak dinî bilgiden de uzaklaşabilmektedir. Diğer taraftan bu tartışmalar, haber kuruluşlarının “ilahiyatçı kavgası” türünden haberler yapmasına da zemin hazırlamaktadır.

Ramazan ve medya bağlamındaki problemlerden biri de hiç kuşkusuz, bilgi kaynaklarıdır. İnternet, bugün herkesin sıklıkla başvurduğu bir bilgi kaynağıdır. İnsanlar, internetten Kur'an okuyabilmekte, dinleyebilmekte, meal ve tefsir okuyabilmekte, hadisleri inceleyebilmekte, fikhî konuları takip edebilmektedir. Örneğin, "orucu bozan ve bozmayan durumlar" başlığında yüzlerce sayfa açılmaktadır. Bu sayfaların içerisinde aslı astarı olmayan, hiçbir sağlam kaynağa dayanmayan fetvalar (!) da yer alabilmektedir. Diğer taraftan bazı internet sitelerin-

de Kur'an, tahrif edilecek şekilde okunmakta ve aslında bunun doğru olduğu lanse edilmeye gayret gösterilmektedir. Ne yazık ki, bu siteler yüzlerce kişi tarafından takip edilmektedir.

Eleştirel bakılması gereken son husus ise, Ramazan'da özel bir yeri bulunan, yemek programları ve gazetelerdeki yemek tarifleridir. Ana haber bültenlerinde, aile programlarında, kadınlara yönelik programlarda el-hasil Ramazan'da yayımlanan bütün televizyon programlarında yemek tarifleri verilir. Gazetelerin, internet sayfalarının her birinde her gün en az bir iftar menüsü bulunur. Bu tariflerde zaman zaman İslâm'ın haram kıldığı yiyecek veya içeceklerin yer aldığı da görülebilir. Örneğin 2012 yılında Ramazan ayında, bir gazetede yayımlanan iftar menüsünde "8 çorba kaşığı beyaz şarap"¹³ kullanılacağı yazılmıştır. İslâm'ın haram kıldığı içkinin, iftar sofrası için bir yemek malzemesi olarak yazılması ne ile izah edilebilir?

Sonuç olarak medya, kutsal değerleri halka yansıtarak, dinî olana yönlendirirken, bir yandan da dünyevî olana sevk etmektedir. Medya organlarının bu konuda bütünüyle hatalı yaklaşım sergilediğini söylemek ne kadar yanlış olursa, medyada yayımlanan bütün dinî içerikleri eleştirel bir sorgulamadan geçirmeden kabullenmek de, insanı o kadar yanlış götüür. Müslümana lazım olan tepki gösterebilen, eleştiren ve yanlışın üzerine giden bir tabiata sahip olması gerektiği hakikatidir. ◀

D İ P N O T L A R

1. M. Naci Bostancı, *Televizyon Dilindeki İslam*, Odak Yay. 2004, s. 14.
2. Aşina Gülerarslan, *Uhreviye Karşı Seküler*; Din ve Televizyon, SÜ. SBE Dergisi, (2010) cilt 24, s. 222.
3. Yusuf Kaplan, *Televizyon*, Alternatif Üniversite Yayınları, 1992, s. 9.
4. İbrahim Yenen, *Yazılı Basında Din Adamı Kimliğinin Temsili*. Diyanet Aylık Dergi, s:279, s. 58-63, DİB.Yayınları, Ankara 2014.
5. Aktaran Yusuf Kaplan, *Televizyon*, Ağaç Yayıncılık, 1992, s. 37.
6. M. Naci Bostancı, aynı eser, s. 18.
7. Aşina Gülerarslan, a.g.m., s. 226.
8. Naci Bostancı, *Medya ve Din İlişkisinde Tersi ve Yüzü*, (2007) Diyanet Aylık Dergi, sayı: 212, s. 11.
9. Yusuf Özkır, "Medyanın Din Bilgisi" *Medya ve Din*, Ed. Mete Çamdereli, Köprü Kitapları, İstanbul, 2014, s. 21.
10. Gülerarslan, a.g.m., s. 223.
11. Gülşah Öztürk, "Reklamlarda Dinsel Sembollerin Kullanımı", *Medya ve Din*, Ed. Mete Çamdereli, Köprü Kitapları, İstanbul

2014, s. 289.

12. Ramazan Buyrukçu, Safinaz Asrı, "Dini Konulu Tartışma Programları (İlahiyat Fakültesi Öğretim Elemanları ve Öğrencilerinin Televizyon Haber Programlarındaki Dini İçerikli Tartışmalara Bakış: "İsparta Örneği")", II. Uluslararası Dini Yayınlar Kongresi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005, s. 291.
13. Özkır, a.g.m, s. 22-23.

K A Y N A K L A R

Aşina Gülerarslan, *Uhreviye Karşı Seküler*; Din ve Televizyon. Selçuk Üniversitesi SBE Dergisi (2010), Cilt 24.
Cemal Anadol, *Televizyon Yayınlarının Millî Kültüre Tesirleri*, Türkiye Millî Kültür Vakfı Yayınları, 1992.
Gülşah Öztürk, *Reklamlarda Dinsel Sembollerin Kullanımı*, *Medya ve Din* (Ed.Mete Çamdereli, Betül Önay Doğan ve Nihal Kocabay Şener), Köprü Kitapları, İstanbul 2014.
Gülşah Nezaket Maraşlı, *İmami Meselelerin Beyaz Perdedeki Yeri*, *Din ve Hayat Dergisi* (2014), Sayı 21.

Hakan Çopur, *Reklam ve Gösteri(ş) Toplumu*, Diyanet Aylık Dergi (2013), Sayı 276, Aralık.
İbrahim Yenen, *Yazılı Basında Din Adamı Kimliğinin Temsili*. Diyanet Aylık Dergi (2014), Sayı 279, DİB. Yayınları.
M. Naci Bostancı, *Medya ve Din İlişkisinde Tersi ve Yüzü*, Diyanet Aylık Dergi (2008), sayı 212.
M. Naci Bostancı, *Televizyon Dilindeki İslam*, Odak Yayınları, 2004.
Ramazan Buyrukçu ve Safinaz Asrı, *Dini Konulu Tartışma Programları (İlahiyat Fakültesi Öğretim Elemanları ve Öğrencilerinin Televizyon*

Haber Programlarındaki Dini İçerikli Tartışmalara Bakış: "İsparta Örneği"), II. Uluslararası Dini Yayınlar Kongresi, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları 2005.
Yusuf Kaplan, *Televizyon*, Alternatif Üniversite Yayınları, 1992.
Yusuf Özkır, *Gazeteler Tutuklanmış Dünya Kelimesini, O Dünyadan, O Şiirden Öç Almalı Demektir*, *Din ve Hayat Dergisi* (2014a), sayı: 21.
Yusuf Özkır, *Medyanın Din Bilgisi*, *Medya ve Din* (Ed.Mete Çamdereli, Betül Önay Doğan ve Nihal Kocabay Şener), İstanbul, Köprü Kitapları 2014.

Halk Ne Diyor?

Muhatap bölge, hedef kitle kapsamında uzmanlaşmış ve desteklenmiş vaizeler ile vaaz konuları bir nevi doküman okuyucusu olma ezberinden evleviyetle kurtulacak, vaazın zamanı, mekanı, muhatabı üçgeni içinde ve merkezinde en çarpıcı ve öncelikli sorunun hedeflenmesi vaazdan beklenen faydayı azami sonuca götürecektir.

Fatma Zehra ALTUNİÇ (Avukat)

Din görevlilerinin mimikleri, içtenliği, samimiyeti ve göze hitap etmesi bireylerin üzerinde olumlu etki sağlar, bir de bizlere nasihat veren kişinin hâl durumu da önemli olup, güçlü etkili ve kalıcı bir iz bırakmasıdır. Dinimizin bizlere, hurafe ve batıl inançlardan arınmış, güvenilir (ayet-hadis) ve doğru kaynaktan ulaştırılmasını istiyoruz. Camilerde verilen vaazların insanlar üzerindeki tesirinin yüz yüze yapılan sohbetlerle olacağına ve bunun cemaat arasında kaynaşma sağlayacağına inanmaktayız. Biz de 2 yıl önce Diyanet ile tanıştık. Burada aldığımız tefsir, hadis ve fıkıh dersleri hayatımızda birçok şeyin seyrinin değişmesine vesile oldu. Yüz yüze aldığımız derslerin artırılmasını ve insanlara çoğaltılarak duyurulmasını, bilinçli bir müslüman toplum oluşturulmasını istiyoruz. Kimlik müslümanı olmak değil, müslümanlığı tam anlamıyla öğrenmek, öğrendiklerimizi idrak edip, eşimize ve evlatlarımıza, arkadaşlarımıza örnek olup onların da yanlış bilgilerle hayatlarını idame etmelerine mani olmak tek arzumuzdur.

Tevhide ÖZBEN ve Filiz TÜRK (Ev Hanımı)

Çevremde yaptığım araştırmalar Cuma hutbelerinin gençler üzerinde bir etki oluştur-

madığını, bu tür konuşmaları sıkıcı bulduklarını ve bu yüzden Cuma namazlarına tam namaz kılınacakken gittiklerini gösterdi bana. Bu konuda Diyanet'e çok büyük sorumluluklar düşmektedir. Yapılacak konuşmanın konusu, her semtin camisinde o ilçenin müftülüğü tarafından, toplumun ihtiyacına göre belirlenmiş olmalıdır. Gençlerin manevi ihtiyaçlarının tespit edilerek problemlerine uygun vaazlar hazırlanmalıdır.

Handan Demirer DAĞLI (Ev Hanımı)

Diyanet siyasi kaygıların etkisinde olmamalıdır. Camilerimizde kadınlara Kur'an eğitimi verilen yerler genellikle camilerin en alt bölümleri, havasız, bakımsız ve abdest alma imkanınız yok. Hangi camide kadınlara ait abdest alma yeri var bilmiyorum. Kadın namaz kılsın, eşine hizmet etsin yeter mantığı olmamalı. Toplumumuzda farklı etnik gruplar var. Bu gruplarla kendi dilleriyle iletişim kurulabilmelidir. Camideki görevlilerimizin çoğunun iletişim, mesleki eğitim, Arapça gibi konularda sürekli eğitimlerle desteklenmesi lazım. Bu görevi yapan insanlar yüksek eğitimli kişiler olmalı. Psikoloji, sosyoloji eğitimi ile ilgili eserleri çok az okuduklarını veya hiç okumadıklarını cami vaazlarında ve özel soru sorduğunuzda fark ediyorsunuz. Kadın vaizlere gereken destek verilmelidir. Unutulmamalıdır ki erkekler bu görevleri bugüne kadar yaptı. Ama yeterli olamadılar. Çünkü bir ailede çocukların eğitiminde en etkin kadındır. Bugünkü sorunlarımızın büyük bir kısmı kadınların ikinci planda bırakılmasıdır. Vaizler cemaatin statüsüne göre cevap verebilmelidir.

Gülsüm ESKİ (Emekli Bütçe Maliyet Müdürü)

Türk Sineması ve Din

Türkiye’de ilk sinema gösteriminin 1896 yılında Yıldız Sarayı’nda, aynı zamanda halife ünvanı da taşıyan Osmanlı padişahı II. Abdülhamid’in huzurunda yapılmasının sinemaya, dinî çevreler tarafından başlangıçtan itibaren belli bir meşruiyet kazandırdığı söylenebilir. Saraydaki bu ilk gösterimden kısa süre sonra halka yönelik gösterimler yapılmaya başlanmıştır.

► İlk yıllarda dindar kesimde, sinemanın günah olduğu yönünde bazı yaklaşımlar olmakla beraber, halkın kısa zamanda sinemayı benimsediği görülmüştür. Bundan sonraki dönemlerde ortaya çıkan dinî gerekçeli tepkilerin, sinemanın bir sanat dalı olarak bizzat kendisine olmaktan ziyade, filmlerdeki bazı görüntülere ve ifadelere yönelik olduğu söylenebilir.

Sinemanın Osmanlı Devleti’ndeki ilk dönemlerinde dindar çevrelerde, sinemayla ilgili gündeme gelen ilk sorun, Türk kadınların filmlerde rol almasıdır. Çünkü, Cumhuriyet’in ilk yıllarına kadar Türk kadınların oyuncu olarak tiyatrodan ve sinemada rol alması müslüman-Türk toplumunda yadırganan bir durum olmuştur. Sinema ve din ilişkisine dair Osmanlı dönemindeki ilk önemli ge-

lişme 1903 yılında çıkarılan Sinema Nizamnamesidir. Bu nizamnameye göre Osmanlı topraklarında sinema filmlerinin gösterilebilmesi için edep ve ahlâka uygun olmaları gerekli görülmüştür.

Türk sinemasının 1923 ile 1939 yılları arasını kapsayan Tiyatrocular Dönemi'nde yapılan filmlere bakıldığında zaman, bu filmlerde din ögesinin "geçmiş temsil" eden bir unsur olarak kullanıldığı görülmektedir. Muhsin Ertuğrul'un çektiği bazı filmlerde din, Osmanlı adalet kurumu ve bu kurumu temsil eden din adamları vasıtasıyla olumsuz bir olgu olarak sunulmuştur. Yine bu dönemde yapılan bazı filmlerde din adamları, düşmanla işbirliği yapan, Kurtuluş Savaşı'na muhalif karakterler olarak perdede görülmüşlerdir. Bu dönemin önemli bir özelliği de çekilen filmlerde, o dönemde yaşayan dindar insanları rahatsız edecek kadar müstehcenliğe yer verilmesidir. Yeni kurulan devletin öngördüğü modern hayat tarzının, halka benimsetilmesi ve eski düzeni temsil eden diğer unsurlarla beraber dinin unsurunun da olumsuz gösterilmesinde sinemadan yararlanılmıştır.

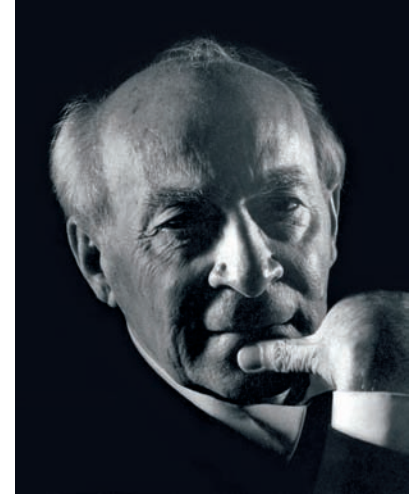
Sinemamızın, 1939 ile 1952 yılları arasındaki Geçiş Dönemi'nde, konumuz açısından üzerinde durulması gereken en önemli film, Lütfi Ömer Akad'ın çektiği "Vurun Kahpeye" (1949) filmidir. Bu film, bir dinî film olarak tanımlanamamakla beraber, içinde birçok dinî öğeyi barındırmaktadır. Karakterlerin dinî inançlarını yansıtan ifadeler, mevlid sahnesi ve din adamı tipler, dönemin sinemasının din ve din adamına yaklaşımını örneklendirmektedir. Bu filmde din ögesinin kullanımı bağlamında en fazla gündeme gelen konu, Aliye

öğretmenin temsil ettiği yenilikçi eğitim sistemine ve bağımsızlık mücadelesi veren Kuva-yı Milliye birliklerine düşman, yobaz bir karakter olarak gösterilen Hacı Fettah tiplmesi olmuştur.

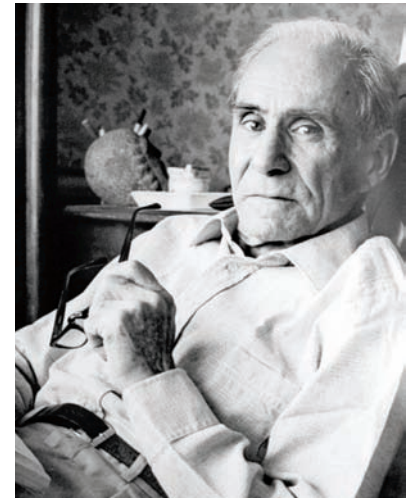
Türk sinemasında din ögesinin ağırlıklı ve olumlu tiplerle görülmeye başladığı ilk dönem olan ve 1950'li yılların ortalarından 1970'lerin ortalarına kadar süren Hazretli Filmler Akımı çerçevesinde çekilen filmlerin en önemli ortak özelliği, dinî konulardan çok, Hz. Yusuf, Hz. Süleyman, Hz. Ayşe gibi dinî kişiliklerin hayat hikayelerini anlatma amacına yönelmiş olmaları ve ticarî niteliklerinin ön plana çıkmasıdır. Bu akım içinde değerlendirilen filmlerde dinî inanç, ibadet ve olaylar, perdeye yansıtılırken ciddi hatalar yapıldığı görülmektedir. Tarihsel gerçekler ile kurmaca olan, bazen iç içe geçebilmekte, melekler İslâm inancında olmadığı şekilde kadın şeklinde çizilmekte, oyuncular namaz gibi dinî ibadetleri doğru şekilde yapamamakta, senaryolarda ciddi hatalar görülmektedir. Bunlar gibi birçok aksaklıklara rağmen bu akım içerisinde değerlendirilen filmler, dindar seyirciden belli oranda ilgi görmüşlerdir.

1960 Darbesi'nden sonra Türk sinemasında ortaya çıkan ve 1965 yılına kadar varlığını koruyan ilk ciddi fikir akımı olan Toplumsal Gerçekçilik çerçevesinde yapılan filmlerde Marksist anlayışın izlerini görmek mümkündür. Dolayısıyla bu akım çerçevesinde yapılan filmlerde din ögesi, Marksist düşüncenin dine yaklaşımından etkilenmiştir. Bu anlayışla ortaya konan filmlerde din, din adamı ve bazı inançlar genellikle

Muhsin Ertuğrul

Lütfi Ömer Akad

Karakterlerin dinî inançlarını yansıtan ifadeler, mevlid sahnesi ve din adamı tipler, dönemin sinemasının din ve din adamına yaklaşımını örneklendirmektedir.

“
**Toplumcu
 Gerçekçilik
 Akımı'nın
 en önemli
 yönetmeni olan
 Yılmaz Güney,
 yönetmenliğini
 yaptığı “Umut”
 filminde tümüyle
 olumsuz bir din
 adamı karakteri
 çizmiştir**
 ”

olumsuzlanarak kullanılmıştır Toplumsal Gerçekçilik akımı içinde ele alınan bazı filmlerde din adamları, işverenle birlikte olarak işçilere, ağanın yanında olarak köylülere karşı duran, iktidar yanlısı, haksızlığa göz yuman kişiler olarak sunulmuştur.

Toplumsal Gerçekçi Akım içerisinde yaşanan tartışmalar neticesinde 1960'ların ortasında meydana çıkan Ulusal Sinema Akımı, Marksist gelenekten ve Batıcı yaklaşımlardan uzaklaşarak ulusal kültüre yönelmek gerektiği üzerinde durmuştur. Ulusal sinemacılar, din olgusunu ulusal kültürün bir unsuru olarak ele almışlar ve içinden çıktıkları Toplumsal Gerçekçi Sinema Akımı'na nazaran dine karşı daha sıcak bir yaklaşım geliştirmişlerdir. Ulusal Sinema Akımı içerisinde din ile ilişkilendirilebilecek en önemli film Halit Refiğ'in çektiği “Vurun Kahpeye” (1973) filmidir. Refiğ'in bu filmi, daha önce çekilen “Vurun Kahpeye” filmleri kadar gişe başarısı yakalayamamasına rağmen dindar kesimde büyük bir hoşgörüyle karşılanmıştır.

Toplumcu Gerçekçilik Akımı'nın sona ermesinden sonra Türk sinemasında Marksist anlayışın temsilciliğini Devrimci Sinema Akımı üstlenmiştir. Bu akım çerçevesinde değerlendirilebilecek filmlerde de Marksizmin dine karşı yaklaşımının izlerini görmek mümkündür. Toplumcu Gerçekçilik Akımı'nın en önemli yönetmeni olan Yılmaz Güney'in “Umut” (1970) filmi, konumuz açısından son derece önemlidir. Güney, bu filmiyle, ekonomik sıkıntılar yaşayan bir emekçinin, kurtuluşu metafizik yollarda aramasının beyhude bir uğraş olduğunu vermeye çalışırken, tümüyle olumsuz bir din adamı karakteri çizmiştir. Filmdeki din adamı, define bulma vaadiyle insanlardan çıkar sağlayan, büyü gibi işlerle uğraşan ve bir dizi batıl inanç sahibi bir kişiliktir. Film, içinde dinî gerekçelerin de bulunduğu bir karar metniyle sansür kurulu tarafından yasaklanmış, hemen sonrasında ise bilirkişilerin olumlu görüş beyan etmesi sonucunda mahkeme kararıyla tekrar gösterime girmiştir.

Türk sinemasında, din ögesinin en yoğun şekilde kullanıldığı akım olması ve mensuplarının sinemaya girişi

nedenleri arasında dinî duyarlılıklarının bulunması sebebiyle Milli Sinema Akımı, sinema ve din ilişkisi bağlamında üzerinde en fazla durulması gereken akım olmuştur. Milli Sinema Akımı'nın ortaya çıktığı 1970'lerin başlarında, özellikle Yönetmen Yücel Çakmaklı'nın “milli kültür” kavramına vurgu yaptığı görülmüştür. Burada “din”, milli kültürü oluşturan etmenlerden sadece biridir. Çakmaklı'nın TRT'den ayrılıp sinemaya geri döndüğü 80'lerin sonlarından, 90'ların ortalarına kadar olan dönemde ise başta Yücel Çakmaklı ve Mesut Uçakan olmak üzere, Milli Sinemacı yönetmenlerin filmlerinde ve ifadelerinde vurgulanan öge yoğunlukla “din”dir. Sinema filmleri vasıtasıyla dinî mesaj verme şeklinde ortaya çıkan bu din vurgusu, bazı filmlerde politik-ideolojik bir hâl alır. Milli Sinema'nın gündeme taşıdığı konularla, aynı dönemde Türk siyasetinde oy potansiyeli olarak yükselen bir grafik çizen muhafazakâr partilerin söylemleri arasında paralellik görülmektedir.

Milli Sinemacıların çektikleri filmler, ilk dönemlerde günah olabileceği nedeniyle sinemaya mesafeli duran daha sonra

ise tepkilerini genel olarak sinema sanatına değil, bazı film veya bazı sahneler yöneltti, Hazretli Filmlerle sinemaya daha fazla yaklaşan ama bu filmlerin, dinî anlayış ve uygulamaları yansıtmadaki yetersizlikleri nedeniyle tam olarak tatmin olmayan dindar seyircinin sinemayı içselleştirmesinde önemli bir araç işlevi görmüşlerdir.

Milli Sinemacılar, sinemaya girerken karşılaştıkları en önemli problemin, sinemanın dinî açıdan ne anlama geldiğine dair din adamlarının görüş beyan etmemeleri olduğunu söylemektedirler. Milli Sinemacı yönetmenler, bu dönemde sinema faaliyetlerinin dinî açıdan meşru ve hatta gerekli olduğunu anlatmak için çaba sarf etmişlerdir. Bu sinemacılar, sinemada eser vermeye başladıkları sonra da birtakım problemlerle karşılaşmışlardır. Bu problemler genel olarak şunlardır: Kadın imajı ve cinselliğin filmlerde nasıl ve ne şekilde kullanılacağı, kötü eylemlerin, insanları bu eylemlere özendirmeden nasıl verileceği, dinî filmlerde rol alacak ve rolünün gereklerini

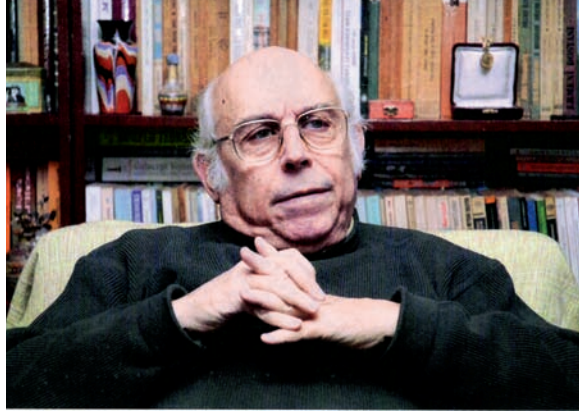
yapabilecek oyuncu seçimi, filmlerinde kullanılabilecek nitelikte senaryo seçimi, filmlerin üretilebilmesi için ihtiyaç duyulan sermayenin teminidir.

Milli Sinemacıların çektikleri filmlerde, hitap ettikleri kitlenin beklentileri doğrultusunda çeşitli temaları yoğun bir şekilde kullandıklarını görüyoruz. Bu temaları genel olarak yedi başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar: Başörtüsü ve İmam Hatip Liseleri, din değiştirme ve dindarlaşma, popüler kültür ve Batılılaşma eleştirisi, politik sistem eleştirisi, dinî-tarihi olay ve kişiler, inanç meseleleri, mistik ve ahlâkî konulardır.

2000’li yıllarda Türk sinemasında üretilen sinema filmlerine baktığımızda ise, daha önceki dönemlerde görülen “hayatın esas olan din” anlayışı ile yapılan mesaj öncelikli filmler yerine, “hayatın parçası olan din” anlayışının öne çıkarıldığı filmlerin yapıldığını görmekteyiz. Yani, içinde bulunduğumuz dönemde, dinî karakterlerin ana temasını oluşturduğu filmler ve Milli Sinemacıların yaptığı gibi dinî mesaj veren filmlerin fazla yapılmadığı görülmektedir. Bu dönemin önemli özelliği, Türk filmlerinde, dinin önceki dönemlere oranla daha fazla ve olumlu bir öge olarak görülme-ye başlanmasıdır. Üzerinde durulması gereken diğer bir nokta da günümüzde, daha önceki yıllarda Milli Sinemacılar- da görüldüğünün aksine, kendilerini dinî kimlikleri ile tanımlamayan birçok yönetmenin, dinî, hayatın içindeki olgulardan biri olarak ele aldıkları filmler yapıyor olmalarıdır. Kısacası dinî, sinemada ele almak artık normal bir durum şekline bürünmüştür. Böylece yapılan filmler, geniş kitlelerce seyredilme imkânı bulmuştur.

2000’li yıllarda Diyanet İşleri Başkanlığı’nın sinema konusunda görüş beyan etmesi de önemli bir gelişmedir.

Halit Refiğ

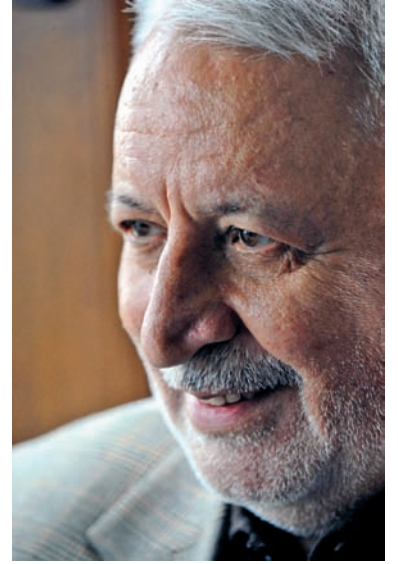

Yücel Çakmaklı

Mesut Uçakan

Diyanet’in 2004 yılında düzenlediği II. Uluslararası Dini Yayınlar Kongresi’nde dile getirilen bu yaklaşımda: Sinemanın önemli bir sanat dalı olduğu vurgulanmış ve sinemada din ögesinin olumsuz şekilde kullanılmasının sakıncaları dile getirilmiştir. Diyanet, bu konuda daha nitelikli eserler verilebilmesi için iletişim fakültelerinde İslâm ve din adamı imgesi gibi konularda çalışmalara yer verilmesini, dinî film senaryoları dalında yarışmalar düzenlenmesini, bu yarışmalar sonucunda ödüller verilmesini, kazanan projelerin filme aktarılabilmesi için gerekli finansmanın temin edilmesini, periyodik olarak ulusal ve uluslararası dinî film festivalleri düzenlenmesini, bu şekilde dinî konulu sinema filmleri için zengin bir materyal elde edilme yoluna gidilmesini, bu hususta TRT ve Diyanet İşleri Başkanlığı’nın işbirliği içerisinde olmasını tavsiye etmiştir. ◀

▶ **Milli Sinemacılar, sinemaya girerken karşılaştıkları en önemli problemin, sinemanın dinî açıdan ne anlama geldiğine dair din adamlarının görüş beyan etmemeleri olduğunu söylemektedirler.**

Konuşan Ellerin Duyan Gözlerle İletişimi: İşaret Dili ile Din Eğitimi

Dinî kavramların işaretleri, işaret dili yapısına ve anlam uygunluğuna dikkat edilerek, işitme engeli olan bireylerin anlama ve algı seviyelerine uygun olacak şekilde itina ile seçilmiş 798 kavramın, yine işitme engeli olan bireylerin algı seviyeleri, farklı bölgelerdeki kullanımları ve MEB' in hazırladığı Türk İşaret Dili Sözlüğü dikkate alınmak kaydıyla Türk işaret dilindeki karşılıkları, komisyondaki işiten ve işitemeyen tüm üyelerin görüş birliği ile belirlenmiştir.

► Aynı apartmanlarda birlikte yaşadığımız, aynı yollarda birlikte yürüdüğümüz, aynı havayı teneffüs ettiğimiz halde camilerde birlikte saf tutamadığımız, hüznün ve mutluluklarını paylaşamadığımız, kendilerini unuttuğumuz, ihmal ettiğimiz, gör(e)mediğimiz, görmezden geldiğimiz, farkına varılmalarını ve verilecek hizmetleri sessizce bekleyen kardeşlerimiz var. İşitme engeli olan kardeşlerimiz...

Toplumların hayatında çok önemli bir yere sahip olan iletişim, hayatın temel yapı taşlarından birisidir. Sürekli etkileşim halinde olan insanlar için iletişim olmazsa olmazlardandır. Tüm yaratılmışlarla etkileşim halinde olan insanoğlunun, doğumundan ölümüne kadar devam edecek süreçte Yaradanı ile de iletişimi hep olacaktır. Alışıl-gelmişin dışında bir iletişim aracı olan “işaret dili”, işitme engelli bireylerin tüm yaşantılarında olduğu gibi dinî yaşantılarında da çok büyük öneme sahiptir. Artık ülkemizde İşaret dili ile din eğitiminin temeli atılmış durumdadır. Ve yoğun bir şekilde çalışmalar devam etmektedir.

ENGELLİ BİREYLER İÇİN DİN VE DİN EĞİTİMİNİN ÖNEMİ

İnsanoğlunun tüm yaşantısında etkisi her daim hissedilen dinin sayesinde, sahip oldukları engeli “imtihan” sınırları çerçevesinde anlamlandırabilen ve şükredebilen insanlar olduğu gibi, bu engeli kabullenme konusunda sıkıntılar çeken ve “Neden ben?” sorusuna cevap bulamayan insanlar da vardır. Engelli birey ve ailesine, engelliliği kabullenme sürecinde verilebilecek din eğitimi ve hizmeti, özellikle engelliliği doğru ve sağlıklı bir şekilde anlamlandırmaya yardımcı olacak nitelikte olmalıdır.¹

“Her insanın dünyaya imtihan için gönderildiği, hayır ve şer ile denendiği”², “sabredenlerin mükâfatlan-

dırılacağı”³, “Allah’ın kimseye zerre miktar zulmetmeyeceği”⁴ ve “kimseye taşıyabileceğinden fazla yük yüklemeyeceği”⁵, “iyi insanların sıkıntı ve hastalık zamanlarında sabreden kişiler oldukları”⁶ her fırsatta hatırlatılıp, duanın gücüne⁷ vurgu yapılmalıdır. Allah’ın dış görünüş ve mülkiyete değil, amellere ve insanların içindekilere bakacağı⁸ gibi hadis-i şerifleri hatırlatmak, engelli bireylerin üzerlerinde çok önemli bir moral-motivasyon etkisi oluşturacaktır. Böylece sadece âhireti temel alan bir görüntü içerisinde olmadan, ölüme dek hayatlarını engelli olarak sürdürecekleri ihtimali de göz önünde bulundurularak hayatlarını yaşanabilir kılmak için gereken psiko-sosyal adımlar atılmış olacaktır.

Allah’a iman duygusuyla birtakım değerlere bağlanarak aynı değerlere inanan diğer insanlarla birlikte olma duygusuyla, içinde bulunduğu toplumda kendisinin de bir yerinin ve anlamının olduğunu kavrayarak⁹ Neden ben? sorusunun cevabını bulabilen bir engelli birey, sorunları aşabilecek gücü kendisinde hissederek özgüven kazanabilmektedir. İçinde bulundukları bu durumu sorgulamaktan kendilerini alamayanların, bu psikolojiden kurtulabilmeleri için, dinî eğitim ve dinî hizmetler kendileri için bir rehabilitasyon olacaktır. Âhret inancı, kayıpların kabullenilmesini kolaylaştırarak bu kişilere iyimserlik ve umut gibi ruh sağlığı açısından olumlu duygular kazandıracaktır.

İŞARET DİLİYLE DİN EĞİTİMİ VE KUR’AN ÖĞRETİMİ NASIL YAPILMAKTADIR?

İşitme engelli bireylere verilecek din eğitiminde en önemli eksiklik Türkiye’de ortak bir din dilinin, çoğu dinî kavramın işaret dilindeki karşılıklarının ve konuyla alakalı yetişmiş din görevlilerinin bulunmamasıydı. Türk İşaret Dili Dinî Kavramlar Sözlüğü’nün hazırlanması ve din görevlilerine İşaret dili eğitimi verilmeye başlanmasından sonra dinî eğitim daha geniş kapsamlı bir şekilde verilme-ye başlanmıştır.

2014 yılı Ocak ve Şubat aylarında 81 ilden 135 Kur’an kursu hocasına verilen işaret dili eğitimi neticesinde Konya, Sinop, Mardin, Hatay, Adıyaman, İstanbul, Ankara, Eskişehir, İzmir, Kayseri, Osmaniye, Antalya, Karabük, Rize, Kocaeli, Kütahya, Kırıkkale, Tekirdağ, Malatya, Afyon ille-lerinde kadın işitme engelliler için Kur’an kursları açılmıştır.

Cuma ve bayram namazlarındaki hutbeler ve vaazlarda, kurslarındaki eğitimlerde ve işitme engelliler okullarındaki zorunlu ya da seçmeli dinî içerikli derslerde önce-

“İşitme engelli bireylere verilecek din eğitiminde en önemli eksiklik Türkiye’de ortak bir din dilinin, çoğu dinî kavramın işaret dilindeki karşılıklarının ve konuyla alakalı yetişmiş din görevlilerinin bulunmamasıydı.”

likle din görevlileri ile öğretmenlerin, içeriği ve müfredatı işitme engelli bireylerin hazır bulunuşluk düzeylerine göre gözden geçirmesi gerekmektedir.

Dinî eğitim çoğunlukla soyut kavramları içerdiğinden dolayı işitme engelliler için din eğitiminde somutlaştırılmış, örneklerle ve görsellerle zenginleştirilmiş, anlama ve algı seviyelerine indirgenmiş, basitten karmaşığa doğru bir yol izlenerek, 4-5 kelimeyi geçmeyecek cümleler kullanmak uygun olacaktır. Daha önceden din eğitimi almış, ailesindeki dinî yaşantıyı gözlemlemiş, farklı eğitim kurumlarında eğitimlerine devam etmiş, farklı sosyal çevrelerle etkileşim halinde olan, meslek sahibi işitme engelli bireyler ile bahsettiğimiz imkanlara sahip olamayan işitme engelli bireylere verilecek din eğitiminin seviyesi ve kapsamı elbette aynı olmayacaktır.

Orta-ağır seviyede işitme engelli olan bireyler ile hafif düzeyde işitme engeli olan bireylere verilecek eğitimde farklı metodlar uygulanmaktadır. Bu eğitim, doğuştan ya da sonradan işitme kaybı yaşamış olma durumuna, yaşa, birden fazla engeli olmaya ve algı-anlama seviyelerine göre de farklılık göstermektedir. Total seviyede işitme engelliler için eğitim, genel olarak işaret dili ile verilmektedir. Duyma kalıntısı olan işitme engellilere hem işaret dili ile hem de sözel-işitsel yöntem ile eğitim verilmektedir.

Kur'an'ın dili Arapça olduğu için, Arapça parmak alfabesini kullanarak eğitim vermek öğrenme hızını artırmaktadır. Öncelikle alfabe tanıtılır, Türk alfabesindeki karşılıkları verilir. Akılda kalıcılığını artırmak amacıyla, her bir Arap harfine karşılık gelecek, o harfle başlayan ve işaret dilindeki hareketiyle benzeşen Türkçe bir kelimeyle bağlantı kurulur. (Elif elma, Be-bir, Te-temiz, Se-sevap, Cim-cennet vb.) Daha sonraki süreç, işiten bir bireye verilen Kur'an öğretimi ile aynı olacaktır. Harflerin ince ve kalın okunuş örnekleri ile başta, ortada ve sonda okunuşları verilir. Üstün, esre ve ötre ile okunuşlar verilir. Tenvin, Cezm, Şedde, El (elif lam) takısı, Hemze, Med, Lafzatullah, Hurufu mukataa konuları alıştırmaları ile birlikte verilir. İşitme engelli bireye Kur'an öğretimi işaret dili, parmak alfabesi ve Türkçe yazım ile verildiği gibi geri dönütü de aynen işaret dili ve parmak alfabesi ile ya da Türkçe karşılığı yazdırılarak alınır. Sürekli tekrarlar ve kontroller ile kişi Kur'anı öğrenmiş olur. Fakat, onlardan sesli okumalarını, tecvid ya da mahreze bağlı kalmalarını beklemek hata olacaktır.

Hafif-orta işitme engeli olan bireylere din eğitimi ve Kur'an öğretimi daha kolay yapılabilir. Doğuştan ya da sonradan işitme yetisini yitirmiş, işitme cihazı, koklear implant gibi cihazlar ile belirli bir seviyede işitebilen ve buna bağlı olarak belirli bir derecede konuşabilen veya dudak okuyabilen bireylerin eğitimi, hem işaret dili hem de işitsel-sözel yol ile devam etmektedir. İşitebilen bireylere verilen eğitimlerde uygulanan sistem, burada da kullanılabilir.

TÜRK İŞARET DİLİ DİNİ KAVRAMLAR SÖZLÜĞÜ

İşitme engelli öğrencilerin eğitimleri için ülkemizde 45 ilkokul, 45 ortaokul ve 18 Özel Eğitim Meslek Lisesi bulunmaktadır. İşitme engelli bireylerin din eğitimleri ise Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde açılan Kur'an kursları tarafından yürütülmektedir.

İşitme engelli öğrencilerin eğitim gördüğü okullarda Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi öğretmenleri işitme engelli öğrencilere bu dersin nasıl öğretilceğine dair formasyon eğitimi almamaktadırlar. Dolayısıyla işitme engelli öğrencilerin özelliklerini bilmedikleri için tayin edildikleri okullarda sıkıntı yaşamaktadırlar.

İşitme engellilere din eğitimi verebilmek için dini kavramların hangi işaretlere tekabül ettiğinin bilinmesi gerekmektedir. İşitme engelli bireylere dinî eğitim veren eğitimciler, işitme engelli bireyler ve aileleriyle yapılan istişareler neticesinde "Türk İşaret Dili Dinî Kavramlar Sözlüğü" isimli bir çalışmanın yapılmasının gerekliliği ortaya çıkmıştır.

EL ŞEKİLLERİ

Başparmak ve işaret parmağı açık, kıvrık, öbür parmakları kapalıdır. (C El)

Parmaklar açık ve bitişiktir.

Başparmak ve serçe parmağı açık, öbür parmaklar kapalıdır.

Başparmak ve işaret parmağı açık, öbür parmakları kapalıdır. (L El)

İşaret parmağı açık, öbür parmaklar kapalıdır.

Parmaklar açık ve düz, orta parmak kıvrıktır.

Orta parmak açık, işaret parmağı kıvrık şekilde orta parmağa yaslanır. (P El)

İşaret parmağı ve orta parmak açık ve bitişik, öbür parmaklar kapalıdır.

Serçe parmağı açık, öbür parmaklar kapalıdır.

İşaret parmağı kıvrık, başparmak ile bitişik, öbür parmaklar kapalıdır. (T El)

Parmaklar açık ve kıvrıktır

Parmaklar açık, başparmak ve işaret parmağı birbirine değerk.

Başparmak ve işaret parmağı açık ve bir birine paralel, öbür parmaklar kapalıdır. (U El)

Parmak uçları bitişiktir.

Parmaklar bitişik ve kıvrıktır.

İşaret parmağı ve orta parmak açık, öbür parmaklar kapalıdır. (V El)

İşaret parmağı açık ve kıvrık, öbür parmaklar kapalıdır.

Parmaklar kapalı ve yumruk biçimin dedir.

Parmaklar açık ve ayrıktır.

Başparmak ve serçe parmağı açık, öbür parmaklar kapalıdır.

Başparmak açık, öbür parmaklar kapalı ve yumruk biçimindedir.

TÜRK İŞARET DİLİ DİNİ KAVRAMLAR SÖZLÜĞÜ'NÜN HAZIRLANIŞ AMAÇLARI:

İşitme engeli olan vatandaşlarımıza etkili bir şekilde din eğitimi verebilmek, Ortak bir din dili oluşturmak, İşaret dilinde karşılığı olmayan dini kavramların işaretlerini belirlemek, İşaret dili ile yapılacak tüm din eğitimi çalışmalarına ve eğitimcilere kaynak teşkil etmek.

Türk İşaret Dili Dinî Kavramlar Sözlüğünün Hazırlanma Süreci:

Sözlüğü hazırlamak için Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından Türkiye'nin farklı bölgelerinde çeşitli kurumlarda görev yapan, işaret dilinde uzman kişilerden müteşekkil bir komisyon kurulmuştur. Bu komisyon Diyanet İşleri Başkanlığı'nda görev yapan ve işaret dili bilen 2 uzman personel, işitme engelli okullarında görev yapan 2 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni, 2 Özel Eğitim öğretmeni, Türk Dil Kurumu uzmanı ve Türkiye'nin farklı

Dinî eğitim çoğunlukla soyut kavramları içerdiğinden dolayı işitme engelliler için din eğitiminde somutlaştırılmış, örneklerle ve görsellerle zenginleştirilmiş, anlama ve algı seviyelerine indirgenmiş, basitten karmaşığa doğru bir yol izlenerek, 4-5 kelimeyi geçmeyecek cümleler kullanmak uygun olacaktır.

illerinden 5 işitme engelli bireyden oluşmuştur. Bu açıdan bakıldığında çalışma, geniş bir örneklem zenginliğine sahiptir.

Dinî kavramların işaretleri, işaret dili yapısına ve anlam uygunluğuna dikkat edilerek, işitme engeli olan bireylerin anlama ve algı seviyelerine uygun olacak şekilde itina ile seçilmiş 798 kavramın, yine işitme engeli olan bireylerin algı seviyeleri, farklı bölgelerdeki kullanımları ve MEB' in hazırladığı Türk İşaret Dili Sözlüğü dikkate alınmak kaydıyla Türk işaret dilindeki karşılıkları, komisyondaki işiten ve işitemeyen tüm üyelerin görüş birliği ile belirlenmiştir. Sözlükte, her kavramın tanımı, kavram adı başlığının altına yazılmıştır. Kavramların işareti bir veya birkaç resim ile anlatılmıştır. Resimlerde işaretlerin yapılış şekilleri oklarla desteklenmiştir. Oklar, uluslararası Gestuno normlarına uygun olarak kullanılmıştır. Kavramlarla birlikte el şekilleri de verilmiştir. İşaretlerin daha kolay anlaşılabilmesi ve yapılabilmesi için işaretlerin söz anlatımı da yazılmıştır.

Yapılan bu çalışma ile işitme engeli olan vatandaşlarımızın dini algılarında farkındalık oluşarak, dini sosyalleşmeleri gerçekleşecektir. Sözlük, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın <http://engelsiz.diyanet.gov.tr> sitesinde de paylaşılarak daha geniş kitlelere ulaşması sağlanmaktadır. Bu çalışmanın sanal ortamda bulunması, çeşitli zaman aralıklarında güncellenebilmesi açısından da önem arz etmektedir. Bu çalışma, işaret diliyle hazırlanan Türkiye'nin ilk, Dünya'nın en kapsamlı dini kavramlar sözlüklerinden birisi olma özelliğini taşımaktadır. Sözlüğün akabinde "İşittik ve İtaat Ettik" projesi kapsamında:

- Din Görevlilerine İşaret Dili Eğitimi,
- İşaret Dili ile Kur'an Cüzü,
- İşaret Dili ile İlmihal,
- İşaret Dili ile Kur'an-ı Kerim Meâli,
- İşaret Dili ile Hac ve Umre Rehberi,
- İşaret Dili ile Tefsir ve Hadis Tercümelere yapılması,
- İşitme Engelli Okulları'nda görev yapan Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmenlerine Kur'an öğretme teknikleri ile alakalı çeşitli eğitimlerin verilmesi planlanmaktadır.

Engelli bireylere, uygun eğitim ortamlarında, güncellenmiş eğitim programları ile çeşitli materyal ve etkinlik destekli verilecek din eğitimi ve Kur'an öğretimi, günümüze kadar ki vurdumduymazlığın telafisinde büyük bir rol oynayacaktır. Bilinmelidir ki hangi engel grubunda olursa olsun, hangi şartlar altında bulunursa bulunsun tüm vatandaşlarımızın din eğitimi alma hakkı vardır ve bu sorumluluk omuzlarımızın üzerindedir. Gayret bizden, takdir Allah'tandır. ◀

Bu makale aşağıda belirtilen tebliğlerden de istifade edilerek kaleme alınmıştır:

Başkonak, Mustafa. Engelliler İçin Erişilebilir Kur'an Kursları, Yecder IV. Ulusal Din Görevlileri Sempozyumu, 27 Nisan 2013, İstanbul.

Başkonak, Mustafa. Religious Education For Individuals In Need Of Special Education, ELMIS-ER II. International Congress Of Special Education, University of Konya Necmettin Erbakan, 19-21 June 2013, Akşehir.

Başkonak, M. Erol, A. İşaret Diliyle Din Eğitimi Çalışmaları: Türk İşaret Dili Dini Kavramlar Sözlüğü, Engelsiz Bilişim 2013 Sempozyumu, 10-12 Eylül 2013, İstanbul.

D İ P N O T L A R

1. Kula, M. Naci. "İstenmedik ve Beklenmedik Olaylarla Karşılaşan Bireylere Yönelik Moral ve Manevi Destegün Önemini" (Deprem ve Bedensel Engellilik Örneği), Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, Ulusal Hakemli Dergi, Cilt 6, Sayı 2, Nisan- Mayıs- Haziran 2006, s. 73- 95.

2. Enbiya, 21/35.

3. Mü'minün, 23/111.

4. Nisa, 4/40.

5. Bakara, 2/286.

6. Bakara, 2/177.

7. Kudâi, Müsnedü's-şihâb, 1/116, Hadis no:146

8. Müslim, Birr, 33; İbn Mâce, Zühd, 9; Ahmed b. Hanbel, 2/285, 539

9. Kula, M. Naci. "Bedensel Özürlü Gençlerin Din Eğitiminde Dikkat Edilmesi Gereken Psikolojik Hususlar", İSAV Tartışmalı İlimi Toplantılar Dizisi, Gençlik Dönemi ve Eğitimi, İstanbul 2000.

KÂMİL BÜYÜKER

İLETİŞİM KİTAPLIĞI

► Medya ya da genel bir ifade ile iletişim vasıtaları hayatımıza girdiğinden bu yana, yerleşik sandığımız kültür, sosyal hayat, dinî düşünce vs. alanlarda pek çok şeyi tartışır hâle geldik. Yeni kavramlar, yeni düşünüş ve hayat tarzları ve en önemlisi yeni bir din dili de bu gidişatın zaruri bir sonucu olarak ortaya çıktı. Kitaplar arasında iletişimin dile, dine ve ahlaka yansıyan boyutlarını tetkike tabi tuttuk.

KUR'AN'IN VE EFENDİMİZİN İLETİŞİM VE İRŞAD ÜSLUBU

Rabbimiz, kelimam ilâhi vasıtasıyla insanlara irşadın nasıl bir dil ve üslûp ile yapılacağını, herkesin idrak ve algı seviyesine göre muhtelif âyetler, kıssalar ve örneklerle ortaya koymuştur. Davetin mev'iza-i hasene (en güzel öğüt) şeklinde olması mümkün olduğu gibi, sakındırıcı olanı da muteberdir. Kendi de bir vaiz olan Dr. Esra Hacımüftüoğlu Kur'an'ın irşad üslubunu irdelediği çalışması olan *Kur'an-ı Kerim'in İrşad Üslubu* (TDV yay. İstanbul 2013, 300 s.) adlı eseri adlı eseri Kur'an'ın irşadla ilgili âyetlerinin tefsiridir. Yazar eserinin çıkış noktası olarak "(Resûlüm!) Sen, Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütla çağır ve on-

larla en güzel şekilde mücadele et! Rabbin, kendi yolundan sapanları en iyi bilendir ve O, hidayete erenleri de çok iyi bilir." (Nahl, 16/25) âyetini gösteriyor. İlk bölümde bu âyetin anlaşılması üzerinden gidilmiş. Buradan yola çıkarak irşad kavramı enine boyuna bir tetkike tabi tutulmuş. Kur'an'ın irşad dili yine Kur'an'ın öngördüğü şekilde kavli-i ma'ruf, kavli-i belîğ ve kavli-i leyyin şeklinde tasnif edilmiş. Yazar üç bölüme ayırdığı eserini özellikle bu işle iştigal edenlerin kendilerini tekrar gözden geçirecekleri şekilde kurgulamış. Evvela Kur'an'ın öngördüğü şekilde hikmetle, güzel öğütla başlayan irşad, bu eksenle üslûplarımızı yeniden gözden geçirmemize vesile olacaktır. Zira eserde de başlıklandırıldığı Kıssa Üslûbu, Mesel Üslûbu, Tekrar Üslûbu, Gözlem Yapmaya Teşvik Üslûbu, Terğib ve Terhib (teşvik ve sakındırma) Üslûbu, Mücadele, Diyalog, Soru-Cevap, Mukayese üslûbu gibi üslûplar bize yol gösterici olacaktır.

Hiç şüphesiz Kur'an'ın önümüze koyduğu bu ölçüleri hayatıyla birebir ortaya koyan içimizden bir peygamber gelmiştir. Efendimiz nübüvvet ve risalet vazifesinin bir gereği olarak insanları âyetin buyurduğu gibi hikmet ve güzel öğüt

ile Rabbinin yoluna davet etmiştir. A. Lütfi Kazancı'nın *Peygamber Efendimizin Hitabeti*, (Marifet yay. 1997, 308 s.) adlı eseri Efendimizin davetçi ve hatip kimliğini çok iyi ortaya koyan bir çalışmadır. Eserde geçen kayıtlarda Medine'de Efendimizin irad ettiği Cuma hutbesi sayısı 400 civarındadır. Sabah namazlarından sonra yaptığı sohbetler ve muhtelif vesilerle yapılan konuşmalarla sayı bini geçiyor. Maalesef ki eserin yazarı bu hususta şumûllü Arapça veya Türkçe bir esere rastlamadığını ifade ediyor. “Hiç şüphe yok ki sözde sihirleyen müessir olan bir kudret vardır.” (Buhari, Nikah, 47, VI/137) buyuran Peygamberimiz, söze, sözün tesirine ve gücüne en fazla inananlardan birisi idi. Her, başlığı müstakil bir eser konusu olan Efendimiz'in hitabeti meselesinde sadece Rasulullahın konuşmasının temel kriterlerini zikretsek meramımız anlaşılacaktır. O'nun konuşmasında sanat kaygısı yoktur, iddiasız-dürüst-mükemmel bir konuşmadır, az-öz söz söylemiştir (cevâmiu'l-keîm), edebî ve ahlâkîdir, sözler dikkatle seçilmiştir, tane tane konuşmuştur, irticalen konuşmuştur. Muhatabına göre hitap yolu tutulmuştur, yeteri kadar konuşmuştur. Uzayıp giden ancak bizim bugün dikkatten ve özenden kaçtığımız hususlarda Peygamberimiz çok ihtimam göstermiştir. “Nerede yanlış yapıyoruz?” sorusunun cevabını onun örneği ve hayatında rahatlıkla bulabiliriz. Hayatın her alanı için, sözü gereği gibi ve gerektiği şekilde kullanmanın metodları için bu eser kaynak vazifesi ifa görecektir.

Kur'an ve Sünnet eksenli iletişim modelleri bağlamında değerlendirilecek bazı eserler şunlar:

-Kur'an'da İletişim Dili, Süleyman Gümrükçüoğlu, Etkileşim yay., 2014. 310 s.

-Kur'an-ı Kerim ve İletişim, Abdurrahman Kasapoğlu, Nursan yay., 2000. 267 s.

-İletişimde Model Olarak Hazreti Muhammed salallahu aleyhi ve selem, Yusuf Macit, Yeni Akademi yay. 2006. 232 s.

- Hadislerde İletişim Ahlâkı, Yusuf Güneş, Işık Akademi Yayınları, 2011. 408 s.

-Allah-İnsan İletişimi, Zekeriya Pak, İlahiyat yay. 2005, 153 s.

DİN DİLİ

Din dili bahsinde bize rehberlik edecek temel kitap, Turan Koç'un *Din Dili* (İz yayıncılık, 2013, 270 s.) adlı eseridir. 1995 yılında yayınlamasının ardından bu sahada önemli bir boşluğu dolduran ve 2013 yılında yapılan 4. baskısı elimizde olan eserde yazar, öncelikle dinî dilin hem kendi içinde hem de topluma bakan yönü olduğunu, “öncelikle bu dili kullanan ve yorumlayan dinamik bir toplumun konuşması olarak karşımıza çıktığını, yani bu dilin kendine özgü kural ve kıstasları yanında bir de bunları koruyan ve kollayan aktif bir toplum olduğunu” ifade eder. Yani din dili dediğimiz zaman sadece felsefî konusunu değil, sosyolojinin de ilgi alanını ilgilendiren bir sahadan bahsediyoruz. Ancak yazar eserinde din dili ile ilgili felsefî ve teolojik tartışmaların mevcudunu ortaya koymuş, ayrıca bu kavramın dil ve din felsefesi bağlamında tartışmasını yapıp, kanaatlerini de serdetmiştir. Dinî ifadelerin semantik ve sentaktik özelliklerine değinen yazar, dilleri de kendi içinde sınıflandırmış “İddialı Dil” başlığı altında: Teşbihî, tenzihî ve temsilî dili işlerken; “Dolaylı Anlatım” bahsinde Sembolik dil, Mecazî dil, Mitolojik Söylem ve Kıssalar, Modeller değerlendirilmiştir. Din Dili'ni bağlamında tartışmanın ve değerlendirmenin doğru olacağını ifade eden yazar, şu ifadelerde bulunur: “Din dilini kendi alanı dışına taşıyarak değerlendirmeye çalışan indirgemeci yaklaşımlar ne ölçüde yanlış ve tutarsızsa, onu başka dil alanlarından tecrit ederek kendi içine kapalı bir özel durum dili olarak anlamak ve yorumlamak da o ölçüde kusurlu ve tutarsızdır.” (s. 246) Din dilini önemini ifade sadedinde yine yazar, “din dilinin o din açısından anlamlı görülen olgu ve olayların

açıklanmasında ve yorumlanmasında kullanılan başlıca araç olarak” ifade ettikten sonra elbette ki yorumlama sadece dil ile olmaz der. Ayin, ibadet veya başka araçlar kullanılsa da İslâm gibi evrensel ve gelişmiş dinlerde sözlü yorum ve anlatım şekli daha da önem arz etmektedir. Bu çalışma da bu eksende okunduğunda meselenin hakikati daha iyi anlaşılacaktır.

Din dilinin farklı vechelerine vurgu yapan birkaç eseri de daha zikretmekte fayda var:

-Din Dilinin Anlamı: (Modern Mantık ve İman), Frederick Fere; çev. Zeki Özcan, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1999, 236 s.

-Din Dili Kalp Dili, Ahmet Taşgetiren, Erkam yay. 2005, 112 s.

-Din Dili ve Meczaz, Dr. Necdet Çağıl, İz yayıncılık, 2008, 199 s.

-Din Dili Dil Oyunu mu? Cenân Kuvancı, İz yayıncılık, 2012, 173 s.

DİNİ İLETİŞİM VE İLETİŞİMDE DİN DİLİ

Dinî iletişim dendiği zaman insanlar arasında çeşitli yollarla dinî duygu, düşünce ve anlayışların paylaşılması ifade ediliyor. Hâl böyle olunca dinî iletişimin birden fazla alanı var ve bu alanlara yönelik metodları ve ilkeleri var. Prof. Dr. Suat Cebeci tarafından hazırlanan *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dinî İletişim*, (İz Yayıncılık, 2003. 318 s.) adlı eser bu aşamaları sistematik bir şekilde inceleyen bir kitap. Esere iletişimin tanımı, kapsamı, ilişkili olduğu alanlarla giriş yapan yazar, dinî iletişim bahsini dinî iletişimin alanları ve ilkeleri, kaynakları, mesajı, kanalları ve alıcılar gözüyle tafsillatlı bir şekilde irdelemiş. Yazar esasen eserin girişinde “Dinin Öğretimi Sorumluluğu” bahsinde bu çalışmayı bir vazife bilinciyle yaptığını izah sadedinde açıklamalarda bulunur ve bizi bekleyen sıkıntıları şu cümlelerle dile getirir: “Bir yanda dinin öğretilmesi sorumluluğu, diğer yanda hiç de kolay olmayan,

maharet isteyen karmaşık bir öğretme işi vardır. Dinin öğretimi, önce öğretilecek hususları doğru ve iyi bilmeyi sonra da günümüz insanının ilgilerini, ilişkilerini, zihinsel ve kültürel yapısını, inanç ve duygu dünyasını, öğrenme yaklaşımını, iletişim tarzını hesaba katan gelişmiş metodlara ve teknik bilgilere sahip olmayı gerektirir.” (s.14) Aslında yapılan çalışma da dinî iletişimin metodlarını ve teknik bilgilerini gösteren bir el kitabıdır demek doğru olur. Yazar, dinî iletişimin temel problemini bizce en güzel şekilde şu cümlelerle özetlemiş: “Artık dinî değerlerin paylaşılması ve yaygınlaştırılmasında öğretim teknikleri dışında iletişim teknikleri üzerinde de çalışılması gerekir.” Sıkıntının kaynağına işaret ettikten sonra yazar herkesi vazifeye davet ediyor: “İtirazı mümkün olmayan en ideal değerlere sahip olan İslam dinî insanlar tarafından doğru anlaşılıp, doğru anlatılamıyorsa ortada ciddi problemler var demektir. Bu problemleri çözmek bu işle uğraşanların en başta görevi ve sorumluluğudur.” (s. 307) Aile, din eğitimi ve psiko-sosyal açılardan dinî iletişim sahasında yazılmış kitaplara göz attığımızda bu alanda ne kadar yetersiz olduğumuz anlaşılacaktır:

-Kur’ân ve Sünnet Aydınlığında Aile İçi İletişim, Şaban Karaköse, Rağbet yay. 2011. 128 s.

-Aile İçi İletişim, Komisyon, İBB yay. 2006, 115 s.

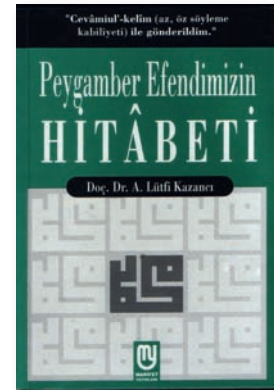
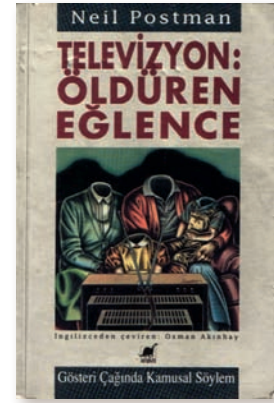
-Dinde İletişim Dili, İsa Kayaalp, Nesil yay, 2004, 252 s.

-Din Eğitiminde İletişim ve Dinî Tutum: Bazı Çevre Faktörlerinin Dinî Tutum Üzerindeki Etkisi, Mevlüt Kaya, Etüt Yayınları, 1998. 266 s.

-İletişim ve Dil, İsa Kayaalp, TDV yay., 1998, 304 s.

-Psiko-sosyal Açıdan Dinî İletişim, Mustafa Köylü, Ankara Okulu Yayınları, 2003. 232 s.

-İnsan İletişim ve Dil, Mustafa Özkan, 3F Yayınevi, 2008. 176 s.

-Din ve İletişim, Bayraktar Bayraklı, Bayraklı yay., 2009. 162 s.

Dinî iletişimin en dikkat çekici ve Efendimiz'in örneğinde en güzel suretini bulan vasıtalarından birisi de beden dilidir. Bu hususta da birkaç esere dikkat çekmiş olalım:

-Bir İletişim Aracı Olarak Kur'an'da Beden Dili, Necati Kara, Bilge Yayınları, 2004. 459 s.

-Kur'an'da Beden Dili, Necati Kara, Bilge yay. 2004, 459 s.

-Peygamberimizin Beden Dili, Mustafa Karataş, Timaş yay. 2012, 304 s.

-Kur'an Işığında Beden Dili, Doç. Dr. Şadi Eren, Nesil yay. 2013, 144 s.

BİR İLK: İŞARET DİLİ İLE DİNİ KAVRAMLAR

Cumhuriyet tarihinde bir ilk diyebileceğimiz çalışma olarak *Türk İşaret Dili, Dinî Kavramlar Sözlüğü* (Komisyon, DİB. Yay. 2014, 214 s.)'nü görüyoruz. Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nce bir komisyon tarafından hazırlanan eser, engellilere sadece fizikî anlamda iyileştirmeye değil, dil anlamında da dinî anlamaya yönelik hazırlanan bir ilk çalışmadır. Uzun soluklu ve Türkiye'de bir ilk, dünyada ise en kapsamlı dinî kavramlar sözlüklerinden olan çalışmanın bu hâle gelmesini Prof. Dr. Ali Erbaş, eserin giriş yazısında özetlemiş. Kitap hazırlanırken hem bu sahada çalışan Diyanet personellerinden hem de Milli Eğitim'de işitme engelliler okullarında görev yapan öğretmenlerden istifade edilmiş. Daha sonra dinî kavramlar tespit edilmiş. Burada DİB Dini Kavramlar Sözlüğü, Kur'an-ı Kerim meali ve ilmi haller, TDK sözlükleri, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi ders müfredatları esas alınmış, bunun yanında pek çok kaynak taraması da yapılmış. Akabinde kitapta yer alan 800 kavram tespit edilmiş. Bunların da işaret dili ile video kayıtları yapılmış. Kitabın içinde bütün bu 800 kelimenin işaret dili ile görselleri de yer almış. Sahasında tek olan çalışmanın engelliler, engelli yakınları ve dinî işaret dili ile anlatma konusunda gayreti olanlar için büyük bir boşluğu dolduracağı muhakkaktır.

BÜYÜLÜ CAMIN ARKASI..

Neil Postman, bir iletişim kuramcısı olarak *Televizyon Öldüren Eğlence* (çev. Osman Akinhay, Ayrıntı yay. 176 s.) adlı kitabının yayımlandığı 1994 yılında 15 bin radyo ve televizyona sahip olan ABD'den hareketle söz ve yazı mer-

kezli dönemlerle, görüntü merkezli dönemler arasındaki kültürel farklılıkları "hakikat" ve "kamu söylemi" açısından ele alıyor. Medyanın dinle ve din dili ile olan imtihanını Postman "Beytullahm'dan Kurtulmak" başlığında irdeler. Misyoner kanallarında sıkça gördüğümüz figürlerden yola çıkar -ki bunlardan birisi Rahip Terry'dir-. Vaizlerin insafına ve rol modelliğine indirgenmiş bir sunum için şu tespitlerini sıralar: "Çıkaracağım ilk sonuç, televizyonda dinin, başka her şey gibi, oldukça basit biçimde ve hiçbir utanıp sıkılma belirtisi gösterilmeden bir eğlence olarak sunulduğudur. (...) Bu programlarda başlıca rol vaizindir. Tanrı ikinci muz olarak sunulmaktadır. İkinci sonucuma göre, yukarıda anlattığım bu olgunun, onlara verilen adla, bu elektronik vaizlerin eksikliklerinden ziyade, televizyon yönelimiyle ilintisi vardır. (...) Televizyon vaizlerini dinsel deneyimin düşmanı yapan etken de onların zayıflıklarından daha çok, faaliyet gösterdikleri aracın (medium) zayıflıklarıdır." (s.129) İzlerken eğlendiren, eğlendirirken farkında olarak ya da olmayarak zihin ve idrak dünyamızda geri dönüşü mümkün olmayacak tahribat yapan televizyon ve medya dünyasını anlama ve anlamlandırma adına önemli bir çalışma. Yine aynı yazarın *Çocukluğun Yokoluşu* (çev. Kemal İnal, İmge Kitabevi, 1995, 208 s.) adlı eserinde çocukluk tasarımının göz kamaştırıcı bir hızla yitildiği gözleminden yola çıkarak, iletişim araçlarının toplumsallaşma sürecini nasıl etkilediğini, özel olarak matbaa makinesinin çocukluğu nasıl yarattığını, elektronik araçlarınsa onu nasıl yok ettiğini soruşturuyor. Kitabın son bölümünde altı soru (n) zikredilir. Bunlardan birisi de içinde yalınlan tahrip edici süreç için "Birey mevcut sürece karşı koymada güçsüz müdür?" diye sorar. Çocuk ve medya karşısında yapılacak iki maddeyi önemle sıralar: "İlki, çocukların medya karşısında maruz kaldıkları teşhir miktarlarını sınırlamaktır. İkincisi, çocuklara neyin gösterildiğini dikkatlice gözlemek ve onlar için medyada sunulan programların tema ve değerlerinin sürekli bir akılcı eleştirisini yapmaktır. Her ikisinin yapılması oldukça güçtür ve çoğu ailenin çocuk yetiştirmeye hazır olmadıkları dikkat çekicidir." (s.192)

Bu alandan öne çıkan diğer kitaplar:

-Gösteri Çağı Çocukları : İletişim Toplumunda Medya Sarmalı-Mustafa Ruhi Şirin, İz Yayıncılık, 2006. 192 s.

-Televizyon, Çocuk ve Aile, Mustafa Ruhi Şirin, İz Yayıncılık, 175 s.

-Medya ve Popüler Kültür - Diziler, Televizyon ve Toplum- Ekmel Geçer, Okur Kitaplığı, 2013, 311 s.

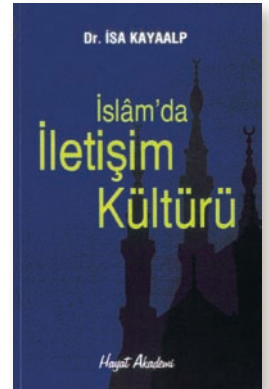
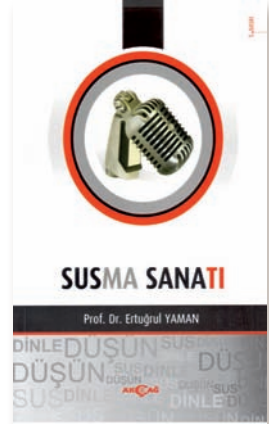
ENFORMASYONUN ORTAYA ÇIKARDIĞI CEHALET

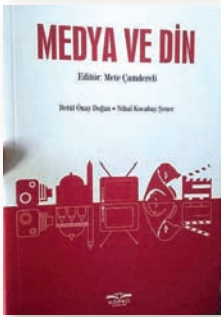
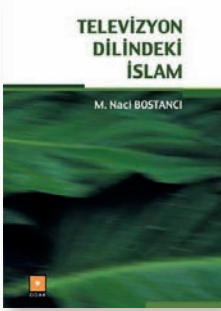
Enformasyon çağında yaşıyoruz ama bilginin ya da malumatfuruşluğun bu kadar hızlı aktığı bir zeminde acaba daha çok mu bilgilendik yoksa gittikçe cehaletimiz mi çoğalıyor. İşte bu soruların cevabını 1990 yılında henüz internetin televizyon ve radyo ile rekabetinin olmadığı bir zamanda Kitle Kültürü Enformatik Cehalet (Rehber yay. 229 s.) ismi ile Nabi Avcı kaleme alıyor. Üzerinde çokça konuşulan, tartışılan eserde yazar, iletişim vasıtalarının devleştiği güçleri ve gücünü bu merkezden alan iktidarları eleştirir: “Dünya tarihinde hiçbir iktidar sahibi, bugün Amerikan kitle iletişim araçlarını yönlendiren bir avuç kişinin sahip olduğu imkanlara sahip olmamıştır. Üstelik bu iktidar, hiç de öyle soyut bir “iktidar” değil; bu iktidar, elle tutulur, gözle görülür bir biçimde evlere giriyor, çoluk çocuk dinlemeden milyonlarca insanın zihnini denetim altında tutuyor. Kitle iletişim araçlarıyla, önce bir dünya imajı çiziliyor, ardından da, çizilen bu imaj hakkında ne düşünülmesi gerektiği kitlelere empoze ediliyor. Bir başka deyişle, üzerinde düşünülecek dünya da, bu dünya hakkında düşünülebilecek şeyler ve düşünme biçimleri de, bu bir avuç insan tarafından tayin ediliyor.” Yazara göre enformatik cehalet ile gazeteler, dergiler, kitaplar, televizyon ve radyo, nihayet bilgisayar arasındaki ilişkiyi anlatırken bir şeyin altını çiziyor. Enformasyon ve bilgi aynı şey değildir. Enformasyonun bize hiçbir şey vermeyeceğini savunan yazar, “Sizden istenen şey, kullandığınız makineler gibi, özel bir mantık çerçevesinde, sıkı sıkıya tanımlanmış bir hedefe doğru, sapmadan yürümenizdir.” ifadelerini kullanıyor. Kitapta yer alan bazı başlıklar şunlar: İletişim Devrimi Üzerine, Yeni Enformasyon Düzeni, İletişim ve Üçüncü Dünya Ülkeleri, Ekranların Arkasında Kimler Var, Çağdaşlaşma Sürecinde İletişimin İletişimin İşlevi, Kitle İletişim Araçları Neden ve Nasıl Yayıldı, Üretim Kapasitesi, Kitle İle-

tişimi ve Sosyal Demokrasi, Kısır Döngüden Büyüme Döngüsüne, Gelecek ve Bir Konuşma: Enformasyon Toplumu ve Enformatik Cehalet. Yazar o dönemki vasıtalar üzerinden Huxley’in bir sözünü nakleder ki manidardır: “Gazete okumak, radyo dinlemek psikolojik tiryakiliktir. Zehir, tütün, alkol tiryakileri gibi bu tiryakiler de ancak gönüllü bir çaba ile bu durumdan kurtulabilirler. Kişiler, cinayet ve boşanmaları okumaya, resimli romanlara göz gezdirmeye, ya da radyo oyunları ve dans müziği dinlemeye boyun eğdikçe, bu alışkanlık doğuran dürtülerle birlikte, gelen propagandanın etkisinde kalmayı da göze almalıdırlar.” Kitap dün olduğu gibi bugüne dair de çok şey söylüyor.

BİLİNÇLİ AİLELER BİLİNÇLİ MEDYA KULLANIMI

İletişim alanında bir akademisyen olan Hediyeullah Aydeniz’in Aile Eğitim Programı dahilinde hazırladığı üç kitap *Bilinçli Medya Kullanımı* (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı & Aile Eğitim Programı, 2012, 95 s.), *Medyayı Kavramak* (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı & Aile Eğitim Programı, 102 s.), *Medyayı Tanımak* (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı & Aile Eğitim Programı, 63 s.), ailelerin medyayı tanıma, kavrama ve medya konusunda bilinçlenmeleri noktasında temel bir kaynak vazifesi ifa ediyor. Herkesin bir köşe yazarı, muhabir, haber yorumcusu, yönetmen olamayacağını ancak medya okuryazarı olabileceğini ifade eden yazar, günde 3-5 saat televizyon izleyen insanların en az medya çalışması kadar medyayı takip ettiğini bu nedenle onlar kadar medyayı iyi okuyabileceğini de vurgular. Özellikle dosya konumuzu da ihtiva etmesi açısından *Medyayı Kavramak* kitabı içinde üçüncü üniteye yer alan *Medya Dili* bahsi ayrı bir önem arz ediyor. Medyanın kendine has ortak dilini tasnife tabi tutan yazar şu başlıklar altında konuyu değerlendirir: Sınırlılık, Vuruculuk, Görsellik, Farklılık ve Yenilik, İçeriğin Uyumlaştırılması, Ters

Piramit, Sadelik ve Basitlik. Medyanın kendi içinde bu karmaşık ve zaman zaman maksadının ötesinde vazife ifa eden dilini anlamak ya da anlamamak üzerine Neil Postman'ın bir sözü nakledilmiş: “Her geçen gün gösteri olan şeyler ile olmayan şeyleri ayırmak zorlaşıyor. Bunun sonucunda kültürün söyleminin niteliği de değişiyor. Din adamları, siyasetçiler, doktorlar, avukatlar, eğitimciler ve haberciler, kendi alanlarının gerekliliklerini kuşanmaktan ziyade iyi bir şovmenliğin gerektirdiği davranışlara kafa yoruyorlar.” (s. 40) Üç farklı kitapta kendi içinde üniteler ve etkinliklerle bütün ailenin katılımını sağlayacak şekilde bir Üslûpla esere dahil edilmiş. Ailelerin bu üç kitabın pratize ettiği rehberlikle yol alması kaçınılmazdır.

İLETİŞİM MEKÂNI OLARAK KAHVEHANELER/ KIRAATHANELER

“Kahvehanede kurulan hayallerin, hatta hazırlanan komploların tek şahidi duvarlardır. Öte yandan biraz abartılı olsa da her kahvenin bir tür küçük üniversite niteliği taşıdığı söylenir. Bununla beraber kahvehanelerin entelektüel ve sosyolojik tarihini yazmaya imkan tanıyacak ne kayıt ne de belge vardır.” (s. 35) Bu sözler François Georgeon'a ait. Sözlü iletişim mekânı olarak bir dönem yoğun bir üretime sahne olan kahvehanelerden ya da kıraathanelerden bugün eser yok. Sözlü kültürün, şifahi geleneğin aktarımının yapıldığı ve daha çok İstanbul özelinde bir dönem sayısız örneğini gördüğümüz mekanlar Cem Sökmen'in eserine konu oldu. “Aydınların İletişim Ortamı Olarak Eski İstanbul Kahvehaneleri” (Ötüken Yay. 2011, 250 s.), adını taşıyan eserde kahvenin memleketimize girişinden yola çıkarak, hususi vazife ifa eden Mahalle, Esnaf, Yeniçeri, Tulumbacı, Aşık, Semai ve Meddah kahvehanelerine değinilmiş, ardından özellikle aydınların devam ettiği entelektüel seviyesi yüksek kıraathanelere sözü getirmiş. Burada da Marmara, Küllük,

Sarafim, Acemin, Adliye, İhsan, İkbal, Meseret ve daha pek çok kıraathaneye değinilmiş. Bugün ikamesi zor olan bu kültür mekanlarını en azından okuyarak ve anlatarak yâd etme sadedinde bu eserin mutlaka gözden geçirilmesi gerekmektedir.

“SUS”AN KAZANDI...

Söz gümüşe sükkât altındır, sözü hepimizin malumudur. Sosyal medya, hayatımızı baştan ayağa saran iletişim ağı bizi içinde yaşadığımız zaman diliminde biraz daha durup düşünmeye, susmaya mecbur kılıyor. Bunun içindir ki konuşmanın moda olduğu, gürültünün çoğaldığı, kulak doldurmanın arttığı, göz boyamanın yükseldiği bir zamanda susmaya ve sessiz muhalefete çağırın bir kitap yayınlandı: *Susma Sanatı* (Akçağ Yay., Ankara 2012, 222 s.) Yazar Ertuğrul Yaman, kitabını beş bölüme ayırıyor. İlk bölümde “Susmanın Erdemi”, “Suskunluğun Gizemi”, “Susmanın Hikmeti”, “Konuşmak yahut Susmak!” başlıkları yer alırken kitabın ikinci bölümünde “İnsanî İletişimin Temel Öncelikleri”ne değinilir. Üçüncü bölüm “İnsanî İletişimin Temel İlkeleri”dir. Dördüncü bölüm “İnsanî İletişimin Temel Taşları”dır. Son bölüm ise “İmbikten Damıtlmış İnciler”dir. Burada; susmak, konuşmak ve iletişim kurmakla ilgili özlü sözlerle yer verilmiştir. Kitabın en önemli özelliği yazılan tüm bilgilerin kısa hikaye, özlü söz ve şiirlerle zenginleştirilmiş olmasıdır. Bu özelliğiyle okuyucunun ruhunda yeni dünyalar oluşturmaya ve o zengin dünyalarda önemli yolculuklara çıkmasını sağlamaktadır.

İletişim kitaplığında tavsiye edebileceğimiz son üç eser:

-Medya ve Din, Ed. Mete Çamdereli, Köprü Kitapları, 2014, 416 s.

-İslam İletişim Hukuku, Av. Yrd. Doç. Dr. Ali Türkmen, Ensar Neşriyat, 2014, 720 s.

-Sosyal Medyanın ABC'si, Kollektif, Alfa Yayınları, İstanbul, 2014, 215 s. ◀